

A MAGYAR HONVÉDSÉG
ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG FOLYÓIRATA

SEREG SZEMLE

„FEGYVER, FEGYVER, FEGYVER KÉVÁNTATIK,
ÉS JÓ VITÉZI RESOLUTIO!”

(ZRÍNYI MIKLÓS)

*A küldetésorientált vezetés.
Illusztráció Lippai Péter
alezredes: A küldetésorientált
vezetés lehetőségei és korlátai
című publikációjához.
A szerző fotói.*

**AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG
SZAKMAI-TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA**

**AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI
PARANCSNOKSÁG
SZAKMAI-TUDOMÁNYOS
FOLYÓIRATA**

AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG SZAKMAI-TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

Megjelenik negyedévente
VII. évfolyam, 2. szám, 2009. április-június

Felelős kiadó:

Benkő Tibor altábornagy
az MH Összhaderőnemi Parancsnokság
parancsnoka

Szerkesztőség:

Postacím: 8000 Székesfehérvár,
Zámolyi út 2-6,
8001. Pf 151
Telefon: 22-542811
Fax: 22-542836
E-mail: seregszemle@regiment.hu

Szerkesztőbizottság:

Elnök: Orosz Zoltán vezérőrnagy
Elnökkhelyettes:
Siposs Ernő Péter ezredes

Lapzárta: 2009. március 31.

HU ISSN: 2060-3924
Készült: 500 példányban

Tagok:

Dr. Böröndi Gábor dandártábornok
Dr. Révész Gyula mk. ezredes
Szombati Zoltán mk. ezredes
Dr. Horváth Zoltán alezredes
Koller József alezredes
Nagy Sándor mk. alezredes
Peszt Lajos alezredes
Piros Ottó mk. alezredes
Szalontai László alezredes
Dr. Torma Géza alezredes
Dr. Csutorás Gábor ka

Titkár:

Nagy Norbert százados

Szerkesztőség:

Főszerkesztő: Csanádi Csaba alezredes
Felelős szerkesztő: Dr. Földesi Ferenc

Nyomdai előkészítés, nyomás:

OOK-Press Kft., Veszprém
Fv.: Szathmáry Attila

A folyóirat az MH ÖHP alaprendeltetéséből adódó kérdések katonai-szakmai fóruma. A szerzők szakmai véleményét a lap hűen közli, azok tartalmáért a szerző felel! A szerkesztőség azonban fenntartja magának a jogot – egyeztetve a szerzővel – a cikkek rövidítésére, a szükséges nyelvi és formai javítások végrehajtására.

Kéziratokat a szerkesztőség nem őrizz meg és nem küld vissza. A megrendelés nélkül beküldött kéziratokat a lehetőségeink szerint gondozzuk.

A közölt tanulmányokban megjelenő vélemények nem feltétlenül azonosak az MH Összhaderőnemi Parancsnokság hivatalos véleményével.

CZENE GRÉTA – SZTERNÁK GYÖRGY: HATVAN ÉVES A NATO

A NATO megalakulásának hatvanadik évfordulója kapcsán több figyelemre méltó cikk és tanulmány jelent meg mind a külföldi, mind a hazai szakemberek tollából. Ezek az írások bemutatják a Szövetség felépítését, az elmúlt hatvan évben végzett politikai és katonai tevékenységét, valamint az európai biztonság megszilárdítása érdekében tett erőfeszítéseit. Mindezekon túlmenően kísérletet tesznek annak bemutatására, hogy miként alakulhat a Szövetség jövője a tagállamok állam- és kormányfőinek ünnepi csúcstalálkozóját követően. Jelen tanulmányunkkal arra teszünk kísérletet, hogy bemutassuk – közvetlenül a második világháború befejezése után – a megalakulás politikai, gazdasági és katonai körülményeit.

A második világháború végére Európa gazdasága hatalmas veszteségeket szenvedett. Szinte valamennyi országban a gyárak elpusztultak, a lakóházak, közutak, vasutak és a hidak többsége romokban hevert. Az országok termelési kapacitását a bombázások és a katonai műveletek tönkre tették; a felnőtt, munkaképes lakosság vesztesége szinte valamennyi európai országban óriási volt.

Az európai, de különösen a német körülményeket jól szemléltette Willy Brandt írása, amely a pusztulás képét így írta le: „*mindenütt csak bombatölcsek, törmelékhegyek, rommezők. Alig tudja az ember elképzelni, hogy valaha itt házak álltak. De ezen a senki földjén mégis éltek emberek. Az életük mindennapi harc volt egy marék krumpliért, egy kenyérért.*¹ Más szóval, a kontinens jövőjére nézve ekkor az igazi veszélyt a lepusztult gazdaság, a normális életfeltételek hiánya, a szegénység és az egyes régiókban jelen lévő éhínség jelentette.

Winston Churchill ezt a következőképpen írta le: „*Európa borzalmas pusztulása min-*

*den letűnt dicsőségével és Ázsia nagy részeinek pusztulása szemünkbe vakít.*²

A második világháború éveitől kezdve mind az Egyesült Államok, mind a Szovjetunió valamiféle kollektív biztonsági rendszert kívánt kiépíteni, a saját biztonsági elképzelése alapján. A korszakot elemző biztonságpolitikai és történelmi szakemberek ebben látják a kialakult hidegháborús szembenállás egyik fő okát, mert a nyugati demokráciák az európai biztonságot valamilyen kollektív formában és együttműködve képzelték el; a Szovjetunió meg úgy, hogy minimálisra kell csökkenteni a háborús veszélyforrásokat és a lehető legnagyobbra kiterjeszteni a befolyás övezetét, elsősorban a kontinensen.

Az akkori szovjet politikai és katonai vezetők ennek a biztonságpolitikai felfogásnak legegyszerűbb módjaként azt gondolták, hogy ki kell terjeszteni a Szovjetunió befolyását mindenre Európában, és ha lehet a világon. Sztálin gondolkodásmódjában a biztonság

1 Valki László (szerk.): A NATO Corvina Kiadó, Budapest 1999. 12. oldal.

2 Winston S. Churchill: A második világháború I-II kötet. Európa Könyvkiadó, Budapest 1999. 687. oldal.

egyenlő volt új európai területek megszerzésével, s ezt a meggyőződését nem befolyásolhatta sem a hazai közvélemény, sem a szovjet intézményi rendszer. Sztálin biztos volt benne, hogy a Vörös Hadsereget (1946. február 25.-től Szovjet Hadsereg) mindenütt szívesen fogadják az általa felszabadított Kelet-Európában. Formálisan ugyan Sztálin elfogadta az 1941. augusztus 12.-én meghirdetett, Atlanti Chartán³ alapuló demokratikus világrenget, de a gyakorlatban már soha nem tartotta ehhez magát. Sztálin viszonya a nyugati demokráciákhoz a második világháború után is mindvégig gyanakvó és bizalmatlan maradt.⁴

Ez a bizalmatlanság és gyanakvás igazolható azzal, hogy a Szovjetunió nem szerelte le jelentős mértékben a Vörös Hadsereget és nem állította vissza teljesen a háborús gazdasági termelését a békekötés után.

Gaddis „Most már tudjuk” című könyvében olvashatjuk azt is, hogy a Nyugat ideológiailag ugyanúgy szemben állt a Szovjetunióval, mint az vele. Viszont kétségtelen tény, hogy a nyugati országok és az Egyesült Államok a háború befejezése után jelentősen csökkentették a fegyveres erők létszámát, az amerikai csapatok nagyobb részét kivonták Európából. Továbbá, a nyugati országok azt remélték, hogy a Szovjetunió békében is megmarad szövetségesnek ugyanúgy, mint a háború alatt. Ezzel szemben a háború győztesei mind politikai, mind katonai értelemben ellenségei lettek egymásnak alig néhány hónappal a háború befejezése után. A Szovjetunió a megszállt területeken minden erővel a kommunistákat és azok pártjait igyekezett hatalomra juttatni. A kommunisták hatalomra jutása után a megszállt országok megszakí-

tották a kapcsolatokat a nyugati országokkal, és a Szovjetunió elzárta a megszállt térségeit a világtól.

Megismételjük: a nehezen átlátható európai politikai és katonai helyzet ellenére az igazi veszélyt mégis a pusztulás, az óriási károk, a szegénység és az országok nehéz gazdasági helyzete jelentette a kontinensen. Ugyanakkor az európai politikusok többsége felismerte: szükség van valamilyen visszatartó eszközre (szervezetre) annak érdekében, hogy ne legyen háború ismét a kontinensen. Továbbá, felismerték azt is, hogy a Sztálin vezette Szovjetunió valóságosan fenyegeti Nyugat-Európát mind politikai (ideológiai), mind katonai értelemben.

Valki professzor „A NATO” című könyvében utalást találhatunk arra, hogy az európai országok a felsorolt problémákat nem voltak képesek önállóan megoldani, szükségük volt az Egyesült Államok segítségére, a szó valódi értelmében. A háborút követő két év bizonytalansága után fordulópont következett be a kontinens mind nyugati, mind keleti térségében. *Először,* a Szovjetunió megszilárdította befolyását a megszállt területeken. A háború egyik győztes hatalma, a gazdasági nehézségei ellenére, politikai és katonai nagyhatalommá vált a kontinensen. Másodsorban az Egyesült Államok meghirdette a Truman-doktrínát, a Marshall-tervet, valamint hitet tett a Szovjetunió feltartóztatásának elve mellett.

A Truman-doktrína alapján az Egyesült Államok mindenképpen meg akarta akadályozni a Szovjetunió további terjeszkedését a kontinensen.⁵ Truman elnök 1947 márci-

3 Az Atlanti Charta szövegét lásd az 1. számú függelékben.

4 John Lewis Gaddis: Most már tudjuk. A hidegháború történetének újraértékelése. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2001.

5 **Truman-elv:** Harry S. Truman (1884–1972) amerikai elnök 1947. március 12-én a washingtoni kongresszushoz intézett programja. Ebben sürgős gazdasági, pénzügyi és katonai segítség megadását kérte a kommunizmus külső és belső erői által fenyegetett európai országok – Görögország, Törökország – kormányai részére. A Truman-elv meghirdetése és elfoga-

usában a kongresszus előtt a következőket mondta: „*az Egyesült Államoknak olyan politikát kell követnie, amely segítséget nyújt a szabad népeknek harcukban, hogy megvédhessék magukat a hazájukat leigázni akaró fegyveres kisebbséggel és a külföldi nyomással szemben*” – olvasható Valki professzor könyvében. A doktrína alapján világossá vált a Szovjetunió számára, hogy az Egyesült Államok mindenképpen megakadályozza a keleti terjeszkedést a kontinensen. Továbbá, az Egyesült Államok a doktrína meghirdetésével világossá tette mindenki számára, hogy átvette Nagy-Britannia korábbi, a történelem során kialakult vezető szerepét; ezzel vezető szerepet kíván betölteni a világban.

Az európai gazdaság talpra állítására és a termelés újraindítására az Egyesült Államok meghirdette a Marshall tervet.⁶ Kivitelezése az Egyesült Államoknak összesen mintegy 13,3 milliárd dollárjába került. Lényegében azt a célt kívánta szolgálni, hogy „*ismét működőképesé váljék a világ gazdasága, miáltal kialakulhatnak azok a politikai és társadalmi viszonyok, amelyek fennállása elengedhetetlen a szabad intézmények létezéséhez.*” A programban való részvétel lehetősége adott volt minden európai állam számára, még a Szovjetuniónak és szövetségeseinek is. Reményeik szerint ugyanis a pénzügyi támogatás segítséget adott volna a gazdasági folyamatok fellendüléséhez az európai tér-

ségben. Ezzel a lépéssel az amerikai diplomácia azt kívánta elérni, hogy megszüntesse, de legalábbis enyhítse a kialakulóban lévő kommunista térség Nyugat-ellenes ideológiai arculatát. Azonban a szovjet tervgazdasági modelltől, illetve a háború utáni világról alkotott szovjet geopolitikai megfontolásoktól teljesen eltérő amerikai elgondolás nem talált kedvező fogadtatást a szovjet érdekszférában, elsősorban a Szovjetunió miatt. A közép-európai államok részvételét a Szovjetunió megakadályozta. Mindazonáltal, a Marshall-terv rendkívüli sikereket ért el az európai politikai és gazdasági helyzet stabilizálásában, továbbá ösztönzőleg hatott a korábban akadozó államközi együttműködésre.⁷

A tervhez a pénzt az Egyesült Államok biztosította, a résztvevőknek viszont közös tervet kellett készíteniük a gazdasági együttműködés kialakítására. Más szóval, az együttműködés és a közös tervezés volt a Marshall terv legfontosabb eleme az európai országok megsegítésén túl. A lehetőség minden európai ország előtt biztosított volt. A Szovjetuniót és az általa felszabadított országokat külön említette a dokumentum, sőt Magyarországot nem csak meghívták az előkészítő értekezletre, hanem a terv kidolgozásában való részvételre is felkérték.⁸

A Szovjetunió feltartóztatásának elve George F. Kennantól származott, aki az amerikai külügyminisztériumban dolgozott.⁹ Kennan el-

dása a kibontakozását jelképezte a korábban szövetséges Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió között, és tevékenyen hozzájárult a „megosztott világ” létrejöttéhez.

<http://www.zmne.hu/tanszkek/kvt/digitgy/20011/hadtud/ballo.html> 2009-03-18

6 A Marshall-terv George C. Marshall amerikai külügyminiszter nevéhez fűződik, hivatalos elnevezése Európai Újjáépítési Program volt. A terv 1947 júniusában került kihirdetésre és 1952-ig tartott.

7 http://www.playhold.hu/www.ckke.hu/index_1020402230.php 2009-03-18

8 1947. június 5.-én a Harvard Egyetemen tartott beszédében George Marshall amerikai külügyminiszter bejelentette, hogy az Egyesült Államok kész részt venni a háborús károkat szenvedett európai országok megsegítését szolgáló program megvalósításában. (*Részleteiben lásd a 2. számú függelékben*)

9 George F. Kennan (1904-2005), az amerikai külügyminisztérium tervezési főosztályának

magyarázta és feltárta a második világháború alatt és után a Szovjetunió politikájának okát, jellemzőit, és javaslatot tett az amerikai kormánynak a szovjet-amerikai kapcsolatok formájára és tartalmára. Kennan elemzése szinte szó szerint megegyezett Winston Churchill Szovjetunióval kapcsolatos korábbi véleményével. Nevezetesen a Szovjetunió terjeszkedési törekvése az egész kontinenst fenyegeti, nemcsak annak keleti részét. Az Egyesült Államoknak és a nyugati világnak olyan politikát kell követnie, amellyel feltartóztatja ezt a törekvést anélkül, hogy újabb háború robbanna ki.

Néhány héttel később hangzott el Winston Churchill beszéde, amelyet „*Fultoni beszéd*” címen ismerünk, és szinte valamennyi nyelvre lefordították. A beszédben hangzik el először, többek között, a „vasfüggöny” kifejezés. „*Ennek ellenére kötelességem önök elé terjeszteni egyes tényeket Európa jelenlegi helyzetéről. Biztos vagyok benne, hogy önök nem kívánják azt tőlem, hogy ezeket a tényeket ne úgy mutassam be, ahogyan látom őket. A Balti-tenger mellett fekvő Stettintől az Adriai-tenger mentén fekvő Triesztig vasfüggöny ereszkedik Európára. E vonal mögött vannak Közép- és Kelet-Európa régi államaik összes fővárosai – Varsó, Berlin, Prága, Belgrád, Bécs, Budapest, Bukarest és Szófia. Mindezek a híres városok és országok lakossága a szovjet szférában található, és valamilyen formában alá vannak vetve nemcsak a szovjet befolyásnak, hanem Moszkva nagyon nagy és bizonyos esetekben egyre nagyobb mértékű ellenőrzésének.*”¹⁰

---

egykori vezetője 1946-os Moszkvából küldött *Hosszú táviratában*, valamint 1947 júliusában nyilvánosságra hozott *The Sources of Soviet Conduct* c. híres cikkében foglalta össze a Szovjetunió feltartóztatásának elvét. (*Részleteiben lásd a 3. számú függelékben*)

10 Winston S. Churchill: A második világháború I-II kötet. Európa Könyvkiadó Budapest 1999.

A „*Fultoni beszéd*”-ben elhangzottakat igazolta a berlini válság, amely 1948 márciusában kezdődött, amikor a Szovjetunió és az általa megszállt német terület politikai vezetői azt a bejelentést tették, hogy a másik három győztes hatalom (Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország) képviselőit nem engedik be a városba, és blokád alá vették Berlint.

A nyugati országok légi híddal válaszoltak a szovjet bejelentésre, és 1948 júniusa és 1949 májusa között megszervezték a város légi úton történő ellátását – sikerrel. Az, hogy mennyire fontos volt a légi híd és a város ellátása, azt talán Clay tábornok, Berlin amerikai szektorának parancsnoka fogalmazta meg

---

Első kötet 408-417. oldalak.

A vasfüggöny Európa hidegháborús kettéosztottságának politikai jelképe. A politikai döntéseknek, rendelkezéseknek, valamint az ezeket megvalósító műszaki megoldásoknak a gyűjtőfogalma. A vasfüggöny a II. világháború során kiterjesztett szovjet érdekszférába került közép- és kelet-európai országokban, azok népességének nyugatra irányuló szabad mozgását ellenőrző, korlátozó és később megakadályozó, a népességet Nyugattól elszigetelő céllal jött létre. Fizikailag az adott országok nyugati határai mentén, az 1940-es évek második felétől fokozatosan kiépítve jelentek meg. A hidegháború sok nemzetközi feszültséggel járó korszak volt 1947 és 1991 között, amelyet a két szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti folytonos rivalizálás jellemezett. A szó szoros értelmében vett háború nem tört ki a két ország között – a hidegháború a második világháború két nyertes nagyhatalmának ideológiai összecsapásából állt. Ebben az időszakban volt kézzelfogható a nukleáris fenyegetés és ekkor indult fegyverkezési verseny és az úrverseny is. A hidegháború fogalma Bernard Baruch amerikai politikai tanácsadótól származik, aki 1947 áprilisában használta először a Truman-doktrína megvitatasakor. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Vas%C3%BCgg%C3%B6ny> 2009-03-18

a legpontosabban: „*Ha Berlin elesik, Nyugat-Németország következik. Ha az a szándékunk, hogy megvédjük Európát a kommunizmustól, akkor most szilárdan ki kell tartanunk.*”¹¹

A második világháború utáni 1948-as esztendő végére Kelet-és Nyugat-Európát ideológiai és politikai frontvonalak választották el egymástól, amelynek sértetlenségére mindkét oldal vigyázott. Kelet-Európa szovjet befolyás alá került ideológiai, politikai, gazdasági és katonai szempontból úgy, hogy el volt zárva a kontinens nyugati felétől.

A berlini válság eseményei komoly hatást gyakoroltak mind az amerikai, mind a nyugat-európai politikai vezetésre és közvéleményre. Nyugat-Európa számára nyilvánvalóvá vált, hogy katonailag gyengébb a Szovjetunióval és ideológiai szempontból is kevésbé szer-

vezett, mint a kelet-európai térség. Ezt úgy próbálták orvosolni, hogy 1948-ban Nagy-Britannia, Franciaország és a Benelux-államok aláírták a Brüsszeli Egyezményt, és ezzel megalakították a Nyugati Uniót, amelyet később Nyugat-Európai Uniónak (Western European Union) neveztek el. Ez kétségkívül fontos lépés volt a közös védelem kialakításához. Az Egyesült Államok szerepe ugyancsak az 1948-as események hatására vált nyilvánvalóvá a formálódó euroatlanti integrációban. A berlini blokád következtében megrémült nyugat-európai államok többsége az Egyesült Államokhoz fordult biztonsági garanciáért, ami végül 1949 áprilisában elvezetett az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének megalakításához.¹²

1949-ben az Atlanti-óceán két partján elterülő 12 ország részvételével megalakult az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, melynek az volt a célja, hogy megakadályozza a kelet-európaihoz hasonló Szovjet befolyás ki-

11 Az események 1948 márciusában kezdődtek, amikor Sztálin bejelentette Berlin blokád alá helyezését, ami egyben azt jelentette, hogy felbontja az 1945-ben kialakított rendezést, mely a várost négy (amerikai, brit, francia, szovjet) megszállási övezetre osztotta. A Szovjetunió célja az volt, hogy a nyugati szövetségeseket Nyugat-Berlin elhagyására kényszerítse, ezzel kommunista befolyás alá helyezze az egész várost. Truman elnök nem kockáztathatott háborút az elnökválasztás évében, de ezzel együtt keménynek kellett mutatkoznia Sztálin újabb kihívásával szemben. Megoldásként egy sajtóságos, de annál sikeresebb alternatíva kínálkozott: léghíd létesítésével ellátni élelemmel, tüzelővel és egyéb létfontosságú áruval Nyugat-Berlin lakosságát. A Clay tábornok által vezetett, 324 napon keresztül zajló tevékenység csúcspontján naponta mintegy 13 ezer tonnányi áru került beszállításra, ami több ezer repülőgép le- és felszállását jelentette. A blokádöt egészen 1949 májusáig fenntartotta a Szovjetunió, amikor el kellett ismernie a vállalkozás sikertelenségét és feloldotta a zárlatot.

Valki László (szerk.): A NATO Corvina Kiadó, Budapest 1999. 15-16. oldalak.

12 1948. március 17-én a Benelux-országok, az Egyesült Királyság és Franciaország megkötötte a Brüsszeli Szerződést, amely legfőbb célként az esetleges szovjet agresszióval szembeni közös védelmet jelölte meg, de kiterjedt a szerződés a gazdasági, szociális, kulturális együttműködés, valamint az önvédelem területeire is. A Brüsszeli Szerződés aláírói hamarosan sürgetni kezdték az euroatlanti katonai együttműködés kialakítását. 1948 decemberében Bevin brit külügyminiszter felvetette azt a gondolatot, hogy a Brüsszeli egyezményt aláírt öt ország kapcsolódjon a többi nyugat-európai országhoz és az Egyesült Államokhoz. Ez a gondolat volt a későbbi Nyugat-Európai Unió, és a NATO létrehozásának alapja. A meghívandók eredeti listáján szerepelt: az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Kanada, Hollandia, Belgium, Luxemburg, Írország, Olaszország, Portugália, Norvégia, Svédország, Dánia, Izland, az angolok számoltak Spanyolország, Német Szövetségi Köztársaság és Ausztria belépésével is.

terjesztését az európai kontinens többi országára.¹³

Más szóval, a berlini válság eseményei meggyőzték a nyugati országok politikusait, hogy szükség van a Szövetségre, hiszen az aláírási ünnepség napján még tartott a válság. A szerződés hatályba lépése után világossá vált, a Szövetséget azért hozták létre, hogy védelmet nyújtson a közvetlen veszélyként észlelt szovjet fenyegetéssel szemben, gátat vessen a lehetséges agresszióknak. Az aláírók tisztában voltak azzal, hogy a háború szenvedéseit elviselő közvélemény nem fogadott volna el egy támadó jellegű megállapodást egyetlen aláíró országban sem.

A NATO a második világháború utáni nemzetközi rendszer legmeghatározóbb - politikai, katonai és gazdasági dimenziókkal egyaránt rendelkező - kollektív védelmi szervezete, a transzatlanti kapcsolat legfon-

tosabb intézményi kifejeződése. Elsődlegesen biztonság- és védelempolitikai célokból jött létre. Megalakulását nem csupán a második világháborút követően körvonalazódó szovjet fenyegetés indokolta. Lord Ismay, az atlanti szövetség első főtitkára találóan fogalmazta meg a szervezet hármasságát: az oroszokat „kint”, az amerikaiakat „bent”, a németeket „lent” kell tartani. Más szóval, a rendszertől idegen szovjet erőket távol kellett tartani és egyúttal fel kellett tartóztatni, valamint Németország európai rendszerbe való reintegrálásának problémáját meg kellett oldani. A transzatlanti kapcsolat szempontjából kulcsfontosságú feladat volt az Egyesült Államok vezető szerepét elismerni és „európai hatalomként” az európai struktúrába beilleszteni.

Befejezésül, a hatvanadik évforduló kapcsán elolvasva a szerződés eredeti szövegét, célszerűnek látszik két megjegyzést tenni.

Először, a szerződés 2. cikke újrafogalmazta és megerősítette a Marshall-tervet: a Felek a békés és baráti nemzetközi kapcsolatok további kiszélesítéséhez azzal járulnak hozzá, hogy megerősítik szabad intézményeket, biztosítják azoknak az elveknek jobb megértését, amelyeken ezek az intézmények nyugszanak és kifejlesztik a stabilitás és jólét előmozdítására alkalmas körülményeket. Arra fognak törekedni, hogy nemzetközi gazdasági politikájukban kiküszöböljenek minden ellentétet és bátorítani fogják a bármelyikük és valamennyiük közötti gazdasági együttműködést.”

Ez a cikk nagyon fontos tényező volt a gazdaságilag leromlott Európában, mert világos célt adott az szerződést aláíró országok lakossága számára: a gazdasági felemelkedés lehetőségét.

Másodsor, a szerződés 10. cikke bizonyítja, hogy Szövetség nem kívánta kirekeszteni az európai kontinens egyetlen országát sem tagjai sorából: „a Felek egyhangú meg-egyezéssel a Szerződéshez való csatlakozásra

13 1940 decemberében elsőként Trygve Lie, az emigráns norvég kormány külügyminisztere vetette fel annak gondolatát, hogy hozzanak létre egy olyan atlanti biztonsági szövetségi rendszert, amely az egész észak-atlanti térséget felölelné. Ugyanakkor hiányzott a jogi alap ahhoz, hogy az Egyesült Államok békeidőben, külpolitikai hagyományaitól eltérő módon katonai szövetségi rendszer tagjává válhasson. Ezt oldotta meg a Vandenberg-határozat, amely keretében a szenátus republikánus többsége szabad kezét adott a demokrata kormánynak, hogy megkezdhessék a tárgyalásokat. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete – angolul North Atlantic Treaty Organisation, rövidítve NATO, franciául Organisation du Traité de l’Atlantique Nord, rövidítve OTAN – 28 észak-amerikai és európai ország szövetsége, amelyet a második világháború után 1949. április 4-én alapítottak Washingtonban. A szövetség célkitűzéseit az Észak-atlanti Szerződés foglalja magában, amelynek értelmében a tagállamok minden politikai és katonai eszközt igénybe vesznek a tagországok szabadságának és a biztonságának megőrzése érdekében. Hivatalos nyelvei az angol és a francia.

hívhatnak meg minden más európai államot, amely képes arra, hogy elősegítse a Szerződés elveinek továbbfejlesztését és hozzájáruljon az észak-atlanti térség biztonságához. Minden ekként meghívott állam részesévé válhat a Szerződésnek, ha csatlakozási okiratát az Amerikai Egyesült Államok kormányánál leteszi. E kormány a Felek mindegyikét értesíti az egyes csatlakozási okiratok letételéről.” Ez az alapelv a hatvan év alatt folyamatosan érvényesült, hiszen az alapító tagállamokhoz már tizenhat európai állam csatlakozott, köztük hazánk is¹⁴.

FÜGGELÉKEK

1. számú függelék

Az Atlanti Charta

Az Elnök, Franklin D. Rooseveltt és a Miniszterelnök Winston Churchill közös nyilatkozata 1941. augusztus 12.

Az Amerikai Egyesült Államok elnöke és az Egyesült Királyság kormányát képviselő Churchill miniszterelnök úr találkozójukon szükségesnek tartják nyilvánosságra hozni a két ország nemzeti politikájának bizonyos elveit, amelyekre a világ jobb jövőjébe vetett reményeiket alapozzák.

Először, országaikat sem területileg, sem más módon nem kívánják gyarapítani.

Másodszor, nem kívánnak olyan területi változásokat, amelyek nincsenek összhangban az érintett népek szabadon kinyilvánított óhajával.

Harmadszor, tiszteletben tartják minden népet az azt a jogát, hogy megválaszthassa, milyen kormányzati formában kíván élni; továbbá azt kívánják, hogy helyreállítsanak mindazon népek szuverén jogai és önkormányzata, amelyeket erőszakkal fosztottak meg ezektől.

Negyedszer, fennálló kötelezettségeiket tiszteletben tartva iparkodnak előmozdítani, hogy a nagy és kis államok, a győztesek és a legyőzöttek,

egyenlő feltételekkel vehessenek részt a világkereskedelemben és juthassanak hozzá a világ nyersanyagaihoz, amelyekre gazdasági virágzásukhoz szükségük van.

Ötödször, azt óhajtják, hogy gazdasági téren megvalósuljon valamennyi nemzet legteljesebb együttműködése abból a célból, hogy mindannyiuk számára megteremthessék a jobb munkakörülményeket, a gazdasági haladást, a szociális biztonságot.

Hatodszor, a náci zsarnokság teljes megsemmisítése után olyan békét remélnek, amely minden nemzetnek lehetővé teszi, hogy határain belül biztonságban éljen, s amely szavatolja, hogy az emberek a világ minden részén félelem nélkül éljenek és ne szenvedjenek szükségget.

Hetedszer, ez a béke minden ember számára lehetővé kell, hogy tegye az akadálytalan hajózást a tengereken és az óceánokon.

Nyolcadszor, úgy vélik, hogy a világ nemzeteinek mind gyakorlati, mind eszmei megfontolásból le kell mondaniuk az erő alkalmazásáról. Minthogy a jövőben nem tartható fenn a béke, ha a határaikon kívül agresszióval vagy annak lehetőségével fenyegetőző országok folytatják a szárazföldi, tengeri és légi fegyverkezést, úgy vélik, hogy addig is, amíg átfogóbb és állandóbb általános biztonsági rendszer nem jön létre, ezeket az országokat feltétlenül le kell fegyverezni. Hasonlóképpen segítenek és bátorítanak minden olyan gyakorlati intézkedést, amely könnyíteni hivatott a békeszerető népekre nehezedő súlyos fegyverkezési terheken.

Winston S. Churchill: A második világháború Budapest, 1999, Európa Könyvkiadó, I. köt. 559-560. oldalak.

2. számú függelék

„*Politikánk* – mondta Marshall külügyminiszter – *nem valamelyik ország vagy doktrína ellen, hanem az éhezés, a nyomor, a kétségbeesés és a káosz ellen irányul. Célja az, hogy a világgazdaság újjáépítése révén olyan politikai és társadalmi körülmények alakuljanak ki, amelyek között a szabad intézmények létezhetnek. Meggyőződésem, hogy a segítséget nem esetenként, a különböző váltságok alkalmával kell nyújtanunk. A kormányunk által adható segítségnek a helyzet megoldását és*

14 Jegyzőkönyv a Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásáról (Lásd a 4. számú függelékben)

nem csupán enyhítését kell szolgálnia. Nem lenne sem helyes, sem hatékony cselekedet az Egyesült Államok kormánya részéről – folytatta –, ha egvoldalúan dolgozna ki programot Európa gazdasági talpra állítása érdekében. Ez az európaiak dolga. Úgy vélem, a kezdeményezésnek Európából kell jönnie. Országunk feladata, hogy baráti segítséget nyújtson az európai program kidolgozásához, később pedig, hogy támogassa ezt a programot oly mértékben, amennyire az célszerű.”

A világszerte nagy érdeklődéssel fogadott bejelentés – különösen Marshall külügyminiszter néhány nappal későbbi azon nyilatkozata után, hogy a megsegitendő Európa fogalmába a Szovjetuniót, valamint Közép- és Kelet-Európát is beleérti – azt a reményt keltette, hogy az Egyesült Államok és a Szovjetunió egyre jobban kiélesedő ellentétét a gazdasági együttműködés révén ki lehet majd egyenlíteni, s kedvezően alakulnak Európa egészében a gazdasági újjáépítés lehetőségei.

Az amerikai tervvel kapcsolatos diplomáciai megnyilatkozások magyar vonatkozásai jelezték a mélyben feszülő ellentéteket. A Foreign Office szóvivője például – a Népszava június 17-i híre szerint – kijelentette, hogy Magyarországot nemcsak az előkészítő értekezletre hívják meg, hanem felkérlik, vegyen részt az Európa újjáépítésére irányuló terv kidolgozásában is. Ezzel szemben V. M. Molotov szovjet külügyminiszter a kelet-európai országok szovjet nagyköveteihez intézett június 22-i körtáviratában kijelentette: *„Azon leszünk az értekezleten, hogy a megfelelő gazdasági intézkedések kidolgozásába bekapcsolódhassanak más, a német megszállás által sújtott és a Németország feletti győzelem kivívását segítő szövetséges európai országok is, de tiltakozni fogunk a volt csatlósok bevonása ellen, ideértve Ausztriát is, valamint a volt semleges államokat is.”* Ennek – az egyébként a magyar közvélemény elé nem került – álláspontnak a felvetése természetesen eleve hátrányt jelentett Magyarországnak a segélyprogramban való részesedése szempontjából.

1947. július 4.-én megkapta a magyar külügyminisztérium az angol, majd a francia kormány hivatalos meghívását az európai országoknak a Marshall-tervvel kapcsolatos július 12.-ére összehívott értekezletére. Mindkét meghívó tartalmazta azt a kérést, hogy a magyar kormány július 10-ig nyilatkozzék: elfogadja-e a meghívást. A szovjet

delegáció július 2-i nyilatkozatának ismeretében a magyar álláspont tartózkodóbb lett. Mihályfi Ernő kiscgazdapárti megbízott külügyminiszter a külföldi sajtónak adott nyilatkozatában csak azt hangoztatta a meghívással kapcsolatban, „hogy mivel a magyar kormány még nem ismeri a Marshall-terv részleteit, rendkívül boldog lenne, ha erről információkat kapna.”

1947. július 7.-én kelt körtáviratában Molotov az SZK(b)P KB nevében már azt tanácsolta a kelet-európai országok kommunista vezetőinek, hogy egyelőre ne válaszoljanak a meghívásra, majd egy július 8-i újabb körtáviratban azt javasolta a kelet-európai vezetőknek, hogy utasítsák vissza a konferencián való részvételt, vagyis ne küldjenek delegációt a tanácskozássra. A magyar hivatalos válasz sorsát a szovjet táviratok döntötték el.

Szűcs László–Vida István: A Marshall-terv és Magyarország. A Minisztertanács 1947. július 10-i ülése.

(<http://www.tankonyvtar.hu/historia-1999-03/historia-1999-03-081013-7> 2009-03-18)

3. számú függelék

Kennan elmélete szerint a Szovjetunió ideológiai töltetű terjeszkedési törekvése az európai demokráciák lerohanásának és megsemmisítésének veszélyét hordozza magában. Az elv értelmében az Egyesült Államoknak az a feladata, hogy mindenképpen gátat szabjon a szovjet terjeszkedésnek. Ez azt is jelenti, hogy az Egyesült Államok nem indítja a Szovjetunió ellen háborút, hanem egy olyan határvonalat húz meg, amin túl nem tolerál semmiféle kommunista befolyást.

Kennan elmélete pozitív fogadtatást nyert és hamar nagy népszerűsége tett szert. A *Hosszú távirat* és a *The Sources of Soviet Conduct*-ot a hidegháború két alapművének is tekintik, melyek hűen tükrözik a Truman-adminisztráció szovjet politikájának passzív természetét.

George Frost Kennan 1934-től Moszkvában, az amerikai nagykövetségen dolgozott, ezt követően Bécsben, Prágában és Berlinben teljesített szolgálatot, majd 1944-ben visszatért Moszkvába, a Harriman vezette nagykövetség munkatársaként. Mivel éles szemű diplomata, és nem híve sem az izolacionizmusnak, sem a végletes internacionalizmusnak, már 1941-ben figyelmezteti

kormányának egyik tisztviselőjét, hogy a Szovjetunió nem megfelelő szövetséges az Egyesült Államok számára. 1944-ben, egy hosszabb dolgozatban (Oroszország – hét év után) óvta külügyminisztériumát az illúzióktól Sztálin személyével és kormányának ambícióival kapcsolatban, Ezután 1946. február 22.-én elküldte híressé vált „hosszú táviratát” a kormánynak. A távirat létrejöttében a véletlen is közrejátszott: Harriman távollétében Kennan intézte a nagykövetség ügyeit, s amikor egy szokványos kérdést kapott az Egyesült Államok pénzügyminisztériumától, magyarázna meg néhány következetlenséget a szovjetek Világbankkal kapcsolatos intézkedéseiből. Kennan megragadta az alkalmat, megfogalmazta nyolcezer szavas, hosszú táviratát. Megírta, hogy a szovjet vezetők tulajdonképpen csak az erő logikájából értenek, s ha komoly ellenállásba ütköznek, meghátrálnak. Iratának nagyobb volt a hatása, mint amit Kennan egyáltalán kívánhatott: alapdokumentummá lett, az Egyesült Államok Kennan “feltartóztatási politikájára” építette ezután egész hidegháborús stratégiáját.

A távirat szerint a szovjet vezetők úgy érzékelik a világpolitikai helyzetet, hogy a világ kettészakadt kapitalista és szocialista társadalmakra; a Szovjetuniót ellenséges, kapitalista környezet veszi körül, amellyel nem lehet állandó békés egymás mellett élésben kiegyezni. Az elemző szerint a szovjet vezetőknek ez az állandó gyanakvása a külvilággal szemben „valami hagyományos, ösztönös orosz bizonytalanság-érzésben gyökerezik”. Ez az érzés pedig két dologra vezethető vissza: Oroszország hosszú agrártársadalmi múltjára, és a gazdaságilag fejlett Nyugattal való érintkezésről való félelmére. Mindehhez hozzájárult, hogy a marxista-leninista ideológia még igazolta is a külvilágtól való félelmet.

Kennan arra a következtetésre jut a fentiekből, hogy a Szovjetunió saját hatalmát megerősítendő, kész volna a rivális hatalmak teljes szétzúzására is. Fanatikusan hiszi, hogy az USA-val nem találhatnak modus vivendit, ezért, ha biztonságban akarja magát érezni, tönkre kell tennie az Egyesült Államokat. Ilyen körülmények között – sürgeti az USA vezetőit Kennan – meg kell állítani a szovjet terjeszkedést. Úgy véli, az „általános katonai konfliktust” biztos elkerülhetik, mert a

Szovjetunió tudja, nem elég erős sem katonai, sem gazdasági szempontból. Amerikának tehát az a teendője, hogy egészséges, erős társadalmat teremtsen, és ilyen képet nyújtson önmagáról a világnak.

Efstathios T. Fakiolas: Kennan's Long Telegram and NSC-68: a Comparative Theoretical Analysis. *East European Quarterly*, XXXI. évf. 4. szám, 1998. január, 415–433. oldalak.

4. számú függelék

Az 1949. április 4-én, Washingtonban aláírt Észak-atlanti Szerződés részes Felei, meggyőződve arról, hogy az észak-atlanti térség biztonságát növeli a Magyar Köztársaság csatlakozása jelen Egyezményhez, megállapodnak a következőkben:

I. Cikk Jelen Jegyzőkönyv hatálybalépésével egyidejűleg, az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének főtítkára, minden részes Felet képviselve, az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásra szóló meghívást juttat el a Magyar Köztársaság Kormányának. A Szerződés 10. Cikkének megfelelően, a Magyar Köztársaság azon a napon válik részes Félle, amikor a csatlakozási okiratát letétbe helyezi az Amerikai Egyesült Államok Kormányánál.

II. Cikk Jelen Jegyzőkönyv akkor lép hatályba, amikor az Észak-atlanti Szerződés részes Feleinek mindegyike, annak elfogadásáról értesítette az Amerikai Egyesült Államok Kormányát. Az Amerikai Egyesült Államok Kormánya az Észak-atlanti Szerződés részes Feleinek mindegyikét tájékoztatja minden egyes értesítés beérkezéséről és a jelen Jegyzőkönyv hatálybalépésének napjáról.

III. Cikk Jelen Jegyzőkönyvet, melynek angol és francia nyelvű szövege egyaránt hiteles, az Amerikai Egyesült Államok Kormányának levéltárában kell elhelyezni. E Kormány az Észak-atlanti Szerződésben részes minden Fél Kormányának megfelelően hitelesített másolatot juttat el.

Fentiek tanúbizonyságául, az alulírott Megbízottak jelen Jegyzőkönyvet aláírásukkal látták el.

Aláírásra került Brüsszelben, 1997. december 16-án.

A 60 ÉVES NATO KILÁTÁSAI

Részlet Jaap de Hoop Scheffer NATO főtitkár, a Szövetség 2009. április 3-4 között megtartott strasbourg-i csúcstalálkozó előtti beszédéből

A hatvan éves kor elérése is hozhat új kihívásokat, de most még ennél is több van előttünk. Most, hogy a NATO elérte a hatvanadik születésnapját, még sokkal nagyobbak a kihívások, mint valaha.

A Szövetség béke fenntartó szerepet kapott Koszovóban, részt vesz az afgán harci műveleti- és stabilizációs feladatokban, a Földközi-tengeren anti-terrorista tengeri műveletek folytat, segít a Bosznia-Hercegovinában folyó védelmi reformok kialakításában, iraki védelmi erőket képez ki, illetve támogatást nyújt az Afrikai Uniónak.

Röviden, a hatvan éves NATO olyan nélkülözhetetlen szerepet kapott a nemzetközi biztonsági környezetben, hogy már nehéz elképzelni: ez valaha volt másképp is. Az 1949-ben megalapított Washington Szövetséget körülbelül húsz évre tervezték, amikor remélhető volt, hogy a második világháborút követő hidegháború véget ér, és a védelmi egyezmény jelentőségét veszti. Amikor Truman életre hívta a NATO-t aligha tudtuk elképzelni azt a jövőt, amiben most élünk. Az alapítók közül csak néhányan merték remélni, hogy a NATO túléli a hidegháborús viszonyokat, ami valójában életre hívta, és egy új védelmi környezetben növekedni fog. Így lett szükség egy olyan északatlanti intézményes keretre, ami lehetővé teszi a politikai párbeszédet, a közös döntést és az együttes cselekvést. A NATO belépett a hetedik X-be ezzel egyidejűleg olyan komplex és nehéz kihívásokkal kell szembe néznie, mint még soha annak előtte.

Nagy valószínűséggel a 60 éves évforduló alkalmából április 3-án, 4-én tartott

csúcstalálkozókon a Szövetség történelmi eredményeit fogják hangsúlyosan kiemelni. Amíg azonban ezek az eredmények reményt adhatnak a jövőre nézve, addig nem helyettesíthetik az új gondolkodás és politika kialakításának szükségességét. A csúcstalálkozónak nem egy ön-gratuláló funkciót kellene ellátni, ellenkezőleg, a csúcstalálkozó nagyszerű alkalom lenne arra, hogy a NATO egy nagyobb lépést tegyen előre.

A NATO előtt jelenleg három nagy kihívás áll:

Az első nem más, mint Afganisztán.

Ahhoz, hogy ebben a feladatban sikerebbek legyünk összhangba kell hozni a felvonultatni kívánt erőket a célokkal. Magam részéről őszintén remélem, hogy a Szövetség képes lesz fokozni a hozzájárulásokat. Eddig már jelentős sikereink vannak az Afgán Nemzeti Hadsereg kiképzésében és felszerelésében, jobbra erre a fejlődésre kell ezután is alapoznunk. A biztonság és stabilitás megteremtéséhez elengedhetetlen, hogy az Afgán Nemzeti Rendőrség megfelelően működjön.

Köztudott, hogy Obama Elnök növelni akarja az Európai szerepvállalást Afganisztánban. A kérdés, csak az, hogy ez hogyan lesz kivitelezhető? Amennyiben az európaiak nem tudják erőiket növelni, akkor a csapatoknak a kulcsfeladatot – az afgán erők építést – kell magasabb szinten ellátni.

De ennél még sokkal több van, amit mi – egy nemzetközi közösség – tenni tudunk a civil szféráért: segítjük az afgán működőképes intézmények felállítását, segítünk harcolni a bűnözés, a korrupció ellen, és megkíséreljük sarokba szorítani a kábítószer problémákat. Minden áron

el kell kerülnünk azt, hogy a nemzetek szkeptikusan tekintsenek a saját specifikus helyzetükre a földrajzi és egyéb funkcionális területeken. Nélkülözhetetlen, hogy mindannyian szemmel tartsuk az összes területet, és folytassuk szerepvállalásunkat Afganisztánban, mint egy közös észak-atlanti törekvéséért.

Az összes terület jóval túlnyúlik Afganisztánon, egy sokkal nagyobb régiót foglal magába beleértve Pakisztánt is, ahol fokozni kell a szerepvállalásunkat. Törekedni kell arra, hogy a katonai és a civil intézményeink hatékonyabb kooperációra legyenek képesek. Más szóval új nézeteket tartalmazó megközelítést kell intézményesítenünk, és nemcsak Afganisztánban, hanem a más, sürgető, nézeteket átfogó kihívásokra adott válaszokban is. Az ENSZ és a NATO közt létrejött deklaráció, amit az ENSZ főtábornoka és jómagam írtunk alá tavaly szeptemberben segíteni fog ezen az úton haladni.

A második nagy kihívás Oroszország.

A tavaly augusztusban Grúziával történt konfliktus többféle értelmezésnek ad teret. Ez megkérdőjelezte Oroszország kapcsolatait nemcsak a szomszédos országokkal, hanem magával a NATO-val is. Nem engedhetjük meg, hogy Oroszország megakadályozza a NATO bővítést. Ez a folyamat azt a központi célunkat szolgálja, hogy Európát, mint egy oszthatatlan demokratikus védelmi egységet megszilárdítsunk, és mint ilyen ez nem lehet tárgyalás témája.

Olyan pozitív hozzáállásra van szükségünk, amely mind Oroszországra, mind a NATO európai globális védelmi elképzelésére nagy jelentőséggel bír. Afganisztán egy olyan kulcs terület, ahol nyilvánvaló a közös érdekünk, egyben lehetőséget is ad arra, hogy együtt dolgozzunk. De vannak más területek is, ahol harcolniunk kell a terrorizmus, a kalózkodás, és a tömegpusztító fegyverek elterjedése (*prolifерációja*) ellen. Más szóval elérkezett az idő, hogy új lendületet adjunk a kapcsolatainknak, és a soron következő NATO csúc-

találkozó nagyszerű lehetőséget kínál arra nézve, hogy a Szövetség hangsúlyozza ebben a kérdésben is a szerepvállalását.

A harmadik nagy kihívás az új fenyegetettségekkel való küzdelem.

Ahogy a múlt években is tapasztaltuk a cyber támadások, vagy az energia ellátás befagyasztása egyetlen lövés nélkül tönkre tud tenni egy országot. Szemtanúi vagyunk annak, hogy a kalózkodás visszatér, mint komoly biztonsági kihívás, illetve komoly horderejű a főként Északon megfigyelhető klímaváltozás is. Nem beszélve arról, hogy Irán nukleáris programja a tömegpusztító fegyverek elterjedésének veszélyét hordozza magában.

Összegezve tehát pontosabban kell megfogalmaznunk a NATO szerepét mindezekben a kihívásokban. A NATO nem adhat választ minden kérdésre, de ez semmiképp nem szolgálhat felmentésként a passzivitásra. A fenyegetések ugyanis nem várnak addig, míg mi azt nem mondjuk, hogy készek vagyunk a válasza. A Strasbourgi Csúcs lehetőség lehet arra, hogy a NATO bizonyítsa: a Szövetség képes arra, hogy felsorakoztassa a politikai erőket, elképzeléseket, annak érdekében, hogy megfeleljen a kihívásoknak. De a Csúcs ennél többet is köteles tenni. Nyilvánosságra kell hoznia a megújult stratégiai elképzeléseit.

A kihívások szemmel láthatóan különböznek azoktól, amelyek hatvan évvel ezelőtt voltak. Ha az észak-atlanti kapcsolatok olyan szilárd intézményes rendszerre épülnek, mint a NATO, akkor képesek leszünk az eseményeket alakítani, és nem esünk a történések áldozatául. A 60 éves születésnapra szervezett csúcstalálkozó remek alkalom lesz arra, hogy felhagyjunk a régi, idejét múltá gondolkodásmóddal.

Fordította: Éles Lajos ka., Molnárné László Andrea ka.

Forrás: NATO at 60: the way forward. In: NATO Review: www.nato.int

Keeping in shape at 60. In: NATO Review: www.nato.int

BENKŐ TIBOR ALTÁBORNAGY: SZOLGÁLATI KULTÚRA A HADERŐREFORM TÜKRÉBEN

BEVEZETÉS

A külső környezet (társadalmi, gazdasági, politikai, szakmai, etikai) változásaihoz igazodva, annak kihívásait figyelembe véve, minden szervezet kialakít egy rá jellemző viselkedést és arculatot. Más szóval, olyan magatartások, normák, értékek rendszerét, amellyel nem csak sikeresen oldhatja meg az előtte álló feladatokat, de egyaránt képes megfelelni a külső, vagyis a környezet diktálta, és a belső, tehát az egyén és a szervezet által támasztott elvárásoknak. Az említett viselkedési norma és arculat (image) nem más, mint az adott szervezet szervezeti kultúrája, vagyis a szervezet tagjai által elfogadott és alkalmazott, közösen értelmezett előfeltevések, értékek és normák, meggyőződések és hiedelmek rendszerének összessége. Az említett halmazba tartozó jellemzőket a szervezet tagjai érvényesnek fogadják el, annak megfelelően tervezik, szervezik és végzik munkájukat, követik az íratlan szabályokat, formálják munkatársi kapcsolatukat, közösségüket, az új tagokra örökítve továbbítják, átadják, mint a szervezeti élet követendő mintáit, és mint kívánatos gondolkodási, illetve magatartásmódot.

Dr. Francsovcics Anna ezt a következőképpen fogalmazza meg: „A kultúra társas tanulási folyamat eredménye, kialakulása a szervezet megalapításakor kezdődik. A szervezetek kultúrája hosszú időn keresztül képes átörökítődni, fennmaradni, miközben az adott szervezet tagjai akár többszörösen is kicserélődnek. Az így kialakult értékrend, a rendszeresen eredményesnek bizonyuló eljárások sztenderd működési szabályosságokká, rutinnokká alakulnak, melyeket a később csatlako-

zók a szervezeti szocializációs folyamat során sajátítják el.”¹

Ennek tükrében, kiemelt gondolatként kell kezelni, hogy egy létező és jól működő kultúra, amely számtalan nagyszerű értékkel rendelkezik, pontosan meghatározható jelentéssel ruházza fel nem csak a szervezetet, és a környezetét, de magát a személyt is. Ennek eredményeként csökkenti a bizonytalanságot, vagyis az egyénnek követendő példát és magabiztosságot kölcsönöz. Ilyen értékeknek tekinthetjük például:

a munkakörrel és a szervezettel, a szakmával és a szakterülettel való azonosulást;

az egyén vagy csoportközpontúságot, - az individualizmust, vagy kollektívizmust - vagyis mennyire helyezi az egyén a saját céljait a csoport céljai és érdekei elé, vagy éppen az egyéni célok a csoportcélok alá rendelődnek;

a humán orientációt, - amely nem más, mint feladat és kapcsolat egysége - vagyis mennyire veszi figyelembe a vezetés a szervezeti feladatok megoldásának a személyre, magára a katonára gyakorolt hatását és következményeit;

a belső függést, vagy függetlenséget, miszerint mennyire elfogadott az egyes szervezeti egységek függetlensége és önállósága, vagy mennyire elvárt a centralizált vezetés, és a koordinált cselekvés;

az erős vagy gyenge kontrollt, azt, hogy mennyire kontrollált a szervezet tagjainak viselkedése az érvényben lévő előírások, szabályok, intézkedések megvalósítása terén;

a kockázatvállalást, vagy kockázatkerül-

¹ Dr. Francsovcics Anna: Vezetés–Szervezés Szervezeti kultúra

lést, amely többek között nem más, mint a bizonytalanság tűrése vagy kerülése. Ennél az értéknél az a kérdés, hogy mennyire elvárt a tagoktól az innovatív, kockázatkereső, rámenős „bevállalás” magatartás;

a teljesítményorientációt, mely megmutatja, hogy a szervezeti elismerések és jutalmak mennyire kötődnek a teljesítményhez és mennyire múlnak más tényezőkön, úgy, mint protekción, szenioritáson, vagy éppen egy egyszerű szimpátián;

a konfliktustűrést, vagy a konfliktuskerülést, vagyis milyen mértékben nyilváníthatók ki a konfliktusok, nézeteltérések, vélemények és kritikák;

a cél (eredmény), vagy az eszköz (folyamat) orientációt, melynek lényege, hogy mennyire koncentrálnak a vezetés a végső eredményre, vagy inkább az azokhoz vezető folyamatokra, módszerekre, eljárásokra és technikákra;

a nyílt, vagy zárt rendszert, a külső, vagy belső orientáltságot, mindez megmutatja, mennyire és milyen mértékben reagál a szervezet a külső hatásokra és változásokra, hogyan követi azokat, vagy csak a saját, belső működésére koncentrálnak, melynek megvalósítására „sajátos, egyéni” megoldásokat választ;

a rövid, vagy hosszú távú időorientációt, vagyis, hogy a szervezet rövid vagy hosszú távra tekint előre, milyen időhorizonton tervezi jövőjét.

Folytathatjuk a szervezeti értékek felsorolását, különös tekintettel a honvédség sajátos és speciális értékeire, amelyek csak is rá, mint fegyveres kötelékre jellemző és belső tartalmát tekintve csak is tagjaira vonatkozik. Ehhez viszont meg kell vizsgálnunk a Magyar Honvédség jelenlegi szervezeti és szolgálati kultúrájának helyzetét, változásának kiváltó okait és körülményeit, annak folyamatát, eredményeit és további formálásának szükségességét.

A téma aktualitását és fontosságát tekintve, számos fórumon és rendezvényen, tudomá-

nyos-szakmai konferenciákon már napirendre kerültek a katonai vezetés megújulására vonatkozó elemzések, úgymint a „Párbeszéd 2005”, valamint a „Magabiztos Parancsnok és a Hatékony Törzs” projektek,² amelyek a kommunikációs folyamat segítségével kerültek beillesztésre hétköznapi életünkbe többek között azzal a céllal, hogy elősegítsék a jelenleg fellelhető szellemiség, a gondolkodásmód és a szolgálati kultúra megújulását.

Szervezeti és szolgálati kultúra a Magyar Honvédségben

Az elmúlt két évtizedben, hazánkban folyamatos, dinamikus és határozott változások jellemezték a Magyar Honvédség szervezeti személyi összetételi struktúráját és ezzel párhuzamosan a társadalomhoz fűződő viszonyát. Ebben a permanens folyamatban a Magyar Honvédség vezetésének jelenleg is eltökélt szándéka és akarata van. Mindenekelőtt az, hogy a haderőreform végrehajtása nem csupán a katonai vezetés megújítására, a megfogalmazott társadalmi akarat érvényre juttatására, a kor színvonalának és kihívásainak megfelelő, professzionális haderő létrehozására irányuljon, hanem ennél többet nyújtson. Például, egyaránt szükség van az egzisztenciális biztonságra, a stabilitásra, a szolgálati- az élet- és munkakörülmények javítása, majd annak biztosítása mellett a szervezeti és szolgálati kultúra eddigi értékeinek „felélesztésére, korszerűsítésére,” és az új értékek megteremtésére.

Az eddig közzétett, szolgálati kultúráváltással és a vezetés megújításával kapcsolatos tanulmányok, publikációk elemzése során

2 Havril András vezérezredes a HM HVKF által elindított munkaértekezletek és konferenciák, melyek a vezetés, a kiképzés és felkészítés, valamint a napi élet területein értékelik mindennapjaink helyzetét, többek között a szolgálati kultúra jelenlegi értékeit és jellemzőit, egyben meghatározzák a kultúráváltás irányvonalát.

megfigyelhető, hogy a téma megközelítése a közel húsz éves múlttal rendelkező, a társadalmi változáshoz szorosan illeszkedve, annak következményeként került értékelésre és megítélésre. Annak ellenére, hogy a folyamatosan változó szolgálati kultúra eredete, történelmi háttere ettől sokkal összetettebb és távolabbra mutató, valamint, hogy a Magyar Honvédség fejlődésének főbb történelmi állomásait felidézve párhuzamot tudunk vonni a törzsszolgálat alakulása, fejlődése és a szolgálati kultúra folyamatos kapcsolatának, kölcsönhatásának, szimbiózisának területén, én is csak az elmúlt húsz év távlatából kívánom okfejtésemet végrehajtani. Ennek keretében elemezni tudjuk a NATO szerepvállalásunk és Európai Unió (EU) tagságunk hozományaként értékelhető, újonnan beáramló kultúrát és annak törvényszerű hatását a haderőre. Vizsgálhatjuk a megváltozott környezetet és szervezetet, valamint a feladatrendszer, továbbá az új tapasztalatokat adó civil jelenlétet, a civil kontrollt, ami szintén újszerű hatással van szervezetünk működésére, kultúránk formálására.

Mielőtt azonban máris a XX. század végénél kezdeném, ha csak vázlatosan is, de meg kell említeni, hogy a szervezeti, szolgálati kultúra jelenlétéről, közvetett értelemben az idők kezdetétől folyó háborús tevékenységek megjelenésétől beszélhetünk. Hadtörténetészek, kutatók szerint, kialakulása mégis arra az időszakra tehető, amikor a különböző háborúk, hadjáratok, csaták tervezéséhez, előkészítéséhez, vezetéséhez, a hadvezérek alárendeltségében megjelentek a mai értelemben működő törzsek. A törzsek a történelem előrehaladtával, a hadseregek fejlődésével és nagyságuk növekedésével, a technikai fejlődésekkel, a különböző fegyvernemek megjelenésével, a háborús hadszínterek kiszélesedésével arányosan, azokkal párhuzamosan fejlődtek, növekedtek és funkcionálisan egyre hatékonyabbá váltak. A hadtörténeti kuta-

tások szerint a XVIII. században, amikor a hadseregek működéséhez állandó működésű, strukturált törzsek váltak szükségessé, kialakult a mainak megfelelő törzsszolgálat alapja. Így napjaink hadseregeinek, a különböző szintű parancsnokságoknak és törzseknek a jogait és kötelezettségeit, azok funkcionális feladatait, tevékenységük rendjét, módszereit, a törzsszolgálat öleli fel. Ebből következik, hogy professzionálódó haderőnk³ élete, mindennapi szolgálati tevékenysége – *szolgálati kultúránk*⁴ – elválaszthatatlanul párhuzamot képez a törzsszolgálattal, aminek történetisége éppen a kialakított szolgálati kultúrából eredeztethető, így annak változása és fejlődése folyamatosan visszahat, ezáltal formálva, alakítva és befolyásolva azt.

Visszapillantva kicsit a múltba, láthatjuk, hogy minden egyes történelmi időszak, minden egyes idegen ráhatás, a háborús tapasztalatok erős befolyással voltak és folyamatosan formálták katonai szokásainkat, életünket, kultúránkat, meghatározták a jövőt, és kihatással vannak jelenünkre is. Nem túlzás, amikor úgy fogalmazok, hogy a háborúk és forradalmak időszakában a nagy veszteségeket elszenvedett magyar haderő kultúráját a történelem a politikai fordulataival és a magyar honvéd harcművészkön elhullatott vérével írta. További tényként emelhető ki, hogy az elmúlt

3 Megítélésem szerint a jelenlegi haderő, attól függetlenül, hogy állományát csak hivatásos és szerződéses katonák alkotják, még nem jelenti azt, hogy professzionális. Mi egyenlőre azon az úton haladunk, melynek célja a professzionális haderő megeremtelése és melynek alapjait még most rakjuk le.

4 A mai magyar katonatársadalom elsajátított, átvett, öröklött, a tradícióinkban és szokásainkban élő és fellelhető szolgálati kultúráját, valamint a törzsszolgálat megjelenésének kézzelfogható alapjait, történelmileg a Magyar Honvédség 1848. évi megalakulásától származtathatjuk.

századokban, a háborúktól sújtott évtizedek és a változó idegen hatalmak jelenléte miatt, katonáink nemzettudata, a katonai erkölcs alappillérei nem szilárdulhattak meg kellő mértékben, ezáltal úgynevezett értékválságok is kialakultak. Ugyanakkor, voltak korszakok és időszakok, amikor igenis kialakult egy értékrend, egy követendő példa, amely az akkori társadalmi, de inkább politikai szándéknak megfelelően a katonai vezetés és a végrehajtó állomány számára egyaránt egységes alapot biztosított az akkori kihívásnak és elvárásnak megfelelően, szolgálatuk teljesítéséhez. A folyamatos társadalmi és politikai változások, de még inkább a szervezeti változások állandósága, a személyi állomány nagyarányú kiáramlása viszont megbontotta, az egyes területeken amúgy már idejét múlt, és egyébként változást igénylő szolgálati kultúránkat is.

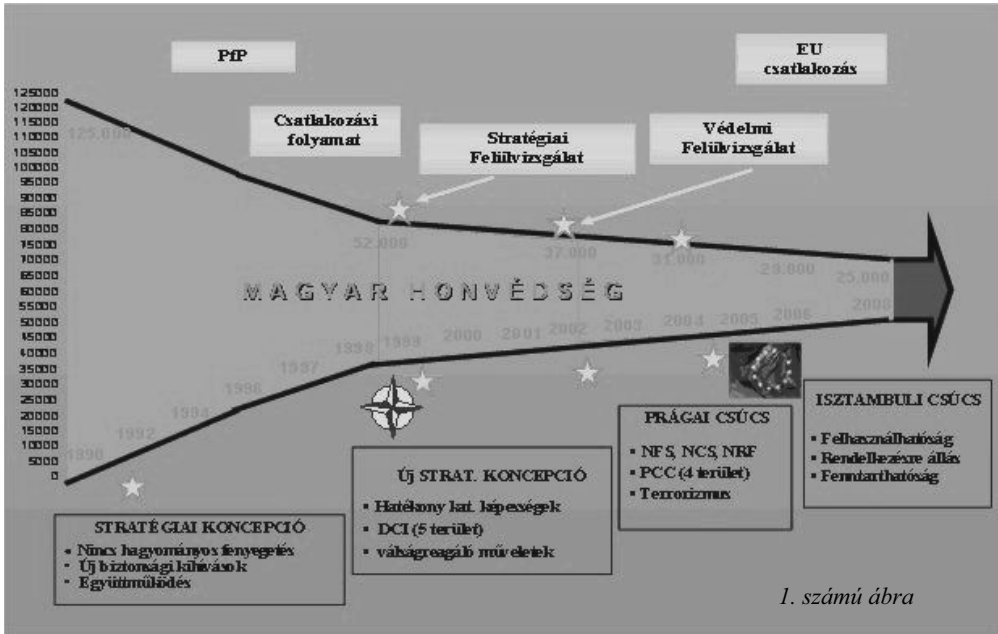
A rendszerváltás hatása a Magyar Honvédségben

Az előzőekben felvázolt történelmi áttekintés rámutat arra, hogy a XX. század végi események, példátlan változások sorát generálta a politika, a társadalom és a gazdaság területein egyaránt, ami természetesen kihatott a Magyar Honvédség működésére, és átalakítási folyamatára. Katonai szempontból a Varsói Szerződés (VSZ) megszűnése, a szocialista világrend összeomlása meghatározó geopolitikai változást hozott. A rendszerváltás és a régióban bekövetkezett biztonságpolitikai átrendeződés szükségessé tette a megszűnt „koalíciós (VSZ) doktrína” pótlását, a haza védelme és biztonsága területén keletkezett újrafogalmazásának igényét, hiszen a rendszerváltás során nem csak a strukturális keretek, és a vezetés változott, hanem ezzel egy időben azonosulni kellett a korábbi Varsói Szerződésre jellemző alkalmazási, működési elvek, kiképzési rendszerek egyidejű módosulásával is. Határozott változások jellemezték és jelentősen felgyorsult a sorkatonai szolgálat, „kényszerszolgálat” szükségességének megkérdőjelezése is.

A rendszerváltás időszakában végbement politikai, társadalmi átrendeződés és változás nagyban befolyásolta a magyar katonai vezetés újjászervezését is. A változással a honvédség finanszírozásában, céljaiban, működésében végbement átrendeződések a katonai vezetőköt arra ösztönözték, hogy a vezetői munka hatékony eljárásait, módszereit az átszervezés bonyolult és komplex keretei között keressék. Továbbá törekedniük kellett arra, hogy ezzel párhuzamosan megértsék és elsajátítsák, majd alárendeltjeik részére átadják a NATO vezetési elveket és módszereket. Ebben a folyamatban jelentős gátló tényezőként jelentkezett az a tény, hogy a múltból öröklött vezetési tapasztalatok és jogszabályok, a kialakult, de lehet mondani, beidegződött hagyományok, szokások, valamint eljárások, számos esetben csak visszahúzó erőként hatottak. Abban a helyzetben nem véletlenül fogalmazódott meg, hogy első lépésként az emberek fejében kell végbemennie a változásnak.⁵ Ez a változás viszont azt jelentette, hogy a szolgálati kultúránkat is meg kellett változtatnunk. A tapasztalatok elemzése során azonban kimutatható, hogy a rendszerváltás időszakában a szolgálati kultúra fejlesztési, megújítási folyamata nagyon is lelassult, ráadásul rendszerkövetővé vált. A komplex és egyidőben fennálló, megoldásra váró problémák, szervezeti és egyéni érdekek, az egzisztenciális kérdések sokszor háttérbe szorították, torzították, és sok esetben negatívan befolyásolták a kultúra folyamatos megújulását.

A rendszerváltás kezdetétől szinte folyamatosan, – így napjainkban is – felgyorsult változások jellemzik a haderő és a társadalom viszonyát, amelyekkel csakis egy felgyorsult kultúraváltás tud lépést tartani. Az előzőekben említett közös kölcsönhatások fő jellemzője, hogy a társadalmi környezet erős

5 Gandhi: Magad legyél a változás, amit a világban látni akarsz.

befolyással van a haderő működésére, így a civil kontroll egyre hatékonyabban és szélesebb körben befolyásolja a szervezeti életet. Ennek tükrében, a társadalmi-politikai akarat világosan kinyilvánította szándékát, a honvédséggel szembeni elvárásait, miszerint kis létszámú, korszerű, mobil, önkéntes – hivatásos alapokon szerveződő professzionális haderő megteremtése és létrehozása volt a cél. Ennek szándékát erősítették meg a Nemzeti Katonai Stratégiában megfogalmazottak is, mely szerint: „Új hatalmi rendet, politikai és gazdasági átrendeződést eredményezett a világban a bipoláris szembenállás megszűnése és a globalizáció felgyorsulása. Világossá vált, hogy az új veszélyek kezelésére a fejlett, modern demokráciák számára ma is nélkülözhetetlen a hiteles katonai erő fenntartása. Megváltozott, kibővült azonban a védelem tartalma és feladatrendszere.”⁶

6 1009/2009. (I. 30.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiájáról, 1. bek.

A biztonság komplex vizsgálata, a beindított védelmi - stratégiai felülvizsgálat, az új nemzetbiztonsági stratégia kidolgozása szükségessé tette a korábbi biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvek módosítását, korszerűsítését. Ez az öngerjesztő, összetett, nagy szakértelmet és elméleti felkészültséget igénylő folyamat rendkívüli hatással volt és van napjainkban is, a szolgálati kultúra fejlesztésére és megújítására. Vagyis a szolgálati kultúra továbbfejlesztésének útja és iránya, valamint belső tartalma újradefiniálódott. Ehhez viszont stabilitás szükséges, ahol újra tudjuk elemezni meglévő értékeinket, meg tudjuk fogalmazni a változtatás mértékét, tartalmát és módszerét, azt képesek leszünk elfogadtatni oly mértékben, hogy a katonák körében nem csak értéként, de szükségletként jelenjen meg. Már az előző gondolatban is kihangsúlyoztam, hogy ehhez stabilitás szükséges. Hangsúlyozom ezt azért, mert a haderőreform szervezeti átalakítása, az átszervezések során a katonai szervezetek személyi állománya több alkalommal is nehéz időszakot

élt át. A munkahely elvesztésétől, a beosztás megszűnésétől való félelem, a helyőrségváltáshoz kapcsolódó nehézségek és félelmek leküzdése, mind bizonytalanságérzetet generált a személyi állományban és családjukban egyaránt.

Mint az 1. számú ábrán is látható, a korábbi 125 ezer fős „*mini tömeghadsereg*” ötödére csökkent, ami természetesen nem csupán egyszerű létszám leépítéssel, de struktúraváltással, fegyvernemi leépítésekkel, képességek csökkenésével, vagy megszüntetésével, viszont ezzel ellentétben bizonyos területeken minőségi fejlesztésekkel is együtt járt. Az ilyen gyorsan és élesen változó körülmények nem szolgálták nemhogy az új értékek megteremtését, vagyis egy új szolgálati kultúra létrehozását, de a meglévő szükségszerű megőrzését sem.

A HADERŐ ÁTALAKÍTÁS FOLYAMATA

A végrehajtott átszervezés egyik fő célkitűzése a Honvédség „*tömeghadsereg*” jellegének megváltoztatása, és egy modern, professzionális haderő megteremtése volt, ahol a fő hangsúlyt az országvédelmi feladatokon túl, a képesség alapú, expedíálható, modul elemekből felépülő és felajánlott erőkre, azok felkészítésére és kiképzésére kell fordítani. Mindezek alapjául kell, hogy szolgáljon – a hagyományon túl – az aszimmetrikus-, esetleg a gerilla hadviselés jegyeit is tartalmazó professzionális haderőnek. Ennek érdekében, az újonnan kialakított vezetési kultúra szakított mindazon irányítási és támogatási elvekkel, amelyek a korábbi autokrata vezetési hagyományok fő jellemvonásai voltak. Ennek eredményeként a megújuló vezetési rendszerben, a vezetők (parancsnokok) egymás közötti együttműködésében nagyobb szerepet kell

szánni az egyéni képességek érvényesülésének, a tudásalapú kommunikációnak, mint a hatalom bázisán, parancsra épülő, előljáró-alárendelt közötti formális kapcsolatoknak. Ezeket a gondolatokat Seebauer Imre is megfogalmazta, aki kihangsúlyozta, hogy a rendszerváltást követő társadalmi változások és a haderőreformmal egyidejűleg meghatározott elvárások megkövetelik a vezetés, az irányítás, az együttműködés eddigi munkamenetének, módszerének, kultúrájának megváltoztatását. Ő a következőképpen fogalmaz:

„A vezetési gondolkodás középpontjába nem az engedelmesség kikényszerítése, hanem a problémamegoldó gondolkodás minden vezetési szintű érvényesítése került. Természetesen az engedelmesség továbbra is szükséges tulajdonsága a katonának, de a helyzet ismerete alapján való együttműködés, a problémák megoldásában való alkotó részvétel nélkül.”⁷

A kialakított és megújuló vezetési kultúra – mint a szervezeti és szolgálati kultúra egyik fő alkotó eleme – kiemelkedő fontosságú a Magyar Honvédség működése szempontjából. Kiemelkedően fontos annak felismerése is, hogy ebben a megújult vezetési kultúrában szocializálódott és nevelkedett, kiváló képességekkel és vezetői tulajdonsággal rendelkező személyek közül kerüljenek kiválasztásra a jövő katonai vezetői. Ugyan akkor, a jelenlegi vezetők egyik kiemelten fontos, egyben sürgető felelőssége a kiválasztott személyek széleskörű, mindenre kiterjedő szakmai képzése, a vezetői beosztás ellátásához szükséges, körültekintő felkészítése.

7 Seebauer Imre: A katonai vezetéselmélet a védelmi felülvizsgálat tükrében, 6. oldal.
www.zmne.hu/kulso/mh/tt/hadtudomany/2004/1/08seebauer/Chapter1.htm

Az előzőekben említett megújuló vezetési rendszerben – a szolgálati kultúra alapjaként – a vezető és beosztott között egy kétirányú kommunikációt kell kiépíteni és működtetni. Egy olyan formális, adott esetben talán még informális csatornát is, ahol a mindenkori cél, hogy összhang alakuljon ki az alárendeltek és az előljáró között. A vezetőnek törekedni kell arra, hogy gondolkodásmódja, logikája, tudástérképe a beosztott részére megismerhető és nyitott legyen. A vezető fontos feladata továbbá, hogy megismerje beosztottjai tudását, személyes képességeit, hogy a feladatszabás személyre szabottan és mindenkor a képességek figyelembevételével történjen. Ez a kétirányú kommunikációs folyamat, hatással van a szervezet összekovácsoltságára és megalapozza a közös tudásbázist, majd alkalmazható értéket állít elő, amely nem más, mint a szolgálati kultúra egyik alkotó eleme.

Kiáramlások – szervezeti kötődés, a megfiatalodás folyamata

Nehéz szervezeti kötődésről beszélni akkor, amikor az átszervezések folyamán a kényszerből adódó, vagy éppen a lehetőségeket kihasználók tömeges kiáramlása volt a jellemző. Vagyis bizonyos értékrend szerint már kialakult, megszokott szolgálati kultúrát valló, és alkalmazó állományt veszítettünk el, akik egyik napról a másikra léptek ki a honvédség kötelékéből, az összekovácsolt szervezetből, anélkül, hogy az általuk létrehozott értékeket, tudásukat, ismereteiket, szokásait az általuk gyakorolt tradíciókat átörökítették volna az őket követők számára. Nagyon hűen szemlélteti mindezt a következő idézet.

„A rendszerváltást követő bő másfél évtized átalakítási folyamatainak következtében többször megbomlott az egyensúly a Magyar Honvédség feladatai és a személyi feltételek között. A permanens átszervezések miatt az állomány jelentős részénél törések következtek be a pályán, sokan kerültek rossz egzisztenciális körülmények közé. A mobilitási hajlandóság alacsony, a szervezeti változások miatt

helyőrségváltásra kényszerülők közül sokan inkább a katonai pálya elhagyását választották. A Magyar Honvédség személyi állománya jelentős életkori, rendfokozati és képzettségbeli ellentmondásokkal terhelt, amelyek nehezítik az új szervezeti kultúra meghonosítását, a tervezett minőségi megújulást.”⁸

Az előzőekben felsoroltakhoz további negatív tendenciaként társult a fegyvernemi szervezetek nagyarányú csökkentésének következménye is, melynek hatásaként a tisztii állománykategóriában korábban is meglévő kedvezőtlen jelenségeket nem, hogy nem sikerült a szervezeti átalakítások során rendezni, hanem a generációs törés ma már a 34-37 éves korosztályt is elérte. A nyugdíj-közeli korosztály szinte teljesen kiáramlott a szervezetből. A 25 éves szolgálati idő eléréséből adódó kiválási lehetőség szintén döntő jelentőségű volt a pályaelhagyásban. A fegyvernemi szervezetek csökkentésével a fegyvernemi kultúra képviselői és alkalmazói is kiváltak a rendszerből. Kis túlzással úgy is fogalmazhatok, csupán hírmondói vannak jelen, akiknek viszont kötelessége a fegyvernemiség képességeinek és kultúrájának ápolása. Mindezek hatására, egyenes ágon következik, hogy kialakult és napjainkban is jelen van nem csak a szervezeti-, de bizonyos fegyvernemi- és szolgálati kultúra törése is.

Ehhez csak hozzájárul a tiszthelyettesi állomány helyzete, amely bár a tisztii állományhoz viszonyítva egyenletesebb képet mutat, – mely elsősorban a rugalmasabb és egyszerűbb utánpótlásnak tudható be – de összességében a helyzet hasonló. A korábbi átszervezések során a tiszthelyettesi állomány összetétele többször is kritikus helyzetbe került, mivel a szolgálati nyugdíjjogosultság elérése ebben az állománykategóriában kifejezetten vonzó-

8 53/2008. (HK 12.) HM utasítás „a Magyar Honvédség humánstratégiája (2008-2017)” kiadásáról

nak számított. A jelenlegi helyzet vizsgálata során megállapítható, hogy a tiszthelyettes állománykategóriában alig találunk 45 évnél idősebb személyt. Ennél a kategóriánál is tömeges volt a kiáramlás, melynek hatása ugyan úgy érződik, mint a tisztek esetében.

A tiszthelyettesi állomány iskolai végzettsége viszont kedvező képet mutat. Magas a szakközépiskolát és gimnáziumot végzettek aránya, de egyre nő a főiskolai és egyetemi diplomával rendelkezők száma is. Mindez kedvező hatást jelenthet egy új szolgálati kultúra megteremtésére.

Ebben az esetben nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy napjainkban jelentősen megnőtt a katonanők aránya, mégpedig nem csak az adminisztratív munkakörökben. Ez egy újabb szubkultúra kialakulását eredményezi. Ugyan akkor azt is figyelembe kell vennünk, – több felmérés is bizonyítja – hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők Magyar Honvédségen belüli munkavállalása tiszthelyettesként, az egyén részéről sok esetben kényszermegoldás és átmeneti jelleggel bír. Az előbbi kijelentés alapja, miszerint az említett állomány tagjai közül jelentős számban csupán addig szolgálnak a honvédség kötelékében, míg a munkaerőpiacon kedvezőbb munkalehetőséget nem találnak. Ez a tény viszont inkább gátolja a szolgálati kultúra megerősödését, mint sem megalapozná.

A szerződéses legénységi állomány megjelenése és foglalkoztatása a Magyar Honvédség állományában, valamint életkori összetétele szintén ellentmondásos képet mutat. Az tény, hogy foglalkoztatásukkal, egy sokkal dinamikusabb, hatékonyabb és felelősségteljesebb állománnyal számolhatunk, mint amikor a Magyar Honvédségben még sorkatonák szolgáltak. Az érintett állománykategória jelenlegi fluktuáció mértéke viszont kiszámíthatatlanságot és időnkénti működési nehézségeket, sőt zavarokat okoz. Az előzőekben felsorolt okok, és az a tény, hogy a szerződéses legénységi állomány arányilag rövid ide-

ig szolgál a Magyar Honvédség kötelékben, majd visszakérül a polgári életbe, – amely szervezett rekonverzióval kellene, hogy megvalósuljon – a szolgálati kultúra egy újabb elemét helyezi a megvalósítás színterére. Ennek szükségességét és további bővítését csak fokozza az a tény, hogy a munkavállalóként és meghatározott munkarend, illetve munkaidő szerint dolgozó (szolgáló) katonállomány foglalkoztatása egy teljesen új helyzetet teremtett. Ezek a változások nem csak a felkészítésre és kiképzésre vannak hatással, hanem a teljes napi élet minden egyes momentumára, legyen az akár rajszemle, körletszemle, egyéni felszerelések rovanca (ellenőrzése), amelyek szinte teljesen kikopnak mindennapjaink „programjaiból.”

A szervezeti kultúra megalkotása és megvalósítása terén szólni kell a létrehozott értékek társadalmi elismeréséről és megbecsüléséről is. Azt valljuk, hogy az általunk működtetett szervezet kultúrája a társadalom részéről is determinált és olyan sajátosságot is magán visel, amit katonáink esküjükben is megfogalmaznak, miszerint ha kell, akár életük feláldozásával is szolgálgják hazájukat. Mindezek tükrében a katonák részéről talán jogos elvárás a társadalom nyújtotta anyagi és erkölcsi megbecsülés iránti igény, mint ahogy azt az alábbi idézetből is olvashatjuk.

„A honvédelem területén katonaként szolgálók és más jogviszonyban foglalkoztatottak társadalmi, erkölcsi és anyagi elismerése nemzeti ügy. Az önként vállalt katonai szolgálat presztízse kulcsfontosságú tényező a személyi állomány utánpótlása és megtartása szempontjából.”⁹

A jogos igényhez természetesen hozzátartozik az is, hogy a társadalmi megbecsülést, nem lehet kiereszokolni, parancsszóval meg-

9 1009/2009. (I. 30.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiájáról, 33. pont

valósítani. Azt ki kell vívni és ki kell érdemelni. Ez a feladat viszont igen is ránk, katonákra vár, melynek megvalósításában kulcsszerepet játszik egy kiszámítható, jól működő, a társadalmi érdekeket szemelőt tartó Magyar Honvédség, mely példamutató, ezáltal követendő szervezeti-, szolgálati- és kiváló szubkultúrával rendelkezik.

A NATO és az EU tagság kapcsán beáramló új szolgálati kultúra hatása

A Magyar Honvédségnek a NATO szövetségi kötelékbe történő beintegrálódása egyben a NATO erők szolgálati és hadikultúrájának bizonyos integrálódása is. A magyar katonasereg szövetségi kötelékben való alkalmazása, a missziókban való nagyszámú részvétel, minden nemzetközi vonatkozású kapcsolat, a más nemzetektől átvett tapasztalatok mind-mind kihatnak, formálják és fejlesztik szolgálati kultúránkat. A NATO történelmi és tapasztalati tényezőkön kifejlesztett, jól bevált vezetési filozófiája és kultúrája fokozatosan beépül, és határozott irányvonalat képez a Magyar Honvédség megújuló vezetési, irányítási és megújuló szervezeti, illetve szolgálati kultúrájára. Ezt csak erősíti az a tény, hogy a NATO integráció kapcsán a megújuló katonai vezetés részéről egy olyan új jövőkép fogalmazódott meg, amely szakít a korábbi – alapvetően a háborús feladatok végrehajtására alkalmas – haderőstruktúrát megőrző szemlélettel és céljaként tűzte ki, hogy az elkövetkező 10 évben, a haderő struktúrájában, erőforrásaiban modernizálódik, és egyértelműen alkalmassá válik a NATO szerepvállalásból eredő feladatok végrehajtására.

Ennek kapcsán ismertté váltak azon vezetési stílusok és fogások, amelyek nagyban befolyásolják az új vezetési kultúra kialakulását. Átvételre kerültek a fejlett gazdaságban és a nagy szervezetek, vállalatok vezetésében jól bevált úgynevezett *management* és *leadership* vezetési elvek. A gondolkodás középpontjába a problémamegoldó gondolkodás minden vezetési szinten való alkalmazása

és érvényesítése került. Ezek az elvek a megújuló szolgálati kultúra egyik legmarkánsabb kérdései. Gondolkodva, kreatívan alkotni, véleményt formálni és javasolni. Ugye még mindenki előtt ismert az a kijelentés, – sajnos ez jelentős mértékben része volt korábbi szolgálati kultúránknak – miszerint a végrehajtó állománynak nem kell tudnia, ezért nem szükséges neki elmagyarázni, hogy mit, miért kell végrehajtania. Az Ő dolga az, hogy teljesítse a parancsot. Ez a szemlélet teljesen kiölte a katonák egy részéből a kreativitást, az önálló gondolkodást és a problémamegoldás keresését. Természetesen – sajnos sok esetben – ez nem volt nehéz, mert a végrehajtónak nem csak kényelmesebb feladatmegoldást jelentett, de a felelősséget sem kellett vállalnia. Éppen e kényelmi megfontolásból és a felelősségvállalás elhárítása miatt, nem is egyszerű ezen megszokás és beidegződés megreformálása

Ebben a témakörben a másik kulcsfontosságú kérdés, hogy a katonai szervezet parancsnoka: Parancsnok, Vezető, vagy Menedzser.¹⁰ Így az sem mindegy, hogy milyen vezetési kultúrát alakít ki, és milyen szolgálati kultúrát valósít meg környezetében. A 2. számú ábra igazolja, hogy egy parancsnoknak a szervezet vezetésére és menedzselésére egyaránt fel kell készülnie és képesnek kell lennie.

A PARANCSNOK ÉS A MENEZSER KAPCSOLATA

Folytatva az előző gondolatot, a témával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy minél magasabb munkakörben, illetve beosztásban teljesít valaki szolgálatot, annál inkább az adott vezető vezetői képessége, illetve felkészültsége, és nem szakmai zsenialitása a

¹⁰ Önálló, gazdálkodást, vagy részgazdálkodást folytató szervezeti elemről van szó.

mérvadó. Kultúránk átalakításakor sokszor ez is újszerű gondolatnak, sőt esetenként még eretnekségnek számít.

Néhány gondolatban szólni kell arról is, hogy szövetségi tagságunk kapcsán szükség-szerűvé vált a katonai oktatás és felsőoktatás területének, a felkészítés, kiképzés rendszerének NATO követelmény szerinti átalakítása, és az Európai Felsőoktatási követelményekhez történő harmonizálása. Ennek következtében számos új képzési, oktatási koncepció került kimunkálásra és alkalmazásra. Ezek a változások új elvek és módszerek bevezetését indukálták, melyek mentén a külföldön végrehajtott képzések, nemzetközi környezetben végrehajtott gyakorlatok, tanfolyamok tovább szélesítették a professzionális gondolkodás és szemlélet kialakulását, ezáltal előremozdították, támogatták egy újszerű szolgálati kultúra megteremtését.

Szervezeti és vezetői célok

A szervezeti és vezetői célok a szervezeti kultúra modernizálásában, fejlesztésében fogalmazható meg. A fő célkitűzés, hogy a Magyar Honvédség mindenkor legyen képes hatékonyan reagálni az újonnan jelentkező biztonsági kihívásokra, folyamatosan legyen

képes fejleszteni képességeit és legyen képes biztos, kiszámítható jövőt nyújtani katonáinak.

Az átalakítás szervezeti céljai azonosak a vezetői kultúraváltás korábban megfogalmazott területeivel. Ezek a következők:

- a) a rendszerváltás következtében megváltozott alaprendeltetés, az alapelvek katonai vezetésre gyakorolt hatásának felismerése (úgy, mint a háborús küszöb alatti konfliktusokból adódó feladatok végrehajtására vonatkozó alapelvek kidolgozása);
- b) a kommunikatív gondolkodásmód bevezetésével és hatékony alkalmazásának eredményeként – napjaink információtechnikai lehetőségeinek felhasználásával – a csoportos problémamegoldások területének fejlesztése;
- c) a különböző szintű vezetési rendszerek továbbfejlesztése, a konfliktuskezelés időszakában a válság méretének megfelelő vezetési struktúra meghatározása;
- d) a katonák többirányú képességének fejlesztése, a hatékonyságcsökkentő tényezők felismerése és megszüntetése;
- e) a haderőreform által kialakított vezetés-irányítási rendszer modernizálása, folya-

matos fejlesztése, a NATO követelményeknek megfelelő szinten tartása.

Megállapítható, hogy az elmúlt években, a haderőreform időszakában folyamatosan változott a katonai vezetés, a parancsnoklás környezete és a vezetővel szembeni elvárások. A folyamatosan jelen lévő külső és belső hatások, a szervezeti–strukturális változások állandó nyomást gyakoroltak a parancsnoki–vezetői tevékenység átreformálására, annak hatékonyságára, eredményességére. Ugyanakkor szem előtt kell tartani: egy új vezetési kultúra megalkotása nem jelenti azt, hogy mindennek újnak, vagy újszerűnek kell lennie. Ellenkezőleg, hiszen ami jól és hatékonyan működött a korábbi időszakokban, azt meg kell őrizni, azt tovább kell éltetni, – ahogy már korábban jeleztem –, át kell örökíteni. Ilyen értéket képvisel többek között a kiegyensúlyozottan működő katonai szervezetekben a katonai vezetők viszonya, amely szükségszerűen harmonikus mind az előljáró mind pedig az általuk vezetett szervezetekhez, sőt a szervezet tagjaihoz egyaránt. Ez nem csak fontos, de követendő kitétel, hiszen a szervezeti stabilitás pozitívan hat a szervezeti kultúra alakulására és ez a folyamat kihat a rendszer elemeinek, egyéneinek helyes viselkedési formáinak tartósságára. Itt kell megjegyezni, hogy a szervezet és az egyén harmóniája – különösen egy professzionális haderőben – fontos értékrend, ez az értékrend teljesítménynövelő hatású, ami a szakmaiságban, a szervezeti lojalitásban, és a feladatvégrehajtás minőségében mérhető, pozitív eredményekhez vezet.

A korszerű vezetői tulajdonságokkal felruházott rendszerteremtő elem: A parancsnok

„A vezetés minél magasabb fokára lépő vezetőnek egyre nagyobb komplexitással kell rendelkeznie, ennek szintjét a rábízott szervezet nagysága és kapcsolattartási kötelezettsége szabja meg. A komplex gondolkodási mód idővel elsajátítható és tanulással ez az idő

csökkenthető. Azoknak az egyéneknek, akik a szervezet felső szintjén töltenek be beosztásokat, sok évre kell előre látniuk és tervezniük és ennek megfelelően gondolkodniuk is.”¹¹

A napjainkban megreformálásra kerülő szolgálati kultúráinkban ismételtelen megjelenő és követendő érték, a korszerű vezető kulcsfontosságú felelőssége, a komplex gondolkodásmód, a hatékony szervezési képesség. A parancsnokok, mint katonai vezetők, beosztásba kerülésüket követően rendszerint kialakítják elképzeléseiket a szervezet működésére, az alkalmazott munkamódszere, és az elvárásokra vonatkozóan, ezzel közvetlenül megfogalmazzák szándékukat az általuk vezetett szervezet és a szervezetben szolgálók szervezeti és szolgálati kultúráját illetően.

A haderőreformot követő évek, a folyamatos, globális jelleget öltő változások, problémamegoldó gondolkodásmódot követeltek és követelnek meg napjainkban is a parancsnokoktól. Mindezeket még fokozza, hogy a katonai vezetés két meghatározó környezetben is funkcionál. Az egyik a külső, amely társadalmi, sőt sok esetben kül- és gazdaságpolitikai jellegű, (tartományi újjáépítés és békefenntartás) a másik a folyamatosan változó és átalakuló Magyar Honvédség, mint belső környezet. Így a parancsnokoknak – és nem csak a felső katonai vezetőknek – számos más területen és témakörben (gazdasági- és gazdálkodási, pénzügyi, bel-és külpolitikai) tájékozottnak kell lennie. Mindez egy teljesen új követelményrendszert támaszt az állománnyal szemben, melynek alapját természetesen csak egy újszerű szolgálati kultúrával lehet megteremteni. Ennek fejlődési folyamata a rendszer elemeit képező egyének, katonák illetve maguk a parancsnokok, mint rendszerteremtő elemek folyamatos kölcsönhatására épül. Ebben a folyamatban a

¹¹ Magee, R.R.: A hadászati vezetés tervezése a XXI. században; Military Review 1993. 2. szám, 6. oldal

parancsnokok szerepe kiemelkedően fontos, hiszen a problémák felismerésével, annak kezelésével, gondolkodásmódjukkal, alkalmazkodó, illetve kapcsolattartási képességükkel a rendszer kommunikátor szerepét töltik be. Ennek egyik kiemelkedően fontos hozománya az újszerű vezetési tulajdonság, az úgynevezett válságmenedzsment.

Mint ahogy a korábbiakban már említettem, a haderőreform évei folyamatos változásokat idéztek elő a katonai vezetés környezetében, a parancsnoklás módszereiben. A megváltozott gazdasági, társadalmi környezet és az átstrukturálódott haderővel szemben támasztott elvárások, döntő mértékben megváltoztatták és átformálták a vezetői tevékenységet. A honvédségben végbenő rendszerváltás következményeként a társadalom és a politikai vezetés által megfogalmazott feladatokat, a NATO szövetségi tagságból adódó kötelezettségeket, az új eljárásrendeket összhangba kellett hozni az új szervezeti struktúrákkal, az előttünk álló kihívásokkal és feladatokkal, valamint a napi élet szabályozásával. Mindez azt eredményezte, hogy a vezetési tulajdonságok, módszerek a válságmenedzsment irányába tolódtak el. A változás további velejárója, hogy a honvédség permanens átalakulásából adódó változások állandósultak, melynek következtében a vezetők, a parancsnokok a rövid távú feladatok, célkitűzések végrehajtására, a vezetett szervezettel szemben támasztott követelmények teljesítésére koncentráltak. Ugyanis, a stabilitás hiányának folyamányaként nem volt lehetőség a közép és hosszú távú tervek kialakításának pontos, szakszerű és következetes elkészítésére, megvalósítására. Így a vezetői tevékenység csak az aktuális beosztásból adódó feladatok ellátására irányult.

Ehhez még csak társult a hiánygazdálkodásból is adódó válságmenedzsment, és az ezt kezelő állandó megfelelési kényszer, melyek eredményeként háttérbe szorultak a megcél-

zott új képességek fejlesztése, a szervezet hatékonyságának növelése, a parancsnoki és személyi állomány kohéziójának, összekovácsolásának erősítése, tudatos építése. Ezt csak nehezítette, hogy a szervezetek és a személyek folyamatos mozgásba kerültek, ami állandó „átmeneti időszakot,” rendszeres és nagymértékű leterheltséget jelentett a végrehajtó és beosztott állomány részére egyaránt. Ez a rendszertelen „mozgás” szintén gátolta az új szolgálati kultúra mielőbbi megalkotását.

További feladataink a szolgálati kultúra fejlesztése érdekében

Elsődleges célkitűzés, hogy megnevezésre kerüljenek azok a konkrét feladatok, amelyek bevezetésével, végrehajtásával kijelölhető és meghatározható a további fejlődés, a szolgálati kultúra további útja, modernizációja. A szolgálati kultúra fejlődésének vizsgálata, a magyar haderő kiemelkedő történelmi állomásainak hatása, valamint a társadalmi – gazdasági élet változásai következtében kialakult jelenlegi helyzet értékelése, a külső és belső hatások elemzése számos következtetést és feladatot generált.

Többek között, egyik fontos feladatnak tartom – a szolgálati kultúra megújítása és fejlesztése érdekében – a meglévő értékek felkutatásának, rögzítésének, a modernizálás során jelentkező feladatok rendszerezésének intézményesítését, a vezetési szinteknek megfelelő feladatok magfogalmazását. Tradícióink, mindennapi szolgálati tevékenységünk, szabályozott életünk, viselkedési formáink mellett rendszerezni kell a Magyar Honvédség és jogelődjei egyéb szolgálati kultúrával kapcsolatos értékeit. Össze kell gyűjtenünk egyenruházatunk, alakiságunk, szolgálati szabályzatunk, törzsszolgálati fejlődésünk történelmi értékeit és adatait. Azokat értékelnünk, elemeznünk kell, és el kell döntenünk mi az, ami idejét múlt, aminek hagyományát ápolni szükséges, amit meg kell tartanunk, amit to-

vább kell fejlesztenünk, és mik azok, amiket újként kell bevezetnünk. A következő lépésben meg kell teremtenünk bevezetésüknek és alkalmazásuknak színterét, formáját, metodikáját, és időrendjét, majd ki kell választani az alkalmazók körét, és végül meg kell kezdeni annak alkalmazását.

Az előző gondolatok tükrében kiemelten kell kezelnünk, hogy a mai Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományának egyaránt nagy szüksége van a társadalom által nyújtott erkölcsi elismerésre és gondoskodásra. Ennek elérése, „kiérdeklése” felelősségteljes magatartást és a közvélemény által is elismert értékrendet követel meg. A társadalmi presztízs megszilárdítása, a professzionizmus társadalmi szintű elismertségének igénye a stratégiai fontosságú feladatunkat kell, hogy képezze.

Szolgálati és szervezeti kultúránk, tradícióink társadalmi szintű kivetítése, a társadalom részére történő bemutatása, elengedhetetlen feladat. Szolgálati kultúránk megismertetése, a kommunikációs csatornákon történő közzététele, jótékony hatással lehet a Magyar Honvédség társadalmi megítélésének pozitívvá tételében, lehetőséget nyitva a hivatásos katonai pálya népszerűsítésére, a pályamotiváció erősítésére. Ez viszont azt is megköveteli, hogy a haderő olyan fejlettségi szintre kerüljön, ami hatékonyan és rugalmasan képes reagálni az új biztonsági kihívásokra, stabilitást, kiszámítható jövőt nyújtva mind a társadalomnak, mind a katonai hivatást választóknak.

A vezetés rendszerének területén kiemelt feladatként kell kezelni a tudásalapú képzés és kiválasztás, felkészítés feladatait, illetve azok fejlesztését. Szükségszerű az előmeneteli rend, a vezetői, a vezérkari tisztképzés átalakítása, fejlesztése, az új oktatási és képzési kultúra bevezetése. Fejleszteni kell a vezetői tréningek, szakmai és parancsnoki továbbképzések rendszerét, kutatni és törekedni kell

a társadalmi-, és a szövetségi környezetben funkcionáló és alkalmazott korszerű minták rugalmas átvételére, az egyének magas szintű vezetői, problémamegoldó képességének fejlesztésére.

Ki kell dolgozni a hivatásos katonák egyéni és szakmai értékrendjének mutatóit, fejlesztésének, majd megőrzésének rendjét és módszereit. Törekedni kell a NATO szövetséges erők katonáinál tapasztalható fejlett önmegvalósítási és fejlett értékítéleti gyakorlat elsajátítására, a saját értékeink felismerésére és az azzal történő azonosulás megvalósítására – a morális „áthangolásra”, a szemléletváltásra.

A szolgálati kultúra rendszerezett és összegyűjtött elemeit, a katonai tradíciókat, a csapathagyományok ápolását, a törzsszolgálat fejlődését, a viselkedési szokásokat, a korábbi időszakban kidolgozott Tiszti Etikettet be kell építeni a képzés, oktatás, kiképzés rendszerébe, elősegítve a minél mélyebb és mihamarabbi szervezeti kötődést, a katonai környezetben végbemenő szocializációs folyamatot.

A felsoroltak alapján érzékelhető, hogy ebben a tanulmányomban a szervezeti és szolgálati kultúra megújulásának és fejlődésének elemzése során részleteiben vizsgáltam:

- a rendszerváltás következtében megváltozott és átfogalmazott külső és belső elvárásokat és követelményeket a Magyar Honvédséggel, szűkebb értelemben a katonával szemben;
- a NATO szövetségi szerepvállalásunk és EU tagságunk tapasztalatait;
- az átvett és elsajátított értékek hozományát;– mint újonnan beáramló szolgálati kultúrát;
- annak a haderőre gyakorolt hatásait.

A megváltozott, működés következtében beáramlott és korábban nem látott, új tapasztalatokat adó civil jelenlétet, mely szintén hatással van szervezetünk működésére, kultúránk formálására.

BEFEJEZÉS

Kutatásaim alapján bizonyított, hogy a megfogalmazott ajánlások, az előttünk álló konkrét feladatok, de elsődlegesen a katonatársadalom közös akarata, összefogása adhatja a további fejlődés, a vezetés rendszerének, a szolgálati kultúra megújításának lehetőségét.

A szervezeti kultúra modernizációja, megújítása viszont csak akkor éri el célját, ha a katona (parancsnok), a szervezet elemeként,

vagyis annak alanyaként nem csak részese, hanem alkotója lesz az új szervezeti kultúra megteremtésének, bevezetésének és hatékony alkalmazásának.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1009/2009. (I. 30.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiájáról 53/2008. (HK 12.) HM utasítás „a Magyar Honvédség humánstratégiája (2008-2017)” kiadásáról

Dr. Francsovcics Anna: Vezetés–Szervezés, Szervezeti kultúra, http://kgk.bmf.hu/system/files/szervkult_0.doc, 2009. 04. 07.

Havril András: A megújuló katonai vezetés, http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsegesi_szemle/a_megujulo_katonai_vezetes, 2006. 09. 26.

Lakatos László: A Magyar Honvédség markáns változásai és jövője

http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsegesi_szemle/a_magyar_honvedseg_markans, 2007. 05. 07.

Magee, R.R.: A hadászati vezetés tervezése a XXI. században; Military Review, 1993. 2. szám. Fordította: Szabó Ferenc, ZMNE, 6. old.

Nagy László: Gondolatok a nemzeti stratégiáról, <http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/1998/ht-1998-3-1.html>, 1998. szeptember, VIII. évfolyam 3. szám

Seebauer Imre: A katonai vezetéselmélet a védelmi felülvizsgálat tükrében, <http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2004/1/08seebauer/Chapter1.htm>, 2004. április

Sipos Géza: Az új munka- és közéleti kultúráról, http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsegesi_szemle/az_uj_munka-es_kozeleti_kulturarol_8211_az_erdekvedo_szemevel, 2006. 06. 02.

Szántó Mihály: A katonai felső vezetéssel szembeni követelmények, http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2000/4_9.html, 2000. december

Varga Mihály: A katonai erő újszerű alkalmazása a 21. sz. elején, http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsegesi_szemle/a_katonai_ero_ujszeru, 2006. 01. 05

LIPPAI PÉTER ALEZREDES: A KÜLDETÉSRIEN- TÁLT¹ VEZETÉS LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI

A küldetésorientált vezetés jelentősége

Hazánk immár tíz éve tagja a NATO-nak. A pozitív változások mellett mindenképpen látni kell, hogy több területen nem következett be az elvárt mértékű előrelépés, amit egy új szemléletű, korszerű hadsereg megteremtése követelt volna meg. Az egyik ilyen alapvető terület a katonai vezetés témaköre, amelynek alapját a vezetéselmélet jelenti. Ennek korszerűsítése nélkül a szellemi kompatibilitás és interoperabilitás nem képzelhető el. A gond nem azzal van, hogy a fejlődés szükségességét ne ismertük volna fel. Az elmúlt pár évben a szolgálati kultúráváltás kifejezéssel gyakran találkozhattunk. A korszerű elmélet gyakorlati végrehajtása azonban soktényezős folyamat, amelynek során régi szokásokat és megcsontosodott beidegződéseket

kell leküzdenünk. Sajnos sokan az elmélettel sincsenek tisztában és nem is tudják, hogy mi a cél, amit el kéne érni. Nagyon fontos, hogy elméletileg is megalapozva, tudatosan végezzük a vezetési szemléletünk átalakítását.

A küldetésorientált és parancsorientált vezetés szemléletek, avagy a váltás történelmi szükségessége

A második világháborút követő közel 50 évben Magyarországon a mindenkori hadsereg szovjet mintára, egy erősen centralizált jellegű, az alárendeltek számára kevés önállóságot hagyó, úgynevezett parancsorientált vezetési felfogás szellemében működött. Ez a vezetés szemlélet a parancsok szinte gondolkodás nélküli és automatikus végrehajtását preferálta, ami az alárendeltek feltétel nélküli és korlátlan engedelmességére épült. Egy tömeghadsereg megengedhette magának azt a luxust, hogy egy ilyen, viszonylag merev vezetésfilozófia urálja. Az időközben végbement változások – a rendszerváltás és a hadsereg erőteljes redukálása, a szerződéses és hivatásos állományra történő teljes átállás, valamint az ezzel párhuzamosan megcélzott korszerű, de ütőképes hadsereg megteremtése – sürgős változásokat tesznek szükségessé a katonai vezetés szemléletben is.

A parancsorientált vezetési szemléletet fel kell, hogy váltsa a decentralizált jellegű küldetésorientált vezetés szemlélet, amely szellemiségében jobban megfelel az új követelményeknek. A küldetésorientált vezetés egy emberközpontú vezetési filozófiaként értelmezhető, ahol az elérendő cél meghatározásán túl a végrehajtás mikéntjét az eljárás csak a koordinációhoz szükséges minimális

1 A nemzetközi és hazai szakirodalomban több néven is találkozhatunk a küldetésorientált katonai vezetéssel, illetve a vele hasonló alapelvek szerint működő vezetési felfogásokkal: feladatorientált vezetés, küldetés- vagy feladatalapú vezetés, vezetés megbízással, vagy megbízáson alapuló vezetés, keret jellegű vezetés, vezetés direktívákkal, vezetés delegálással, stb. A magyar katonai vezetéselmélet a vezetés szemlélet helyett inkább a vezetési stílus és a vezetési kultúra kifejezéseket részesíti előnyben. Tanulmányom a német felfogást követi, amely szerint a vezetés szemléletet (vezetési felfogást) a szervezetben mindent meghatározó filozófiaként kell értelmezni. A német haderőben ennek megfelelően a küldetésorientált vezetés (*Auftragstaktik*) alapelveire építve kerül kialakításra a szervezeti működés minden eleme.

mértékben korlátozza. Ez a tény az alárendelték számára nálunk korábban elképzelhetetlen nagy önállóságot biztosít, ami párosulva a végrehajtás feltételeinek biztosításával nagymértékben növelheti a feladatmegoldás sikerességét a modern hadviselésre jellemző, gyorsan változó viszonyok között.

A küldetésorientált vezetést a katonai vezetélméleten belül gyakran egy vezetési stílusként értelmezik, amelyet azonban a szervezeti kultúra környezetében kell vizsgálni.² Én célszerűbbnek tartom a fogalmat a németek által alkalmazott „vezetési filozófia” szintjén vizsgálni, amely egységes érték- és normarendszert jelent.³

- 2 Nagy Éva - Pintér István: *Leadership – vezetési stílus – katonai vezetési stílus (továbbiakban: Leadership)*, In: Új Honvédségi szemle 1997/2 – HM, Budapest 1997, 52.o. - A szervezeti kultúra a szervezet tagjai által osztott előfeltevések, hitek és értékek rendszere, amelyek segítségével meghatározzák és megkülönböztetik önmagukat környezetüktől. Ezek az elemek a szervezeti szabályokban, rituálékban, szimbólumokban és tárgyakban jelennek meg.
- 3 Zarthe, Sascha: *Die militärischen Führungsphilosophien, Führungskonzeptionen und Führungskulturen Ungarns und Deutschlands im Vergleich – doktori disszertáció, München, Universität der Bundeswehr, 2005. – 22.o. – A szerző szerint a vezetési filozófia érték- és normarendszere meghatározza a vezetők alap-beállítottságát. Ugyanezen értékrend és normák szellemében kerülnek meghatározásra a feladat végrehajtásra kijelölt erők szervezeti struktúrája, az erők felkészítése (kiképzés), a csapatok felszerelése és fegyverzete, valamint az alkalmazási elvek is. Német felfogás szerint a vezetési filozófia a vezetői gyakorlatban mint vezetési koncepció (vezetési alapelv) nyilvánul meg. Miközben a vezetési filozófia elsődlegesen hat a vezetési kultúrára, aközben a vezetési koncepcióra kifejett másodlagos hatása révén szintén befolyásolja annak alakulását.*

A küldetésorientált katonai vezetés egyik legrégebbi és ez által klasszikusnak tekintett változata – az úgynevezett „*Auftragstaktik*”⁴ - a XIX. századi porosz-német hadseregben született meg. Eleinte nem annyira tudományos vitákból, mint inkább a katonai gyakorlatból táplálkozott és a fizikai szükségszerűség ösztönözte fejlődését. Poroszországban, majd Németországban⁵ egészen a XX. század közepéig a gyakorlat folyamatosan előtte járt az elméletnek. Ez azonban együtt járt azzal, hogy a küldetésorientált vezetést nem igazán vizsgálták meg tudományos módszerekkel, aminek következtében nem kerültek kellő alaposággal megfogalmazásra korlátjai sem. Ez a tény is fontos szerepet játszott abban, hogy a második világháború során a német katonai vezetés a küldetésorientált vezetésszemlélet által biztosított kezdeti vezetési fölénye ellenére elvesztette a háborút.⁶

- 4 Az *Auftragstaktik* kifejezés 1871 körül született. Szó szerint „küldetés-harcászat”-ot jelent. Ez jól tükrözi, hogy születésének időpontjában ez a vezetési felfogás harcászati szinten már teljesen áthatotta az akkori porosz hadsereget. Ugyanakkor arra is nagyon szemléletesen utal, hogy különbséget kell tenni a parancs/feladat és küldetés között. A küldetés értelmezése jóval összetettebb, mint a parancs (feladat) értelmezése. A kapott feladatból, a saját csapatok képességei, az előljárói szándék, valamint a konkrét helyzet ismeretében kell a parancsnoknak kikövetkeztetnie a rá bízott katonai kötelek küldetését. Ez sokkal nagyobb szakmai felkészültséget és önálló gondolkodást feltételez a parancsnok részéről, mint egy feladat szó szerinti végrehajtása.
- 5 A császári Németország porosz vezetéssel 1871-ben jött létre.
- 6 Oetting, W.Dirk: *Auftragstaktik* (továbbiakban: **Oetting**) – Bonn, Report Verlag GmbH, 1993 – 193.- 224.o.; Dupuy T.N.: *A Genius for war. The German Army and General Staff 1807-1945.* (továbbiakban: **Dupuy**) - 2. kiadás

A németellenes szövetséges hatalmak egy részének katonai vezetőit a háború folyamán elszenvedett vesztes csatáik korábbi nézeteik felülvizsgálatára készítették. A hadifogságba ejtett német tisztek kihallgatásai rádöbbeneték őket, hogy a német küldetésorientált vezetés és a náluk a civil szférában már egyre elfogadottabb és egyre sikeresebben működő emberközpontú (HR) vezetésszemlélet között bizonyos párhuzamok lehet felállítani.⁷ Ennek a felismerésnek a hatására maguk is foglalkozni kezdtek a témával. Ekkor történt meg először, hogy tudományos kutatóintézetek vették górcső alá a német katonai vezetés-felfogást. Végre kellő alapossággal kerültek megfogalmazásra a küldetésorientált vezetés korlátjai is, amelyek ismerete nélkül minden forradalminak tekintett újítás kudarchoz vezethet. Az angol és amerikai katonai szakirodalomban ekkor indult nagyarányú fejlődésnek a témával foglalkozó publikációk száma. Eközben a küldetésorientált vezetésszemlélet a civil szférában is egyre inkább teret nyert. Az amerikai hadsereget mégis csak a koreai, majd a vietnámi háború döbbsentette rá, hogy szüksége van a kisalegységek szintjén is sokkal nagyobb rugalmasságot biztosító, küldetésorientált vezetésszemléletre, amelyre válaszul létrejött a *Military Leadership*.⁸

- Fairfax/Virginia/USA: K.n.,1977 – a könyv alapjául szolgáló tanulmány az USA Védelmi Minisztériumának megbízásából készült még az 1950-es évek elején.

- 7 Emberközpontú vezetési szemlélet (*Human Relations*), amelynek megalapozása az ausztrál Elton Mayo nevéhez fűződik. Kísérleti vizsgálatait 1924 és 1932 között végezte. Az általa megfogalmazott alapelveket a német katonai vezetés már a XIX.sz. második felétől a gyakorlatban is alkalmazta!
- 8 Murinkó Attila: A katonai leadership, mint a személyes példával való közvetlen vezetés vizsgálata a nyugati és keleti katonai gondol-

A küldetésorientált vezetés főbb jellemzői és működésének feltételei

A küldetésorientált katonai vezetés lényege, hogy az alárendeltek számára csak egy keretjellegű célt határoznak meg a feladatszabás során, de a célhoz vezető utat nem. Az előljáró azokon a területeken, amelyeket a jól felkészült alárendeltjei - már csak helyzetüknél fogva is - jobban ismernek, rájuk hagyja a döntés jogát. A döntési jogkör átadása (delegálása) az alárendeltek számára kedvez azok önállóságának, motivációjának, fejleszti azok kezdeményező-készségét, és nem utolsósorban – harcban - növeli a túlélési esélyeiket. Az alárendeltek önálló döntései nagyon fontosak a katonai tevékenységek gyorsasága szempontjából. Az idő egyike annak a három tényezőnek (erő, tér, idő), amelyek háborús helyzetben alapvetően meghatározzák a katonai tevékenységek sikerét. Az időért folytatott versenyfutás a katonai tevékenységek egyik fontos sajátossága. A katonai tevékenységek területi kiterjedése a haditechnika fejlődésével párhuzamosan jelentősen megnőtt, míg a reagálásra fordítható idő nagymértékben csökkent. A helyzetek képesek élesen, gyorsan, és nem egyszer előre nem látható módon változni. Az idő tényezője még inkább felértékelődik, ha a rendelkezésre álló erők korlátozottak és a nagy műveleti térben folyó katonai tevékenységeket a manőverező jelleg határozza meg.

A küldetésorientált vezetés egyik alaptétele, hogy a feltétlen engedelmesség csak a leg-

---

kodásban. – A 2003.november 21-i magyar-amerikai Leadership szeminárium előadás háttéranyaga. – Bp.: HM HVK Hdm-i és Kik-i CSF, 2003. - 9.o.; Bárány Zoltán: Az angol vezetésemélet alapjai, In: Szarazföldi haderő, I.évfolyam 2. szám – Székesfehérvár: MH SZFP, 2003. – 40.o.; Vermillion, John: *Tactical implications of the adaption of Auftragstaktik for command and control of the airland battlefield* - Fort Leavenworth/Kansas/USA: School of Advanced Military Studies, 1985.

végző esetben legyen szükségszerű. Ennek megfelelően a parancsnok csak akkor avatkozik be alárendeltjei illetékességi körébe, ha az előljárójái szándék megvalósulását az alárendelt döntése által veszélyeztetve látja. A manőverező jellegű hadviselésnek sokkal inkább megfelel, ha az alárendeltnek megfelelő mértékben képesek az önállóságra. A korszerű alkalmi kötelékek szervezetük és felszerelésük alapján egyre alacsonyabb szinten is alkalmasak az önálló tevékenységre. Ez az adottságuk csak akkor használható ki hatékonyan, ha parancsnokaik képesek az önálló döntésekre.

A harc nem engedi meg azt a „fényűzést”, hogy alárendelt parancsra várjanak olyan helyzetekben, ahol a helyzet természetéből fakadóan egyszerűen nem várható időben érkező parancs. A fegyveres küzdelem során a vezetési rendszer fellazul és a harc egységes vezetése nagymértékben megnehezül. Az alárendelt kötelékek önállósága gyakran szükségszerűvé válik. A döntésben és cselekvésben jelentkező önállóság egyidejűleg a teljesítménymotiváltság növekedését is eredményezi. Az alárendelt döntési szabadsága nagyobb esélyt ad nem csak a feladat eredményes végrehajtására, de az erők megóvására – a túlélésre – is. Ez egyértelműen magyarázza, hogy miért hat pozitívan az alárendelt motivációjára, ami nagyon fontos pszichés tényező a harcban.⁹

Az alárendelt számára hagyott döntési szabadság soha sem szabad hogy veszélyeztesse a felsőbb vezetés céljait, amit úgy is modellezhetünk, hogy a „rész” nem veszélyeztetheti az „egész” sikerét. A feladat címzettjének

jellemében, gyakorlati és elméleti felkészültségében egyaránt képesnek kell lennie a feladat helyes és eredményes végrehajtására. Az alárendelt parancsnokokat olyan gondolkozó munkatársnak kell nevelni, aki a mindenkori helyzet függvényében képes felfogni önállóságának határait és korlátjait. A parancsnoki képzés során el kell érni a harctevékenységek sikeréhez elengedhetetlenül szükséges egységes szemléletet is, amely azonban nem jelenthet sablonosságot.¹⁰

Az egyformán értelmezett egységes alkalmazási elvek révén elkerülhető, hogy az alárendelt önállóan meghozott döntései károsan vezessenek. Az alárendeltet meg kell tanítani az egységes alapelvek mentén az előljáróik fejével gondolkodni, hogy képesek legyenek átlátni azt az „egészt”, amelynek saját kötelességük a részét képezi. A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet talán legfontosabb alappillére, hogy csak egységes elvek alapján és kiválóan felkészült alárendelttel tud működni.¹¹ A katonai szervezetben így alakulhat ki az a kölcsönös szakmai bizalom az előljáró és az alárendelt között, amely nélkül a küldetésorientált vezetésszemlélet nem képes működni! A nagyfokú döntési és cselekvési szabadság megköveteli a felkészültségen és a teljesítményen alapuló minél objektívebb kiválasztást és szakmai előmenetelt. Ellenkező esetben csorbát szenved az

10 Leistschneider, Stephan: *Normalangriff oder Freiheit der Form? - Die Entstehung der Auftragstaktik im preußisch – deutschen Heer 1871-1914* (továbbiakban: **Leistschneider**) - München – Neuberg: Universität der Bundeswehr, 1992 – 111.o.

9 Lossow: *Auftragstaktik am Beispiel der Operationsführung einer Division des Heeres. Möglichkeiten und Grenzen der Auftragstaktik in unserer Zeit* (továbbiakban: **Lossow**) – in: Wehrwissenschaftliche Rundschau, Bonn, K.n., 5/76. – 147.o.

11 Ezért is lenne égetően szükség, hogy egységes katonai terminológián alapuló új szabályzatok, doktrínák és normagyűjtemények mihamarabb megszülessenek. Ezek hiányában sem egységes elvekről, sem objektíven mérhető teljesítményekről nem beszélhetünk!

előljáró és az alárendelt közötti kölcsönös bizalom, amely nélkül a rendszer megint csak nem működhet.¹²

Ezért is lenne égetően szükség, hogy a Magyar Honvédségben az egységes katonai terminológián alapuló új szabályzatok, doktrínák és normagyűjtemények mihamarabb megszülessenek. Ezek hiányában sem egységes elvekről, sem objektíven mérhető teljesítményekről nem beszélhetünk!

A korszerű csapatvezetésben a nagy mozgékonyaságú kötelékek irányítása komoly kihívást jelentő feladat. A csapatoknak maximális gyorsasággal a helyzetváltozásoknak megfelelően kell tevékenykedniük, ha ki akarják használni az időtényezőben rejlő előnyöket. A gyors tevékenység gyors döntéseket tesz szükségessé. Ennek akkor is meg kell valósulnia, ha az előljárónak még nincsenek birtokában azok az információk, amelyek alapján az eseményekre megfelelően reagálni tudna, illetve ha a vele való kapcsolat megszakadt. Az előljárói utasításokra való tétlen várakozás bűnnek számít olyan helyzetben, amikor a gyors döntés létfontosságú. Az alárendeltek gyors döntéséhez az előljárónak világosan és egyértelműen kell megfogalmaznia szándékát az alárendeltek felé, hogy azok értelmezésével ne lehessen probléma. Ugyanakkor a feladatot tartalmazó parancsoknak olyannyira elasztikusnak kell lenniük, hogy ne gátolják az alárendeltek önállóságát.

Ezekből is kitűnik, hogy a küldetésorientált vezetésben nagy nyomatékot kap az előljárói szándék. Még szerencsésebb, ha az alárendelt a két vezetési szinttel magasabb szintű előljárója szándékát is ismeri. Az önálló döntéshozatal képessége ugyanis nem jelent önféjűséget és teljes önállóságot, hanem azt, hogy az aktuális helyzet függvényében, de az előljárói szándékot – az

„egészet” - szem előtt tartva születhetnek a gyors, önálló döntések.¹³

Ezen alapelvek betartásával egy cél- és helyzetorientált, rugalmas csapatvezetés jöhet létre. A küldetésorientált vezetésnek azonban nem csak a csapatvezetés szintjein (harcászati és hadműveleti vezetés) van létjogosultsága, de a hadászati szinten is.¹⁴ Ugyanakkor megfigyelhető a jelenség, hogy a katonai vezetés egyes szintjein felfelé haladva ez a vezetési elv még olyan hadseregekben is csorbát szenvedhet, ahol pedig már generációk óta meghatározó vezetési felfogásként működik. Ennek okai összetettek és feltárásuk külön kutatásokat igényelne, amelyek már a politikatudomány területére nyúlnának át. Amennyiben a vezetés felső szintjein nem érvényesülnek a küldetésorientált vezetés alapelvei, az negatívan befolyásolja annak működését a katonai vezetés alacsonyabb szintjein. Ez a küldetésorientált vezetésszemlélet egyik legmeghatározóbb korlátja.

Egy sokat vitatott jellegzetessége a küldetésorientált vezetésnek, hogy szükség esetén a kapott parancstól eltérő végrehajtást is tolerálja, sőt a helyzet függvényében el is várja. Ez természetesen csak kivételes esetekben történhet meg. Az ilyen döntések meghozatala teljesen idegen a parancsorientált vezetési felfogástól és nem egyszerű még az ilyen szellemiségben nevelkedett parancsnokok

13 H. Dv. „Truppenführung“ (Csapatvezetés – szárazföldi szabályzat) (továbbiakban: **Truppenführung**) – Berlin: K.n., 1936 - 37.pont.

14 A magyar terminológia *harcászati – hadműveleti – hadászati* kifejezéseinek a NATO-terminológia *taktikai-operatív és katonastratégiai* kifejezései felelnek meg leginkább. Az utolsó esetben többször találkozhatunk egyszerűen a *stratégiai* kifejezéssel is, amely azonban már egyértelműen a politikai vezetés szintje, melynek csak egy része a katonastratégia, azaz a hadászat. .

számára sem.¹⁵ Az erősen hierarchikus hadseregben különösen vékony az a mezsgye, amely elválasztja a célszerű önállóságot az önfejlőségtől és az engedetlenségtől. Sok esetben azonban éppen az ilyen döntések jelentik az utolsó lehetőséget egy fenyegető veszély elkerülésére illetve a pillanat adta kedvező helyzet kihasználására.¹⁶

A kiképzés magas szintje és a megfelelő szellemiségű nevelés elengedhetetlen előfeltétele a katonák önbizalma és magabiztossága szempontjából is. Az önmagában és tudásában kételkedő alárendelt nem képes önálló döntésekre és a kezdeményezésre. Ehhez a témakörhöz tartozik az alárendelt megbecsülésének kérdése is. Egy semmibe vett és nem kellően motivált alárendelt elhanyagolja kötelességeit és könnyen szembe is fordulhat előljárójával, ami a harcban katasztrofális következményekkel járhat.

A küldetésorientáltság szellemiségének meg kell nyilvánulnia a katonák nevelésében. Az önállóságra és a kezdeményezésre való képesség rendkívül fontos helyet kell, hogy kapjanak a kitzűzött nevelési célok között. Az olyan katona, aki egy állandóan kontrollált környezetben nevelkedett nehéz helyzetekben nehézkesen fog reagálni, ha nem kap parancsot. Ilyenkor csak lassan, vagy egyáltalán nem fejlődik ki benne a kockázattal járó helyzetek megoldó képessége és az önállóság. A nevelés másik fontos célja a megfelelő parancsnoki karakter kialakítása. A parancsnokok ugyanis nem csak alárendeltek, de egyben vezetők is, akiknek a kezdeménye-

zést és önállóságot ugyanúgy kell tolerálniuk alárendeltjeikkel szemben, mint ahogy a saját előljáróiktól is elvárják. A parancsnokok egy személyben kell, hogy legyenek harci vezetők, közösségi vezetők és nevelők. Ehhez a szerepkörhöz szükséges jellemvonások kialakítása egy nagyon alapos és egymással összhangban lévő nevelési és képzési programot feltételez, amelynek kialakítása a katonai tanintézetek legfőbb feladata. Ez a fajta nevelőmunka azonban nem érhet véget a csapatoknál sem, ahol a parancsnokoknak folytatniuk kell ezt a folyamatot. Ennek módszerei lehetnek a konzulens-rendszer, a formális és informális összejövetelek, a jól működő belső kommunikáció, de legfőbbképpen a mindennapok személyes parancsnoki példamutatása minden szinten!

Összegezve úgy fogalmazhatunk, hogy a küldetésorientált katonai vezetés nem más, mint a helyzet függvényében képesnek lenni önállóan dönteni és cselekedni azt, ami az előljáró szándékának is a legjobban megfelel. Mivel a mi hadseregünkben az eltelt évtizedekben nem volt hangsúlyos az önálló és felelősségteljes döntéshozatalra történő felkészítés, ezért nem is lesz egyszerű annak meghonosítása.

A küldetésorientált vezetés legfőbb feladatait a következőképpen lehet összefoglalni:

- Egységes elvek és szabályzók alapján, kiállóan felkészült parancsnoki állomány;
- önmagukban bízó, önállóan gondolkodni, dönteni, cselekedni is képes és tudó alárendeltek;
- parancsnok és beosztott között fennálló, egymás tiszteletén és tényleges teljesítményen alapuló kölcsönös bizalom;
- jól működő belső kommunikáció, nyílt és őszinte emberi viszonyok parancsnokok és beosztottak között;
- egyértelmű és világos parancsnoki szándék.

15 Dr. Szántó Mihály: *A manőver, mint a győzelem fő eszköze*, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények 2. évfolyam 1. szám, ZMNE Budapest 1998, 17.o.

16 Schwier, Cord: *Gemeinsame historische Wurzeln von Auftrags-taktik und Innerer Führung*. – in: *Beiträge zu Lehre und Forschung*, Bonn, K.n. 1/99 – 5.o.

A küldetésorientált vezetés történelmi gyökerei

Az egymás ellentettjeként értelmezett két klasszikus vezetési felfogás (parancs- és küldetésorientált vezetés) eddigi legnagyobb összecsapására a második világháborúban került sor. Noha a győztes hatalmakat alapvetően a parancsorientált vezetési elvek jellemezték, mégis a háború után a nyugati hadikultúrához tartozó hadseregek zöme fokozatosan áttért a küldetésorientált vezetésre, amely pedig a vesztes német *Wehrmacht*¹⁷ jellemző vezetési felfogása volt. Idővel a küldetésorientált katonai vezetésszemlélet a NATO meghatározó vezetési felfogásává nőtte ki magát. Ennek a látszólagos logikai bukfcencnek a megértéséhez a történelem ad magyarázatot.

Noha a küldetésorientált katonai vezetésszemlélet leginkább a második világháború során értékelődött fel, mégis elmondható, hogy több évszázados katonai hagyományokra vezethető vissza. A benne rejlő előnyök miatt több nemzet is szeretné magának tudni a küldetésorientált vezetés legmélyebb gyökereit. Az amerikaiak arra hivatkoznak, hogy ők az indiánoktól ellesett, korában rendhagyónak számító, manőverező harcmodor során alakították ki a küldetésorientált vezetés alapelveit, melyek szellemében harcoltak a függetlenségi háború során alkalmazott *ranger*-alakulataik.¹⁸ A franciák szeretnék bebizonyítani, hogy I. Napóleon (1769-1821) volt az, aki már tudatosan vezette reguláris csapatait ilyen szellemiségben. Az Oroszok viszont azt állítják, hogy Szuворov (1730-1800) tábornok volt az első, aki olyan új iskolát teremtett, ahol a kötel-

mek mechanikus teljesítése helyett a kezdeményezés és a leleményesség állt az első helyen.¹⁹

Ugyanakkor a témában megjelent nemzetközi publikációk zöme egyetért abban, hogy a mai értelemben vett küldetésorientált katonai vezetésszemlélet először a németeknél (poroszoknál) vált általános katonai vezetési felfogássá. Az egykori porosz-német hadsereg volt az első, ahol ez a vezetési filozófia a hadsereg egészét áthatotta, a katonai vezetés minden szintjét beleértve. Ennek mai is élő megnyilvánulása az úgynevezett *Auftragstaktik*, amely a küldetésorientált vezetés talán ma is legteljesebb formája.²⁰ Trevor N. Dupuy amerikai ezredes, a később róla elnevezett hírneves amerikai hadtudományi kutatóintézet (Dupuy Intézet) vezetője is többek között ezzel a vezetésszemlélettel indokolta az általa megállapított porosz-német hadsereg minőségi fölényét 1807 és 1945 között. Számára a küldetésorientált vezetés a múlt német katonai teljesítményeinek egyik fő eleme volt.²¹ Hasonló eredményre jutott az izraeli Martin van Creveld hadtörténész is, aki az amerikai védelmi minisztérium felkérésére írt tanulmányában ugyancsak kiemelte a küldetésorien-

17 *Wehrmacht* – „Véderő”, a Németország 1933-1945 közötti hadseregének megnevezése.

18 Murinkó Attila: A katonák különleges helyzetekre történő hazai felkészítésének tudományos alapozása – doktori (PhD) értekezés tervezet – Bp., ZMNE, 2004 – 68-75.o.

19 Füzi Imre szerkesztésében: Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig. – Bp., Zrínyi Katonai Kiadó, 1986 – 30.o.

20 Amíg Napóleon még csak a hadtest- és hadosztályparancsnokainak adott szabad kezét, addig a porosz hadseregben már a tiszthelyettesek is döntési szabadsággal bírhattak a saját területükön, ami megreformálta a harcászatot. Maga az elnevezés – *Auftragstaktik* – is küldetés-harcászatot jelent, ami utal arra, hogy az igazi áttörést az jelentette, amikor ez a vezetésszemlélet már a legalacsonyabb harcászati szinten is hatást tudott gyakorolni.

21 Dupuy – 307.o.

tált vezetés rendkívüli jelentőségét a német hadtörténelemben.²²

Auftragstaktik, avagy a küldetésorientált katonai vezetésszempont német útja

A porosz – német hadseregben a küldetésorientált vezetésszempont alkalmazása kimagaslóan nagy eredményekhez vezetett. Az izraeli Creveld szerint ez volt az a tényező, amely korábban elképzelhetetlen mértékben emelte a porosz-német csapatok harci hatékonyságát.²³ A küldetésorientált katonai vezetés fogalma – csakúgy, mint a parancsorientált vezetés – jó ideig nem szerepelt szabályzatokban. Az *Auftragstaktik* kifejezés a *Bundeswehr* felállításáig (1956) csupán hadtudományi írásokban bukkant fel, de alapelvei már fellelhetők a XIX.sz. végének német szabályzataiban is. A küldetésorientált vezetésszempont mind a mai napig a német hadsereg alapvető katonai vezetésszempontja.²⁴

A háborúkkal terhelt porosz-német történelem során az arcvonalban szolgáló tisztek és altisztek szabad döntési és cselekvési joga rendkívüli teljesítményeket eredményezett nehéz helyzetekben. A kezdeményezés lehe-

tősége és a felelősségtudat motiválta a katonai vezetőket minden szinten és még a számbeli fölényben lévő ellenséggel szemben is gyakran sikerhez vezetett. Erre pedig a németeknek nagy szükségük volt, mert nagyhatalmi törekvéseik során szinte mindig olyan ellenségekkel kerültek szembe, akik általános számbeli túlerőben voltak. Egy olyan vezetési filozófiáról van szó, amelyet német katonanemzedékek egész sora ismert meg és sajátított el azáltal, hogy kiemelt figyelemmel alkalmazták a kiképzésben, a nevelésben, a fegyveres erők struktúrájának és alkalmazási elveinek kidolgozásában.²⁵

Noha Helmut von Moltke tábornok²⁶ volt az, aki ezt az újszerű vezetési elvet a németporosz hadseregbe bevezette, még sem őt tartják az *Auftragstaktik* atyjának.²⁷

A küldetésorientált vezetés első írásos elveit Scharnhorst (1763-1813) vetette papírra, akit elsősorban a francia forradalmi há-

22 Creveld, Martin: *On learning from the Wehrmacht and other things* – in: *Military Review* LXVIII Nr.1. (1985) 62-71.o.

23 Creveld, Martin: *Kampfkraft. Militärische Organisation und militärische Leistung 1939-1945* - in: *Einzelchriften zur Militärgeschichte* 31. kötet – 2. kiadás – Freiburg: MGFA, 1992 - 206.o.

24 Elser, Gerhard: *Führen durch Auftrag und das Unvorhergesehene* - in: *Truppendienst*, Wien, BML, 2/1998 - 120.o.; Wilmann, Helmut: *Gedanken zur Operationsführung im deutschen Heer – Der neue Ansatz* (továbbiakban: **Wilmann**) - a német szárazföldi csapatok központi értekezletének alkalmi kiadánya, H.n., K.n. 1998 - 92.o., Busse, Theodor: *Befehl und Weisung – Gedanken zur Befehlserteilung* - - in: *Wehrkunde* Nr. 3, Bonn, K.n. 1954 - 293-294.o.,

25 Löser, Hans-Joachim: *Möglichkeiten und Grenzen der Auftragstaktik in unserer Zeit* - in: *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, 5/76 Bonn, K.n. - 141.o.

26 Helmut von Moltke tábornagy (1800-1891), az „idősebb Moltke“. 1857 és 1888 között a porosz nagyvezérkar főnöke. Gyakorlattá tette a küldetésorientált vezetést a porosz-német hadseregben. Németország Franciaország fölött aratott 1871-es győzelmének fő okát a nyugati hadtörténészek közül sokan a jól képzett német parancsnoki kar (elsősorban az altiszti kar!) kezdeményezésre kész szerepvállalásában látják. Brand, Dieter: *Plädoyer für freie Operationen* - in: *Österreichische Militärische Zeitschrift*, Wien, BML - 2/98 - 152.o.

27 Frieser, Karl-Heinz: *Blitzkrieg-Legende* (továbbiakban: **Frieser**) – München, R.Oldenbourg Verlag, 1995 - 421.o.

borúk tapasztalatai vezettek munkája során.²⁸ Ehhez közeli felfogás az, amely szerint az *Auftragstaktik* a német egyesítési háborúk által kiváltott reakció, melyek azonban mindenképpen összeköttetésben áll a Scharnhorst nevével is fémjelzett un. porosz hadsereg-reformerekkel.²⁹ A kiképzés és a harc teljes szabályozottságról történő lemondás – az un. „formai szabadság” – nagy szerepet játszott a küldetésorientált vezetés keletkezésében és elterjedésében.³⁰

Az *Auftragstaktik* elméletének ugrásszerű fejlődésére az 1870-71-es porosz-francia háború után került sor. Ez a fellendülés leginkább von Schlichting (1829-1909) és von Caemmerer (1845-1911) tábormokok nevei által fémjelzhető, akik számos a témával foglalkozó publikációt jelentettek meg a kor katonai folyóirataiban. Az *Auftragstaktik* fogalmi megszületése szorosan összefügg a porosz illetve később már német gyalogság számára készült kiképzési szabályzat fejlődésével. Különösen nagy hatással volt a további tartalmi fejlődésre az 1888. szeptember 1-én kiadott gyalogsági szabályzat, amelyben már egyértelműen felfedezhetők a küldetésorientált vezetésszemlélet nyomai.³¹ A szaklapokban folytatott szakmai

viták és az ezek kapcsán alakuló új szabályzatok nagyon fontos szerepet játszottak abban, hogy az egységes terminológia és alkalmazási alapelvek áthassák az egész porosz, majd német haderőt.

A téma német kutatóinak egy része szerint a küldetésorientált vezetés egy reakció volt a német egyesítési háborúk problémáira, amelynek csírái elsősorban a porosz hadseregreformerek hagyományteremtő korszakában jelentek meg. A Napoleontól Jenánál (1806) elszenvedett porosz vereség bebizonyította, hogy a porosz harcászati elvek és harcvezetés elavultak. Napóleon és tábormokainak vezetése ezzel szemben rugalmas volt és jól alkalmazkodott a gyorsan változó helyzetek követelményeihez. A poroszok által alakiatlannak tartott francia manőverek értetlenséget és tanácstalanságot váltottak ki a porosz tisztek többségéből.³² A porosz hadsereg vezetési elveinek hozzáigazítása a modern hadviselés követelményeihez égetően szükségszerűvé vált. A reform természetesen nem ment zökkenőmentesen. A porosz hadseregben belül jelentős ellenzékre akadt.³³

A porosz hadseregben megerősödő konzervatív reformellenes erőknek köszönhetően 1888-ig egyöntetűen a gyakorlóterek harcászati-alaki alapelvei és az ezen alapuló un. „revü-harcászat” dominált a porosz hadsereg szabályzataiban. Ennek ellenére a XIX. század közepétől a gyakorlat egyre inkább eltért ettől. Az 1888-ban kiadott gyalogsági szabályzat végre már az új vezetési elvek szellemében íródott, amely létjogosultságát az 1870-1871-es porosz-francia háború már a gyakorlatban is igazolta.³⁴

28 Bertele, Manfred: *Beiträge des Generals von Scharnhorst zur Weisungsführung der preußischen Armee*, Hamburg, FüAkBw, 1970 - 34-35.o.; Wilmann - 91.o.

29 Leistenschneider - 29.o.; Millotat, Christian: *Auftragstaktik im Deutschen Heer im Spiegel neuer Vorschriften und Grundlagen* - in: *Europäische Sicherheit*, Bonn, K.n., 8/2000 - 9.o.

30 Uhle-Wetter, Franz: *Auftragstaktik. Was ist das? Können wir sie wiederbeleben?* - in: *Truppenpraxis* Nr.36, Bonn, K.n., 1992) - 131 – 133.o.

31 Helmut Schnitter: *Militärwesen und Militärpublizistik*, in: *Militärhistorische Studien*, 9. kötet – Berlin: k.n. 1967 - 10.o.; Leistenschneider – 24-28.o.

32 Leistenschneider - 29.-37.o.

33 Nietschke, Heinz G.: *Die Preußischen Militärreformen 1807-1813* (továbbiakban: **Nietschke**) - 2.kiadás – Berlin: k.n., 1983 - 137.o.

34 Nietschke - 133-135.o., Leistenschneider – 38-39.o.

A küldetésorientált vezetés a XIX. század végére a német császári hadsereg domináns vezetési szemléletévé vált. Az első világháború megmerevedtek arcvonalai azonban nem tették lehetővé a manőverező hadviselést és így nem tudott kibontakozni az ehhez passzoló küldetésorientált vezetésszemlélet sem. Ugyanakkor, ha lehetőség nyílt mozgó hadműveletekre, ott a német katonai vezetés általában hatékonyabban szerepelt. (Tannenbergi csata, Gorlicei áttörés, Capparettói áttörés, stb.). A háború utolsó időszakának rohamharcászata ugyan adott némi lökést a manőverezésnek, de áttörő sikert nem tudott hozni és sikerei megmaradtak korlátozott, harcászati szinten.³⁵

„Tündöklés és bukás” - történelmi példákon keresztül

„A parancssal az ember egy menetjegyet kap a végállomás feltüntetésével. A legmegfelelőbb útvonalat, a különböző kerülőket az utazóra kell bízni.” (Heinz Guderian, 1888-1954)

A versailles-i békeszerződés kemény megkötéseit Németország tisztí- és altisztí karának korszerű elméleti felkészítésével próbálta kompenzálni, miközben a gyakorlatot a szintén elszigetelt Szovjetunióval történő titkos gyakorlati együttműködés keretében igyekeztek biztosítani.³⁶ Minden szintű né-

met parancsnokot képzésük során hozzászoktattak az önálló döntésekhez és az ezzel járó felelősség vállalásához, minek következtében gyorsan tudtak alkalmazkodni a váratlan szituációkhoz.³⁷

Már a második világháború legelején egyértelművé vált, hogy az új háborút nem a merev lövészárkok anyagcsatái, hanem a gyors lefolyású és mozgékony „szabad hadműveletek” (freie Operationen) fogják meghatározni. A katonai vezetésszemlélet és a vezetési rendszer jól idomult ehhez, ami komoly előnyt – vezetési fölényt - jelentett számukra. Több német parancsnok is „elölről” vezette csapatait. Az így született gyors döntések jól szolgálták a pillanat adta előnyös helyzetek kihasználását.³⁸ A háború kezdeti időszakában a németek az ellenséges számbeli és többször minőségi fölényét is hatásosabb szervezeti struktúrával, az új technikai eszközökben rejlő lehetőségek jobb kiaknázásával és korszerűbb katonai vezetésszemlélettel igyekeztek ellensúlyozni. Ugyanakkor a szemben álló hadseregekben – főként a háború első éveiben – merev parancsorientált vezetésszemlélet dominált.³⁹

35 A II. világháború több sikeres német tábormoka szerzett fiatal tisztként meghatározó tapasztalatokat egy-egy rohamcsoport parancsnokaként az I. világháborúban. Oetting – 141-167.o.

36 Oetting – 180-187.o. – A harcéljárások és technikai fejlesztések érdekében egészen 1933-ig komoly együttműködést folytatott Németország és a “kiközösített” Szovjetunió. Ennek keretében a Szovjetunió területén olyan kísérleti telepeket hoztak létre, amelyeken főként a légiertő és a páncélos csapatok számára fejlesztettek ki új típusokat és eljárásokat. Rendszerek voltak a két haderő közötti “tanulmányutak” és több tiszt is tanult a másik fél különböző szintű katonai iskoláiban.

37 Fieser - 422.o., Raesfeld, Werner v.: *Führung durch Auftrag oder durch bindenden Befehl* (továbbiakban: **Raesfeld**) - in: Wehrkunde, 5/1960 – 167-168.o.

38 Fieser - 423.o.

39 Raesfeld – 167-168.o. - Az alkalmazási alapelvek vonatkozásában például Európa legtöbb hadseregében a harcokocsikat a gyalogság támogatására tervezték alkalmazni, ezért azokat kis kötelékekben szétszórták közöttük. Ezzel szemben a németek harcokocsikat önálló páncélosadosztályokba, azokat pedig páncélos csoportokba osztották be és azt vallották, hogy a többi fegyvernemnek hozzájuk kell igazodnia. A szárazföldi hadműveletek közvetlen légi támogatására széleskörűen alkalmazták a légiertőt, de fontos szerepet kaptak a légideszant- és a diverziós csapatok

A német katonai vezetés minőségi fölénye a nyugat-európai hadjáratban valósult meg legtisztább formában, ahol is a számbelileg és több területen minőségben is fölényben lévő belga – brit – francia - holland csapatokat a *Wehrmacht* még önmaga számára is meglepő gyorsasággal kényszerítette térdre.⁴⁰ A nyugat-európai hadjáratához hasonló volt az alaphelyzet a Szovjetunió elleni támadás kezdetekor is, ahol az erőviszonyok még kedvezőtlenebbek voltak a németek számára. A vezetési fölény gyors lefolyású, az ellenség mélysé-

gébe irányuló, merész átkaroló hadmozdulatokban realizálódott.⁴¹

A már kimondottan „villámháborúnak” tervezett Szovjetunió elleni német hadjárat mégis kudarcot vallott. A német vezetés figyelmen kívül hagyta az idő, a tér, és az erők nagysága közötti összefüggések törvényszerűségeit. A kezdetben nagy helyi erőfölénnyel, keskeny támadási sávokban támadó német csapatok egyre súlytalanabbá váltak a kitáguló orosz térben. A „Barbarossa” hadművelet kezdetén az aktív arcvonal még az 1000 kilométert sem érte el, míg 1942 nyarán már közel 6000 kilométer volt. A gyors győzelem helyett tartós logisztikai hadviselés várt a német hadvezetésre, amelyre nem volt felkészülve. Németország csak a sztálingrádi vereséget követően - 1943-ban - tért át a teljes hadigazdálkodásra és hirdette meg a teljes nemzetgazdaságot mozgósító „totális háborút”.⁴²

---

is. Ennek köszönhetően a német csapatok a szovjeteket jóval megelőzve a gyakorlatban bizonyították az eredetileg Tuhacsevszkij (1893-1937) nevéhez fűződő „mély hadműveletek” elméletének létjogosultságát, amely szerint a teljes hadműveleti mélységben egyidejűleg kell csapást mérni. A legnagyobb áttörőert a németek igyekeztek gyorsan, a lehető legváratlanabb és az ellenség leggyengébb pontján alkalmazni, ezzel általános számbeli hátrány esetén is biztosítani a szükséges helyi erőfölényt. A harcászati áttörést követő siker-kifejlesztő időszakban különösen nagy szerephez jutottak a merész manőverekre épülő „szabad hadműveletek”, amelyek nagyfokú manőverező képességet feltételeztek a csapatoktól és megfelelő önállóságot, rugalmasságot és kezdeményezőkézséget a kötelékek parancsnokaitól.

40 Frieser – 65.o. – Erőviszonyok német és a vele szemben álló országok (B, F, GB, NL) között 1940.05.10-én: hadosztályok 135/151, tüzérségi eszközök 7378/14 000, harckocsik 2439/4204, bombázó és vadász repülőgépek 3578/4469 – ebből bevezethető az arcvonal körzetében 2589/1453. A számadatokból kitűnik, hogy a németek a bevezethető repülőgépek kivételével jelentős számbeli hátrányban voltak a szövetségesekkel szemben. A közhiedelemmel ellentétben a francia harckocsik egy jó része – elsősorban a nehéz harckocsik - minőségben is felülmúlta a német páncélosokat.

41 Post, Walter: *Unternehmen Barbarossa* – Hamburg/Berlin/Bonn, Mittler & Sohn, 1996 – 420-421.o. - Az erőviszonyok alakulása 1941.06.22-én a következő volt a szovjet és ellenséges erők vonatkozásában: hadosztályok - 237/209, harckocsik - 12 800/5639, tüzérségi eszközök - 34 695/32 710, harci repülőgépek 9917/5714. Ezekből az adatokból kitűnik, hogy a támadók főleg a páncélosok és a harci repülőgépek vonatkozásában jelentős hátrányban voltak a védőkkel szemben. A fegyverzet minőségének tekintetében a szovjetek több korszerű harckocsival (T-34, KV-1, KV-2) rendelkeztek és a korszerű repülőgépek területén sem volt egyértelmű a német fölény.

42 A német légierő a Szovjetunió ellen csak kis részét tudta bénítani, mivel a német légierő (*Luftwaffe*) csak igen korlátozott számban rendelkezett megfelelő hatótávolságú stratégiai bombázó repülőgéppel. Így nem tudta megakadályozni a haditermelés beindítását, a tartalékosok bevonulását és újabb hadseregek felállítását a mélyen fekvő szovjet hátsó részében.

Az 1941 végén kialakult az első krízishelyzet a keleti arcvonalon. A *Wehrmacht* elé kitűzött túlméretezett feladatokhoz hozzájárult, hogy a német hadvezetés a Vörös Hadsereg képességeit alábecsülte. Hitler a krízist úgy akarta megoldani, hogy 1941. december 19-én átvette a német szárazföldi csapatok (*Heer*) főparancsnoki posztját. Ez egyben a vezetés centralizációjának kezdetét is jelentette, még hozzá autokratikus módon. Hitler gyakran extrém elképzelései szabadon érvényesülhettek és nem voltak olyan jellegű megbeszélések, ahol az alárendelt parancsnokok őszinte véleménye ellensúlyozhatta volna a valóságtól gyakran elrugaszkodott hitleri elképzeléseket.⁴³

Ezzel a lépéssel Hitler a *Wehrmacht* hadászati vezetési szintjéről a szárazföldi csapatok vezetésének hadműveleti szintjére lépett. Döntéseit gyakran politikai, sőt ideológiai alapon hozta ezen a vezetési szinten is, miközben a harcászati – hadműveleti következményeket figyelmen kívül hagyta. Közvetlen beavatkozásaival a háború második felére a hadseregcsoportok parancsnokainak döntési szabadságát erősen korlátozta. Az idő múlásával Hitler egyre gyakrabban sértette a harcászati szint parancsnokainak önállóságát is. Több száz kilométerről akart olyan részletekben dönteni, amelyeket a helyszínen lévő, alárendelt parancsnok ismert igazán.⁴⁴ Ez a jelenség egyre erősebben korlátozta a küldetésorientált szellemiséget és rombolta a morált.⁴⁵

A katonai vezetők egyszerűen nem kaptak Hitlertől elegendő jogkört ahhoz, hogy a megváltozott helyzetnek megfelelő gyorsasággal alkalmazhassák erőiket. A fontos döntések javaslatait érvénybe lépésük előtt legalább 36 órával fel kellett terjeszteni személyesen Hitlernek, hogy lehetősége legyen az esetleges módosításokra. Ilyen viszonyok között egyszerűen lehetetlen volt a csapatok rugalmas vezetése és a döntések csak késve születhettek meg. Hitler döntéseit gyakran minden katonai magyarázat nélkül utólag visszavonta, ami tovább rombolta tekintélyét tábornokai előtt. A kölcsönös bizalom romlását csak tetézte Hitler egyre erőteljesebb – már-már beteges – bizalmatlansága tábornokaival szemben.⁴⁶

A németek már 1943-ban elvesztették a hadászati kezdeményezést, amely kényszerpályákat jelölt ki számukra a döntésekben. A hadászati és hadműveleti szintek túlzott centralizáció lévén létrejött összemosása károsan befolyásolta a küldetésorientált vezetésszemlélet működését. A háború utolsó éveiben a csapatok sokat szenvedtek ettől és parancsnokaik rákényszerültek, hogy súlyos helyzetekben a saját szakállukra cselekedjenek az előljáróik tudta nélkül. Ez viszont már nem a küldetésorientált vezetés, hanem az engedetlenség kategóriájába tartozott.⁴⁷

Emellé társult még az a jelenség is, hogy a háború második felében a *Wehrmacht* napról-napra egyre nagyobb személyi veszteségeket szenvedett, amelyeket egyre kevésbé lehetett pótolni. 1943 végére már komoly hiány lépett fel az élőröben. Különösen drámaian jelent-

43 Oetting - 215.o.; Balck, Hermann: *Ordnung im Chaos*, - Osnabrück, Biblio Verlag, 1981 - 656.o.

44 Goebbels, Joseph: *Tagebücher 1945* – Dortmund, Hoffmann und Campe, 1992 - 84.o. Oetting - 217.o.; Franz Halder: *Hitler als Feldherr* (továbbiakban: **Halder**) – München, k.n., 1949 - 24.o.

45 Brand, Dieter: *Freie Operationen* - in Truppenpraxis 1-2./1998, - 766-769.o.

46 Schramm, Percy Ernst: *Hitler als militärischer Führer* (továbbiakban: **Schramm**), Frankfurt a.M – Bonn, Athenäum Verlag, 1962 - 53.o.; Maier, Georg: *Drama zwischen Budapest und Wien* (továbbiakban: **Meier**) Osnabrück, Munin Verlag, 1985 - 421.o.

47 Halder - 25., 59.o.

kezett az emberhiány a tiszti és tiszthelyettesi karban. A jól képzett parancsnoki állományt nem lehetett egyik napról a másikra pótolni. Ahhoz időre lett volna szükség, ami azonban nem állt rendelkezésre.⁴⁸ A küldetésorientált vezetés csak magas szinten kiképzett parancsnoki gárdával működik. A személyi pótlás kiképzésének színvonala törvényszerűen csökkent, mert a harcoló csapatok sürgős személyi utánpótlás-igénye egyre rövidebb idejű kiképzést tett csak lehetővé. Kényszerből a kevésbé jól képzett alárendeltek egyre többször kell a részleteket is meghatározó parancsok útján vezetni, ami a parancsorientált vezetési szemléletnek kedvezett.⁴⁹

A háború második felében Hitler a maga brutális akarateréjével szétrombolta a küldetésorientált vezetési felfogás egyik legfontosabb alapját – a bizalmat.⁵⁰ Néhány józanul gondolkozó katona megpróbált élni a lehetőséggel és kifejezésre juttatta saját nézetét és megpróbáltak szót emelni a történések ellen. Ezen véleménynyilvánítások eredménye igen gyakran az volt, hogy felmentették őket beosztásukból és olyan tiszteket ültettek a helyükre, akik készek voltak feltétel nélkül végrehajtani Hitleri akarát.⁵¹

A német katonai gépezet azonban mégis a végsőkig működött, hajtva egyrészt a parancsmegtagadás következményeitől és az ellenségtől való félelemtől, a belső kohéziótól, másrészt a beléjük nevelt államfőnek járó feltétlen lojalitástól. A német hadműveletek sorra buktak el az egyre nyomasztóbb ellenséges fölény következtében. A paran-

cok egyre inkább teljesíthetetlenek voltak és túlhajszolták a német hadosztályokat. A német csapatok nem tudtak hosszú távon eredményesen harcolni a friss szövetséges tartalékokkal szemben.⁵² Már Clausewitz is hangsúlyozta, hogy a politika (államférfi) nem állíthat olyan követelményeket a háború (hadsereg) elé, amelyek meghaladják annak képességeit, a nélkül, hogy ennek ne lennének káros következményei. A második világháború bebizonyította, hogy Hitler hadvezéri-gondolatai és valóságtól elrugaszkodott politikai célkitűzései az évek folyamán milyen romboló hatással voltak a német hadsereg vezetési fölényt biztosító, hagyományos vezetésfilozófiájára.

Mindezek ellenére harcászati szinten a németek mindvégig megőrizték vezetési fölényüket ellenfeleikkel szemben, ami részben magyarázhatja a számadatokkal nem indokolható hatékony védelmi harcaikat. Ezen a vezetési szinten még működtek a több generáción át folyó vezetői nevelés ösztönös reakciói. Ez a csapatok ekkorra már jelentős mértékben megnövekedett gépesítettségével párhuzamosan elegendőnek bizonyultak a harcászati krízishelyzetek időleges megoldására.⁵³ A kezdeti helyi erőfölény az idő előrehaladtával azonban gyorsan elolvadt.⁵⁴ A háború vége felé Hitler egyre gyakoribbá váló drakonikus „kitartási parancsai” (*Haltebefehle*) a parancsnoki önállóság ezen maradékát is tovább korlátozták⁵⁵

48 Westphal, Siegfried: *Der Deutsche Generalstab auf dem Anklagebank* (továbbiakban: **Westphal**) – H.n.: v. Hase und Koehler Verlag. É.n. - 74.o.

49 Raesfeld - 168.o.

50 Halder - 48.o.

51 Oetting - 214.o.; Westphal - 86.o.

52 Westphal - 82.o.; Schramm - 51.,59.o.

53 Raesfeld - 166.o.

54 Maier, - 421.o. – „A tér, az idő és erő közötti viszonyt rosszul ítélték meg. Szinte minden későn történt. Csaknem minden esetben a kitűzött cél meghaladta a rendelkezésre álló erő lehetőségeit.”

55 Halder - 47.o. – Ezek az úgynevezett „kitartási parancsok” az addig vezetési alapelvektől való

Az ilyen körülmények között kialakuló kimerítő anyagcsaták a németek ellenfeleinek kedveztek, akik a korlátozott helyi német tartalékok kimerülése után általában rögtön támadásba mentek át és idővel maguk is próbálták alkalmazni a háború során éppen a németektől ellesett „szabad hadműveletek” alapelveit. A németek ellenfeleinek soraiban a háború második felére egyre nagyobb tapasztalattal rendelkező, tanulékony tisztek jelentek meg a parancsnoki posztokon, akik viszonyaikhoz képest igyekeztek önállóan cselekedni. Míg a német *Wehrmacht* vezetési színvonala a háború előrehaladtával csökkenő tendenciát mutatott, addig az antifasiszta koalíció hadseregeiben ez a színvonal emelkedő pályán volt.

A második világháború tapasztalatai alapján levonható az a következtetés, hogy a küldetésorientált vezetés sikereinek legfontosabb korlátjait a működési feltételek megszűnése jelenti:

- **diktatórikus politikai hatalom**, amely gátja az önállóan gondolkodni, dönteni és cselekedni is képes és tudó alárendelt parancsnoki kar fennmaradásának és kialakulásának, valamint a nyílt és őszinte emberi viszonyoknak;
- **tülméretezett feladatok**, amelyek alaposan megtépzazzák az önállósághoz szükséges önbizalmat és megbontják az előljáró és az alárendelt között fennálló, egymás tisztelőt és tényleges teljesítményen alapuló kölcsönös bizalmat az által, hogy megkérdőjelezzik a parancsnoki szándék helyességét;
- a **nagy emberveszteségek** következtében a képzett állomány elvesztése, amely mellett nem lehet biztosítani a kiválóan felkészült parancsnoki állományt sem.

A II. világháború utáni német küldetés-

orientált vezetés fontos elemeként meg kell még említeni az ún. „belső vezetés” (*innere Führung*) koncepcióját, amely nagyban elősegítette az alárendelték öntudatosságának, önbizalmának és egyéni kezdeményező képességének fejlődését. A belső vezetést nagy általánosságban a civil kontroll egyik rendszerének lehet tekinteni. A küldetésorientált vezetés egyik fontos pillére az emberközpontúság, amely nem csak az egyéni kezdeményezőkézségnek enged teret, de fontos tényező az emberi élet megóvása szempontjából is. Ez a szemlélet jelenik meg a katonákról való mindenoldalú gondoskodás fokozott hangsúlyozásában is. Ennek alapjait a szintén porosz hadseregreformerek közé sorolt Gneisenau (1760-1831) fektette le a XIX. század elején „polgár és katona” elméletével. Ennek egyik legtitisztább bizonyítéka, hogy a porosz hadseregben Európa más hadseregeit évtizedekkel megelőzve 1807-ben nagymértékben csökkentették a testi fenytések mértékét, majd egy fél évszázaddal később elsőként szüntették meg teljesen a fenytések ilyen módját.⁵⁶

Az elmélet jelenléte végigkísérhető az *Auftragstaktik* fejlődéstörténetében, de tudományos alapossággal csak 1956 után - a *Bundeswehr* megszületésével - kezdtek vele foglalkozni. Az ekkor létrejött „belső vezetés” koncepciója a hadsereg emberi viszonyait a demokratikus társadalom szintjére emelte, hogy megakadályozza a hadsereg olyan „elfajulását”, amelyet a II. világháborúban figyelhetünk meg a *Wehrmacht*-on belül. A belső vezetés egyik alapvetése, hogy a katonák engedelmsége a politikával szemben nem korlátlan és nem feltétel nélküli, míg a katonák jogait is csak a katonai feladatok eredményes végrehajtásához feltétlenül szük-

elfordulást jelentették és a parancsorientált vezetésszemlélet előretörését.

56 L. Halassy: *Wegweiser durch die Bundeswehr, MH NATO- békepartnerség Katonai Nyelvképzési Központ, Budapest 1996, 51.o.*

séges mértékben szabad korlátozni. Az engedelmességnek a nemzeti és nemzetközi jogrendszerhez kell igazodnia.⁵⁷

ÖSSZEFOGLALÁS

Noha a történelem azt mutatja, hogy bizonyos helyzetekben a parancsorientált vezetésnek még mindig van létjogosultsága, mégis mindent egybe vetve, a decentralizált küldetésorientált vezetésnek kell lennie a normál helyzetekben alkalmazott vezetési filozófiának a hadseregen belül, míg a parancsorientált vezetést csak kivételes és indokolt esetben kaphat teret. Mivel a Magyar Honvédségben zajló haderőreform a hadsereg létszámának csökkentését irányozza elő, amellyel párhuzamosan növelni kell az ütőképességet és alkalmazhatóságot, ezért különösen fontos a csökkentett erők minél hatékonyabb kihasználása. Kis hadsereg csak akkor tudja hatékonyan megoldani feladatát, ha mozgékony, rugalmas és a helyzetnek leginkább megfelelő módon és gyorsan képes reagálni. Ezért van kiemelkedően nagy szerepe nálunk is a küldetésorientált vezetés meghonosításának. Ehhez azonban egy gyökeres szemléletváltásra van szükség, amely lehetővé teszi a szükséges érték- és normarendszer kialakulását. Ehhez nem elég, ha valamennyi szintű katonai vezető megérti ennek lényegét, de a hadsereg számára a célokat kitűző politikai döntéshozóknak is azonosulniuk kell ezzel a filozófiával.

A küldetésorientált vezetésre történő átterés nem tud egyik napról a másikra végbemenni. Valószínűleg generációk kellenek ahhoz, hogy kézzelfogható látszata legyen a szemléletváltásnak. Első lépésekben a kül-

detésorientált vezetésszemlélet feltételeinek megteremtésére kell a hangsúlyt helyezni. Ennek keretében törekedni kell az állomány önbizalmának alapjául szolgáló egységes és magas szintű kiképzésére, a személyes példával is támogatott megfelelő szellemiségű nevelésre, az objektív teljesítményértékelésen alapuló előmeneteli rendszer létrehozására, amelyre fel lehet építeni az előjáró és alárendelt közötti kölcsönös bizalmat, nem elfeledve, hogy az egész rendszer alappillére az egyén, azaz az ember. A kitűzött feladatokból egyöntetűen és tisztán ki kell tűnnie az előjárói szándéknak. A folyamatos vezetői tréningeknek fel kell készítenie a parancsnoki állományt az előjárói szándék vezérfonala mentén, váratlan helyzetekben hozott önálló döntések felvállalására.

Ha valóban elismert és megbecsült tagjai akarunk lenni a NATO-nak, akkor a katonai vezetésszemléletben szükséges váltást nem szabad tovább halogatnunk, hanem következetesen és tempósan vgre kell hajtanunk!

57 Dr Szabó Mária: A civil kontroll német megoldása: az Innere Führung, Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 1997 – 9-11.o.

DR. KUN JÓZSEF ALEZREDES: AZ ALAPJOGAITÓL FOSZTOTT KATONA, AVAGY VÉDTELENNÉ VÁLIK-E A POLGÁRI SZEMÉLY, HA KATONÁNAK ÁLL?

„A szolgálati viszony létesítésének feltétele: ... önkéntes jelentkezés alapján azzal aki... elfogadja egyes alkotmányos jogainak e törvény szerinti korlátozását.”¹

A kül- és biztonságpolitikai környezet változásai a NATO-ba történő mind teljesebb integrálódás, a haderő alapvető átalakítását követelte meg. Az új feladatok végrehajtása a Honvédség állományától az általánoshoz képest jelentősen nagyobb áldozatvállalást követel. A közszolgálat egyéb területeitől eltérően, a katonai szervezethez tartozás, súlyosan korlátozza az állampolgári alapjogok gyakorlását, így különösen az élet- és testi épség megőrzéséhez, a szabadsághoz és személyi biztonsághoz, a szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához, a szabad véleménynyilvánításhoz, a gyülekezéshez és az egyesüléshez fűződő jogot. A szolgálati viszony létesítésének feltételeként a Honvédség katonái önként lemondanak alkotmányos jogaik jelentős részének gyakorlásáról, amely saját és családjuk életvitelére erőteljes korlátozást jelent.

Külön ki kell emelni, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez történő csatlakozással egyre gyakrabban, és az állomány egyre nagyobb részét érintve fordul elő, hogy hazai békeidőben az állomány hadműveleti területen háborús körülmények között folyta-

tott tevékenység végrehajtásában életét, testi épségét reálisan és közvetlenül veszélyeztetve vesz részt.

Az alapjogok korlátozásán túl, a Honvédség személyi állománya az általánostól szigorúbb függelmi rendszerben és fegyelmezettséggel, fokozott pszichikai terheléssel, veszélyes helyzetben, illetve körülmények között végzi feladatait, készül fel azokra. A háborús körülmények közötti szolgálattétel végrehajtás terheinek elviselésére különös alkalmassági követelményeknek kell megfelelni már a felvételnél és a szolgálat alatt is, folyamatosan. Az állomány minden egyes tagjának jogszabályban előírt fizikai követelményeket kell teljesíteni, melynek elmulasztása a szolgálati viszony törvény erejénél fogva történő megszűnését eredményezi. Más közszolgálati, vagy polgári foglalkozáshoz képest a Honvédség feladatainak teljesítése jelentős mobilitást is megkövetel az állomány tagjától. A hivatásos katona 5-10 évenként más településen folytatja szolgálatát, mely nem csupán az állomány tagjának, de közvetlen hozzátartozóinak is különös megterhelést jelent.

Valamennyi alkotmányos alapjog tekintetében fontos kérdés, hogy azokat lehet-e és milyen feltételekkel megszorítani, korlátozni, kollíziójuk esetén milyen szempontok alapján kell a prioritást meghatározni

A Magyar Köztársaság Alkotmánya² – összhangban az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Rómában, 1950. november 4-én kelt és az 1993. évi XXXI.

1 Idézet a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény 41. § (1) bekezdéséből

2 1949. évi XX. törvény

törvénnyel kihirdetett Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) – a következő alapvető jogokat deklarálja, azzal, hogy rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején egyes alapjogok korlátozhatóak, vagy időlegesen fel is függeszthetők.

1. A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani. Ez a jog nem korlátozható, és nem függeszthető fel.
2. Senkit nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni, és különösen tilos emberen a hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni. Ez a jog nem korlátozható, és nem függeszthető fel.
3. A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra, senkit sem lehet szabadságától másként, mint a törvényben meghatározott okokból és a törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. Ez a jog nem korlátozható, és nem függeszthető fel.
4. A Magyar Köztársaságban minden ember jogképes. Ez a jog nem korlátozható, és nem függeszthető fel.
5. A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. Ez a jog nem korlátozható, és nem függeszthető fel.
6. Mindenkit, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén - törvényben meghatározott esetek kivételével - megillet a szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának joga, beleértve a lakóhely vagy az ország elhagyásához való jogot is.
7. A Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a jóhírnévhez, a magánlakás sértetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.
8. A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára. Ez a jog nem korlátozható, és nem függeszthető fel.
9. A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze.
10. A Magyar Köztársaság elismeri a békés gyülekezés jogát és biztosítja annak szabad gyakorlását.
11. A Magyar Köztársaságban az egyesülési jog alapján mindenkinek joga van a törvény által nem tiltott célra szervezeteket létrehozni, illetőleg azokhoz csatlakozni.
12. A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van arra, hogy egyedül vagy másokkal együttesen írásban kérelmet vagy panaszt terjesszen az illetékes állami szerv elé.
13. A Magyar Köztársaság törvényben meghatározott feltételek szerint - ha sem származási országuk, sem más ország a védelmet nem biztosítja - menedékjogot nyújt azoknak a nem magyar állampolgároknak, akiket hazájukban, illetve a szokásos tartózkodási helyük szerinti országban faji, nemzeti hovatartozásuk, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozásuk, vallási, illetőleg politikai meggyőződésük miatt üldöznek, vagy üldöztetéstől való félelmük megalapozott.
14. A Magyar Köztársaság biztosítja a férfiak és a nők egyenjogúságát minden polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jog tekintetében. Ez a jog nem korlátozható, és nem függeszthető fel.

15. A Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családja, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges. Ez a jog nem korlátozható, és nem függeszthető fel.
16. A Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek részesei a nép hatalmának: államalkotó tényezők. Ez a jog nem korlátozható, és nem függeszthető fel.
17. A Magyar Köztársaságban senkit nem lehet magyar állampolgárságától önkényesen megfosztani, vagy magyar állampolgárt a Magyar Köztársaság területéről kiutasítani. Ez a jog nem korlátozható, és nem függeszthető fel.
18. A Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező minden nagykorú magyar állampolgárt megillet az a jog, hogy az országgyűlési képviselők választásán választó és választható legyen, valamint országos népszavazásban és népi kezdeményezésben részt vegyen.
19. A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.
20. A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához.
21. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy gazdasági és társadalmi érdekeinek védelme céljából másokkal együtt szervezetet alakítson, vagy ahhoz csatlakozzon.
22. A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.
23. A Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz; öregség, betegség, rokkantság, özvegység, árvaság és önhibájukon kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén a megélhetésükhöz szükséges ellátásra jogosultak. Ez a jog nem korlátozható, és nem függeszthető fel.
24. A Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot.
25. A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.

A szolgálati törvényünk – a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény (a továbbiakban: Hjt.) – néhány alapjogunk tekintetében megszorítóan rendelkezik. Ennek oka, hogy mi katonák olyan speciális feladatot látunk el közszolgálati jogviszonyként, mely feladat végrehajtás során testi épségünket, vagy legvégső esetben életünket is kockáztatjuk, feláldozhatjuk. A jogelmélet szerint egy alapjog akkor korlátozható, ha a korlátozás egy másik – társadalmi értékítélet, együttélési igény szempontjából markánsabban kifejeződő – alapjog hangsúlyosabb érvényesülése érdekében történik. Fontos követelmény az is, hogy alapjogot csak törvény korlátozhat.

Amint azt az előbbieken már ismerttettem, vannak olyan alapjogok, melyek nem korlátozhatók, és alkalmazásuk sem függeszthetőek fel. A jogok közül az első az élethez való jog. Ha ez nem korlátozható és fel sem függeszthető, akkor hogyan lehet a katonát arra kötelezni, hogy a parancsot akár élete árán is végrehajtsa? Még mielőtt választ adnék erre a kérdésre, előtte vizsgáljuk meg, hogy pontosan mit is jelent az alkotmányi szabályozás, és a fő elemei – az emberi méltóság, élet és az önkény – hogyan viszonyulnak egymáshoz.

Az emberi méltósághoz való jog nem pusztán erkölcsi értékdeklaráció. Az emberi méltósághoz való jognak két funkciója van. Egyrészt azt fejezi ki, hogy van egy abszolút határ, amelyen sem az állam, sem más emberek kényszerítő hatalma nem terjedhet túl, vagyis az autonómiának, az egyéni önrendelkezésnek egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany maradhat és nem válik eszközzé vagy tárggyá. Ezt fejezi ki egyébként az – az Alkotmánybíróság által is osztott felfogás –, hogy az emberi méltósághoz való jog „anyajog”, mindig újabb szabadságjogok forrása, amelyekkel az önrendelkezés szféráját folyamatosan biztosítjuk az (állami) szabályozással szemben. A méltósághoz való jognak ez a felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek teljesen szabályozás alá vonhatók, nincs „érinthetetlen” lényegük. A méltósághoz való jog másik funkciója az egyenlőség biztosítása. A „minden ember egyenlő méltósága” történelmi vívmánya az egyenlő jogképességet jelentette; azaz a formálisan egyenlő esélyt.

Az egyenlő méltósághoz való jognak az élethez való joggal való egységében kell azt biztosítania, hogy ne lehessen különbözően „értékes” pusztán életeket jogilag másként kezelni. Nincs az életre méltóbb és méltatlanabb. Az egyenlő méltóság miatt egyaránt érintetetlen a nyomorék és az erkölcsi szörnyeteg bűnöző élete és méltósága is. Az emberi méltóságban mindenki osztozik, aki ember, függetlenül attól, hogy mennyit valószínűsíthet meg az emberi lehetőségéből és miért annyit. Az élethez és méltósághoz való jog egysége következtében nemcsak a halálban egyenlő mindenki: az életek egyenlőségét a méltóság garantálja. Az élethez való jog és a méltóság nélkül nem az emberi élethez való jog. Mi határozza meg ma az élethez való jog és a méltósághoz való jog kapcsolatát? Napjainkban a dualista felfogás uralkodik: a test és lélek eltérő státusának külön-

böző szekularizált változatai. A „testi” jogok individualitásukban alacsonyabbrendűek, mint az absztrakt, a konkrét egyéntől könnyen elválasztható „lélek”: a méltóság. Szokás ugyan abból kiindulni, hogy az ember biológiai és társadalmi lény. De ennek az összekapcsolásnak a jogban már nincs következménye, hiszen az élethez való jogot, mint a „biológiai-fizikai létezés jogát” fogják fel; ezért kapcsolódik hozzá hagyományosan a testi épség, egészség joga is. A méltósághoz való jog és az élethez való jog ilyen hierarchiája súlyos következményekkel jár. A dualista felfogás alapján ugyanis indokolhatóvá válik az egyes ember feláldozása közösségi célokra. A közösségi célok között is elsőként kell említeni a kollektív biztonságot, azaz a haza védelmét.

Az Alkotmány szerint az élethez és az emberi méltósághoz való jogtól senkit nem lehet önkényesen megfosztani. Mivel nyilvánvalóan senkit sem lehet semmilyen jogától „önkéntesen” megfosztani, az élethez és az emberi méltósághoz való jog elvételének speciális feltételeit kell meghatározni, vagyis az önkényességet e jogok sajátosságaira való tekintettel kell értelmeznünk. Az önkényesség, jogszabályi felhatalmazással is lehet önkényesség, hiszen a jog önmagában nem mindig „maga a tiszta megoldás”. Ebben az esetben jogszabály írja elő, hogy a katona a parancsot akár élete feláldozásával is köteles végrehajtani.³ A katona pedig ezt elfogadja, amikor jogviszonyt létesít. Sőt nem csak elfogadja, hanem meg is esküszik arra, hogy akár életét is feláldozza a Magyar Köztársaság függetlenségéért.⁴ A jog előírása és az egyén aka-

3 A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény 14. § (3) bekezdése

4 A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény 1. számú melléklete: Az állomány tagjának esküje

rata találkozáva hoz létre egy olyan egységet, amitől tisztább megoldást találni sem lehet, és amely egység teljes mértékben kizárja az önkényesség lehetőségét.

A személyi szabadság korlátozása

A személyi szabadság az egyén olyan autonómiáját jelenti, amely feltételezi a teljes akarati és cselekvési szabadságot a jog keretei között. A személyi szabadság joga mindenki-vel szemben érvényesülő jog, amely minden embert megillet, ugyanakkor nem részesül abszolút védelemben – mint például az emberi méltósághoz való jog –, mivel törvényben meghatározott esetekben korlátozható.

A személyi szabadsághoz való jog kérdése az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) által legtöbbször vizsgált rendelkezése. A Bíróság döntéseiben következetesen hangsúlyozza, hogy az Egyezmény 5. cikke⁵ kimerítő és részletes

felsorolását adja a személyi szabadságtól megfosztás okainak, összekapcsolva azokat az eljárási jogok által biztosítandó garanciákkal.

A személyi szabadság korlátozásának számos formája ismert a magyar jogrendszerben. Ezek jórészt a büntetőeljárás lefolytatásához kötődnek; büntető anyagi jogi szankcióként (szabadságvesztés, kényszergyógykezelés, kitiltás, kiutasítás,) vagy büntetőeljárási kényszercselekményként (örizetbe vétel, elő-

5 Az Egyezmény 5. Cikk - Szabadsághoz és biztonsághoz való jog

1. Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. Szabadságától senkit sem lehet megfosztani, kivéve az alábbi esetekben és a törvényben meghatározott eljárás útján:
  - a) törvényes őrizetben tartás az illetékes bíróság által történt elítélést követően;
  - b) olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki nem tesz eleget a bíróság törvényes rendelkezésének, illetőleg a törvény által megállapított kötelezettség teljesítésének biztosítása céljából történő letartóztatás vagy őrizetbe vétel;
  - c) törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel abból a célból, hogy e bűncselekmény elkövetése alapos gyanúja miatt az illetékes hatóság elé állítsák vagy amikor ésszerű oknál fogva szükséges, hogy megakadályozzák bűncselekmény elkövetésében vagy annak elkövetése után a szökésben;
  - d) a kiskorú őrizetbe vétele törvényes rendelkezés alapján nevelési felügyelet céljából vagy törvényes őrizetben tartása az illetékes hatóság elé állítás céljából;

e) törvényes őrizetbe vétel fertőző betegségek terjedésének megakadályozása céljából, valamint elmebeteg, alkoholista, kábítószer-elvezők vagy csavargók őrizetbe vétele;

f) törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel az országba való jogtalan belépés megakadályozása céljából vagy olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki ellen intézkedés van folyamatban kiutasítása vagy kiadatása céljából.

2. Minden letartóztatott személyt haladéktalanul az általa értett nyelven tájékoztatni kell letartóztatása okairól és az ellene felhozott vádról.
3. E Cikk 1. c) bekezdésének rendelkezésével összhangban letartóztatott vagy őrizetbe vett minden személyt haladéktalanul bíró, vagy a törvény által bírói hatáskörrel felruházott más tisztségviselő elé kell állítani, és a letartóztatott vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy ésszerű időhatáron belül tárgyalást tartsanak ügyében vagy a tárgyalásig szabadlábra helyezték. A szabadlábra helyezés olyan feltételekhez köthető, melyek biztosítják a tárgyaláson való megjelenést.
4. Szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytán megfosztott minden személynek joga van olyan eljáráshoz, melynek során őrizetbe vételének törvényességéről a bíróság rövid határidőn belül dönt, és törvényellenes őrizetbe vétele esetén szabadlábra helyezését rendeli el.
5. Mindenkinek, aki e Cikk rendelkezéseinek megsértésével végrehajtott letartóztatás vagy őrizetbe vétel áldozata, joga van kártalanításra.

zetes letartóztatás, ideiglenes kényszergyógykezelés, lakhelyelhagyási tilalom, házi őrizet) jelennek meg. A büntetőeljárson kívül ugyanakkor más eljárásokban is sor kerül a személyi szabadság alapjogának korlátozására, így különösen az idegenrendészet, a szabálysértési eljárás, az egészségügyi és a rendészeti igazgatás egyes területein.

Itt nyilvánul meg elsőként a katonák speciális jogi helyzete. Nincs a társadalomban még egy olyan „szakmai” csoport, amelyiknek „munkajogviszonyát”⁶ szabályozó törvény konkrétan korlátozza bizonyos személyi szabadságokat.

A Hjt. a katonák személyi szabadságát következőképpen korlátozza, sőt bizonyos esetekben – ideiglenes jelleggel – meg is fosztja őket:

Személyazonosság igazolásának kötelezettsége, ideiglenes szabadságkorlátozások

A katona a feljebbvaló⁷ vagy a katonai rendész felszólítására személyazonosságát – a külön jogszabály szerint – igazolni köteles. A feljebbvaló a katonát a személyazonossága igazolására azokban az esetekben szólíthatja fel, amely esetekben parancsadásra jogosult.⁸ Mit is jelent ez a gyakorlatban? Egy elképzelt eset: *az MH ŐHP objektumában találkozik egy alezredes, és egy őrnagy. Az alezredes az X., az őrnagy az Y főnökségen teljesít szolgálatot.*

Az alezredes észleli az őrnagy szabálytalan ruházati viselését, ezért felszólítja (parancsot ad!) annak megszüntetésre, valamint a személyének azonosítására. Az őrnagy begombolkozik, majd átadja a szolgálati igazolványát. Most képzeljük el ugyanezt a történetet csak máshol és más szereplőkkel: például egy gyár telephelyén, ahol egy főmérnök találkozik egy mérnökkel. A mérnök vajon begombolná a fehér köpenyét és átadná személyi igazolványát egy „ismeretlen” főmérnök felszólítására?

De nemcsak a feljebbvaló, hanem a katonai rendész is jogosult a katona személyi szabadságának a korlátozásra. Ennek keretében a katonát – az erre vonatkozó külön jogszabály szerint – igazoltathatja és előállíthatja, ha:

- a) bűncselekmény, szabálysértés vagy súlyos fegyvelemsértés elkövetésével gyanúsítható, vagy ha ilyen cselekmény elkövetése közben tetten érték;
- b) jogosulatlanul visel fegyvert vagy rendfokozatot, magát jogosulatlanul hatósági személynek adja ki;
- c) a katonai rendész jogszerű parancsát ismételt felszólításra sem hajtja végre, az intézkedésével szembeszegül, őt megfenyegeti, bántalmazza, vagy az utóbbit megkísérli.

A katonai rendész a katonával szemben nemcsak a személyazonosítására vonatkozóan tehet intézkedéseket, hanem végső esetben – ideiglenes szabadságkorlátozásként – a legközelebbi katonai szervezett egységügyeletéséhez elő is állíthatja, melynek időtartama az intézkedés megkezdésétől számított 6 órán át tarthat. A legvégső esetben – ha a katona megkísérli, hogy az előállítás helyét önkényesen elhagyja, illetőleg a katonai rendész jogos intézkedése során ellenszegül – a katonával szemben arányosan szükséges kényszerítő eszköz⁹ alkalmazható.

6 Természetesen a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvényről van szó.

7 Feljebbvaló, az egymással alárendeltségi viszonyban nem álló katonák közül a magasabb rendfokozatú katona. A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény 2§ (4) bekezdése.

8 A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény 15. § (1)–(2) bekezdései.

9 Kényszerítő eszközök – súlyosságuk sorrendjében -: testi kényszer; könnygázzsóró készülék (spray); gumibot; bilincs; szolgálati kutya;

A katona leginkább a szolgálati előljárójától¹⁰ függ, ezért magától érthetődő, hogy ez az állománycsoport is korlátozhatja az alárendelt személyi jogait, hiszen, ha a szolgálati rend és a fegyelem fenntartása érdekében elkerülhetetlenül szükséges, a szolgálati előjáró, a helyőrség-, illetve az egységügyeletes az állomány tagját bűncselekmény elkövetése esetén elkülönített helyiségben felügyelet alatt tarthatja. Ez a személyi szabadságkorlátozás is legfeljebb 6 órán át tarthat.

A szabad mozgás és a tartózkodási hely megválasztása

Az Alkotmány rendelkezése alapján¹¹, mindenkit – aki törvényesen tartózkodik Magyarországon területén – megillet a szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának joga, beleértve a lakóhely és az ország elhagyásához való jogot is. Ez a jog mindenkit megillet. A katona törvényesen tartózkodik az ország területén, hiszen katona kizárólag magyar állampolgár lehet. Ezzel szemben hol köteles tartózkodni?

A katona szolgálati feladatát – általában – egy meghatározott szolgálati helyen köteles teljesíteni. A szolgálati helyét a Magyar Honvédség feladataiból fakadó szakmai igényeknek megfelelően, a katona méltányos érdekeinek figyelembevételével kell meghatározni. A szolgálati hely megválasztásában – fő szabály szerint – a katonának nincsen sok választása, ezt leginkább a szolgálat érdeke határozza

meg. Van viszont lehetősége a lakóhely (tartózkodási) helyének megválasztása során, hiszen a tartózkodási helyét a szolgálati helye szerinti településen vagy annak vonzáskörzetében választhatja meg. A vonzáskörzeten kívül viszont csak az állományilletékes parancsnok engedélyével lakhat.

A katona a számára meghatározott szolgálati, szolgálatteljesítési helyét a szervezeti egység munkarendjében megállapított esetekben és módon hagyhatja el, és köteles bejelenteni a szolgálatteljesítési időn kívüli elérhetőségét. De nemcsak a belföldi mozgásában van a főszabálytól eltérően szabályozva a katona, hanem a külföldre utazásában is, hiszen köteles a külföldre utazását a szolgálati előjárónak (vezetőnek) bejelenteni. Természetesen előfordulhat az is, hogy a katona kiemelt fontosságú feladat végrehajtására van kijelölve. Ebben az esetben még szigorúbban korlátozódik a mozgás szabadsága, hiszen ilyenkor a nemzetközi feladat végrehajtására felajánlott alegységhez tartozó katona, a feladatteljesítést engedélyező közjogi döntést követően a szolgálati helye szerinti települést, illetve – amennyiben az nem esik egybe lakóhelyével – a lakóhelye szerinti települést csak az állományilletékes parancsnok engedélyével hagyhatja el, illetve utazhat külföldre.

Véleménynyilvánítás szabadsága

A vélemény, a gondolat megjelenülése. Míg a gondolat kizárólag az egyén elméjében mások számára láthatatlan, addig a vélemény mások számára is érzékelhető, megismerhető. A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra¹². A véleménynyilvánítás szabadságának kiüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen „anyajoga” többféle szabadságjognak, az ún. „kommunikációs” alapjogoknak. Tágabb értelemben

lőfegyver. A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény 125. § (5) bekezdése alapján.

10 Szolgálati előjáró az, aki a katonával szemben parancs, intézkedés kiadására jogosult, valamint egyes munkáltatói jogokat gyakorol. A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény 2. § (5) bekezdése.

11 Az 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányának 58. §.

12 Az 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányának 61. §.

a véleménynyilvánítási szabadsághoz tartozik - többek között - a lelkiismereti és vallásszabadság, valamint a gyülekezési jog. A szabad véleménynyilvánításhoz való jog objektív, ezért a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos határait úgy kell meghatározni, hogy azok a véleményt nyilvánító személy alanyi joga mellett a közvélemény kialakulásának, illetve szabad alakításának a demokrácia szempontjából nélkülözhetetlen érdekét is figyelembe vegyék. A szabad véleménynyilvánítás jogának kitüntetett szerepe ugyan nem vezet arra, hogy ez a jog – az élethez, vagy az emberi méltósághoz való joghoz hasonlóan – korlátozhatatlan lenne, de mindenképpen azzal jár, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni. A vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely „intézmény” közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya. A szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. Ebben a processzusban helye van minden véleménynek, jónak és károsnak, kellemesnek és sértőnek egyaránt - különösen azért, mert maga a vélemény minősítése is e folyamat terméke.

A katona – mint állampolgári individuum – természetesen nem függetlenítheti magát a napi politikai eseményektől. Aktív és passzív választójoggal rendelkezik, él(het) azon egyéb jogaival, lehetőségeivel, melyeken keresztül politikai meggyőződése alapján foglalhat állást, tehet szándéknyilatkozatot. Óvatossággal kell azonban a véleménynyilvánítási szabadsággal élni. A katonai szolgálat politi-

kai semlegességet kíván, tehát a mindennapi szolgálat teljesítése során – ahogyan azt az eskünk is tartalmazza – a Magyar Köztársaság területi függetlenségének biztosítása során, kizárólag a jogszabályoknak van alárendelve a katona. Fontos korlátja ez a katona véleménynyilvánítási szabadságának. Meggyőződésem, hogy nem kell magyarázni, hogy miért tiltott a laktanyákban a politikai rendezvény, ehhez kapcsolódó egyéb tevékenység, vagy az egyenruhás jelenlét bármely politika vagy ahhoz közvetlenül kapcsolódó rendezvényen. Nem egy politikai csoportnak van hadserege, hanem a Magyar Köztársaságnak van Honvédsége.

Mi a helyzet továbbá a paranccsal? Véleményezheti a katona a kapott parancsot?

A katona szolgálatteljesítése során köteles végrehajtani az előljáró parancsát, a felettes rendelkezését, kivéve, ha azzal bűncselekményt követne el. Honnan tudja (tudhatja) a katona, hogy a kapott parancsot végre kell-e hajtania, ha nem véleményezi? Természetesen nem az efféle véleményezéssel van (lehet) baj, hanem azzal, amikor a katona úgy mond megcímkezi a kapott parancsot, hangot adva véleményének, a parancs hatékonyságával, esetlegesen a szakszerűségével, vagy netán a parancsot adó alkalmasságával kapcsolatban. A katonának a szolgálati feladataikat részletesen szabályozott függelmi viszonyok rendszerében látják el, mivel csak így biztosítható a katonai szervezet rendeltetésszerű működése.

Ebben a rendszerben a szolgálati tevékenység irányításának meghatározó eszköze a parancs (intézkedés). A parancs (intézkedés) véleményezése, és ezzel együtt azt kiadó előljáró személyének véleményezése a tiltott. Az a katona, aki a parancsot (intézkedést) adó előljáró tekintélyét más előtt vagy feltűnően durván megsérti, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel

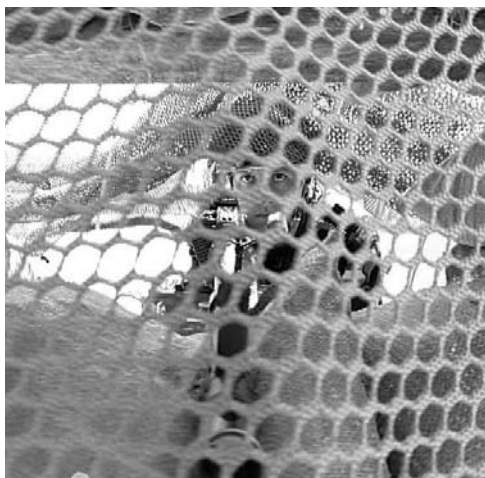
büntetendő.¹³ A bűncselekményt megalapozó magatartások köre hasonló a rágalmazáséhoz, illetve a becsületsértéséhez. A szolgálati tekintélyt sértő magatartás azonban csak akkor minősül bűncselekménynek, ha azt más előtt vagy feltűnően durván követik el. Más előtt követi el a bűncselekményt az elkövető, ha rajta és a megsértett előljárón kívül további harmadik személy is tanúja az elkövetői magatartásnak, illetve fennáll az észlelés reális lehetősége. E harmadik személy viszont bárki lehet, akár más katonai szervezethez, vagy rendvédelmi szervhez tartozó katona, illetve polgári személy is. Más jelenléte nélkül a bűncselekmény kizárólag akkor állapítható meg, ha a tekintélyesértő magatartás feltűnően durva. Nem feltétlenül szükséges a parancsot (intézkedést) adó személynek jelen lennie, amikor a tekintélyét megsértik az által kiadott parancs (intézkedés) minősítésével, „fikázásával”. Természetesen nem szent és sérthetetlen a parancs (intézkedés), szakmai megalapozottsággal észrevételezni lehet (sőt! bizonyos esetekben kötelező), kellő kulturáltsággal jelezni lehet a kiadó felé, hogy javasolt az újragondolása. A „megcsinálom DE...” véleményezés a tiltott. Természetesen van lehetőség a jogalapot nélkülöző, szakmaiatlan parancs (intézkedés) ellen jogszerűen fellépni, de annak az egyik alapfeltétele, hogy hajtsuk végre a parancsot (intézkedés) – kivéve, ha egyértelmű a bűncselekmény elkövetése a parancs (intézkedés) végrehajtásával –, majd ezután lehet szolgálati úton (panasz) kezdeményezni a vizsgálatot.

Epilógus

A fentiek alapján tehát megválaszolható az, hogy alapjogaitól megfosztott-e a katona, és védtelessé válik-e a civil személy, ha katonának áll? A jogalkotók nagy érzékenységgel korlátozták azokat az alapjogokat, melyeket

feltétlenül szükséges volt a katonai szolgálat specialitásához alakítani. Ismételten végigtekintve a Hjt. vonatkozó szabályain, az állapítható meg, hogy messze nincs kimerítve a korlátozási lehetőség. Sőt! Ami az egyik oldalon korlátozott, az a másik oldalon szélesebben szabályozott. Lássunk erre egy példát: A véleménynyilvánítási szabadságunk eléggé korlátozott. Ha nem vagyunk elég óvatosak – és elhisszük azt a tévhitet, hogy a demokráciában mindenki azt mond, amit akar (demokrácia a honvédségben?!) – könnyen „bajba” kerülhetünk. De ha már „bajban” vagyunk, akkor több lehetőségünk van az onnan való kikerüléshez, mint az „egyéb munkavállalónak”. A katona kérvényezhet, szolgálati panaszt adhat be, fellebbezhet, egyéb jogorvoslatot – benne érdekképviselési eljárást – kezdeményezhet. Mindezt a Magyar Honvédségen belül. Ha még mindig szükségét érzi, akkor az állami jogszolgáltatás három szintje még mindig a rendelkezésére áll.

Megítélésem szerint tehát a katonák alapjogainak Hjt.-beli korlátozása egységben van az Alkotmány deklarációival, ami alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a katona nincs megfosztva alapjogainak gyakorlásától, csak egy kicsit másként tudja azokat gyakorolni.

13 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 356. §.

BESENYŐ JÁNOS ŐRNAGY: ÚJ TREND AZ AFRIKAI BÉKEFENNTARTÁSBAN

A hidegháború végét követően több biztonságpolitikai szakember gondolta azt, hogy a nyugati országok hajlamosabbak lesznek részt venni a fejlődő világ országaiban (főként az afrikai kontinensen) indított békefenntartó műveletekben illetve nagyobb támogatásokat nyújtanak majd az ENSZ számára a békétámogató műveletek működtetéséhez.

Nem tévedtek túl sokat, mert két évvel később, amikor a Világszervezet elhatározta, hogy békefenntartó missziót indít Szomáliában, a nyugati országokat nem kellett különösebben győzködni, azok egymást túllícitálva ajánlottak anyagi és logisztikai támogatást, sőt sokan még békefenntartó katonákat is. Az Egyesült Államok pedig magára vállalta a rendkívül gyorsan létrejött nemzetközi békefenntartó koalíció vezetését.¹⁴

Sajnos pár héttel a beavatkozás után több amerikai katonát öltek meg, majd a holttesteiket meggyalázva, keresztülvonsolták a főváros útjain. Az erről készült képek, amiket a CNN, majd több hírportál is bemutatott, sokkolta a nyugati nyilvánosságot, különösen az Egyesült Államokban. Ekkor szembesültek az „egyszerű” emberek azzal a ténnyel, hogy a békefenntartás igen kockázatos tevékenység lehet és a békefenntartó katonákat nem mindenhol várják virággal. Habár a politikusokat erről tájékoztatták a katonák, azok ezt az információt nem engedték továbbítani a civil szervezetekhez, az állampolgárokhoz. A felbőszült „civiliek” reakciója bár érthető volt, de mégis

sokkolta a politikusokat, akik a választókerületeikből érkező hatalmas nyomás miatt kénytelenek voltak visszarendeltetni az amerikai csapatokat.¹⁵ 1994-ben a ruandai népirtás alatt készített tudósítások és cikkek még inkább megrémítették a világ országainak egy részét, akik éppen ezért nem voltak hajlandók a Világszervezet felhívásaira válaszolni, nem hogy csapatokat ajánlottak volna egy ruandai béke-teremtő művelet számára.¹⁶ Ugyanis egyetlen politikus sem akarta felvállalni egy hasonló fiaskó rémét, mint ami az amerikai csapatokat érte Szomáliában. A nyugati országok késlekedése következtében 800-850000 ember vesztette az életét a vérengzések során (ehhez jött még kb. 30000 mérsékelt hutu, akiket a saját törzsbeliük öltek meg, mivel azok nem akartak részt venni a tutszik kiirtásában).¹⁷

Ez a két esemény alkotja azokat a jelentős fordulópontokat, amik fejlett országokban jelentősen átalakították az Afrikában működtetett békefenntartó műveletek megítélését. A Szomáliában megtanult keserű leckék nyomán sem az amerikaiak, sem pedig az európai államok vezetői nem kívántak többé katonákat küldeni afrikai békefenntartó műveletekbe, majd pedig vállalni a lakosság felé a felelős-

14 William J. Durch: UN peacekeeping, American politics, and the uncivil wars of the 1990s, pp. 13-14

15 William J. Durch: UN peacekeeping, American politics, and the uncivil wars of the 1990s, pp. 328

16 Michael N. Barnett: Eyewitness to a genocide: the United Nations and Rwanda, pp. 3

17 W. D. Rubinstein: Genocide: a history, pp. 289-290

Az első NATO törzstiszti tanfolyam résztvevői Darfurban 2005

EU katonai tanácsadók által szervezett tanfolyam a Kongói Demokratikus Köztársaságban

EU katonai tanácsadók (magyarok) Kongóban

Ruandai katonák szállítása békefenntartó műveletben az USA AirForce által

Ajándék PSZH-k az Afrikai Unió Szudánban szolgáló csapatainak Kanadától

Ajándék PSZH-k az Afrikai Unió Szudánban szolgáló csapatainak Kanadától

EU és kanadai katonai tanácsadók az Afrikai Unió darfuri missziójában

seget az esetleges veszteségekért.¹ Másfelől azonban a nyugati vezetők, ha nem is akartak békefenntartókat küldeni Afrikában, akkor is fontos volt a számukra, hogy a kontinens országaiban létrejőjön egyfajta stabilitás (ugyanis az instabilitás következményeinek felszámolása – migráció, fegyver, kábítószer csempészet, kalózkodás, a gazdasági kapcsolatok megszűnése, stb. – sokkal többbe kerül, mint egy békefenntartó misszió működtetése.). Így létrejött egy hivatalosan el nem ismert, de szükségszerűen megkötött kompromisszum az afrikai és a nyugati vezetők között, amely keretében a kontinens békefenntartó műveletei „Afrikanizálódnak”. Azaz az afrikai államok biztosítják a kontinensen folyó műveletekbe a katonákat, míg a missziók működésének költségeit a nemzetközi közösség tehetősebb államai finanszírozzák. Természetesen más államok is küldenek katonákat, de egyre kisebb létszámban.²

Az elmúlt évek során a békefenntartó küldetések jelentős mértékben fejlődtek, köszönhetően a nemzetközi közösség és afrikai országok közötti újfajta együttműködésből adódóan. Először is az ENSZ Biztonsági Tanács a korábbiaknál sokkal hamarabb hozza meg a békefenntartó küldetésekkel kapcsolatos határozatait. Ugyanis a hidegháború alatt – főleg ideológiai és stratégiai érdekek miatt – sokkal nehezebb volt konszenzust találni az

öt tanácstag között. Manapság annak ellenére, hogy még mindig vannak viták a tanácsban, egy békeművelet megindításához szükséges határozat meghozásához „csak” négy hónapra van szükség.³

Az is látható, hogy az országok többsége elkötelezett a békefenntartó küldetések támogatására. Az Európai Unió például egyre hatékonyabban koordinálja a tagországok békefenntartó tevékenységét egy többoldalú (nemzetközi) megközelítéssel ahelyett, hogy folytatná a korábbi gyakorlatot, a kétoldalú, azaz a „gyarmati” megközelítést (adott afrikai országokban a volt gyarmatosító országok próbálták meg tevékenyen részt venni a békefenntartásban).⁴

Az Egyesült Államok például, létrehozta a kontinensen a hatodik parancsnokságát (AFRICOM), amely a béketámogató műveletek támogatásában részt kíván venni a későbbiek folyamán. Korábban az USA által működtetett „Crises Response Initiative”, majd pedig az azt 2002-ben, felváltó „Contingency Training Assistance” (ACOTA) programok keretén belül több ezer afrikai békefenntartót sikerült felszerelni és kiképezni.⁵

A franciák a „Renforcement des Capacités Africaines de Maintien de la Paix” program keretén belül hasonló módon szereltek és képeztek ki afrikai katonákat, a későbbi békefenntartó műveletekbe felajánlott erők számára. Emellett a kontinens több országában is logisztikai bázisokat létesítettek, ahol a béketámogató műveletekben résztvevők számá-

1 Donald C. Daniel, Patricia Taft, Sharon Wiharta, Georgetown University. Center for Peace and Security Studies, Fund for Peace, Stockholm International Peace Research Institute: Peace Operations: Trends, Progress, and Prospects, pp.58

2 Donald C. Daniel, Patricia Taft, Sharon Wiharta, Georgetown University. Center for Peace and Security Studies, Fund for Peace, Stockholm International Peace Research Institute: Peace Operations: Trends, Progress, and Prospects, pp. 27-30

3 P. J. I. M. de Waart, Erik Denters, Nico Schrijver, Reflections on international law from the low countries, pp. 310-314

4 Belachew Gebrewold: Africa and Fortress Europe: threats and opportunities, pp. 72 illetve 77-78

5 John Davis: Africa and the war on terrorism, pp. 177

ra szükséges felszereléseket, eszközöket tárolják.⁶

A portugálok a korábbi gyarmataik (Angola, Mozambik) számára hozták létre a PAMPA (Programa de Apoio às Missões de Paz) programot, amely keretén belül ők is kiképzési és logisztikai támogatást nyújtanak a békefenntartó műveletek számára felkészített egységeknek. Emellett az EU több Afrikával kapcsolatos programjában is tevékeny szerepet vállalnak.

Az Egyesült Királyság – hasonlóképpen, mint Portugália és Franciaország – több kétoldalú programban vesz részt és elkötelezte magát az Európai Unión belül a kontinens stabilizálásával kapcsolatos programokban való részvételben. A britek által működtetett „United Kingdom African Peacekeeping Training and Support Programs” illetve a „Conflict Prevention Pool”⁷, és az „Africa Pool” programok keretén belül az afrikai országok komoly mértékű anyagi támogatáshoz jutnak.⁸ Szintén fontos megemlíteni a már évtizedek óta működő dán programokat (pedig Dániának sosem volt gyarmati múltja Afrikában!)⁹ és a Kanadától¹⁰ illetve Japántól kapott jelentős pénzügyi támogatást is.

Habár az afrikai országok egyelőre nem képesek a saját erejükből megoldani a kon-

tinensen folyó békeműveletek működtetését (hiszen nagyrészt nekik is köszönhetőek a folyamatosan újratermelődő konfliktusok, belháborúk), ennek ellenére mindent megtesznek azért, hogy a konfliktusok kirobbanását megelőzhessék, illetve a katonáik kiképzettebbek és hatékonyabbak lehessenek. A kontinens országaiban mind a politikai, mind pedig a stratégiai szinten látható egy erős elkötelezettség az afrikai vezetőktől, hogy afrikai megoldásokat találjanak az afrikai problémák kezelésére („*afrikai megoldások az afrikai problémákra*”).¹¹ Így hasonlóan a Világszervezethez az afrikai vezetők is létrehozta egy Biztonsági Tanácsot az Afrikai Unión belül, eközben világosan jelezték azt a szándékukat is, hogy minimalizálják a katonai puccsokat a kontinensen.¹² Ennek érdekében létrehozta egy olyan mediatori csoportot is, amelyben nagy tekintélyű törzsi és politikai vezetők tevékenykednek, akik a konfliktusok kirobbanása előtt próbálnának közvetíteni a szembenálló felek között.¹³

Létrehozták mindegyik régióban az afrikai vezetők által működtetett értékelő és korai-figyelmeztető irodákat, amellyel részben megszállították a konfliktusmegelőző szerkezetet a kontinensen, még akkor is, ha sok szempontból ez a szerkezet javításra szorul. A függetlenség korai éveit alatti helyzettel szemben, manapság már a több afrikai ország rendelkezik békefenntartó műveletekkel kapcsolatos tapasztalatokkal. Az elmúlt évtizedekben az afrikai békefenntartók Algériában-Marokkóban, Csádban, Ruandában, Szomáliában, Szudánban, Libériában, Sierra Leonében, Comore-szigetek, Elefánt-

6 Ian Taylor, Paul Williams: Africa in International Politics: External Involvement on the Continent, pp. 76

7 Belachew Gebrewold: Africa and Fortress Europe: threats and opportunities, pp. 78

8 Samuel M. Makinda, F. Wafula Okumu: The African Union: challenges of globalization, security, and governance, pp.56

9 Robert I. Rotberg: Peacekeeping and peace enforcement in Africa: methods of conflict prevention, pp 138

10 Ian Taylor, Paul Williams: Africa in International Politics: External Involvement on the Continent, pp.136-137

11 Belachew Gebrewold: Africa and Fortress Europe: threats and opportunities, pp. 74

12 John Davis: Africa and the war on terrorism, pp. 121

13 Samuel M. Makinda, F. Wafula Okumu: The African Union: challenges of globalization, security, and governance, pp. 172-173

csontparton és a Közép-Afrikai Köztársaságban hajtottak végre békefenntartói feladatokat, illetve próbálták a válságokat több-kevesebb sikerrel valahogy megoldani.¹⁴

Továbbá az afrikai országok egyre inkább hajlandóak a nemzetközi közösséggel együttműködni, (ENSZ, EU, US, stb.) hogy véget vessenek a kontinensen zajló konfliktusoknak. A nyugati partnereik támogatásával képzik ki a csapataikat (például a franciák által alapított, Maliban levő békefenntartó központjában és az ENSZ által finanszírozott békefenntartási-oktatói központban, Ghánában). Az AU kiemelten kezeli az azonnal bevethető katonai harccsoportok létrehozását is (African Standby Forces), amelyek 2010-ben el kell, hogy érjék a teljes bevetetőséget.¹⁵ Éppen ezért az AU és EU nemrégiben aláírták az „Amani Africa” meg egyezést, amelyben a békefenntartásban történő együttműködésüket szabályozzák.

A nemzetközi közösség országainak és afrikai országok erős elkötelezettsége miatt Afrikában a békefenntartó küldetések körülményeiben több pozitív változás következett be. Mindazonáltal, sok kihívás marad még mindig, amelyek nélkül esély sincs a valódi sikerekre. Az afrikai békefenntartó küldetések közül a három legfontosabb a nyugati országok egyre inkább csökkenő elkötelezettsége a világszerte kialakuló válságok kezelésében (egyre több problémájuk van maguknak is, nem kívánnak „idegen érdekért” pénzt áldozni), illetve az eddigi erőfeszítések ellenére is az afrikaiak hatalmas hiánnyal küszködnek a jól képzett és felszerelt, békefenntartásra alkalmas afrikai katonák terén.

Habár a nemzetközi közösség és afrikai országok elkötelezettsége a kontinens problémáinak megoldása érdekében eléggé erős, de ez

több ok miatt is csökkenhet. Elsősorban a világban most kialakult pénzügyi krízis és annak a kezelése az amely, elsőbbséget jelent a békefenntartó küldetésekkel szemben továbbá, nyugati országok inkább foglalkoznak a terror elleni háborúval, és emiatt még kevesebb anyagi forrást biztosítanak a már említett „idegen érdekek” védelmében. Ez azonban igencsak szűklátókörű politika, mivel az afrikai kontinens időben nem kezelt problémái a későbbiek során sokkal nagyobb fejfájást és költséget fognak jelenteni a fejlett nyugati államoknak, mint egy-egy béketámogató művelet költsége. Az üzemanyagárak robbanásszerű növekedése miatt a nyugati országok megpróbálták egyre több pénzügyi forrást felszabadítani az alternatív energia-források felhasználására, így kerülvén el az arab (muzulmán) olajtól való túlságos függést. Természetesen ez is a békefenntartásra fordítható összegeket csökkenti. Mivel ugyanezek a problémák Afrikában is megjelennek, az ottani országok a nyugati segítség jelentős csökkenése miatt még kevésbé képesek sikeres békefenntartó műveleteket végrehajtani. Ez jól látható az AU sikertelen darfuri missziójával kapcsolatosan is. Mivel az afrikaiak nem rendelkeztek elegendő kiképzett, felszerelt és fizetett katonával, az ENSZ kénytelen volt itt is átvenni a misszió irányítását, ahogyan korábban Burundiban is megtette.¹⁶ Sajnos az AU-ENSZ hibrid misszió sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, főként, azért mert a Világszervezet számára sem ajánlottak fel a fejlett államok anyagi támogatást, és annak hiányában pedig képtelenek a missziót finanszírozni. Az afrikai államok pedig olyan kevés embert tudnak küldeni, hogy a szükséges állománynak csak a

14 Robert I. Rotberg: Peacekeeping and peace enforcement in Africa: methods of conflict prevention, pp. 88-89

15 Belachew Gebrewold: Africa and Fortress Europe: threats and opportunities, pp. 74

16 Donald C. Daniel, Patricia Taft, Sharon Wiharta, Georgetown University. Center for Peace and Security Studies, Fund for Peace, Stockholm International Peace Research Institute: Peace Operations: Trends, Progress, and Prospects, pp.30

40% tartózkodik a műveleti területen, de ezeknek a kiképzése és felszereltsége is kívánnaválót hagy maga után.¹⁷

Annak ellenére, hogy több területen is sikerült előrelépni, a béketámogató műveletek megindításához még mindig túl sok időre van szükség. Valójában, három különböző csoport együttműködése szükséges egy békeművelet elindításához. Először az ENSZ BT tanács tagjaiból álló csoportnak meg kell szavaznia a műveletet elrendelő határozatot. Másodjára a fejlett országok, akik a műveletek finanszírozását biztosítják, meg kell, hogy állapodjanak a költségvetésben. Végül, az afrikai, ázsiai és latin amerikai országokból álló csoport, akik a csapatokat biztosítják, mozgósítják az erőiket és a műveleti területre küldik azokat (természetesen ezt is a nyugati államok finanszírozzák az esetek többségében).

Az afrikai kontinensen zajló műveleteket továbbra is negatívan befolyásolja az a tény, hogy az afrikai csapatok kiképzettsége, felszerelése és logisztikai támogatása – az eddigi erőfeszítések ellenére – még mindig sok kívánivalót hagy maga után.¹⁸ Ez részben köszönhető annak is, hogy a hidegháborús szembeállítás évei után a fejlett világ államai egyre kevesebb pénzt hajlandóak a fegyveres erőkre fordítani és jelentős létszám és fegyverzetcsökkentést hajtottak létre. Ugyanezt követelték meg az afrikai államoktól is, részben arra hivatkozva, hogy a demokratikus átalakuláshoz elengedhetetlen az afrikai katonák befolyásának jelentős csökkentése, ezt pedig létszámcsökkentéssel és az anyagi források jelentős megkurtításával vélték elérni. Így

azonban az afrikai országok többsége nem rendelkezik elegendő jól kiképzett és megfizetett katonával, így a béketámogató műveletekben sem tudnak hatékonyan részt venni. Ez jól látható a darfuri misszióban is, ahol alig 9000 katonára szolgál közben a tervek szerint több mint 20000 főre lenne szükség a feladatok optimális elláthatósága érdekében. A békefenntartók hasonló helyzettel szembesülnek a Kongói Demokratikus Köztársaságban és Szomáliában is.

Az afrikaiak által vezetett békefenntartó küldetések jelentősen profitálnak a nemzetközi közösség által nyújtott gazdasági támogatásból.¹⁹ Nemcsak a multilaterális együttműködések miatt, hanem a volt gyarmatosító vagy más, a kontinensen korábban gyarmatokkal nem rendelkező államokkal (USA, Dánia és Japán²⁰) létrejött bilaterális együttműködési programok miatt is. Ennek ellenére a fejlett államok többsége nem igazán akarja támogatni a kontinensen folyó műveleteket, még anyagilag sem (arról pedig hogy katonákat küldjenek tárgyalni sem hajlandóak!). Közben az afrikaiak igényét a kontinensen zajló béketámogató műveletek vezetésére alááshatja az országaikban meglévő bizonytalanság, a demokratikus normák hiánya, a korrupció, a nagyfokú szegénység, a HIV fertőzöttek magas aránya, egyszerűen a „nemzeti biztonság” kihívásai. Éppen ezért ezeknek a felszámolása vagy minimalizálása égető probléma a kontinens országai számára.²¹ A demokratizálódási folyamatok megindításához azonban nem elegendőek az afrikaiak, a fejlett nyugati államok együttműködése is szükséges (regionális és nemzetközi szinten is) a konfliktusok

17 Az ENSZ meghosszabbította a darfuri békemisszió mandátumát - Honvédelmi Minisztérium honlapján (2008.08.04.) http://www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi_hirek/ensz_darfuri_mandatum

18 Robert I. Rotberg: Peacekeeping and peace enforcement in Africa: methods of conflict prevention, pp. 90

19 John Davis: Africa and the war on terrorism, pp. 122-124

20 Ian Taylor, Paul Williams: Africa in International Politics: External Involvement on the Continent, pp. 116-117.

21 Ricardo René Laremont: The Causes of War and the Consequences of Peacekeeping in Africa, pp. 33

megelőzéséhez. Éppen ezért nagyon fontos lenne az afrikai „egységeinek mihamarabbi létrehozása, gyorsítani és hatékonyabbá tenni az afrikai csapatok kiképzését és korszerűbb, a békefenntartáshoz alkalmas felszereléssel, fegyverzettel ellátni azokat. Emellett fontos lenne megteremteni az anyagi hátterét is a missziók logisztikai biztosításához, amelyhez szükséges lenne nagyobb mértékben bevonni az afrikai országok magán/vállalkozó szektorát is.

A fenti problémák ellenére is a nyugati országoknak létfontosságú, hogy egyre nagyobb szerepet vállaljanak az afrikai kontinensen működő békefenntartó-támogató műveletekben (csapatokkal, szakértőkkel vagy ezek hiányában anyagi támogatással), mivel az afrikai államok további gyengülése a korábban említett problémákon kívül, a nemzetközi terrorizmus számára is nagyobb lehetőségeket biztosít.²² Fontos megemlíteni azt is, hogy a kontinens gazdasági lehetőségei is csak akkor aknázhatóak ki a folyamatosan nyersanyaghiánnyal küszködő nyugati államok számára, ha stabilitás jön létre az afrikai országokban. Így a jelenlegi gazdasági (pénzügyi és energiai) világválságban egyfajta kitérés lehetőségét is biztosíthatna a kontinens jelentős méretű, még ki nem aknázott ásványkincs vagyona, illetve az ott élő több milliárd ember, mint a fejlett államok termékeit megvásárló piac.

Ehhez azonban szorosabb és jobb együttműködésre van szükség azok között az országok között, akik békefenntartó küldetéseik működtetésében érdekeltek, akár csapatokat biztosító szegényebb afrikai államok, akár pedig a gazdagabb, anyagi támogatást biztosító államok.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Belachew Gebrewold: Africa and Fortress Europe: threats and opportunities, Ashgate

Publishing, Ltd., 2007, ISBN 0754672042, 9780754672043, 186 oldal

Donald C. Daniel, Patricia Taft, Sharon Wiharta, Georgetown University. Center for Peace and Security Studies, Fund for Peace, Stockholm International Peace Research Institute: Peace Operations: Trends, Progress, and Prospects, Georgetown University Press, 2008, ISBN 1589012097, 9781589012097, 271 oldal

Ian Taylor, Paul Williams: Africa in International Politics: External Involvement on the Continent, Routledge, 2004, ISBN 0415358361, 9780415358361, 240 oldal

John Davis: Africa and the war on terrorism, Ashgate Publishing, Ltd., 2007, ISBN 075467083X, 9780754670834, 192 oldal

Michael N. Barnett: Eyewitness to a genocide: the United Nations and Rwanda, Cornell University Press, 2002, ISBN 0801488672, 9780801488672, 215 oldal

P. J. I. M. de Waart, Erik Denters, Nico Schrijver, Reflections on international law from the low countries: in honour of Paul de Waart, Martinus Nijhoff Publishers, 1998, ISBN 9041105034, 9789041105035, 507 oldal

Ricardo René Laremont: The Causes of War and the Consequences of Peacekeeping in Africa, Heinemann, 2002, ISBN 0325070628, 9780325070629, 311 oldal

Robert I. Rotberg: Peacekeeping and peace enforcement in Africa: methods of conflict prevention, Brookings Institution Press, 2000, ISBN 0815775768, 9780815775768, 231 oldal

Samuel M. Makinda, F. Wafula Okumu: The African Union: challenges of globalization, security, and governance, Routledge, 2008, ISBN 0415403499, 9780415403498, 209 oldal

William J. Durch: UN peacekeeping, American politics, and the uncivil wars of the 1990s, Palgrave Macmillan, 1996, ISBN 0312160755, 9780312160753, 502 oldal

W. D. Rubinstein: Genocide: a history, Pearson Education, 2004, ISBN 0582506018, 9780582506015, 322 oldal

²² John Davis: Africa and the war on terrorism, pp. 17-18

OROSZ ZOLTÁN VEZÉRŐRNAGY: A MAGYAR KATONAI SZÁLLÍTÓREPÜLÉS JELENE, LEHETSÉGES JÖVŐJE A MAGYAR HONVÉDSÉG NEMZETKÖZI SZEREPVÁLLALÁSÁNAK TÜKRÉBEN

An-26

A rendszerváltás éveiben, 1989-90-ben még csak célkitűzés volt az, ami napjainkra valósággá lett. A Magyar Köztársaság a NATO és az Európai Unió teljes jogú tagjává vált. Az eltelt két évtized alatt alapvetően változtak meg azok a biztonsági tényezők, melyek meghatározzák Európa és Magyarország biztonságról alkotott nézeteit. A Balkánon lezajlott háború óta Európát közvetlen fegyveres fenyegetés nem éri. A Balkánon a helyzet normalizálódik, és ha ez a folyamat folytatódik, akkor a jövőben várható a térségben a béke fenntartó katonai erő csökkentése. A valódi fenyegetést jelentő konfliktusok az euró-atlanti térségtől távol jelentkeznek, melyek biztonsági kockázatot jelentenek számunkra. Ma már általánosan elfogadott, hogy a válságokat, a kockázati tényezőket a keletkezési helyükön kell kezelni, mert így jelentenek a legkisebb fenyegetést arra a térségre nézve, melynek biztonsága számunkra fontos. A nagy távolság miatt szükséges és elengedhetetlen a műveleteket kiszolgáló technikai háttér megléte, biztosítása. Ennek a technikai háttérnek a mai kor színvonalán,

a mai kor követelményeinek kell megfelelnie. Az európai térség országainak, a NATO szövetségeseinek valódi és hatékony választ kell adniuk a fenyegetésekre, melyek a tőlünk távoli térségekben keletkeznek. Ezek a lehetséges válaszok meghatározzák a Magyar Honvédség alkalmazásának elveit is, mely elvek a Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiájában kerültek megfogalmazásra.¹ A Nemzeti Katonai Stratégia kidolgozását megelőzte a Nemzeti Biztonsági Stratégia megalkotása, mely már 2004-ben megfogalmazta, hogy Magyarországgal kapcsolatban a hagyományos típusú fenyegetések kockázata minimális.² Volt időszak, amikor – megítélésem szerint helytelenül – az a szemlélet volt a meghatározó a Magyar Honvédség alkalmazását illetően, hogy csak a NATO feladatokra felajánlott képesség a fontos, a többi

1 A Honvédelmi Miniszter felkérésére egy független szakértői csoport dolgozta ki a Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiáját, melyet a Parlament Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága a Külügyi Bizottsággal együttes ülésen tárgyalt meg 2008. december 09-én. A végleges, elfogadott változatot a Honvédelmi Miniszter 2009. február 05-én mutatta be a sajtó képviselőinek Tatán az éves értékelő, feladatszabó értekezleten. A Kormány 1009/2009 (I. 30.) Kormányhatározatával életbe léptette a Nemzeti Katonai Stratégiát.

2 Gazdag Ferenc: A biztonságot veszélyeztető tényezőkről III. Nemzet és Biztonság, Budapest, 2008. október ; 6. oldal.

An-22 Anteusz

nem számít, nem kell rá figyelmet fordítani. Ennek megfelelően készültek a különböző haderő fejlesztési tervek is. Ma már egyre inkább teret nyer az álláspont, hogy a Magyar Honvédség alapvető és elsődleges feladata az ország védelme és ezt követi a változatlanul fontos NATO felajánlásokból és kötelezettségekből következő feladat teljesítés.³ Napjainkban a Magyar Honvédség mintegy 1000 főt állomásoztat különböző missziókban a világ számos pontján, NATO-EU-ENSZ békeműveletekben. A kontingens közel fele a Balkánon teljesít szolgálatot, melynek közelsége meghatározó Magyarország biztonsága szempontjából. Jelentős erővel veszünk részt a NATO által vezetett ISAF misszióban, Afganisztánban. Ez a két meghatározó hadműveleti térség – a közeli Balkán és a több ezer kilométerre lévő Afganisztán – komoly feladatot jelent a csapatok kihelyezése, ellátása, váltása szempontjából.

Ma már a csapatok mozgatása, különösen nagy távolságokra, alapvetően légi úton történik. A légi szállítást számtalan tényező indokolja, melyek közül a gyorsaságot és a biztonságot emelem ki. A szállítások tervezése,

szervezése összetett logisztikai feladat, mely gondos, körültekintő szervezést igényel. Erre a feladatra meghatározott szervezetek állnak rendelkezésre, míg a végrehajtást – légi szállítás esetében – a szállító repülő alakulatok végzik. A nemzetek a haderejük és azok feladatrendszerének függvényében különböző méretű és összetételű légi szállító kapacitásokat tartanak fent. A Magyar Honvédség is rendelkezik egy szerény légi szállító képességgel, melyet rendszeresen alkalmazunk a különböző missziók ellátása, váltása érdekében is. Ez a saját kapacitás értelemszerűen nem elegendő, ezért e mellett egyéb – szövetségi és a piacon fellelhető – szabad kapacitásokat is igénybe kell venni. A továbbiakban tekintsük át a merev szárnyú légi szállítás néhány összefüggését, sajátosságát, aktualitását a magyar missziós feladat végrehajtás szempontjából.

LÉGI SZÁLLÍTÁSI MŰVELETEK

Egy szállító repülő művelet egyszerűen fogalmazva nem más: mint elsődleges és meghatározó feladata egy szállító egységnek, alegységnek egy másik katonai egység vagy alegység (úgy szárazföldi, mint légerő kötelekébe tartozó) részére, biztosítani a légi szállítást, logisztikai biztosítását a hadszínterek között, vagy egy hadszíntéren belül, beleértve a közvetlen harcmezőt, harcérintkezés szakaszát is. Ennek megfelelően a légi szállító műveletek két kategóriáját különböztetjük meg:

- a. stratégiai légi szállítási műveletek;
- b. harcászati légi szállítási műveletek.

A légi szállítás a katonai felső vezetés kezében egy igen értékes eszköz, amelynek az ésszerű alkalmazása és megőrzése állandó és meghatározott logisztikai-műszaki háttér fenntartását követeli meg. Éppen ezért bizonyos általános elveket figyelembe kell venni

³ Minden felkészítés során, így a katona felkészítése során is az egyszerűtől haladunk a bonyolultabb felé. A missziós feladatok ellátása csak jól felkészített, megfelelő alapismeretekkel rendelkező, kiképzett katona állománnyal lehetséges. A katonai kiképzettség csúcsa a missziós feladatokban, hadműveleti területen történő feladat végrehajtás lehetősége.

An-124 Condor/Ruslan

a légi szállítási műveletek tervezésénél, hogy a rendelkezésre álló kapacitást a leghatékonyabban és a leggazdaságosabban lehessen alkalmazni.

Ebből következően a NATO elgondolás szerint a légi szállító erők irányítását az optimálisan legmagasabb parancsnoki alárendeltségben kell tartani azért, hogy a szállító erőeszköz elosztás mindig a lehető legoptimálisabban álljon rendelkezésre a hadművelet végrehajtása során. Ez a tényező különösen igaz a stratégiai szállító gépek esetében, hiszen ezek a nagy kapacitású repülőgépek meghatározók a személyi állomány és technika gyors és nagy tömegű diszlokációja során.

A légi szállítás leghatékonyabb és leggazdaságosabb megvalósítása egyfajta menedzser szemléletet kíván a katonai vezetőkől és magas szintű koordinációt a feladatok tervezése és végrehajtása során minden vezetési szinten.

A légi szállítási műveletek tervezését komplexen kell kezelni, vagyis a tervezés koordinációjával érvényesülnie kell a „megrendelő” igényének, de úgy, hogy a „szolgáltató” azt biztonságosan a lehetőségek határain belül tudja teljesíteni. Például egy adott szárazföldi egységet, alegséget és fegyverzetét a meghatározott harcmezőre, deszantolási körzetbe, vagy helikopter berakó körzetbe kell szállítani, pontosan meghatározott időrend szerint. Ezeket a szállítási-feladatvégrehajtási tényezőket össze kell hangolni a repülőák átrepülési útvonal, repülési magassági profil, várakozási légterek stb. kiválasztásával úgy, hogy az ellenséges légi tevékenység-

get és annak elhárítása érdekében szükséges manővereket is figyelembe kell venni. A tervezésnek a legmesszebb menőkig számolni kell az aktuális légi helyzettel, a szállító gépek sebezhetőségével (az ellenséges légierő részéről), ezért a légi szállítási műveleti tervekben a legoptimálisabb útvonalat, profilt és manővereket, valamint együttműködő légi oltalmazást is figyelembe kell venni. Hasonló koordinációt kíván napjaink misszióinak kiszolgálása is, legyen szó anyag utánszállításról, vagy a személyi állomány mozgatásáról (ki- és visszaszállítás). Minőségileg új típusú menedzser szemléletre van szükség ebben is, hiszen a feladat összetett, pontos, sokrétű előrelátó tervezést és kivitelezést kíván.

STRATÉGIAI LÉGI SZÁLLÍTÁSI MŰVELETEK

A stratégiai légi szállítási műveletek a személyi állomány, a hadfelszerelés (haditechnika és utánpótlási anyagok) hadszínterek, illetve világrészek, mint földrajzi körzetek közötti légi szállítását jelentik.

Teljesen egyértelmű, hogy hazánk geopolitikai, geostratégiai helyzete, gazdasági ereje miatt nem fog önálló stratégiai műveletben rész venni, ehhez katonai szállító képességgel sem rendelkezik. A stratégiai légi szállító igényeinket a HAW lehetőségeit kihasználva és a SALIS szerződés keretein belül tervezzük megvalósítani.⁴

4 HAW-Heavy Airlift Wing: Nehéz Légi Szállító Ezred. Több nemzet közös szállító repülő ezrede, mely 2008-ban alakult, Pápán állomásozik és C-17 típusú stratégiai szállító repülőgépeket üzemeltet.

SALIS-Strategic Air Lift Interim Solution: Átmeneti Stratégiai Légiszállítási Megoldás; az ANTONOV légitársaság AN-124 és AN-225 típusú szállítógépei rendelkezésre állásával.

C-17 Globemaster

A beszerzés és a fenntartás hatalmas költségei miatt azok a nemzetek tartanak fenn katonai stratégiai szállító kapacitást, amelyek részére fontos, hogy befolyását saját határain túli távoli körzetekben is érvényesíteni tudja. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy egy hadszínterek, földrajzi körzetek közötti légi szállítási művelet automatikusan erő átcsoportosítást, erőkifejtést takar. Éppen ellenkezőleg, a stratégiai légi szállítás a feladatok széles spektrumát öleli fel. Ez ugyanúgy lehet MEDEVAC (Medical Evacuation – sérültek, sebesültek hátra szállítása), személyi állomány váltása béke fenntartói kötelékben, gyakorlatok támogatása, stb.

Az elmondottakból következik, hogy egyszerűbb személy és teherszállítási feladatokra szükség esetén bármelyik légitársaság szállító gépe is igénybe vehető. Ez történik számtalan esetben napjainkban, amikor a már említett missziós váltások történnek. Azonban a speciális katonai igényeknek, például teher-, személy deszantolás csak a kifejezetten katonai célokra tervezett gépek felelnek meg.

Ezek a katonai követelmények, igények a következők:

- nagy teherszállítási képesség, úgy súly (tömeg), mint méret tekintetében, beleértve a harci technikai eszközök szállíthatóságát, mint például tűzérségi eszközök, páncélozott szállító járművek, teherkocsi, könnyű helikopterek;

- személy és/vagy teherszállító képesség;
- nagy hatótávolság (maximális terheléssel minimum 4000 km);
- gyors ki és berakodási képesség – a teher maximális méretének megfelelő tehertér ajtók, beépített emelő és csörlő berendezések a teher mozgására;
- nagy utazó sebesség (legalább 850 km/ó).

A modern katonai szállító repülőgépek ezen kívül az alábbi követelményeknek is meg kell, hogy feleljenek:

- legyen lehetőség külső függesztmény rögzítésére (kiegészítő üzemanyag tartály);
- működési képesség tábori repülőtérről (nem szilárd burkolatú-„füves” repülőteréről);
- ejtőernyős deszant dobási képesség;
- légi utántöltési képesség/lehetőség;
- a belső tér gyors átalakíthatósága a feladat függvényében (utasszállító változatról teher vagy deszant változatra);
- önvédelmi rendszerek megléte, mint például besugárzás jelző- rakéta elleni védelem.

A katonai alkalmazás oldaláról megfogalmazott igényeket a napjainkban rendszerben lévő repülőgépek kielégítik, sőt a kombinált stratégiai/harcászati feladatnak megfelelő szállító repülőgépek – mint például óceáni átrepülés után ejtőernyős deszant dobás – is rendelkezésre állnak.

A stratégiai légi szállítási feladatokra alkalmazható típusok többek között a C-17, C-5 Galaxy, AN-22 Anteusz, IL-76 Candid, IL-86, AN-124 Condor/Ruszlan.

HARCÁSZATI LÉGI SZÁLLÍTÁSI MŰVELETEK

A harcászati légi szállítási műveletek alatt a személyi állomány, a hadfelszerelés (hadi-

C-5 Galaxy

technika, logisztikai-, és utánpótlási anyagok) hadszíntéren belüli légi szállítását értjük.

Tehát amíg a stratégiai légi szállítás műveletek az erő gyors átcsoportosítását jelentik a hadszíntéren, kontinensek között, addig a harcászati légi szállítás műveletek biztosítják a katonai erő mobilitását, kijuttatását a hadszíntéren belül a meghatározott körzetbe. A két művelet között napjainkban egyre nehezebb tiszta határvonalat húzni, különbséget tenni. Például egy nagy távolságú átrepülés, mely a feladat jellege miatt tartalmaz földközeli útvonal szakaszt és ejtőernyős dobást, ez felfogható stratégiai műveletnek harcászati elemekkel és fordítva is.

A gyorsan változó világ és vele a katonai eljárások fejlődése a gyors reagáló képesség, mobilitás igénye követelte meg, hogy napjainkra a modern stratégiai szállító gépek harcászati képességekkel is rendelkeznek, illetve a harcászati szállító repülőgépek is képesek hadszíntéren közötti stratégiai műveletekben működni. Ezt a trendet szemlélteti a Lockheed C-130 Hercules, amely a folyamatos fejlesztések eredményeként, harcászati szállító repülőgép kategóriája ellenére – nem utolsó sorban a légi utántöltő képesség birtokában – stratégiai műveletekben történő alkalmazásra is képes. Vagyis a tendencia nem az, hogy a harcászati szállító gépek ugyanolyan mennyiségű terhet, ugyanolyan sebességgel legyenek képesek szállítani, hiszen ezzel elvesztenék azt a nagy-

fokú manőverező képességet, túlélő képességet, amely a harcászati műveletekben nélkülözhetetlen. Éppen ellenkezőleg, a harcászati szállító repülőgép azon képessége kerül előtérbe, amely által egy adott állam közismertté tudja tenni és egyúttal hangsúlyozni általános katonai képességeit, jelenlétét az adott térségben, reprezentálni tudja nemzetközi szerep vállalását. Ebből következik, hogy amíg a stratégiai légi szállító képesség elsősorban azon államok „szükséges” jellemzője, melyek a világpolitikában meghatározó tényezőt képviselnek, vagy ilyenre aspirálnak – gazdasági erejük ezt lehetővé teszi – addig a harcászati légi szállító képesség minden állam „jellemzője”, amely légierőt, szárazföldi haderőt tart fenn.

Ahogy arra korábban már utaltam, a harcászati szállító repülő erők a műveletek legszélesebb körét képesek támogatni, kiszélesítik a légierő klasszikus alkalmazási képességeit. Így: csapatok hadművelési körzetbe szállítása, gyors átcsoportosítása, utánpótlás kijuttatása, egészségügyi szállítás és még sorolhatnám. Egy harcászati szállító repülőgép képes gyorsan és nagy alkalmazási rugalmassággal támogatni a harcoló erőket, függetlenül a terület jellegétől, tábori repülőtérről, vagy nem előkészített, nem szilárd burkolatú leszálló helyről. Természetesen napjaink harcászati szállító repülőgépei közül nem alkalmas mindegyik a teljes harcászati alkalmazási követelményeknek megfelelni, ezért röviden kitérek a repülőgépekkel szemben támasztott követelményekre:

- olyan erős, robusztus repülőgép sárkány szerkezet, amely megfelel a harcászati igénybe vételnek;
- rövid fel és leszállási képesség⁵ (500-800 m, nem szilárd burkolatú fel és leszállóhelyről is);
- olyan teherszállítási képesség, amely tömegben és méretben megfelel a hadszíntéri műveletek igényeinek (5-25 t-ig);

5 STOL: Short Take Off and Landing

Il-76 Candid

- széles teherter nyílások és autonóm tehermozgató berendezés, mely az önálló be és kirakodást biztosítja;
- gyors átalakíthatóság a harcászati igények függvényében;
- ejtőernyős deszantolási képesség;
- minden időjárási körülmények közötti bevethetőség nappal és éjjel egyaránt;
- stabil repülési képesség kis sebességi tartományban;
- 2000-2500 km-es hatósugár és 6000 km-es maximális átrepülési távolság, teljes terheléssel;
- légi utántöltési képesség;
- huzamos üzemeltetési lehetőség repülőtéren kívüli viszonyok között (repülőtéri műszaki üzemben tartó állomány nélkül);
- önvédelmi rendszerek megléte, mint például besugárzás jelző- rakéta elleni védelem.

A megfogalmazott követelmények egyidejű teljesítése természetesen igen komoly feladatot jelent a repülőgép konstruktőrök részére, akik csak napjaink új technológiai és új anyagai (kompozitok, kevlar anyagok) alkalmazásával tudnak megfelelni a kihívásoknak. A harcászati légi szállítási követelményeket legjobban teljesíteni tudó típus a C-130 Hercules, mely az elmúlt közel 50 év alatt folyamatos fejlesztésen ment keresztül. Napjaink új konstrukciója a CASA Cn-295, vagy C-27 Spartan, de ezek mellett a rendszerben tartott ismertebb típusok (AN-12 Cub, C-160

Transall, FIAT G-222, F-27 Friendship és az AN-26 Curl.⁶⁾ is eleget tesznek az alapvető követelményeknek.

MISSZIÓS-HADMŰVELETI TERÜLETEK ÉS A LÉGI SZÁLLÍTÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI

„A Magyar Honvédség alapvető feladata, hogy teljes szervezetével és képességeivel az ország függetlenségét és területi sérthetlenségét védelmezze, alapvetően szövetségi keretekben, de a szövetséges erők beérkezéséig önállóan is tevékenykedve.”⁷

Ugyanakkor az ország védelme mellett fontos feladatot jelent a különböző missziók biztosítása. Ezek sorából is kiemelkedik az Afganisztánban zajló, NATO által vezetett ISAF misszió⁸, melyhez kötődően a Magyar Honvédség Baghlan tartományban egy Tartományi Újjáépítési csoportot tart fent. E mellett 2009. április 01-ig magyar nemzeti irányítás és parancsnokság mellett működik a nemzetközi repülőtér Kabulban (KAIA⁹). Egy OMLT¹⁰ és egy Különleges Műveleti csoportunk kezdi meg tevékenységét 2009-ben, és ehhez jönnek még a különböző törzsekben egyéni beosztásokban szolgáló katonáink.

6 Orosz Zoltán: A szállító repülő és szállító helikopter alegységek alkalmazási lehetőségei a NATO szövetségi rendszerben. ZMNE VKT záró dolgozat, Budapest, 2002. 22-24. old.

7 A Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiája 1009/2009 (I.30.) kormány határozat.

8 ISAF: International Security Assistance Force; Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők

9 KAIA-Kabul International Airport

10 OMLT-Operational Mentor Liaison Team: Hadműveleti Tanácsadó és Összekötő Csoport.

A másik nagy létszámú kontingens a balkáni misszió, mely létszámban a missziós szerezpvállalás közel felét jelenti. A balkáni térség légi szállítás szempontjából a harcászati mélységet jelenti, így a térségbe irányuló szállítási feladatokat a Magyar Honvédség légi szállító kapacitással meg tudja oldani. Itt elsősorban a személyi állomány szállítására kell gondolni, hiszen a felszerelés, utánpótlás szállítása – ha azt sürgősség nem indokolja – akkor olcsóbban célba juttatható földi szállítással. A balkáni térségbe a magyar AN-26 repülőgépek általában a pristina repülőtérre közlekednek. Ez a harcászati távolság az AN-26, illetve hasonló kategóriájú repülőgép számára optimális, gazdaságosan üzemeltethető járatot jelent. A repülőgép a Magyar Honvédség tulajdona, a személyzet kiképzetten rendelkezésre áll, illetve ezeken a járatokon adott esetben kiképzés is folytatható. Könnyen belátható, hogy olyan járat esetében, ahol a Magyar Honvédség missziót végrehajtó személyi állományát váltjuk, szabadságoltatjuk stb., költségként csak a hajózó személyzet rapidíja jelenik csak meg, hiszen a többi költség tényező eleve benne van a Magyar Honvédség éves költségvetésében.¹¹ A repülési idő rendelkezésre áll a hajózó állomány kiképzésére, jártasság fenntartására biztosított kiképzé-

C-130J Hercules

si időben. Az ehhez szükséges üzemanyagot és egyéb fenntartási anyagokat szintén tartalmazza a költségvetés. Vagyis „csak” azt kell tennünk, hogy amink van és amire van, azt rendeltetés szerűen alkalmazzuk, használjuk. A leghatékonyabb kiképzés és a megszerzett képesség, ismeret szinten tartása, a gyakorlatokon való részvétel, illetve a valós harci alkalmazás.

A Balkán még egy-két évtizedig feladatot jelent a Magyar Honvédség részére, mivel a térség meghatározó Magyarország biztonsága szempontjából. Kézenfekvő, hogy a többi – a térségben szolgáló nemzethez hasonlóan – a személyi állományunk mozgatását alapvetően a leggazdaságosabb és legegyszerűbb módon, a rendelkezésre álló szállító repülőgépeinkkel oldjuk meg.

A Magyar Honvédség másik kiemelt fontosságú hadművelleti területe Afganisztán. Az ISAF misszió keretén belül mintegy háromszáz fő teljesít szolgálatot különböző beosztásokban, kötelékekben. Ennek az állománynak az ellátása, kihelyezése, szabadságoltatása mind nemzeti feladat. Ezt a feladatot különböző módokon lehet megoldani. Az egyértelmű, hogy a nagy távolság miatt úgy a személyi állomány, mint az anyagi technikai eszközök mozgatására csak a légi szállítás jö-

¹¹ Természetesen ki lehet és ki is számoljuk, hogy egy AN-26 repülőgép üzemórája mennyibe kerül. Ez tartalmazza a személyzet illetményét, a műszaki állomány illetményét, a gép amortizációját, az üzemanyag árát, és sorolhatnám. Ha ezt hasonlítjuk össze egy polgári légitársaság ajánlatával, könnyen lehet, hogy a polgári cég tűnik olcsóbbnak. Ez azonban megítélésem szerint alapvetően téves szemlélet, hiszen a felsorolt költségek alapvetően rendelkezésre állnak, hiszen a gép, a személyzet, stb. a „miénk”, vagyis egy üzleti ajánlat elbírálásakor nem vehető figyelembe, hiszen akkor ezeket a költségeket kétszer számítjuk fel saját magunknak.

het szóba.¹² Könnyen belátható, hogy a Magyar Honvédség rendelkezésre álló szállító repülőgépei nem alkalmasak stratégiai léptékű feladat végrehajtására, illetve a szállító kapacitás mértéke nagyságrendekkel elmarad az igényektől. Ez alapján a szállítási igényeinket, keretszerződések alapján, más nemzetek szabad szállító kapacitását igénybe véve tudjuk teljesíteni. A szövetség keretein belül néhány nemzet saját légi hidat üzemeltet és ezeken a járatokon a szabad kapacitást igénybe tudjuk venni. Ez általában 500-600 euró/fő/ járat költséget jelent. Előfordulhatnak azonban olyan esetek, amikor szabad kapacitások nem állnak rendelkezésre. Ilyenkor bérelt charter járatokat kell szerveznünk, mely természetesen költségesebb, általában 600-750 euró/fő/járat. Évente átlagosan mintegy húsz alkalommal kell igénybe venni ezt a megoldást.

A rendelkezésre álló statisztikai adatokat elemezve, az elmúlt négy évet vizsgálva, mintegy 2,5-3,5 millió euró az a költség, melyet a légi személyszállításokra és újabb mintegy 3 millió euró, melyet az anyagszállításokra más nemzeteknek fizettünk. Vagyis négy év alatt mintegy 6 millió euróba került a hiányzó képesség előteremtése, és mindez nem akkor, amikor nekünk kell, hanem akkor, amikor szabad kapacitás áll rendelkezésünkre.

Ha egy internetes böngészőbe beírjuk: C-130 ára, rövid idő alatt nagyon sok adatra bukkanunk. Például a Hercules legújabb, C-130J verzió beszerzési ára 66 millió USD, de egy használt, jó állapotú repülőgép már az

eredeti ár 50%-áért is megvásárolható. Közgazdász szakemberek pontosan kiszámíthatják, mennyi idő alatt térül meg egy ilyen nagy értékű beruházás, de érzékelhető, hogy középtávon a vásárolt szolgáltatásért kifizetjük egy új gép árát – másnak. Egy ilyen repülőgép üzemben tarthatósági ideje 40-45 év, vagyis bőven megtermeli a beszerzésére és fenntartására fordított költségeket, hiszen az üzemben tartási idő alatt nem csak a saját szállításainkat tudjuk vele végre hajtani, hanem más országok részére is fel tudjuk ajánlani a szabad kapacitást – és akkor áll rendelkezésre, amikor nekünk kell.

Másik alternatíva, hogy a C-17 programban meglévő repülési időket vesszük igénybe. A részvételünk a C-17 programban igen fontos, hiszen általa egy NATO/többnemzeti közös katonai bázis alakul ki Magyarországon az MH Pápa Bázisrepülőtéren. Túl azon, hogy a pápai kistérség gazdaságára is pozitívan hat a bázis működése, ez a projekt igen jelentős Magyarország politikai megítélése szempontjából is. Ezeket a tényezőket azért említettem meg, mert az, hogy mennyi repülési idő hívható le egy részes nemzet által, az attól függ, hogy az adott nemzet mennyi repülési időt vásárol. Könnyen belátható, hogy Magyarország nem rendelkezik jelentős lehívható repülési idővel. Vagyis azt a repülési időt – mintegy negyven óra évente – amely rendelkezésre áll, be kell osztani, illetve bizonyos mértékig tartalékolni kell rendkívüli helyzetek kezelésére, legyen szó rendkívüli anyagszállításról, vagy a személyi állomány mozgásáról.¹³

12 A hadművelleti terület jelenlegi sajátossága, hogy a fenyegetettség magas, a helyzet rövid időszak alatt is gyorsan változhat. Ilyen helyzetben minden eszközre, anyagra a lehető leg-rövidebb időn belül van szükség. A hajón vagy más költség takarékos ám hosszú kijuttatási mód a hadművelleti területen feladatot ellátó személyi állomány biztonságát veszélyezteti.

13 Az emlékezetes 2004. december 26-i cunami katasztrófa után minden nemzet, amely légi szállító kapacitással rendelkezett, a saját polgárait mentette ki a térségből. Gyakorlatilag szabad légi szállító kapacitás nem állt rendelkezésre. Egy váratlan hadművelleti helyzetben hasonló szituációba kerülhetünk- gyors evakuálás egy adott hadművelleti területről csak saját

Ugyanez a helyzet a tanulmányom elején már említett SALIS szerződéssel is. Elgondolkodtató, hogy a Magyar Honvédség jövőbeni feladatait prognosztizálva nem lenne-e célszerű egy, a stratégiai feladatok ellátására is alkalmas szállító repülőgép típussal rendelkezni. Véleményem szerint szükség lenne ilyen képességre a Magyar Honvédségnél is. A környezetünkben erre is van példa. Ausztria az 1990-es években kialakított katonai stratégiája alapján hasonlóan hozzánk, mintegy 1000 főben határozta meg részvételét béke fenntartó missziókban. Ezen missziók biztosítása érdekében Nagy Britanniától vásároltak C-130 típusú repülőgépeket. Ugyanezt tette Románia is, mely szintén az 1990-es évek elején vásárolt használt szállító repülőgépeket.¹⁴

Szintén alternatív lehetőség lenne a kifejezetten katonai szállító repülőgépek mellett utasszállító géppel, gépekkel is rendelkezni. Ezt elsősorban a már említett kontingens váltások indokolnák, hiszen a bérelt charter járatok is utasszállító repülőgépekkel bonyolódhatnak. A német légierő Airbus A320, a holland KC-10, de még a velünk összemérhető cseh légierő is rendelkezik Airbus A319 típusú személyszállító repülőgéppel.¹⁵

Miért érdemes egy légierőnek, katonai szervezetnek elsősorban személyszállító géppel rendelkeznie? Ezek a gépek mindig rendelkezésre állnak; nagy szállító kapacitással

rendelkeznek, ezáltal sok személyt, katonát szállíthatnak. Alkalmasak arra, hogy a légi utántöltő lehetőséget is biztosítsák.¹⁶ Egy ilyen kategóriájú gép birtokában megoldódhatna az állami vezetők szállításának problémája is, beleértve a kísérők szállítását. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a magyar katonai beszerzési gyakorlatban mindig új gépekben gondolkodunk.

A szállító gépek piacán teljesen természetes, hogy használt gépeket is rendszerbe állítanak, számunkra is ezt az utat kellene követni. Használt, de jó állapotú repülőgép beszerzése esetén a megtérülési idő, vagyis a gazdaságosság sokkal kedvezőbb. Ezekkel a gépekkel az említett országok biztosítani tudják a szükséges légi szállító kapacitást, mely nemzeti hadseregük kiszolgálásához szükséges, illetve szükség és lehetőség szerint szabad kapacitásukkal más országok igényeit is ki tudják elégíteni térítés ellenében. Ezt mi is megtehetnénk, ha lenne mivel.

A SZÁLLÍTÓ REPÜLŐ KÉPES- SÉG JELENE, JÖVŐJE¹⁷

A merev szárnyú szállító repülő kapacitás a jelenlegi személyi és tárgyi feltételek alap-

---

szállító kapacitás meglétével biztosítható.

14 Az USA eredetileg Magyarországnak ajánlotta fel a használt repülőgépeket, de a gazdasági helyzetre hivatkozva Magyarország nem élt a lehetőséggel. Ezt követően kapta meg Románia a gépeket.

15 Jelenleg Csehország az EU soros elnöke. Az év első napjaiban kirobbant palesztin izraeli konfliktus kapcsán a világ TV híradói mutatták, amint az EU soros elnöke a cseh miniszterelnök Mirek Topolánék a cseh légierő Airbus gépével utazott Gázába, Brüsszelbe.

16 A Gripen repülőgépek alkalmazása megkívánja a hajózó állomány légi utántöltő kiképzését. Az utántöltő gépek rendelkezésre állásáért fizetnünk kell. A kiképzetés fenntartásához folyamatos gyakoroltatás kell. Hosszú távú feladat, gazdaságosabb saját lehetőséggel rendelkezni, mely mások részére bérebe adható.

17 Orosz Zoltán: A szállító repülő és szállító helikopter alegységek alkalmazási lehetőségei a NATO szövetségi rendszerben. ZMNE VKT záró dolgozat, Budapest, 2002. 33-35. old.

A korábbi dolgozatomból átemelt rész sajnos napjainkban is aktuális, így csak néhány számszaki adatot kellett pontosítanom. A megállapítások változatlanul megállják helyüket.

ján nem tudja kielégíteni a Magyar Honvédség és ha az állami felső vezetők szállítását is figyelembe vesszük, akkor a Magyar Köztársaság igényeit sem. Jelenleg a meglévő 5 darab szállító repülőgép életkora 30-35 év. Gyártásukkor 30 év üzemidő lett megállapítva, mint maximális üzembentarthatósági idő. A gyártóval történt megállapodás alapján – figyelemmel a repülő gépek műszaki állapotára – a gyártó üzemidő hosszabbító nagyjavítást vállalt, melyre 2006 őszétől 2010 év végéig kerül sor. Így az öt darab repülőgép 2015-ig lesz üzemeltethető, akkor végérvényesen ki kell vonni a hadrendből.

A vázolt NATO alkalmazási műveletekre és a Magyar Honvédség szükségszerűen növekvő szerep vállalására a NATO szövetségi rendszerben – és ebből következő hangsúlyosabb megjelenésünk az ISAF misszióban – szükséges a közepes szállítórepülő alás és felső kategóriájába tartozó típusaival is rendelkezni.

Korábban utaltam a humanitárius segélyszállítmányok célba juttatásának fontosságára, az ilyen műveletekben történő szerepvállalás jelentőségére. E mellett figyelembe kell venni, hogy a harcászati repülő típusváltással 2008-ban hadrendbe állt Gripenek lehetővé teszik Magyarország jövőbeni szerep vállalását nagyobb léptékű légi műveletekben is. Ennek biztosítására szükséges a közepes szállítórepülő felső kategóriájába tartozó géptípussal is rendelkezni. Napjainkban a folyamatos modernizáció eredményeként egyedül a C-130 Hercules képes a kor követelményeinek megfelelni.¹⁸

A szárazföldi és a légierő várható alkalmazási igényei és a gazdaságos üzemeltethetőség alapján mintegy négy darab ilyen kategóriájú gép biztosítaná a szükséges képességeket.

Az 1990-es évek elején az Egyesült Államok Kormánya már ajánlott fel hazánkknak négy darab felújított C-130-as repülőgépet segély formájában, nekünk csak a földi eszközök beszerzését, illetve az állomány kiképzéséért kellett volna fizetni. Az akkori gazdasági helyzet ezt sem tette lehetővé, így a négy darab Hercules a Román Légierőben került rendszeresítésre, ahol azóta is üzemeltetik őket. A román Herculesek és személyzeteik meggyőzően reprezentálják Románia elkötelezettségét a NATO tagságra. Minden NATO/pfp légierő gyakorlaton megjelennek és tekintettel a gépek megfelelő felszereltségére, műszerezettségére, egyenrangú félként felelnek meg az elvárásoknak.

A szállító repülőgép, legyen bármilyen kategóriájú, igen drága eszköz, melynek az üzemeltetése akkor a legköltségesebb, ha a földön áll. A jövőbeni magyar légi szállító képességet éppen ezért úgy célszerű üzemeltetni, hogy a magyar nemzeti igények teljesítésén túl az esetleges szabad kapacitást a NATO szövetségesek, illetve nemzetközi szervezetek részére kell felajánlani. Jó példa erre Belgium gyakorlata, mely haderejéhez mérten viszonylag nagy, 11 gépből álló C-130 ezredet tart hadrendben. Ezek a gépek szinte állandóan úton vannak, így nem kis bevételt is „termelve” a Belga Légierő részére.

A Magyar Honvédség szárazföldi erői és légierője kiképzését, a NATO szövetség részére felajánlott erők mobilitásának, gyors reagáló képességének biztosítását, a szövetségi műveletekben történő részvételt, a befogadó nemzeti logisztikai támogatást az elvárt szinten biztosítaná egy 4+6 gépes harcászati szállító repülő képesség.¹⁹ Ez a képesség úgyszintén képes lenne arra, hogy a Magyar Köztársaság tekintélyének, politikai, gazda-

18 Az európai fejlesztésű hasonló szállító gép az A-400 egyelőre nem áll rendelkezésre a prototípusnál jelentkezett problémák miatt.

19 Négy darab a felső közép- harcászati/stratégiai és hat darab az alsó közép- harcászati kategóriájú szállító repülőgép.

sági, katonai súlyának megfelelően megjelenítse a nemzetet a nemzetközi közvélemény előtt, a különböző humanitárius segélyakciókban történő szerepvállalással.

Nem tértem ki még az állami és katonai felső vezetők szállítására. A kérdés nem megkerülhető. Az elmúlt évtized történései is bizonyították, hogy az állami vezetők nem utazhatnak minden esetben menetrendszerű járással, a katonai vezetőkről nem is beszélve. Hazánk napjainkra olyan tekintélyt vívott ki magának, melynek vezetőink szerepvállalásában, egy adott tárgyalási helyszínre történő megérkezésében is meg kell jelennie. Indokolt ezért megfelelő személyszállító- esetleg üzleti gép/gépek beszerzése. Ez véleményem szerint lehet egy kisebb hatótávolságú – európai utakra – és egy nagyobb átrepülési képességű, mely akár óceáni átrepülést is lehetővé tesz. Ezt a képességet egyértelműen indokolja a szövetségi rendszerhez tartozásunk is, illetve a 2011-ben esedékes EU elnöki posztunk.

A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY KÉPZÉSE

Nézetem szerint néhány gondolat erejéig foglalkozni kell az emberrel, aki az eszközt üzemelteti, hiszen hajlamosak vagyunk megfélekedezni arról, hogy egy képesség megléte, kialakítása nem csak az eszköz megvásárlásával, a szabályozó rendszer-szervezet meglétével alakul ki, hanem a személyi állomány kiképzésével válik teljessé. Az a véleményem, hogy napjainkban, amikor a haditechnikai eszközök egyre bonyolultabbak, összetettebbek, igen nagy a személyek, a katonák felelőssége ezen eszközök üzemeltetése kapcsán. Egy eszköz csak hozzáértő, avatott kezekben működik úgy, ahogy kell, hatékonyan segítve a harc eredményes megvívását. A harc-eszköz hozzáértő, professzionális kezelése a harcfelelősséget sikeres teljesítése mellett szakmai

elismerést vált ki, növeli az egyén, a katona, szövetségi környezetben egy ország presztízsét.

Itt most nem kívánok foglalkozni a hajózó alapképzéssel, hiszen ez önmagában is több tanulmányt tehetne ki. Egy szállító pilóta kiképzése hosszú, több évre nyúló folyamat. Az alap jártasságok elsajátítása után a különböző eljárások megismerése, a harci alkalmazási feladatok begyakorlása után, szakszolgálati engedély birtokában jut el a pilóta arra a kiképzettségi szintre, hogy önállóan bevetésre küldhető.²⁰ A szakszolgálati vizsgára bocsátáshoz egy második pilótának legalább 900 repülési órával kell rendelkeznie. Ha rátermett és alkalmas, akkor megkezdheti a gép személyzet parancsnoki átképzését, mely közel 100 óras kiképzési program lerepülését jelenti. Ebből következik, hogy egy gépszemélyzet parancsnok kiképzése a kiképzés ütemezésétől, lehetőségeitől függően mintegy 4-7 évig tartó folyamat. Ezt követően küldhető a gépszemélyzet parancsnoka hadműveleti feladatra, kiképzett, de kevés tapasztalattal rendelkező pilótaként.

Nem kell különösebb bizonyítási eljárás ahhoz, hogy belássuk, egy kiképzett katonai pilóta nagyon „értékes” ember. A Magyar Honvédség érdeke, hogy a hosszú évek alatt megszerzett tudás, tapasztalat, képesség sokáig megmaradjon, hasznosuljon a harcfelelősség végrehajtása érdekében. Minél több tapasztalatot szerez egy pilóta pályafutása során, ez a tapasztalat annál értékesebb, és garanciája a sikeres feladat teljesítésnek.²¹

20 A szakszolgálati engedély szükséges feltétel az önálló feladat végrehajtáshoz.

21 Chesley B. Sullenberger 58 évesen, negyven év gyakorlattal és csaknem húszezer repülési óra tapasztalatával, 2009. január 15-én a US Airways 1549-es járatának kapitányaként, sikerrel szállt le a Hudson folyó vizére New Yorkban a megsérült Airbus A320 repülőgéppel, megmentve 155 utas életét.

Fontos, hogy a személyi állomány frissítse elméleti ismereteit, ismerje a szövetséges légierők pilótáinak harci tapasztalatait, azt be tudja építeni saját kiképzésébe. Ebből a megfontolásból is kiemelkedő jelentősége van a nemzetközi gyakorlatokon történő részvételnek. Lényeges, hogy mielőtt egy személyzetet hadműveleti területre küldenénk, feltétlenül nemzetközi környezetben, gyakorlaton-gyakorlatokon vegyen részt, így ismerje meg és gyakorolja be az alkalmazott harceljárásokat.

Szintén a felkészítést, kiképzés hatékonyságát növelő eszköz a szimulátor. Egy szimulátor segítségével a gépszemélyzet nyugodt körülmények között, kockázatmentesen be tudja gyakorolni a különböző harceljárásokat, a ténykedés rendjét a repülés különleges eseteiben, vészhelyzetekben. Egy ilyen berendezés rendkívül hatékony, hiszen a kiképzésre fordítandó repülési idő töredék költségéért lehet üzemeltetni. A repülési feladatok mintegy fele begyakoroltatható egy szimulátoron, így segítve a jártasság fenntartását. Természetesen egy szimulátor igen drága eszköz, ezért megfontolt döntést igényel a beszerzése. Új típus rendszeresítése esetén a beszerzés része lehet a szimulátor is, melynek szabad kapacitását bérbe lehet adni. Amennyiben nem rendelkezünk saját berendezéssel, – mint az AN-26 esetében – akkor szimulátor időt kell bérelni. Ez a repülés biztonsága, ezzel együtt a repülési feladatok eredményes és hatékony végrehajtása szempontjából rendkívül fontos lenne. Szinte már elcsépelet érv, hogy nincs elég pénz, vagyis takarékoskodni kell. A takarékoságot én a hatékony feladat végrehajtásban, az erő-eszköz ésszerű felhasználásában látom. A szimulátor kiképzés hiányát én rossz értelemben vett spórolásnak tartom. Ez nem meglepő, hiszen a magyar közgondolkodásban a biztonságra és a biz-

tonságra fordított pénzre mint felesleges kiadásra gondolunk.²²

A kiképzés egy folyamatos és állandó folyamat, mely nem áll meg egy kiképzettségi szint eléréseivel. Ellenkezőleg, a repülő kiképzésben különösen fontos a megszerzett gyakorlat szinten tartása, a jártasság fenntartása. Ez azt jelenti, hogy az elméleti és gyakorlati ismeretek bővítése, frissítése mellett folyamatos és gyakorlati repülő kiképzést kell folytatnia a repülő személyzeteknek. A repülő kiképzés tervezését, végrehajtását utasítások, szabályzatok határozzák meg minden repülőgép típus esetében. Ezek az utasítások előírják, hogy a különböző repülési gyakorlatokból mennyit, milyen idő kihagyás mellett kell ismétlődően végrehajtani ahhoz, hogy a személyzet repülési jogosultságát (jogi értelemben) és gyakorlati jártasságát fent tudja tartani és ezáltal hadműveleti repülést tudjon végre hajtani. A jártasság fenntartást a folyamatos kiképzési és hadműveleti repülések jelentik. A szövetséges országok gyakorlata és a nemzeti szabályzók alapján a szükséges jártasság fenntartása egy gépszemélyzet parancsnok esetében mintegy 200-250 óra repülési idő lerepülését jelenti évente. Ez a repülési idő mennyiség garancia a szükséges repülési biztonságot szavatolására is.

ÖSSZEGZÉS

A Magyar Honvédség alapvető és elsődleges feladata az ország védelme és ezt követi a változatlanul fontos NATO felajánlásokból és kötelezettségekből következő feladatteljesítés. Napjainkban a Magyar Honvédség mintegy 1000 főt állomásoztat különböző

22 Nézzük meg, hogy a magyar családi háztartások mekkora hányada rendelkezik betörés gátlóval, vagy a személy gépjárművek hány százaléka van felszerelve lopás gátlóval, riasztóval.

missziókban a világban, NATO-EU-ENSZ békeműveletekben. A kontingens közel fele a Balkánon teljesít szolgálatot, melynek közelsége meghatározó Magyarország biztonsága szempontjából. Jelentős erővel veszünk részt a NATO által vezetett ISAF misszióban, Afganisztánban. Ez a két meghatározó hadműveleti térség komoly feladatot jelent a csapatok kihelyezése, ellátása, váltása szempontjából.

A hadműveleti területek távolsága, a szükséges gyorsaság-időtényező indokolja a légi szállítást alkalmazását. A Magyar Honvédség rendelkezik egy minimális légi szállító kapacitással, mely kis részben képes az igényeinket kielégíteni. Ez a meglévő képesség alkalmas a balkáni hadműveleti térség kiszolgálására, ha a személyi állomány pihentetéséről, kisebb létszámú váltásáról, kis mennyiségű anyag, utánpótlás kijuttatásáról van szó. A rendszerben tartott AN-26 szállító repülőgép technikai képességei alapján harcászati feladatok végrehajtására alkalmas csak. A hiányzó igények lefedése különböző, többnyire polgári légi szállító gépek bérletével történik. Az afganisztáni térségbe zárólag bérelt járművekkel tudunk eljutni, részben a szövetséges légi hidak igénybevételeivel, részben bérelt repülőgépek alkalmazásával.

A fentiek alapján mindenképpen indokolt lenne, ha rendelkezniénk saját, stratégiai feladatok, szállítások végrehajtására is alkalmas repülőgéppel. Ebben az esetben az állomány részbeni váltása, anyagok után szállítása és ami a legfontosabb, váratlan helyzetek kezelése esetén is rendelkezniénk szállító repülőgéppel. Ezt a stratégiai szállító kapacitást adott esetben más nemzetek részére mi is ki tudnánk ajánlani, vagyis bérszállításokat tudnánk teljesíteni. Ez azt jelentené, hogy a hajózó állomány kiképzését, felkészítésének szinten tartását hadműveleti feladatok folyamatos teljesítésével, finanszírozottan a

fenntartási költségeket jelentősen csökkentve tudnánk tervezni és teljesíteni. Ezzel együtt rendelkezésünkre állna váratlan helyzetekre egy saját szállító kapacitás. A hajózó állomány kiképzését a folyamatos gyakorlat mellett a szövetség gyakorlatain történő részvétellel, illetve szimulátoros gyakorlattal szükséges szinten tartani. A szimulátoros gyakorlat nagyban növeli a hajózó állomány biztonságát, begyakorlottságát a repülési feladatok végrehajtásában. Ezt a gyakorlati lehetőséget vagy szimulátor idő bérletével, vagy saját szimulátor beszerzéssel lehet biztosítani. A saját szimulátor biztosítja a folyamatos rendelkezésre állást, illetve lehetőséget biztosít a szabad kapacitás értékesítésére.

Az elmúlt években a világ politikában drámai gyorsaságú változások következtek be. Napjainkban a katonai erő alkalmazására az aszimmetrikus hadviselés, a terrorizmus elleni küzdelem a jellemző. Megváltozott a haderő alkalmazási környezete fokozottan igényli, illetve alkalmazza a tudomány legújabb eredményeit. A haditechnikai eszközök fejlődnek, vele a harceljárások és szükségyszerűen a katona kiképzése, ellátása is. A mai kor harcosának magas szintű, modern katonai, műszaki, technikai, logisztikai hátteret kell biztosítani. Nap, mint nap érzékelem, hogy NATO szövetségeseink hol tartanak, hogyan gondolkodnak ezen a téren. Büszke vagyok magyarságomra, arra, hogy magyar katona vagyok. A magyar katona híres volt arról, hogy minden körülmények között helyt állt és így van ez napjainkban is. Bizonyítják ezt a PRT, KAIA, KFOR misszióink. Szükség van a fejlesztésekre, mert a megváltozott környezetben hosszú távon nem lehet elavult eszközökkel eredményesen, hatékonyan feladatot végrehajtani. Fokozottan igaz ez a légi szállító képességünkre is. Találjuk meg együtt –akinek ebben szerepe van – a megoldási lehetőségeket,

An 26-os bevetésen

vizsgáljuk az alternatívákat és találjunk közös megoldást.

A Magyar Honvédség az ország védelmi feladatok ellátása mellett jelentős erővel vesz részt a különböző missziókban. Katonáink feladat végrehajtását, biztonságát a rendelkezésre álló erőforrások ésszerű felhasználásával a meglévő technikai eszközök gazdaságos alkalmazásával és új technikai eszközök rendszerbe állításával kell biztosítanunk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1.) Gazdag Ferenc: A biztonságot veszélyeztető tényezőkről, III. Nemzet és Biztonság, Budapest, 2008. október, 6. oldal.
- 2.) Nemzeti Katonai Stratégia: A Magyar Köztársaság Kormánya 1009/2009 (I. 30.) határozata.
- 3.) Orosz Zoltán: A szállító repülő és szállító helikopter alegységek alkalmazási lehetőségei a NATO szövetségi rendszerben. ZMNE VKT záródolgozat, Budapest, 2002.

IL 76-os a kecskeméti légibázison (fotó: Archivum)

DR. KOPCSÓ ISTVÁN ORVOS EZREDES – DR. SVÉD LÁSZLÓ PHD NYÁ. ORVOS ALTÁBORNAGY: A MAGYAR HONVÉDSÉG EGÉSZSÉGÜGYI SZOLGÁLATA RÉSZVÉTELE A DÉLSZLÁV VÁLSÁGBAN

BEVEZETÉS

Talán nem eltúlzott megállapítás az, hogy a világméretű konfliktusok lehetősége a világrendszerek szembeállításának megszűntével minimálisra csökkentek. Magyarország – geopolitikai helyzeténél fogva – az új szövetségi struktúrák kialakulásában történelmi esélyt és szerepet kapott. Mindezt katalizálta az országok határainál folyó polgárháború, mely kizárta annak lehetőségét, hogy a világban folyó konfliktusok kezelése mellett közösen elmenjünk.

A válságkezelés, mint fogalom, új dimenzióként jelent meg. Ezekben a műveletekben a kreatív minőségi szellemi tevékenységet végző szolgálatok, úgy mint a műszaki, egészségügyi és egyéb humán szférához tartozó szervezetek, valamint a logisztika, kiemelt lehetőséget és szerepet kap, illetve kapott.

Így egyáltalán nem meglepő, hogy 1991-től napjainkig szinte nincs és nem volt a világon olyan konfliktus, melynek kapcsán, illetve annak zárásaként a magyar katonaegészségügy részvétele ne került volna szóba.

Az elmúlt évtizedben zajló délszláv konfliktus a világ számos hadserege részére adott újszerű feladatokat. A békefenntartás mellett megismerhettük a béketeremtés feladatait, melyben hol kisebb, hol nagyobb mértékben keveredtek humanitárius jellegű feladatok is. A Magyar Honvédség az IFOR, SFOR,

AFOR és KFOR feladataiban való részvételen keresztül aktívan és sikeresen vette ki, és a napjainkban is veszi ki részét. A téma aktualitása jelenleg már nem áll annyira a figyelem központjában, de az egészségügyi ellátás rövid összegzése mellett a különleges és érdekes történelmi, geográfiai és vallási háttér bemutatása a kívülálló számára még mindig érdeklődésre tarthat számot.

TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS

A mai szlovénok, horvátok, szerbek, bosnyákok és macedónok ősei a 6-7. században települtek le az Alpok, a Dráva, a Duna és az Adriai-tenger határolta térségben (a macedónok elődei kijutottak az Égei-tengerig). A Balkán-félsziget romanizált őslakosságának maradványai a hegyekbe, illetve az akkori bizánci kézen lévő dalmát városokba menekültek, de a későbbi századok folyamán elszlávosodtak. Antropológiai szempontból azonban nem tűntek el: a mai horvátok, szerbek, bosnyákok között gyakori, a többi szláv alkatától jelentősen eltérő, ún. dinári típus a balkán őslakók emlékét idézi. Fennmaradt viszont a balkán szláv hódítás után is az albán nép, amelynek ősei, az illírek, valamikor a bronzkorban (Kr. e. 1300 körül) költöztek a félszigetre.

Az egykori Jugoszlávia lakói közül a szlovénok ősei már a 6. század második felében megkezdték fokozatos betelepülésüket az Alpok völgyébe, míg a horvát és szerb törzsek

a 7. század folyamán foglalták el későbbi országaik területét. Letelepedésük idején a térségben éppen egyetlen nagyhatalom befolyása sem érvényesült, de hamarosan nyugaton a 8. század végétől a Frank Birodalom, keleten a 9. század közepén újra megerősödött Bizánc próbálta befolyása alá vonni a délszláv törzseket. A kora középkori gyakorlatnak megfelelően e befolyásolás fontos eszköze a keresztény hitre térítés volt. Ez utóbbi sorsdöntő változást jelentett az egymással rokon horvát és szerb törzsek történelmének alakulásában, mert míg a frankok által megtérített horvátok a kereszténység nyugati (katolikus) ágához csatlakoztak, addig a Bizánc által megkeresztelt szerbek a keleti (ortodox) kereszténységhez kapcsolódtak. E nem egészen szabad választás eredményeképpen a horvátság a nyugat-európai civilizációs és politikai körbe került, míg a szerbek sorsát Bizánc kulturális, civilizációs és politikai befolyása alakította. Emiatt később a nemzetné válási folyamatok során a szerbek és a horvátok a nyelvi rokonságtól függetlenül két, kultúrájában, politikai, történelmi hagyományaiban erőteljesen különböző néppé váltak. A volt Jugoszlávia területén az etnikai képet tovább bonyolította, hogy az eredetileg katolikus bosnyákok, akik a középkor egyes századaiban részben a bogumilnak nevezett „eretnekséget” követték, a törökök megjelenése után nagy számban tértek át az iszlám hitre, s emiatt bár megkésve, csak a 20. században, szintén a nyelvi rokonságtól függetlenül, önálló nemzeté lettek.

A horvátok és szerbek (katolikusok és ortodoxok) egészen a 15. századig egymástól elkülönülve éltek. A horvátok a 9. század elején alapították államot, amely a 10-11. században független királysággá alakult. A 11-12. század fordulóján Horvátország dinasztikus kapcsolat révén az Árpádok uralma alá került, és Magyarországgal egészen 1918-ig államközösséget alkotott. A szlovénok államalakítási kísérlete a német terjeszkedés miatt nem sike-

rült. A szerbek néhány 9-10. századi próbálkozás után a 12. század végén függetlenedtek Bizánctól. A középkori szerb államot rövid virágzás után 1459-ben bekebelezte az Oszmán birodalom. Hasonló sors várt Boszniára is, valamint a középkorban bolgár, bizánci és szerb uralom alatt lévő Macedóniára. A középkorban előbb Szerbiához tartozó, majd független Crna Gora (Montenegró) pedig a 15. század végén került a terepviszonyok miatt inkább csak névleges oszmán uralom alá.

Horvátország a Habsburgok segítségével nem vált teljes egészében az oszmán hódítók prédájává, de a horvátok a magyarokhoz hasonlóan frontnemzetté váltak, s emiatt etnikai-demográfiai veszteségei jóval felülmúlták a többi, hamar török uralom alá kerülő balkán nép veszteségeit. Az oszmán terjeszkedésnek azonban más, máig ható következményei is voltak a Balkán nyugati felén. Míg az oszmán hódítás előtt a különböző etnikumok és vallások jól elkülönültek a későbbi Jugoszlávia területén, addig a 15-18. századi török hódítás és az oszmánellenes keresztény hatalmak felszabadító háborúi által előidézett migrációs folyamatok teljesen megváltoztatták a térség etnikai szerkezetét. A 15. század közepéig a katolikusok és az ortodoxok közötti választóvonal nagyjából Bosznia keleti határa, a Drina folyó mentén húzódott. Az oszmán hódítás előtt a szerbek a 14. század végétől kezdve folyamatosan északi és nyugati irányba húzódtak. A török további előrenyomulása folytán pedig megkezdődött a horvát (és magyar) etnikai terület zsugorodása. Horvátok százezrei hagyták el a 15. század végétől kezdve a 16. század második feléig a középkori horvát állam területét, illetve a 17. század végéig Boszniát. Az elköltöző horvátok helyére oszmán szolgálatban álló szerbek telepedtek le, előbb Bosznia nyugati részén (Bosanka, Krajina), majd újabb horvát területek török kézre kerülése után Horvátország Boszniával határos részein is (horvátországi krájinák).

A 16-17. század fordulójától kezdve és a 18. század elején a szerbek egyre nagyobb számban álltak Habsburg, illetve velencei szolgálatba, s ezzel még nyugatabbra tolódott a szerb etnikai terület határa. Ugyanakkor pedig Boszniában az eredetileg túlnyomórészt katolikus és bogumil népesség főleg a 16. század elején nagy számban tért át az iszlámra. Az 1960-as nagy szerb elvándorlás után az egykor a középkori Szerbia központjának számító Koszovóban fokozatosan az albánok kerültek többségbe. A 16. századra Dél-Magyarország szerb, illetve délszláv többségűvé vált, Bácskába és a Szerémségbe horvátok is költöztek. A 18. századi német kolonizáció és magyar visszatelepülés következtében azonban 1918-ig a szerbek kisebbségbe kerültek. A főbb etnikai változások a 18. században lényegében befejeződtek, s az első Jugoszlávia megalakulásakor az új állam ezt a tarka etnikai helyzetet örökölte.

A délszláv állam 1918-1919. évi megalakulásakor lakosságának közel 16%-át nemzeti kisebbségek alkották (azaz olyan népek, akik nem tartoztak a szerb, horvát, szlovén nemzethez). Döntő fontosságú a kezdetektől a két fő államalkotó nemzet, a szerb és a horvát közötti ellentét. Az ellentétek már a 19. század folyamán jelentkeztek, melynek oka a délszlávok egyesítésében játszott vezető szerep iránti törekvés volt (mind a szerbek, mind a horvátok saját országukhoz akarták csatolni Bosznia-Hercegovinát is).

A szerb állam már a 19. században megkezdte az általuk szerbnek tartott délszláv etnikum által lakott területek egy államba való egyesítését. A Balkán-háborúk után (1912-1913.) Szerbia területe és lakossága majdnem megduplázódott. Az új területekkel jelentős számú albán, török és macedón lakosság került Szerbiához.

1918 őszén Crna Gora egyesült Szerbiával, a háborúban vesztes Monarchiához tartozó Bosznia-Hercegovina és a dél-magyarorszá-

gi délszlávok újvidéki területe is csatlakozott Szerbiához. A szerbek az ortodox egyházhoz tartoztak, az új lakosság egy jelentős része (bosnyákok, törökök) viszont mohamedán volt.

Horvátország a 12. század óta a Magyar Királyságon belül önálló, rendi alkotmányral rendelkezett. Az I. világháború végén azok a politikai erők kerültek túlsúlyba, amelyek az összes délszlávot egy államban akarták egyesíteni, így a horvátok az Osztrák-Magyar Monarchia szétesését látva a Szerbiával való egyesülés mellett döntöttek. Annak ellenére döntöttek így, hogy a horvátok, miként a szlovének is majdnem teljesen római katolikusok voltak. Úgy tűnt tehát, hogy a „délszláv” nemzeti elv erősebb lesz a vallási és a területi-gazdasági érdekkülönbségnél.

Az állam létrejöttétől kezdve állandó küzdelem folyt a horvátok által képviselt federalizmus és a hatalmából engedni nem akaró szerb vezető réteg és dinasztia között. Horvátország, amely a monarchiában széles körű autonómiát élvezett, az új államban ezt elveszítette, mivel az 1921. évi alkotmány nem ismert el semmilyen autonómiát. A szerb-horvát ellentét gyakorlatilag lehetetlenné tette a parlamenti rendszer működését. Az 1929-ben bevezetett királyi diktatúra eltörölte a pártok etnikai alapon való szerveződését, de nem tudott megoldást találni a horvát kérdésre (az állam nevét a királyi diktatúra változtatta Jugoszláviára). 1939-ben Horvátország autonóm bánásgá alakult, de az egész államot a világháború hamarosan elsodorta.

1941-ben Jugoszlávia a német támadás nyomán szétesett. Horvátország területén megalakult az ún. Független Horvát Állam az usztasák vezetésével, mely magában foglalta Bosznia-Hercegovinát is. Az usztasák szerb és zsidóellenes törvényeket hoztak, elűzték, táborba hurcolták és vagyonuktól megfosztották a szerbeket. A szerb csetnik csapatok viszont Szerbia területén követték el a horvát-

tokkal szemben atrocitásokat, így a II. világháború alatt – a hatalomért folytatott harcon kívül – etnikai háború is folyt. A muzulmánokat az uszítások horvátoknak tekintették, akiket erőszakkal próbáltak „visszatéríteni” a keresztény hitre. Macedónia Bulgáriához, Kosovo, Crna Gora albánok lakta részei az olasz kézben lévő Nagy-Albániához, a Vajdaság Magyarországhoz került a katonai megszállás következtében.

A kommunista vezetés alatt álló felszabadító mozgalom II. kongresszusa (Jajce, 1943.) határozatot hozott arról, hogy a háború után Jugoszlávia berendezkedése föderatív lesz. Az 1946. évi alkotmány hat szövetségi köztársaságról rendelkezett, majd 1948-ban létrehozták a Szerb Köztársaságon belül a két autonóm tartományt (Kosovo, Vajdaság). Ezután fokozatosan növelték a tagköztársaságok és az autonóm tartományok jogait. Ezeket a jogokat foglalta össze az 1974. évi alkotmány. A tagköztársaságok a megtermelt anyagi javakból egyre többet használhattak fel a saját belátásuk szerint. Kialakult államszervezetük, minisztériális rendszerük volt, az alkotmány egy sor kérdést (pl. oktatás, kisebbségi problémák rendezése) köztársasági hatáskörbe utalt. A Szerbián belüli 2 autonóm tartománynak vétőjoga volt a szerbiai parlamentben. Bár egyszer sem éltek ezzel a joggal, a szerb vezetés ezt a jogot tartotta sérelmesnek Szerbia szuverenitása szempontjából.

A szocialista korszakban a nacionalista törekvéseket Titónak akár súlyos személyesrék árán is, de sikerült féken tartani. A titói Jugoszlávia a béke sohasem volt hosszú korszakát hozta el a Balkán-félszigetre. Ebben döntő jelentősége volt a Tito-rezsim szovjetekkel való szembefordulásának, aminek következtében a nyugati hatalmak Jugoszlávia támogatásával sikeresen kizárhatták a Szovjetuniót az Adriai-tenger mellől. Az ügyes egyensúly-politikát folytató titói kormányzat az 1960-as, 1970-es években az el nem kö-

telezett országok csoportjának egyik vezető tagjává, az „önigazgatáson alapuló szocializmus” és a nemzetiségi béke megvalósításának országává tette Jugoszláviát, amely nemzetközi fórumokon kezdeményezően lépett fel az etnikai kisebbségek védelmének érdekében. Jugoszlávia ezekben az években még a nem-délszláv nemzetiségek – albánok, magyarok – számára is vonzóbb orientációs irány volt, mint az ún. „anyaországok”.

Tito temetése után egy évvel (1981) az „Isten háta mögötti” Koszovóban kirobbantak az első etnikai zavarságok, megkezdődött Jugoszlávia gazdasági hanyatlása és Szerbián belül a két autonóm tartomány felszámolása.

Mondhatni, szimbolikus jellege volt, hogy a Jugoszláv állam széthullási folyamata Németország 1989-90-ben végbement újraegyesülésekor ért csúcspontjára.

A Jugoszláv véres események várható következtetését igazolják azok az összefoglaló sorok, melyet az 1990. november 13-án megtartott honvédelmi miniszteri, illetve parancsnoki konferencián a Jugoszláv Néphadsereg felső vezetése a záró dokumentumban kiadott. Ezek:

1. A Jugoszláv Néphadseregnek történelmi felelőssége van a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság további fennmaradása érdekében.
2. A világhelyzet: a szocializmus jelenleg széthullóban van.
3. Gorbacsov az USA és a kapitalizmus érdekében dolgozik.
4. Németország uralodik Európán.
5. Ausztria közvetlen igényeket támaszt a Jugoszláv Szocialista Köztársaság iránt és Jugoszláviával szemben ellenséges magatartást tanúsít.
6. Magyarország megbízhatatlan szomszéd és emellett még a NATO-ba is be kíván lépni.
7. Olaszország Jugoszlávia iránt atyáskodó fölényvel viselkedik.

8. Bulgáriának területi igényei vannak Jugoszláviával szemben. Ugyanez vonatkozik Albániára is.
9. A Varsói Szerződés katonai széthullása nem a mi érdekünk.
10. Jugoszláviát jelenleg a NATO belülről veszélyezteti.
11. Tudjman (Horvátország elnöke) úgy nyilatkozott, hogy akár külső segítséget is kér. A hadsereg ezt a nyilatkozatot hazafelé tekint.
12. Jugoszlávia felosztása nem mehet harc nélkül.

Összességben mindezek után elmondhatjuk, hogy a térség népei által elfogadott és gyakorolt vallásoknak fontos szerepe volt a különböző etnikai csoportok kultúrájának, nyelvének és önazonosság-tudatának megőrzésében a történelem során. Az idegen hatalmak – törökök, Habsburgok – uralmása idején az egyházak nyújtottak menedéket a kisebb nemzeti közösségeknek. A térség szakértői azt is jellemzőnek találták, hogy a három vallás – a keleti ortodox, a római katolikus és az iszlám – vezetői és követői hajlamosak voltak együttműködni a világi hatalommal, amely preferálta őket. A világi hatalmak viszont igyekeztek megfelelő körülményeket biztosítani az általuk kedvelt vallásoknak. Így az Ottomán Birodalomban virágzott az iszlám, a Habsburg uralom alatt lévő területeken pedig a római katolikus vallás. A szerb ortodox vallási hagyományok viszont a keleti egyházat elnyomó idegen hatalmak elleni szünet nélküli küzdelem emlékeit őrizték meg. Az ortodox vallás követői számára Oroszország volt a megmentő külső világi hatalmi tényező.

Az egyházi és világi hatalmaknak ez a sajátos összefonódása erőteljesen ösztönözte a nacionalizmus megerősödését. A nemzetiségi és kulturális különbségeket jelentős mértékben felnagyították a vallási különbségek és ez gyakori erőszakos konfliktusokhoz veze-

tett. Az etnikai csoportok közötti ellentéteket tovább fokozták a nagyhatalmak, mindennekeelőtt az Osztrák-Magyar Monarchia katonai célokat szolgáló intézkedései, amely keretében nagy létszámú csoportokat áttelepítettek egyik régióból a másikba. Az áttelepítések nagymértékben hozzájárultak Jugoszlávia bonyolult etnikai összetételének kialakulásához.

A vallási, etnikai és kulturális különbségek Jugoszlávia fennállása óta feszültségek forrásai voltak. Jellemző, hogy miközben Jugoszlávia partizánháborút folytatott a német megszállók ellen a II. világháború idején, szerbek és horvátok egymás ellen is folytattak véres leszámolásokat. A világháború után Tito elnöknek diktatórikus eszközökkel sikerült gátolni az egyházak befolyásának terjedését és a nacionalizmus megnyilvánulásait, ez azonban nem jelentette az ellentétek megszűnését. A háború utáni történelem során a korábbi megosztó tényezők mellé újabb tényező is felsorakozott: az egyenlőtlen gazdasági fejlődés. A jobb gazdasági eredményeket felmutató Szlovénia és Horvátország egyre nehezebben viselte el a Szövetség fejletlenebb régióira fordított kiadások terheit, és az elszakadás mellett döntött 1990-91-ben. Ezzel elkerülhetetlenné vált a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság felbomlása.

A szövetségi állam felbomlását kísérő konfliktus jellegét nagymértékben meghatározta az el nem kötelezett mozgalom egyik vezető államaként elismert Jugoszlávia hivatalos katonai doktrínája. Jugoszlávia a katonai tömbökből való függetlenség és egyenlő távolságtartás politikáját követte a Szovjetunióval 1948-ban történt szakítás után. A hidegháború kezdeti időszakában igen feszült viszony alakult ki Magyarország és Jugoszlávia között is, amelynek következtében mindkét ország jelentős katonai erősítéseket hajtott végre a közös határ mentén. A 60-as évek elejétől a viszony fokozatosan javult és meg-

szűnt a katonai szembenállás, azonban a jugoszláv katonai doktrínában helyet kapott az a feltételezés, hogy akár a NATO, akár a Varsói Szerződés támadást indíthat Jugoszlávia ellen. Ennek következtében az ország katonailag felkészült mindkét tömb elleni hadviselésre, a katonai doktrína alapvetően a partizán hadviselés tapasztalataira épített. Nagy figyelmet szentelt a tanuló ifjúság és a felnőtt lakosság katonai nevelésének és kiképzésének. A fegyveres erők struktúrája is a partizán hadviselés következményei szerint alakult. A föderális fegyveres erők mellett minden köztársaságban felállítottak területvédelmi erőket és a köztársasági hatóságok irányítása alá helyezték őket. Az ország területén nagymennyiségű fegyvert és hadianyag-készletet halmoztak fel. Mindez jelentős mértékben elősegítette, hogy a szövetségi állam felbomlása nem békésen, hanem erőszak alkalmazása mellett történt.

A jugoszláv katonai doktrína hatása egyértelműen kimutatható a NATO-val való konfliktusban. Bármennyire irracionálisnak tűnik is politikailag és katonailag, a szerb fegyveres erők a Koszovó miatt kirobbant konfliktusban a hidegháború idején kialakított doktrína és az arra épülő kiképzés szerint játnak el. A jobb megértés érdekében célszerű idézni Gerald Shenk amerikai professzor jellemzését a szerbekről: *„A kívülállók aligha érthetik meg a szerbek keménységét a szenvedések és nehézségek elviselésében. A nélkülözések és az áldozathozatal a kommunista időszakot megelőzően hosszú időn keresztül az életformájuk része volt.”*

A 20. század leköszönő utolsó évtizedének története már közismert és tükrözik az előző sorokat.

Az 1995. évi daytoni „békekötés” úgy tűnik véglegesen nem oldotta meg a problémákat, de megindított a térségben egy új feladatrendszert, amely az IFOR –al kezdődött és jelenleg a KFOR –nál tart.

A MAGYAR HONVÉDSÉG ÁLTAL A TÉRSÉGBEN ELLÁTOTT FELADATOK ÉS AZOK EGÉSZSÉGÜGYI BIZTOSÍTÁSA IFOR, SFOR EGÉSZSÉGÜGYI BIZTOSÍTÁSA

Magyarország, mint PpP tagország, NATO felkérésre és parlamenti határozat alapján 1996.-ban kontingenst állított föl a boszniai Okučaniban a „Joint Endeavour” békefenntartó misszióban (IFOR, majd SFOR 1998-tól). A Magyar Műszaki Kontingens (Hungarian Field Engineering Battalion – HFEB) a daytoni egyezmény szellemében folytatta tevékenységét: hidak és utak állapotfelmérését, javítását, rekonstrukcióját (Mostar) hajtották végre. Igen nagy jelentőséggel bírt és komoly elismertséget hozott a kontingens számára az aknamentesítés, több lerombolt főútvonal járhatóvá tétele (Bosanka Gradiska), pontonhíd építése a Száván, iskolák, középületek, hidak romjainak eltakarítása, és végül de nem utolsó sorban Okučaniban a templom újjáépítése.

A misszió felkészítése 1995 végén kezdődött. A szükséges információk gyűjtése alapvetően helyszíni szemrevételezések alkalmával történt, melyek során a katonai szempontokon kívül nagy hangsúllyal estek latba az egészségügyi szempontok is, a táborhely kiválasztásának időszakában különösen fontos volt a közegészségügyi-járványügyi érdekek érvényesítése. Szintén nagyon hasznosnak bizonyultak az idősebb kollégák tapasztalatai és a személyes külföldi kapcsolatok révén gyűjtött szakmai információk.

A kontingens profiljának meghatározása után megindult az állomány kiválasztása és szelektálása (szakmai tudás, tapasztalat, egészségi, fizikai, pszichológiai alkalmaság). Ezzel egy időben megkezdődött a misszió egészségügyi biztosításának megtervezése, szervezése, felállítása. Az egészségügyi szolgálat elsődleges feladata a megelőző

egészségügyi ellátás különböző területeinek végrehajtása volt. Védőoltási protokoll kidolgozása a WHO és a NATO ajánlásai alapján, közegészségügyi-járványügyi biztosítási terv összeállítása a misszió részére, a folyamatos higiénés kontroll elemeinek és lehetőségeinek megszervezése.

Az állomány felkészítése a higiéné különböző vetületeit tekintve saját tapasztalatok (egészségügyi felderítés) és katonai, valamint polgári szakmai ajánlások alapján történt meg.

A különböző, addig már ismertté vált NATO dokumentumok alapján kezdődött meg az első ROLE-I szintű szervezet megalakítása, amely először sátorban, majd a későbbiek folyamán mobil konténerben került elhelyezésre. A ROLE-I állományában általában és folyamatosan 3-4 fő orvos és 10-12 fő egészségügyi tiszthelyettes, gépkocsivezető teljesített szolgálatot. (1. ábra) Az egészségügyi szolgálat kint léte alatt folyamatosan szembeült a mindennapi ellátás, a különleges és spe-

ciális feladatok egészségügyi biztosítása, az állandó kiképzési és együttműködési feladatok végrehajtása a különböző nemzeti csapatok egészségügyi szolgálataival és kiürítő erőivel való együttműködés feladataival.

A feladatot ezen a néven 1997. február 01-ével ugyan befejezte a Magyar Honvédség, de ugyanazzal a küldetéssel, az egészségügyi létszám 2 fős csökkentésével és SFOR elnevezéssel 2000. közepéig továbbra is Okučaniban települve, évente általában 600-700 fős betegforgalmat bonyolított le az egészségügyi szolgálat. Az egészségügyi főnökök az első Öböl-háborúban szolgálatot teljesített orvosokból kerültek ki, akik ebben a misszióban is kiválóan helyt álltak.

Magyar orvosok az AFOR műveletben

A délszláv konfliktus kezelése során a békefenntartás (IFOR, SFOR) mellett megismerhettük a béketeremtés (KFOR) feladatait is, a tisztán humanitárius segítségnyújtó

1. Betegforgalmi adatok		2. Kiürítési adatok	
Esetszám	7 854 fő		
Járóbeteg	7 809 fő	Központi Honvédkórház	10 fő
Fekvőbeteg	45 fő	Pécsi Honvédkórház	46 fő
Belgyógyászati eset	5 378 fő	Kecskeméti Repülőkörház	3 fő
Sebészeti eset	944 fő		
Fogászati beteg	1 291 fő		
Baleset	241 fő	Összesen	59 fő

1. ábra: IFOR egészségügyi ellátási adatok – 1996. 01. 17–1997. 02. 01.

Menekülttábor látképe Észak-Albániában¹

(AFOR) műveletek mellett. Természetesen ezek a művelettípusok sohasem fordulnak elő izolált formában, a békefenntartó és békekeremtő műveletekbe kisebb-nagyobb mértékben keverednek humanitárius feladatok is és fordítva. Az alábbiakban a NATO első és ezidáig egyetlen humanitárius műveletéről lesz szó részletesebben, vagyis mint az AFOR-albániai erők Szövetséges menedék hadműveletéről.

AFOR – (OPERATION ALLIED HARBOUR – SZÖVETSÉGES MENEDÉK)

1999. április elsejétől kezdve, a humanitárius katasztrófa radikális növekedésével párhuzamosan, a Szövetség vezetői közbelépésre utasították a reagáló erőket. A gyorsreagálású hadtest már a rambouillet-i tárgyalások alatt megkezdte az áttelepülést Macedóniába, főkészülendő a koszovói bevonulásra, mielőtt megszületik a béke megállapodás. Amikor

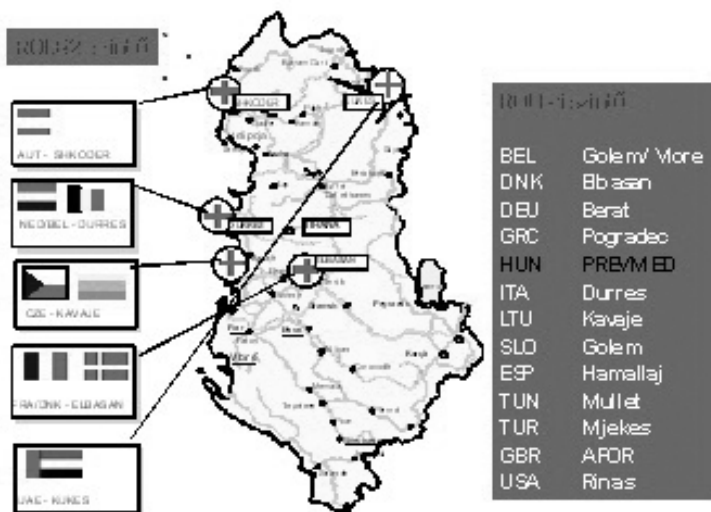
menekültek ezrei érkeztek Macedóniába, a hadtest hamar átszervezte működését: étellel, vízzel és a szükséges felszereléssel látta el a menekülteket, táborokat és óvóhelyeket állított fel, valamint megkezdte a menekültek elszállítását a határ körzetéből.

A szárazföldi mozgékony kötelék központja Albániába települt, ahol *Szövetséges menedék* műveleti néven az országba irányuló külföldi segítség szervezése, illetve a menekültek hazatelepülésének támogatása lett a feladata. A regisztrált menekültek csúcslétszáma 479223 fő volt mely alapján a *Szövetséges menedék-et* joggal nevezték az utóbbi idők legnagyobb repatriálási műveletének. A műveletben 25 ország vett részt, közülük 18 képviselte magát valamilyen egészségügyi erővel nagyrészt saját erőik biztosítása érdekében de voltak olyanok is akik jelentős ilyen irányú képességet ajánlottak fel a menekültek ellátása érdekében.

A reagáló erők számos életet mentettek meg, hathatós választ adtak a menekültválságra mindaddig, amíg az erre szakosodott nemzetközi szervezetek, mint az ENSZ Me-

¹ A cikkben lévő fotók a szerző felvételei

A Szövetségi menedékben felváltott egészségügyi képesség

A „Szövetséges menedék” egészségügyi erői

nekültügyi Főbiztossága (UNHCR), valamint az egyéb, nem kormányzati szervezetek a helyszínre érkeztek. Bár az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága átvette a menekülthelyzet irányítását, a NATO reagáló erői továbbra is folytatták humanitárius tevékenységüket mindkét országban.

Néhány adat a menekültek egészségügyi ellátásáról

Beteg – orvos találkozó: 38.191
 Kórházi ápolási napok száma: 5.322
 Légi egészségügyi kiürítés: 35
 Preventív egészségügyi vizsgálatok száma: 1.140
 Szülések száma: 84

A Szövetséges menedék hadműveletbe – figyelembe véve a várható egészségügyi kockázatokat – Magyarország egy preventív egészségügyi kontingenst ajánlott fel, mely alapján, az Országgyűlés 29/1999. (IV. 14.) határozata értelmében 1999. április 14-i hatállyal, megalakult a Magyar Honvédség

közegészségügyi-járványügyi Felderítő és Elemző Csoportja (MH KJFECS).

A Magyar Honvédség parancsnoka, vezérkari főnöke a 62/1999. sz. intézkedésében meghatározta a csoport létszámát (35 fő: 11 tiszt, 24 zászlós és tiszthelyettes), valamint alapfeladatát: *A menekültek megsegítését célzó NATO-művelet közegészségügyi-járványügyi biztosításában való részvétel, a saját (AFOR) erők, a menekültek és a menekülttáborok lehető legszélesebb körű közegészségügyi-járványügyi biztosítása.*

Ez egy merőben új koncepció volt, az általános gyakorlat ugyanis a mai napig az, hogy az adott műveletben egészségügyi képességgel részt venni kívánó nemzet szinte automatikusan valamilyen szintű gyógyító al egységet ajánl fel, sokszor a konkrét igények különösebb mérlegelése és az ACO egészségügyi szolgálatával történő egyeztetés nélkül. Annak ellenére, hogy az utóbbi időben e téren jelentős javulás figyelhető meg, még mindig megfigyelhető, hogy a gyógyító ka-

pacitás tekintetében óriási túlbiztosítás alakul ki, és a kórházi ágykihasználás alacsony (10-15%) volta nagyon gazdaságtalanná teszi az üzemeltetést és a fenntartást. Ezen kívül az egészségügyi szolgálatok tagjai könnyen feleslegesnek érezhetik magukat, unatkozhatnak, miközben az egyéb fegyveremek képviselői „megszakadnak”, ami nagyon rossz hatással lehet – és általában van is – a katonák morális állapotára.

Ami az egészségügyi biztosítás közegészségügyi részét illeti, a gyakorlat általában az, hogy a résztvevő nemzetek – amennyiben egyáltalán gondolnak a preventív egészségre – általában azt csak saját alakulataik vonatkozásában teszik, *tehát a hadszíntér szintű preventív egészségügyi biztosításnak nincs kialakult rendszere, ami pedig elengedhetetlen feltétele egy egységes elveken alapuló, ezáltal hatékony és megbízható rendszernek.*

A fenti megfontolások, illetve az elesett, beteg és legyengült, tehát fertőző betegségekre rendkívül fogékony menekültek várható nagy száma vezette a Magyar Honvédséget arra, hogy szakítva a hagyományokkal, ezen a hadszíntéren egy megelőző-egészségügyi csapattal vegyen részt, felvállalva az úttörő szerep minden rizikóját és szakmai kihívását.

AZ MH KJFECS TEVÉKENYSÉGÉNEK IDEJE: 1999. ÁPRILIS 28. – 1999. SZEPTEMBER 2.

A kiküldetésünket természetesen megelőzte egy gyorsított ütemű, mintegy kéthetes felkészítés, melynek legizgalmasabb kérdése és egyben feladata volt a nálunk ugyan régóta rendszerben lévő, de már évek óta használaton kívüli, szovjet fejlesztésű és gyártású mobil laboratórium feltámasztása és beüzemlése. A feladatot az ellátásunkért és felszerelésünkért felelős MH Egészségügyi Készletgazdálkodási és Kiképző Központnak és a kontingens szakállományának már-már em-

berfeletti és sok túlórát igénylő munkájával végül is sikerült megoldani olyan magas szinten, hogy a misszió ideje alatt gyakorlatilag semmilyen komolyabb műszaki hiba sem merült fel. Természetesen akadtak problémánk jócskán, de ezek döntő hányada a szűkös vízellátásra vezethető vissza.

Szervezeti felépítés

Küldetésünk jellegéből adódóan a kontingens „lelke” az egészségügyi részleg volt, mely két szervezeti elemből állt:

A területi munkát a három *epidemiológiai team* végezte, melyek mindegyikében egy tapasztalt járványügyi szakorvos és egy közegészségügyi-járványügyi felügyelő dolgozott. Mindegyik csoport rendelkezett egy UAZ típusú terepjáró gépkocsival, rádió adó-vevővel, valamint számítógépes háttérrel (notebook). A csoportok biztonsági szempontok alapján természetesen állandó fegyveres kísérettel is rendelkeztek, ily módon egy időben három különböző helyszínen is jelen tudtunk lenni, ami nagymértékben megnövelte munkánk hatékonyságát.

A *mikrobiológiai laboratórium* egy tábori körülmények között mind minőségi, mind mennyiségi szempontból nagyon komoly kapacitással rendelkező laboratórium, mely képes a *teljes diagnosztikai skálát* (virológiai, bakteriológiai, parazitológiai, mikológiai vizsgálatok) *átfogni, önellátó* (több mint 30 féle táptalajt képes előállítani) és *mobil* (3 óra alatt települ).

Fentebb említett paraméterek alapján a magyar kontingens rendelkezett a legnagyobb kapacitású laboratóriummal, mely mind szakmailag, mint táptalaj biztosítása szempontjából segítette a hadszíntéren tevékenykedő (cseh, spanyol, olasz) kisebb laboratóriumok munkáját. Ezen segítségnyújtás nagyban megkönnyítette beilleszkedésünket és a közvetlen, baráti jellegű szakmai és emberi kapcsolatok kialakítását. A csoportot az AFOR egészségügyi szolgálatának vezetője

A telepített közegészségügyi-járványügyi laboratórium

nagy érdeklődéssel és várakozással (eleinte egy kicsit kételkedve) fogadta, mert ahogy a bevezetésben elhangzott, a NATO-ban ez idáig ismeretlen volt egy ilyen összetételű és kapacitású, kizárólag a preventív egészségüggyel foglalkozó kontingens.

Elhelyezési körülmények

A hét főből álló előkészítő csoport 1999. április 28-án utazott ki, melyet egy hét múlva követett a teljes állomány kiérkezése. Kiérkezésünk utáni első reakciónk a megdöbbenés volt. A tiranai reptéren az volt az érzésünk, hogy egy vietnami háborús film kellős közepébe tévedtünk. A még magyar léptékkel is hihetetlenül kicsi reptér (eredetileg kb. heti ötven gépre tervezték, a hadművelet idején napi száz gépet fogadott) egy felbolydult és fülsiketítően zajos méhkasra hasonlított leginkább. A minket fogadó spanyol összekötő tiszték elmagyarázták a legfontosabb tudnivalókat:

- a távolságot időben és nem méterben mérjük;
- a vízzel maximálisan takarékoskodni;
- amit nem te dobtál le, ne vedd fel;
- minden úgyis megoldódik, fő a nyugalom.

Durres kikötővárosától 22 km-re északkeletre, a tengerparttól légvonalban mintegy másfél km-re települtünk egy műszakikkal megerősített spanyol hegyivadász-zászlóaljjal közösen.

A magyar tábor települési helye

*A magyar tábor (kör) a spanyol táboron belül (négyzet)
és a menekülttábor (négyyszög) elhelyezkedése*

Táborunk a spanyol tábor szerves részét képezte, ők biztosították az őrzés-védelmet, az üzemanyag-ellátást, az étellemezést és a mosatást, valamint a műszaki háttérrel. Viszonyásul szakácsaink az ő konyhájukon dolgoztak, gépkocsivezetőink és tehergépkocsi parkunk besegített a menekültszállításba.

Táborhelyünk egy volt rizsföldön terült el, a lápos területet a spanyol műszakiak csak rendkívül nagy erőfeszítések árán – számításaik szerint egy négyzetméter kb. 8 órai munkával – tudták megfelelően előkészíteni.

Fenti tényből adódóan szintén nagyon kellemetlenül érintett bennünket a nem hivatalos „látogatók” nagy száma, ami alatt a kígyók (köztük a két és fél méter hosszú, ún. Montpellier kígyó és szarvasvipera), tízcentis százlábúak és békák, majd a későbbi időszakban igazi sáskák látogatása értendő. Szerencsére semmi komoly eseményünk ezzel kapcsolatban nem volt, azt, hogy a békák és nyomukban a vipera elég gyakran bemásztak a sátrakba, nem számítom annak.

Másik nagy gondunk a vízellátás volt, mivel a helyi víz nehézfém-tartalma miatt ivásra és tisztálkodásra egyaránt alkalmatlannak bizonyult. A megfelelő minőségű vizet csak szállítás útján lehetett biztosítani, ez a nagyon rossz utak miatt rendkívül körülményes volt, sok balesettel járt, ami a vízfelhasználás erős korlátozásához vezetett. Ez ivóvíz-ellátási gondokat szerencsére nem okozott, mert az itthonról kiszállított és a spanyoloktól igényelhető palackozott ivóvízből az igényeket, ha szűken is, de ki tudtuk elégíteni.

Néhány adat a laboratórium tevékenységéről:

- Vízvizsgálat: 165 esetben
- Élelmiszer vizsgálat: 10 esetben
- Rágcsáló irtás: 5 esetben
- Rovarirtás: 25 esetben
- Bakteriológiai vizsgálat: 418 betegnél
- Virologiai vizsgálatok száma: 62 betegnél
- Parazitológiai vizsgálatok száma: 61 betegnél
- Egyéb vizsgálatok száma: 26 betegnél

A spanyol kontingens feladata egy mintegy 5-8 ezer menekültet befogadni képes menekülttábor építése volt, amely a táborukat L alakban vette körül, ahogy az a képen is látható. 2 km-es körzetben található volt még egy, az amerikai szamaritanusok által épített, kb. 10000 főre tervezett tábor, egy norvég humanitárius szervezet által létesített, kb. 8000-10000 fős tábor, valamint egy albánok által létesített, mintegy 10000 főre tervezett menekülttábor. A politikai szituáció hirtelen változása miatt ezek a táborok – a spanyolokét kivéve – nem teltek meg, az általunk közvetlenül ellátott menekültek összlétszáma kb. 15000 volt. A politikai szituáció megváltozása miatt, feladat hiányában a spanyol kontingens augusztus 10-ével hazatelepült, mi pedig az AFOR főhadiszállására, Durresbe diszlokáltunk. Elhelyezési és életkörülményeink itt jelentősen javultak, például itt már majdnem korlátlanul lehetett tisztálkodni, szemben a korábbi, napi tízperces lehetőséggel.

Néhány jellemző adat a szakmai tevékenységről

Megérkezésünk után legfontosabb feladatunk egyrészt a közegészségügyi-járványügyi helyzet felmérése, és ismeretlenségünk miatt csoportunk elfogadtatása és beintegrálása (PR tevékenység) volt. Eleinte egy kicsit iz zadó tényérrel csináltuk mindezt, nagyon jól ismertük és respektáltuk ugyanis az amerikai mondást, miszerint „Sohasem kapod meg a második lehetőséget arra, hogy jó első benyomást tegyél!” Utólag már nyugodtan kijelenthetem, hogy hál’ Istennek, igazándiból nem volt második lehetőségre szükségünk... Fentiek érdekében kidolgoztuk a konkrét szituációnak megfelelő angol nyelvű szakmai protokollokat és szóróanyagokat, egyidejűleg a terület járványügyi-laboratóriumi fel derítésével és a katonai-szakmai kapcsolatok felvételével. Ennek eredményeképpen rövid idő alatt sikerült rendkívül jó kapcsolatokat

kiépítenünk az AFOR parancsnoksággal és annak egészségügyi vezetésével, a különböző NATO- és nem NATO alakulatok egészségügyi szolgálataival és intézeteivel (spanyol, cseh, olasz, német, tunéziai, francia, holland, belga, osztrák katonai kórházak). Továbbá a jelenlévő nemzetközi és humanitárius szervezetekkel (legjelentősebbek: WHO, ENSZ Menekültügyi Főbiztosság, OXFOM, Samaritanian’s Purse, Norwegian Church), valamint az albán hatóságokkal, intézetekkel és a helyi lakossággal (Albán Közegészségügyi Intézet, albán központi katonai kórház, Albán Honvédség egészségügyi csoportfőnökség).

Laboratóriumunk mintegy 800 vizsgálatot végzett, beleértve a kiemelt jelentőségű vízvizsgálatokat, étel-miszer-vizsgálatokat, a bakteriológiai és parazitológiai székletvizsgálatokat, a sterilitási, mikológiai és vírusvizsgálatokat, valamint a rovar- és rágcsálókontrollt.

A fentiekén kívül saját anyagainkkal elvégeztük a spanyol kontingens és az amerikai szamaritanusok kullancs közvetítette vírusos agyvelőgyulladás elleni *immunizálását, oktatási-kiképzési, valamint tudományos tevékenységet* is folytattunk (az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága megbízásából kidolgoztuk az Albániára vonatkozó rovar- és rágcsálóirtási protokollt, valamint erre helyi szakembereket képeztünk ki).

A kontingens tevékenységét elismerve, a csoport parancsnokát – jelen fejezet szerzőjét – másfél hónap elteltével az *AFOR Egészségügyi Szolgálatfőnöke közegészségügyi helyettesévé* nevezték ki, majd augusztus 10-től a misszió befejezéséig megbízták az *AFOR Egészségügyi Szolgálatfőnöki* teendők ellátásával.

A kontingenst meglátogatta, és elismerését fejezte ki többek között a spanyol miniszterelnök, a magyar külügyminiszter, az albán miniszterelnök-helyettes, a spanyol és magyar nagykövet, spanyol és magyar parla-

Menekülttábor látképe a telepített közegészségügyi-járványügyi laboratóriumból

menti delegációk, a NATO erők parancsnokának helyettese és az albán vezérkari főnök.

Fentiek alapján a művelet magyar szempontból úgy összegezhető, hogy kontingensünket rövid időn belül meg- és elismerték, munkája iránt nagy igény merült fel, ami igazolta előzetes elképzeléseinket és helyzetértékelésünket. Elmondható, hogy egy rendkívül sikeresnek ítélt NATO-műveletben egy, az AFOR parancsnok által katonailag és szakmailag is eredetinek és rendkívül sikeresnek mondott magyar egészségügyi állomány vett részt, folytatva és elmélyítve katona-egészségügyünk nagyon jó külföldi megítélését és maximálisan teljesítve a részére meghatározott feladatokat.

Szélesebb aspektusból vizsgálva a dolgokat megállapítható, hogy az albániai műveletben szerzett tapasztalatok és felismerések egyenesen vezettek a KFOR pristinai parancsnokságán 2001-ben Pannónia néven felavatott és az idei évtől NATO közös finanszírozásban működő Mikrobiológiai Egész-

ségügyi Laboratórium létrehozásához valamint a NATO-nak felajánlott és több igen komoly nemzetközi műveletben résztvevő Mobil Biológiai Laboratóriumi Komplexum kifejlesztéséhez.

Ha nem is ilyen egyenes az összefüggés, de nyilvánvaló, hogy a fenti tények, illetve az egyéb NATO műveletekben szerepelt és folyamatosan szereplő egészségügyi teamek és személyek elismertsége és sikere nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az utóbbi időben a Magyar Honvédség orvos tisztjei magas NATO beosztásokat tölthettek be. Mindez lehetővé tette, hogy kis hazánk meghatározó szerepet játszhatott és reményeink szerint a NATO akkreditáció előtt álló budapesti székhelyű Katona-egészségügyi kiválósági Központ révén a jövőben is játszani fog a NATO egészségügyi politikájának és irányvonalának kialakításában, mely egy hozzánk hasonló méretű ország esetében meglehetősen ritkán fordul elő.

SZOMBATI ZOLTÁN MK. EZREDES: TÉLI VEGYIVÉDELMI KIKÉPZÉSI ÉS RENDSZERGYAKORLAT

A Magyar Honvédség 93. Petőfi Sándor Vegyivédelmi Zászlóalj az elmúlt évekhez hasonlóan február 09-21. között az idén is végrehajtotta a téli vegyivédelmi kiképzést és a vegyivédelmi rendszergyakorlatot.

A kiképzés fő célja a szakbeosztásban szolgáló állomány (vegyi-, sugárfelderítő, vegyi-, sugármentesítő, sugárelleőr, harc- és gépjárművezető) gyakoroltatása a valóságot legjobban megközelítő körülmények között, mérgező harcanyag imitációk és kis aktivitású zárt sugárforrások alkalmazásával a téli időjárási viszonyok sajátosságainak figyelembevételével. A kiképzés és a rendszergyakorlat további célja a parancsnoki beosztásokban (raj, szakasz és századparancsnok) szolgáló tisztek és tiszthelyettesek gyakorlati vezetői jártasságának növelése, valamint a „SÁRARANY MEZŐ-2009” gyakorlaton való részvételre kijelölt állomány szakmai gyakorlati ismeretszintjének emelése volt. A „SÁRARANY MEZŐ-2009” gyakorlat a szlovákiai Zemianske Kostol’any mellett kiépített speciális gyakorlópályán, éles (azaz valóságos) mérgező harcanyagok alkalmazásával kerül levezetésre, két ütemben, előreláthatólag április és november hónapban. A két időpontot a gyakorlólét befogadóképessége indokolja, mivel egy időben maximum 30 fő képezhető ki. Az említett gyakorlat szerves részét képezi az NRF 13. váltásába felajánlott ABV felderítő szakasz felkészítésének.

A téli időszak (és az ekkor szokásos hideg) az általánostól eltérő feladat-végrehajtást igényel a szakállománytól. Egyrészt ilyen meteorológiai viszonyok között a vegyi anyagok

(a mérgező harcanyagok és az imitációs anyagok egyaránt) kimutatása a jelenleg rendszeresített vegyifelderítő eszközökkel nehezebb és több időt vesz igénybe, mivel az említett anyagok az alacsony hőmérsékleten kevésbé párolognak, a levegőben kisebb a koncentrációjuk és a kimutatásuk alapjául szolgáló vegyi reakciók is lassabban játszódnak le. Ugyanakkor a terepen a mérgező harcanyagok jóval tovább megmaradnak.

Télen a vegyi-, sugármentesítés végrehajtása is több időt és mentesítő oldatot igényel. Ezen felül figyelembe kell venni, hogy a vegyi és/vagy sugárszennyezett harc- és gépjárművek felületére (elsősorban az amúgy is nehezen hozzáférhető alvázra) sár és jég rakódhat, amely gyakran lefedi, „megvédi” a szennyeződést, éppen a leginkább szennyezett részekben. A sár és jég eltávolítása megkönnyíti a mentesítés végrehajtását, számottevően javítja a mentesítés hatásfokát, de a művelet során fokozott figyelmet kell fordítani a személyi védelem és környezet rendszabályainak maradéktalan betartására.” „A járművek tisztítása során ugyanis a szennyező anyagok egy részét is lemosás, ami veszélyeztetheti a végrehajtók egészségét és a környezetet.”

A téli szakfelkészítés több, egymástól időben és térben jól elkülöníthető részből állt. Az 1. ütemben történt a feladatok tervezése és szervezése. Január 08-án indító, 27-én fő tervezői konferencia, majd február 05-én záró koordináló értekezlet tisztázta a gyakorlaton végrehajtandó általános katonai és szakmai feladatokat. Közben kidolgozásra került a gyakorlat költségvetési és levezetési terve,

valamint a szakági (logisztikai, híradó, egészségügyi) biztosítási tervek, illetve az egyéb okmányok (a szolgálatok okmányai, a kiegészítő KFR okmányok, stb.).

A következő ütemben a munka-, környezet- és tűzvédelmi oktatások történtek. Ekkor került végrehajtásra a menetek biztosítását végző forgalomszabályozó katonák felkészítése is. A február 04-05-én levezetett módszertani foglalkozásokon a századparancsnokok felkészítették a foglalkozásvezetőket a kiképzés általuk elvárt színvonalú levezetésére.

A téli vegyivédelmi kiképzés február 09-13. között a laktanyában kialakított gyakorló pályákon és az egyéb, kiképzésre igénybe vehető laktanyai területen zajlott.

Ezen a kiképzésen a zászlóalj kijelölt állományán kívül részt vett:

- a ZMNE III. és IV. évfolyamos vegyivédelmi hallgatói;
- az MH 54. Veszprém Légtérellenőrző Ezred vegyivédelmi katonái;
- az MH Veszélyes Anyagellátó Központ vegyivédelmi tisztje.

A gyakorló pályákon és az egyéb kiképzésre alkalmas helyeken a vegyi-, sugárfelderítő állomány végrehajtotta:

- az egyéni vegyivédelmi eszközök időben történő, szakszerű alkalmazásának begyakorlását;
- a rendszeresített hordozható vegyifelderítő és sugárzásmérő eszközök kezelésének tökéletesítését;
- az ismert és ismeretlen mérgező harcanyagok kimutatásának gyakorlását (imitációs anyagok alkalmazásával!);
- sugárszint és sugárszennyezettség mérés gyakorlását kis aktivitású, zárt, mágneses sugárforrások alkalmazásával;
- mintavételt különböző szilárd és folyékony anyagokból;
- a rendszeresített vegyi-, sugárfelderítő harcjármű (VSRDMM-2M) előkészítését szakfeladatok végrehajtására.

Ismert mérgező harcanyag (imitáció) kimutatása

A mentesítő katonák az alábbi feladatot gyakorolták:

- a rendszeresített szakgépjármű (FMG-68) előkészítését szakfeladat végrehajtására;
- a mentesítő gépkocsi telepítését különböző módokon,
- a 78M motoros fecskendő telepítését;
- a személymentesítő utánfutó (SZMU) telepítését.

A tervezett feladatokat az állomány eredményesen végrehajtotta, az egyetlen negatívum a módszertani foglalkozáson az alacsony részvételi arány.

A kijelölt bizottság február 13-án elvégezte a gyakorlatra kijelölt technikai eszközök szemléjét, valamint a kivonuló állomány okmányainak, felszerelésének ellenőrzését. A szemle során megállapítást nyert, hogy a kijelölt eszközök közül 1-1 FMG-68 és VSRDMM-2M meghibásodott, így a gyakorlatra a tervezett mennyiségnél kevesebb áll rendelkezésre. Emiatt szükségessé vált a betervezett szakfeladatok pontosítása (korrekciója).

Az előkészítő részleg február 15-én megkezdte a tábor kiépítését az MH Bakony Harckiképző Központ csörlőházi gyakorló-

Személymentesítő utánfutó telepítése

terén. A munka azonban elhúzódott, mivel a havas, jeges úton a darus gépkocsi nem tudott a táborhelyre felmenni, így az anyagok kimálházása a konténerekből a tervezettnél több időt igényelt. A szolgálati helyek berendezését követően a tábori szolgálatok aznap megkezdték feladataik ellátását. Február 16-án – végső ellenőrzés és menetparancs kiadását követően- a gyakorlatra kijelölt állomány a gyakorlat első mozzanataként menetet hajtott végre a gyakorlótérre.

Az egységes sátorrend kialakítását és a tábor rendjét szabályozó parancs kihirdetését követően folytatódott a gyakorlat.

A vegyvédelmi rendszergyakorlat tárgya: válságkezelő műveletek ABV támogatási feladatainak végrehajtása volt.

Ezen belül a vegyi-, sugárfelderítő alegységek az alábbi konkrét feladatokat végezték:

- vegyi-, sugár- és időjárásfigyelő őrstelepítése;

- menetvonalak, előrevonási és harántútvonalak vegyi-, sugárfelderítése;
- szennyezett terepszakaszok, területek felderítése, megjelölése;
- minták vétele, továbbítása;
- harcjárművel nem járható területek gyalogosan történő sugárfelderítése;
- NBC-1 és NBC-4 jelentések összeállítása és továbbítása;
- részleges mentesítés elvégzése;
- a VSBTR harcjármű csapatpróbát követő visszajavításának ellenőrzése, a csapatpróba után felszerelt jelzőzászló kidobását lehetővé tevő felszerelés működőképességének kipróbálása (a módosítást követően a szennyezett területek határait jelző zászlókat az eddigi módszertől eltérően nem kilövik, hanem a harcjármű belsejéből kidobják. Így megoldható a NATO szabványban előírt kiegészítő adatok -a mérés időpontja, a szennyeződéstípusa, mértéke- feltüntetése a zászlókon).

Vegy-, sugárfigyelő raj parancsnoka álláspont meghatározás közben

A mentesítő alegységek a következő szakfeladatokat látták el:

- mentesítő helyek, mentesítő állomások telepítése és működtetése;
- szilárd burkolatú utak mentesítése;
- víz melegítése (a mentesítő gépkocsi tartályában);
- mentesítő gépkocsi feltöltése külső vízforrásból.

A fenteken túl a gyakorlat kiemelt célja volt a raj és szakasparancsnoki állomány parancsnoki munkájának gyakoroltatása szakmai feladatok vezetése során.

Az időjárási viszonyok a gyakorlat teljes időtartama alatt rendkívül kedvezőtlenek voltak. A hideg, havas, szeles idő következtében a gyakorlótéren több út részlegesen járhatatlanná vált, valamint nagymértékben megnövekedett a meghűléses megbetegedések száma. Ennek következtében folyama-

Mentesítő hely telepítése

tosan csökkent a gyakorlaton kint lévő állomány létszáma. A technikai biztosítást végző logisztikai részleg naponta többször mentette a hóban elakadt szakgépjárműveket. A nehézségek ellenére a katonák fegyelmезetten végezték feladataikat.

A gyakorlat szakaszgyakorlatokkal zárult, amelyeken a sajtó képviselői is megismerkedhettek a zászlóalj fontosabb szakfeladataival. A tábor felszámolását követően a résztvevő állomány február 21-én vonult be a laktanyába.

A gyakorlat azonnali értékelése február 24-én, a részletes értékelés február 27-én történt.

A rendszergyakorlat legfontosabb tapasztalatai:

- az alapvető szaktechnikai eszközök, elsősorban a mentesítő gépjárművek előregedtek (több mint 40 (!) évesek), működésük főként a gépjármű vonatkozásában megbízhatatlan, gyakran meghibásodnak. Cseréjük, új eszközökkel történő felváltásuk tovább nem halogatható. (A gyakorlatra hétfőn kivitt 5 FMG-68 mentesítő gépjárműből péntekre 2 maradt üzemképes!)
- a túl kevés híradó eszköz alkalmazása nehezíti a vezetést, de a szükséges mennyiségnél több eszköz használata sem

*VSBTR harcjármű menetvonal vegyi-,
sugárfelderítése közben*

- előnyös (a rajparancsnoki állomány a szakfeladatok végrehajtása során számos esetben nem a VSBRDM-2M harcjárművek beépített R-173P rádiójával forgalmazott, hanem az egyéb célra biztosított EDR rádió);
- az egészségügyi biztosítási tervet részletesebben kell kidolgozni, és pontosan szabályozni kell a laktanyai egészségügyi központ, valamint a kitelepült egészségügyi részleg közötti együttműködést és a feladat-megosztást;
  - a téli körülmények között fontos lenne megbízható, jó terepjáró képességgel rendelkező sebesültszállító gépjármű, mivel az MH 43. Nagysándor József Híradó és Vezetéstámogató Ezredtől kölcsönkapott (a zászlóalj nem rendelkezik ilyen kategóriájú üzemképes járművel) UAZ sebesültszállító nem minden esetben tudott megbirkózni az útviszonyokkal;
  - az előkészítő csoportnak több időt kell biztosítani a tábor telepítésére és a követelményeknek megfelelő szintű berendezésére;
  - az alegység parancsnoki állomány kiképzése során nagyobb figyelmet kell fordítani a terepen végzett parancsnoki munkára;
  - a szakfeladatok eredményes végrehajtása a téli, mostoha időjárási viszonyok között is lehetséges;
  - az új típusú VSBTR harcjármű megfelel a vele szemben felállított szakmai követelményeknek és alkalmas a jelenleg rendszeresített VSBRDM-2 és VSBRDM-2M harcjárművek kiváltására. Szakfelszerelésének kiegészítésével megteremthető a vegyi azonosítási és a biológiai alap felderítő képesség;
  - a gyakorlat elérte a célját, jól szolgálta a katonák és az alegységparancsnokok általános katonai és szakmai ismeretszintjének emelését.
- A téli vegyivédelmi szakkiképzés és rendszergyakorlat a zászlóalj egyik fontos 2009. évi rendezvénye volt. Eredményes végrehajtása kellő alapot biztosított további feladataink eredményes teljesítéséhez. Az év során a nukleáris baleset elhárítási kiképzés, a számítógéppel támogatott törzsvezetési gyakorlatok, a nyári vegyivédelmi szakkiképzés és rendszergyakorlat, a légi sugárfelderítési szakkiképzés, a „BEVÉTELSI IRÁNY-2009” hazai, a „SÁRARANY MEZŐ-2009” nemzetközi gyakorlat, az ABV RIÉR gyakorlat, az NRF 13. váltás ABV felderítő szakaszának kiképzése és szolgálatba léptetése képezik további fő feladainkat.

Fotók: Bödő Viktória közalkalmazott

ANTAL LÁSZLÓ MK. ALEZREDES: A „SZENT-ISTVÁN” EXPEDÍCIÓ – 2008.

A mai Magyarország nem rendelkezik tengeri kijáráttal, azonban tudjuk nem volt ez mindig így. Voltak állami létünknek olyan periódusai, amikor önálló országgént, máskor monarchiában, nemcsak hogy tengeri kijáráttal, de természetes módon az ehhez szükséges elengedhetetlen tartozékkal, flottával is rendelkezünk.

„Közelmúltunk” haditengerészetének egyik gyöngyszeme volt a Szent-István csatahajó, melyre úgy gondolom, hogy rövid élete ellenére az akkori és a mai kor magyarjai is büszkék lehetnek, s melynek emléke felidézésre és megőrzésre érdemes.

2008.-ban, a csatahajó elsüllyesztésének 90. éves évfordulója alkalmából, civil kezdeményezésre egy újabb kutatás vette kezdetét, melyhez csatlakozva (ha már évfordulóknál tartunk) a Magyar Honvéd Folyami Hadihajózás 160. éves évfordulója alkalmából a Magyar Honvédség katona bűvárai is részt vehettek.

MÚLTIDÉZŐ

Ausztria és Magyarország az 1867-ben létrejött kiegyezés alapján (1867. évi XII. törvénycikk) közös külüggyel és hadüggyel bírt, valamint a pénzügynek az a része is közössé vált, amely e két terület fenntartásához, működtetéséhez volt szükséges. A közös hadsereg része volt az a haditengerészet, melybe a birodalom minden részéből vonultattak be matrózokat, s mely haditengerészetben egyre nagyobb számban jelentek meg a magyar nevet viselő egységek (1918-ig 19 egység), többek között a Szent-István csatahajó¹ (1. sz. kép) is.

A Szent-István csatahajó

A Szent-István, az Osztrák-Magyar Monarchia legmodernebb, legnagyobb és legerősebb csatahajója volt, melynek építéséhez a már korábban befejezett egységek építése és működése során megszerzett tapasztalatokat felhasználták, s ezek ismeretében módosították az eredeti terveket. Ennek eredményeként az „testvérhajók”-hoz képest nagyobb hatásfokú, jobb kazánokkal; megbízhatóbb turbinákkal rendelkezett. Egy másik technikai újításnak köszönhetően a turbinák irányváltásának

¹ Csatahajó: a gépzemű, páncélozott harci hajók korszakában mindenkor, a legnagyobb és a legnehezebb tüzérséggel felszerelt hajóosztály neve. Valaha a tengeri harc mindent eldöntő eszközének tekintették, és a tengeri hatalom elsődleges szimbólumává vált. Megjelenését 1906.-hoz kötik, amikor elkészült az angol Dreadnought, egy minden korábnál erősebb típusú hajó.

A Szent-István műszaki paraméterei		
Hosszúság	152 méter	
Szélesség	27,3 méter	
Merülés	8,8 méter	
Vízkihozás	20.013 tonna (teljes terheléssel: 21.595 tonna)	
Fegyverzet	Fő tüzérség	12 db 305 mm-es H/45 ágyú
	Másodlagos tüzérség	12 db 150 mm-es H/50 ágyú
	Kiegészítő tüzérség	18 db 70 mm-es H/50 ágyú
		2 db 70 mm-es H/18 ágyú
		2 db 47 mm-es H/44 ágyú (légvédelmi)
	4 db 450 mm-es torpedóvető cső	
Páncélzat	A hajótest oldalán	280 mm
	A fedélzeten	48 mm
	A tüzelés-irányító központban	356 mm
	A lövegtoronyokon	305 mm
Üzemanyag	1.844,5 tonna szén és 267,2 tonna olaj	
Hatótáv	4.200 tengeri mérföld (7778,4 km) egyszeri feltöltéssel	
Teljesítmény	26.400 LE	
Személyzet	1087 fő	

1. sz. táblázat

következtében egyaránt alkalmasak voltak előre és hátramenetre egyaránt, míg a korábbi hajóknak külön-külön kellett 2-2 turbina ugyanerre a célra. Emiatt a 4 hajócsavar helyett itt már 2 is elegendő volt.

Egy másik nagy jelentőségű fejlesztésnek köszönhetően, míg a korábbi hajók fedélzeti ágyúi egy vízszintes síkban kerültek elhelyezésre, így az ágyuk csak valamely irányba voltak alkalmasak a kilövésre egyazon időpontban. A Szent-Istvánon azonban a lövegtoronyot függőleges „kétemeletesre” építették, minden emeleten ágyukkal. Ennek következtében egyidőben, 360°-ban elforgathatóak voltak két különböző irányú kilövést is lehetővé téve.

1906-ban vízre bocsátották Nagy-Britanniában az első DREADNOUGHT nevű és rendszerű csatahajót, amely a csatahajók történelmében különleges jelentőségű volt. Ennek hatására Bécsben, a közös hadügyminisztérium tengerészeti osztályán úgy döntöttek, hogy a jövőben az új csatahajók építésénél szintén ezt a fejlesztési irányt kell követniük.

1908-ban ki is adták azokat az irányelveket, amelyeket a nagyméretű úszóegységek tervezéséhez és építéséhez szükségesnek tartottak.²

1910-ben a hajóegység megrendelésre került, melynek elemeit a trónörökös Ferenc Ferdinánd eredeti elképzelése alapján a Tegetthoff, Prinz Eugen, Don Juan és Laudon nevekre kívánták elkeresztelni. Azonban a magyarok tiltakozásának hatására a negyedik hajó neve először Hunyadira, majd végül Szent-Istvánra változott az uralkodó Ferenc József döntésének megfelelően, amiért a trónörökös természetesen megsértődött.

Az 1912-es gerincfektetést követően a Szent-István vízrebocsátására 1914. január 18.-án 11,00-kor került sor. A hajó keresztanyja Mária Terézia főhercegnő volt. Sajnos a névválasztással megkezdett és a hajóval összefüggő „árnyékok” az új névvel nem tűntek

² Korábban egy-egy hajóegységhez 3, majd később 4 db azonos méretű és fegyverzetű hajó tartozott.

el a hajó életéből, hiszen a vízre bocsátáskor súlyos szerencsétlenség (okkal feltételezhető, hogy szabotázs) történt. A lebiztosított és többször is ellenőrzött horgonyláncok a ledobás után valahogy eloldódtak, s a fedélzeten kifutva egy munkást halálra zúztak, egyet pedig súlyosan megsebesítettek.³

A csatahajó ezt követően 1915-ben került szolgálatba állításra a szokásos lövéspróbák, próbajáratok és torpedóvetési gyakorlatokat követően.

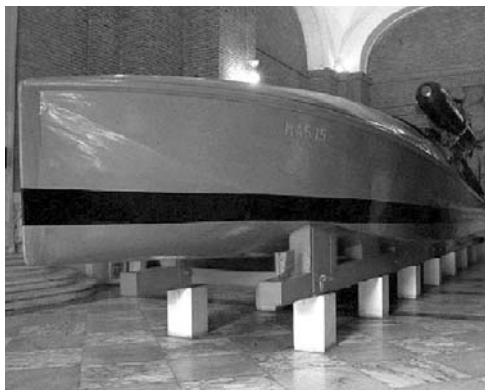
Időközben kitört az I. Világháború, azonban ennek menetére a Szent-Istvánnak ráhatása különböző okokból kifolyólag nem volt, mígnem 1918. júniusában az Osztrák-Magyar Monarchia frissen kinevezett főparancsnoka elhatározta, hogy a korábbi tétlenséggel ellentétben, illetve nem a védekezés, hanem a támadás érdekében beveti legütőképesebb hajóegységét, így a Szent-Istvánt is az Otrantói-szoros elleni akcióban.

A GYÁSZ NAPJA

Ebben az időpontban a világháború vége már előrelátható volt, a Monarchia számolt a vereséggel, mégis abban bíztak, ha a tengeren csatát nyernek, jobb tárgyalási pozícióba kerülhetnek majd.

Az antant hatalmak által elzárt Adriai tenger felszabadtítását célzó hadművelet részeként 1918. június 10.-én hajnalban, a terv szerint teljes sötétségben vonult kísérőhajóival és a Tegetthoff testvérhajóval a Szent István a vízzen. Mivel egy technikai probléma miatt késésben voltak, teljes gözzel mentek a kazánok.

Premuda szigete előtt a hajnali sötétben (03,16-kor) a mozgó füstöt észlelve az Olasz

A vétkes MAS 15-ös az Olasz Haditengerészeti Múzeumban

Haditengerészethez tartozó, felderítő feladatot ellátó MAS 15. típusú torpedónaszádok közelben cirkáló egyike (2. sz. kép) (parancsnoka Rizzo kapitány), aki szinte vaktában két lövést adott le torpedójából a Szent-Istvánra majd „bátran”, de eredményesen elmenekült.⁴

A két lövés a két kazánt találta el, s talán ha bárhol máshol érte volna a találat, a Szent-István megmenekül, ugyanis ez volt a hajó Achilles-sarka. Süllyedni kezdett, hiába próbálták megjavítani a tengerészek a két találat által okozott réseket, miközben a hajó a vízbeömlés miatt vésziesen megdőlt. A kapitány az ágyúcsövek ellentétes irányba történő átfordításával próbálta helyrebillenteni a Szent-István, azonban ez sikertelen maradt. Lassan de megállíthatatlanul dőlt oldalra.

A hajnali sötétség eloszlását követően a közelben lévő Premuda szigete oly közelinek, s mégis elérhetetlennek tűnt. Egy másik elképzelés szerint a Tegetthoff hajó vontatta volna ki a szigetig, ahol a sekély vízben a lékek minden probléma nélkül kijavíthatóak lettek volna, de erre sem volt esély a vésztes dőlés következtében.

3 A fenti feltételezést támasztja alá az is, hogy 1912. novemberében – ugyanebben a gyárban – a Helgoland cirkáló vízre bocsátásakor a sóján két pokolgépet találtak. Ezért a gyár további őrzését a katonaság vette át.

4 Június 10-e ettől kezdve az Olasz Haditengerészet hivatalos ünnepe

Az erőteljesen megdőlt hajó fedélzetén már képtelenség volt megállni. A vészhelyzet ellenére az addig példás magatartást tanúsító legénységnek ekkorra két lehetősége maradt: várni a csodát, vagy vízbe ugrani.

A Szent-István ekkorra már gyorsuló ütemben feküdt fel a víz felszínére, s 6 óra 12 percor mindörökké elmerült hullámsírijában.

Agóniájában végül 89 fő, 4 fő tiszt és 85 fő matróz vesztette életét (a sebesültek száma 29 fő volt). Magyarként megjegyzem, hogy az áldozatokból 38 fő magyar nemzetiségű volt, akik önfeláldozó kitartással az utolsó pillanattig helytálltak.

A hősi halált halt tengerészek közül mindössze húsznak a holttestét találták meg, ők a polai tengerészeti temetőben lettek eltemetve, míg a többiek tengerésztemetőjévé a tenger vált közel 70 méteres mélységben.

KORÁBBI EXPEDÍCIÓK A SZENT-ISTVÁN CSATAHAJÓRA

A Szent-István maradványait sokáig nem bolygatta senki. Ez egyrészt annak volt köszönhető, hogy a hajóroncs pontos helye ismeretlen volt, másrészt a horvát illetékes hatóságok egyszerűen elzárkóztak a merülési engedélyek kiadásától.

Míg nem a csatahajó helyét végül maga a természet árulta el. A halászok arra figyeltek fel, hogy ritka halfajok egy egészen jól körülhatárolható helyen igen nagy számban lelhetőek fel. Természetesen kivetették hálójukat, de örömiük a hálóval együtt „elszállt”, mivel az valamiben elakadt. A helyszínre kiszálló horvát bűvárok ekkor, 1974-ben találták meg a hajót.

Az újabb próbálkozók 1990-ben olasz bűvárok voltak, akik merülését tervek szerint az olasz RAI televízió és más donorok finanszírozták. Azonban a rossz idő és a szponzorok időközben csökkenő száma miatt csak néhány merülést tudtak végrehajtani, s így az

eredmény egy rövid film lett, amelyen csak a tatjára fordult hajót lehetett látni.

Majd 1995-ben végre magyarok is kaptak engedélyt egy tudományos kutatószervezet végrehajtását célzó expedícióra.

Magyar részről az ötletgazda a debreceni illetőségű, nemzetközi bűvároktató Czakó László volt, akinek sikerült támogatóként megnyernie a Magyar Bűvárszövetséget.

Az azóta eltelt években (1994-98 között) több alkalommal is merültek magyar bűvárok valamely más országgal végrehajtott közös szervezésben, különböző kutatási célokát kitűzve a hajóroncsokhoz, melyek során több emléktárgy is a felszínre került. Ezek a polai Isztria Múzeumban kerültek kiállításra. Érdekesség, hogy a felhozott 36 darabból álló emléktárgy együttest is Czakó László hozta fel a felszínre, annak köszönhetően, hogy ő az egyetlen bűvár, aki a hajóroncs belsejében is járt.

Majd ezt követően sajnos félreértések és egyéb más tényezők miatt magyar bűvár nem kapott merülési engedélyt, sem szervező sem résztvevőként.

JELEN EXPEDÍCIÓ

És elérkezett a 2008-as év, amikor egy újabb vállalkozó szellemű bűvár, Zelenák József, a Magyar Bűvár Szakszövetség Oktatói Kollégiumának Elnöke, s egyben nemzetközi bűvár szaktekintély, korábbi ismeretségünk és közös szakmai munkánk alapján megkeresett (3. sz. kép).

Elmondta, hogy a csatahajó elsüllyedésének 90. éves évfordulója alkalmából a hajó maradványainak kutatására egy újabb expedíciót szervez, egyben felajánlotta a magyar katona bűvárok számára is a részvételi s egyben merülési lehetőséget.

E felajánlást követően, egyeztetve a lehetőségeket, mivel az elképzelés beleillett a

honvédségi évforduló sorozatba⁵ az előljárók részére is megjelentésre került.

Az eredeti elképzelés alapján először kerül végrehajtásra expedíció kizárólag magyar szervezésben és magyar merülésvezetéssel, de nemzetközi búvárcsapat részvételével. A terv az volt, hogy a kb. 12-14 fős merülő állomány 4-5 ország búváraiból verbuválódik, azonban idehaza is akkora érdeklődésű volt az esemény, hogy végül a teljes stáb magyar búvárokból állt össze (természetesen a kötelező érvényű horvát kísérő búvárokkal kiegészítve).

Továbbá ez az esemény volt az első olyan expedíció, amelyben a Magyar Honvédség részéről is részt vehettek katona búvárok.

Az expedíció főszervezői: Zelenák József és Antal László mk. alez.

Az expedíció céljai a következők voltak:

- Mivel ezidáig még senki sem vizsgálata a hajó melletti „roncsmezőt” (10-15 mé-

teres sáv a hajó teste körül) csak a hajót magát, ezért e roncsmező kutatása.⁶

- Fénykép és lehetőség szerint filmfelvétel készítése a hajóroncs egészéről.
- A hajó maradványainak korrózió vizsgálata, ennek érdekében a torpedó találatok helyéről fém mintavétel, majd laboratóriumi elemzése, annak megállapítására, hogy a hajó az eltelt 90 évben milyen mértékű károsodást szenvedhetett, s mennyi ideig kutatható még biztonsággal az önsúlyából adandó teljes összeroskadást megelőzően.
- Továbbá, az expedícióban való katonai részvételünk érdekében arra alkalmas búvárok felkészítése, s ezáltal a katonai búvár képességek továbbnövelése.⁷
- S végül, az expedíció keretében kegyeleti merülés végrehajtása, a holtak emlékére emlékmű elhelyezése, s annak megkoszorúzása.

Döntéshozóink (Szekeres Imre – honvédelmi miniszter; Havril András vezérezeredes – HM HVKF; valamint Tömböl László mk. altábornagy – MH ÖHP Pk) engedélye és támogatása alapján megkezdtük a részvételünkre vonatkozó előkészületi munkákat.

A résztvevő állomány vonatkozásában a MH 1. Honvéd Tűzszerész és Hadihajós

6 A hajó süllyedése közben még tovább sodródott, valamint saját vízszintes tengelye körül 180°-ban elfordult, így minden a feje tetején áll. Ennek következtében a hajóról sok minden a tengerbe eshetett.

7 A csatahajó közel 70 méteres mélységben helyezkedik el, amely merülések végrehajtása különleges búvártechnikai eszközök igénybevételét és speciális, mesterségesen előállított gázkeverékek használatát igényli. Jelenlegi búváreszközeinkkel legfeljebb 60 méteres merülési mélység, néhány perces mélyben eltöltött idővel érhető el az úgynevezett dekompressziós betegség miatt.

5 2008-ban 160 éves volt a Magyar Honvéd Folyami Hadihajózás

Zászlóalj búváraiból került kiválasztásra az a 4 fő búvár (Márfi Attila őrgy.; Varga Zsolt szds.; Török László ftörm.; Gulyás Tamás törm.), akik közül a felkészülés időszak végén „megversenyeztetve” a jelölteket, 3 fő vehetett részt a kutatás sorozatban 1 fő tartalékot képezve.

A kiválasztás általános szempontjai (kifogástalan egészségi állapot; kiváló merülési készség; átlagon felüli fizikai erőnlét; a feladat önkéntes vállalása) mellett, mérlegelésre került az is, hogy olyan búvárok vehessenek részt a részvétel érdekében végrehajtandó felkészítésen, akik a későbbiekben alkalmasak a megszerzett tudást magasabb szintre emelni, és ezáltal képesek a búvároktatói minősítést elérni, s továbbadni a szükséges elméleti és gyakorlati tudást a többi katonai búvárnak.

A feladat végrehajtásának ütemterve a következő volt:

- 2008.05.04.: Egyeztető értekezlet az érintett felek/résztvevők bevonásával. (MH 1. HTHZ bázisán)
- 2008.05.5.-18.: A beszerzendő búvártechnikai eszközök technikai paramétereinek meghatározása.
- 2008.05.29.-ig: A technikai eszközök beszerzéséhez szükséges pályázat megjelenítése.

Búváraink a szentendrei felkészülés közben

- 2008.05.26.-07.27.: A technikai beszerzése; valamint a kiválasztott búvárok fizikai felkészítése. (MH 1. HTHZ bázisán)
- 2008.08.04.-17.: Elméleti és uszodai felkészítés, az új búvártechnikai eszközök bemelegítése. (MH Központi Kiképző Bázis-Szentendre) (4. sz. kép)
- 2008.08.18.-24.: Kismélységű (18 méterig), nyíltvízi merülések végrehajtása. (Palatinus tó-Dorog)
- 2008.08.25.-31.: Nagymélységű (30 méterig), nyíltvízi merülések végrehajtása (Stettini tó-Hegyeshalom; MH 12 Lérak.E.) (5. sz. kép)

Merülési előkészületek a hegyeshalmi tónál

- 2008.09.14.-26.: Extramély, nyíltvízi merülések végrehajtása (Horvátország; Komiza)
- 2008.09.27.-10.05.: A Szent-István expedíció végrehajtása (Horvátország; Premuda szigete DNy 8 tengeri mérföld, a nyílt tengeren).
- Eközben 2008.10.02.: Kegyeleti merülés végrehajtása. (a fenti helyszínen)

A fenti időrend alapján búváraink felkészülésével párhuzamosan megindult az a háttér munka is, mely a sikeres részvétel mellett, mint kiemelt eseményt, a kegyeleti merülést készítette elő. Ennek keretében, mivel a kegyeleti merülésre meghívásra került a hor-

Az emlékmű és a koszorú

vát és az osztrák védelmi miniszter is, katona diplomáciai úton is megkezdődtek az előkészületek.

A kegyeleti merülés előtt a korábban írtaknak megfelelően elhelyezésre került egy emlékmű, amelyen az október 02.-i megemlékezés során egy bronzból készült babérkoszorú került elhelyezésre.

Az emlékművet és a koszorút (6. sz. kép) a Hadtörténeti Intézet és Múzeum (HIM) nevében, Dr. Holló József ny. altábornagy ajánlotta fel, melynek részünkre történő átadására egy sajtótájékoztató keretében a HIM-ben került sor 2008. 09. 16.-án.

A felkészülés eredményes és balesetmentes végrehajtása során a bűvár kollégák végrehajtották a Magyar Honvédség bűvárállományának legmélyebb merülését, ennek során egy B-17-es bombázó 75 méteres mélységben megtalálható roncsára merültek.

A sikeres felkészülést követően jöhetett az „éles” bevetés, az expedícióban történő részvétel közösen a tapasztalt és nagy szakmai gyakorlattal rendelkező civil kollégákkal.

A horvátországi felkészülés befejezése és

az áttelepülés után, megkezdődött a merülési bázisként szolgáló hajó feltöltése minden olyan eszközzel, felszereléssel valamint a merüléshez szükséges gázkészletekkel amely a merülés sorozat biztonságos végrehajtásához elengedhetetlen volt.

Az expedíció kezdetén megalakításra kerültek azok a kisebb bűvár csoportok, amelyek önállóan végrehajtván merülési feladataikat, más-más feladattal megbízva merültek a hajó különböző részein.

A nagy merülési mélységet (70 méter), valamint azt a tényt figyelembe véve, hogy a merülési bázisként szolgáló hajónak minden nap végén, mivel nem maradhatott kint a nyílt tengeren, az egyik közeli sziget kikötőjébe be kellett menni igen korlátozott volt a valós merülési idő.

E tényeket mérlegelve a tiszta merülési idők átlagosan 90 percesek voltak naponként, mely 90 percből a hajó roncsainak kutatásával nagyjából 20 percet lehetett eltölteni (fenékidő). A többi időt a roncsokhoz történő lemerülés, de leginkább a feljövétel tette ki. A merülésekhez alkalmazott korszerű bűvártechnikai eszközök és légzőgázok ellenére is mintegy 60 perc volt az ügynevezett dekompressziós megállók miatt a feljöveteli idő.

Ha mindezek számba vesszük, egyértelműen megállapítható, hogy egy nagyon szorosan összeállított program alapján, igen szűkös időkereteken belül, csak és kizárólag fegyelmetezett hozzáállással, a merülésre vonatkozó rendszabályok maradéktalan betartásával volt végrehajtható a terv. És persze az „égiek” áldásával és jóindulatával az időjárás vonatkozásában, ami az utolsó két napban már nem volt meg.

A bűvárok mindegyike nagy szakmai rutinnal és hasonló körülmények közötti merülési tapasztalattal rendelkező kolléga volt. Azonban a kutatási célok koordinálásához szükséges volt egy olyan személy jelenléte is, aki a fedélzeten „mozgatva a szálakat”, az

előzetes tudományos kutatások alapján szakmai iránymutatást képes adni a merülő állománynak, hogy a fenti leírás alapján igen szűkösre szabott 20 perces lent tartózkodási idő alatt a hajó mely részén és mit tegyen, elkerülve a bizonytalankodást és az ebből eredő idővesztést.⁸

Nos, e nélkülözhetetlen személy, aki szakmai iránymutatással volt képes ellátni a merülő búvárokat, Dr. Balogh Tamás volt, aki már részt vett a korábbi Szent-István expedíciókban is, s aki a hajóról írt és nálunk is megjelent könyv társszerzője.⁹

Szerencsére, legalábbis a merülés sorozat lején még minden jól haladt, a kitűzött feladatokat sikeresen végre lehetett hajtani, s így elérkezett az október 02.-i kegyeleti merülés ideje is.

A kegyeleti merülés kezdetének ideje 12,00-ra lett kitűzve, mely időpontra a merülő állomány a helyszínen minden rájuk vonatkozó előkészületi teendőt megtett, s várta a vendég delegációt szállító hajót a ceremónia megkezdéséhez.

A horvát féllel történt sikeres együttműködés révén rendelkezésünkre bocsátották a Horvát Haditengerészet Faust Vrancic nevű vontató hajóját (7. sz. kép) (a polgárháború előtt a hajó maga is búvárbázisként szolgált), amely az 54 fős nemzetközi delegációt a merülés helyszínére szállította.

A Faust Vrancic

A megemlékezés fő vendége Dr. Szekeres Imre, a Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere volt. A meghívott országok képviselőiben megjelentek Gordan Cacic a Horvát Védelmi Minisztérium államtitkára, valamint Omar Commenda altábornagy az osztrák hadsereg vezérkar főnök helyettese.

A delegáció helyszínre érkezését követően megkezdődött a kegyeleti merülés. Ennek kezdetén a miniszteri megnyitót követően a merülő katona búvárok rangidőse (Varga Zs. szds.) átvette azt a koszorút, amely a mélyben lévő emlékművön került elhelyezésre (8. sz. kép).

*A koszorú elhelyezése az emlékművön
(A fotót készítette: Selmeczi Dániel)*

8 Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a hajó 152 méter hosszú, a víz alatti látótávolság mindössze pár méter, akkor előállhat olyan helyzet, amikor a bűvár a hajó közepénél éri el a mederfeneket, s nem tudja megállapítani, merre van az eleje s a vége a hajónak. Találomra elindul az egyik irányba, s mire egy jellegzetes pontját megtalálja, s kiderül hogy rossz irányba indult, lehet hogy a fenékidő fele már el is telt.

9 Dr. Balogh Tamás - Csepregi Oszkár: A Szent István csatahajó és a csatahajók rövid története; General Press Kiadó, Szeged 2002.

Dr. Balogh Tamás előadás közben

A búvárok merülési feladatával párhuzamosan a hajó fedélzetén, a Szent-István csatahajóhoz kapcsolódó előadások megtartásával töltöttük ki az időt. Az előadások között, Dr. Holló József ny. altábornagy az Osztrák-Magyar Monarchia Haditengerészetéről; Dr. Balogh Tamás a Szent-István csatahajóról (9. sz. kép); Zelenák József (az expedíció vezetője) a jelen expedíció létrejöttéről, a kutatási célokról valamint az alkalmazott technikai eszközökről; Hajdu Gábor mk. ezredes a magyar katona búvárok részvételéről tartottak tartalmas és minden részletre kiterjedő előadásokat.

Időközben a terveknek megfelelően, balesztmentesen végrehajtásra került a kegyeleti merülés is, s a koszorút elhelyező katona búvárok, kiegészítve az IRM állományából az expedícióban résztvevő Domján András r. tzs-sal, megjelentek a hajó fedélzetén s jelentették a feladat végrehajtását. Ezt követő-

en minden, a hajón tartózkodó személy egy-egy szál fehér rózsát, mint a megemlékezés virágát a tengerbe szórta az ott hősi halált halt 89 tengerész emlékére. E momentumot egészítették ki a horvát tengerészek saját kegyeleti ceremóniájukkal, melynek részeként egy koszorút dobtak a habokba. (10.-11. sz. kép)

A megemlékezés virágai

A megemlékezés virágai

Befejezőként a miniszteri zárszó és a búcsú maradt.

Mi visszaindulva elhagytuk a merülés helyét, az expedíció tagjai azonban még maradtak, hiszen a betervezett feladatokból még volt hátra maradt, elvégzendő tennivaló.

Az időjárás azonban nem mindig volt kegyes a merülő állományhoz, így a kitűzött kutatási célok csak részlegesen voltak megvalósíthatóak. Másnap (10. 03.) a 2-3 méter magasságú hullámok ellenére ugyan, de nagy nehézségek árán tudtak merülni, de a további napokban már a kialakult helyi tornádók miatt lehetetlenné vált.

AZ EXPEDÍCIÓ EREDMÉNYEI

A korábbi részekben ismertetett célokat az időjárási körülmények alapján csak részben sikerült megvalósítani.

Azonban az elért eredmények még így sem lelicsinylendők.

Miért? Nos, elsősorban azért a korábbi, magyar részvétellel végrehajtott expedíciók során voltak kisebb-nagyobb problémák, és bűvárbalesetek. Ennek volt többek között köszönhető az a tény, hogy mintegy 10 évig a horvát hatóságok nem voltak hajlandók me-

rülési engedélyt kiadni magyar bűvároknak még közös szervezésű expedíció esetén sem.

A mostani merülés sorozattal a magyar bűvárok, és büszkén jelentem ki hogy közöttük a katona bűvárok is bebizonyították, hogy képesek és készek végrehajtani bonyolult merülési körülmények között balesetmentes feladatokat.¹⁰

Másodsorban, bár sajnós a fém mintavétel elmaradt, de a végrehajtott felmérésekkel és a fényképfelvételekkel egyértelműen bizonyítható, hogy a Szent-István csatahajó sorsa rosszabbra fordult, egy erőteljes állagromlás figyelhető meg rajta. Ennek eredményeként kijelenthető, hogy biztonsággal már nem sokkalig merülhető.

Ez miért okoz problémát?

Ugyan már 90 éve annak, hogy a csatahajó elsüllyedt, azonban még mindig nem tisztázott egyértelműen, miért is süllyedt el a hajó. Ugyanis hiába kapta a találatokat gyenge pontján, ettől még nem lett volna szabad elsüllyednie. Valamint a két torpedótalálat ellenére négy ahhoz hasonló lyuk van a hajó oldalán. Mitől származik a másik kettő. Csak feltételezések vannak. Ezek megválaszolásához még időre lenne szükség, de ha önsúlyából eredően összeroskad a hajótest, nem lesz már rá mód. Továbbá a 90-es évek közepén, amikor az eddigi egyetlen behatolásos merülést Czakó László végrehajtotta (az akkori technikai eszközök alapján ez igen merész, és nagy veszélyeket magában rejtő vállalkozás volt) csak egy töredékét tudta felhozni a hajón található emléktárgyaknak.

10 E tény láttán, és ennek köszönhetően, a helyszínen folyamatosan jelen lévő és a merülésekben résztvevő horvát biztosító bűvárok jelentései alapján a horvát hatóságok kérés nélkül ajánlották fel a következő évekre előre a hozzájárulásukat egy hasonló expedíció végrehajtásához a Szent-Istvánra és egy magyar vonatkozású másik csatahajóra is!!

A jelenlegi korszerűbb eszközök igénybevételével még mindig nem kockázatmentes, de már kivitelezhetőbb vállalkozás. Azonban csak addig, míg jelen állapotában megtalálható. S az idő könyörtelenül múlik.

Harmadsorban eredmény, hogy bűváraink újabb tanújelét adták annak, hogy a feladatokhoz való hozzáállásuk és feladat végrehajtási készségük révén felveszik a versenyt bárkivel. A felkészülés és a végrehajtás időszakában folyamatos kapcsolatban álltam kiképzőikkel, valamint az expedíció vezetőjével. A fenti hozzáállásuk alapján mindenki csak elismeréssel beszélt róluk, és aminek alapján azt mondták. „Ha segítség kell, csak szóljatok. Ha a többiek is ilyenek örömmel.”

Úgy gondolom ez alapján az a cél, hogy a későbbiekben a jelen merülésekhez végrehajtott felkészítés megfelelő alap lehessen annak további folytatásához, egy későbbi oktatói szint eléréséhez, e specialitás vonatkozásában maradéktanul teljesítésre került. Nem beszélve arról, hogy a felkészülés kapcsán egy újabb bűvár képesség jelent meg.

S végül, de nem utolsósorban itt is, és most is szeretném megköszönni azoknak a segítségét, támogatását, amellyel hozzájárultak az expedícióban való részvételünk sikeres megszervezéséhez, lebonyolításához.

Az expedícióban részt vettek:

- A MH 1. Honvéd Tűzszerész és Hadihajós Zászlóalj részéről:
Varga Zsolt szds.;
Török László ftörm.;
Gulyás Tamás törm;
Tartalék: Márfi Attila örgy.
- Az IRM BRFK tűzszerész-szolgálat bűvárai részéről:
Domján András r. tzls.
- A civil technikai bűvárok és szervezők részéről:

Zelenák József, az expedíció vezetője;
Dr. Balogh Tamás, az expedíció tudományos munkatársa;
Hadházi Zsófia, tolmács;
Gyurka Zsolt;
Ignác Zoltán;
Kovács József;
Piller András;
Seidl Róbert;
Selmeczi Dániel merülő bűvárok.

– A horvát hatóságok részéről:

Ante Plančić;
Dražen Gorički;
Kruno Zubčić.

Támogatók, segítők:

- Dr. Szekeres Imre, a Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere;
- Havril András vezérezredes, a HM HVK vezérkar főnöke;
- Tömböl László mk. altábornagy, a MH ÖHP parancsnoka;
- Juhász István vezérőrnagy, a HM HVK HKF főosztályvezetője;
- Dr. Holló József nyá. altábornagy, HM HIM főigazgatója;
- Dr. Isaszegi János vezérőrnagy; a MH KKB parancsnoka;
- Taligás Antal nyá. ezredes; a HM Kommunikációs és Toborzó Főosztály részéről;
- A HM HVKF Titkárság munkatársai;
- A HM NEF munkatársai;
- Huszár János ezredes; a MH ÖHP kiképzési főnöke;
- Kovács Péter zls., MH ÖHP HTECHF-ség beosztott tiszthelyettese;
- Hajdu Gábor mk. ezredes; MH 1. HTHZ parancsnoka;
- Kovács Péter főhadnagy; a MH 43. Hír. és Vt. E. logisztikai tisztje;
- Ajkai Beatrix ka., a MH BHK stúdiója;
- A MH 12. Léraj. e. munkatársai;
- A MH 37. Mű. Z. munkatársai.

MOLNÁRNÉ LÁSZLÓ ANDREA: A DOKTRINÁLIS SZAKTERÜLET KAPCSOLÓDÁSA A HUMÁNTUDOMÁNYOKKAL (II. RÉSZ, FORDÍTÁSTUDOMÁNY)

„Fogalmi kavalkád és doktrinális elmaradások miatt gyakran még az is előfordul, hogy azonos nyelvet beszélő katonák csak nehezen és sok magyarázkodás után értik meg egymást.”

Lippai Péter alezredes

A változó világ, a permanens átalakulások, az új kihívások, az eddig ismeretlen feladatok, a NATO egységesítési törekvései, illetve ezek bevezetése számos olyan ismerettel bővíti a hadtudományt, aminek közzététele nélkülözhetetlen. A különböző műfajú kiadványok megjelenésének koordinációját a Haderőtervezési főnökség doktrinális blokkja végzi. A doktrinális szakterület feladata és lehetőségei nem fejeződnek be az adminisztrációs köteleességek teljesítésével, a kiadvány-tervek a Geoinformációs Szolgálathoz jutatásával, estelegesen az éves tervek elkészítésével, hanem megvan a potenciális esély arra, hogy a doktrinális szakterület egyéb humán tudományi módszerek és kutatások interakciós övezetévé váljon. Tekintettel arra, hogy az összes MH-t érintő új információ, szabályozás csomópontja ezen a szakterületen van, így a doktrinális blokk sokoldalú tudományos kihívásokkal teli nyelvészeti alkotóteret is jelent. Ez annál is inkább kívánatos lehet, mert sok az olyan összetett és időszerű kérdés, amely releváns szemléletmódot és ahhoz igazított tudományos módszereket igényel.

Az előző számban a hadtudomány terminusalkotási felelősségéről szoltam. Jelen cikk

ezt a gondolatot kívánja kiegészíteni fordítás-tudományi megközelítésben.

PROBLÉMAFELVETÉS

A terminológiaalkotás súlypontja ma nem az innováción van, hanem a fordításon. Ezt hívjuk másodlagos terminusalkotásnak. Ebből következik, hogy nagyon sok ma használatban lévő hadtudományi terminus nem annak köszönhetően létezik a nyelvben, hogy valami hazai kutatás eredményeképpen létrejött technikát/struktúrát/rendszert el kellett nevezni, hanem egy már meglévő - jobbára angol - szót fordított le a kompetens szakember. Ebben az esetben már nemcsak a terminusalkotás szabályaival kell tisztában lennie a fordítónak, hanem a fordítás lehetőségeivel, szabályaival, esetlegesen normáival is. Jelen cikk rövid bepillantást kíván adni a fordítás-tudomány terminológiai területéről, fordítási stratégiákról, illetve a problémás kérdésekre próbál választ keresni, majd néhány alapvető normát fogalmaz meg.

A FORDÍTÁSRÓL ÁLTALÁBAN

Mielőtt bármiféle elemzésbe kezdenénk érdemes áttekinteni a viszonylag rövid tudományos múlttal rendelkező fordítástudomány, a múltját meghazudtolóan bő, irodalmának alap koncepcióit.

Mióta fordítás létezik vele együtt él egy szélsőséges kérdés is, szükség van –e rá egyáltalán. Azok ugyanis, akik beszélnek a nyelvet, azok meg is értik. Akik viszont nem beszélnek,

azok a fordítás hatására csak egy szűrőn át kapják az információkat. Régi mondás, hogy fordítás nem létezik, csak ferdtítés, ergo minden fordítás esetében számolnunk kell fordítási veszteséggel. Ebből következik, hogy a nyelvet nem ismerők az információnak csak egy töredékéhez jutnak hozzá a fordítások hatására. Nem nehéz ezt belátni egy irodalmi szövegre gondolva. A stílus, az érzések, az asszociációk, a beszélt nyelvi jelenségek a legtöbb esetben elvesznek. Elég, ha arra gondolunk, hogy a „szamovár” a XXI. század magyar emberének sosem fogja ugyanazt jelenteni, mint a XIX század orosz emberének jelentette.¹ Nem szükséges azonban belemennünk a szép-irodalmi művek fordításának nehézségeibe, mert sokkal több buktatóval találkozhatunk magunkat szemben, mint a számunkra sokkal relevánsabb szakszöveg fordítása esetében. Felismerve ezt az ellentmondást, Winter a fordító munkáját annak a szobrásznak a tevékenységéhez hasonlította, akinek egy márványszobor tökéletes mását kellett megalkotnia, oly módon, hogy nem áll rendelkezésre márvány. Ha jó szakember akár az eredetnél jobb alkotást is produkálhat, de az eredetinek sosem lesz az igazi mása. Ugyanez jellemző a fordító tevékenységére is, eleve halálra van ítélve. Jó fordítás még nem született!

Ennek fényében nézzünk meg néhány angol szakszót és vessük össze azok magyar változatával.

Nem kell ahhoz sok nyelvészeti háttértudás, hogy észrevegyük, minden nyelv, és minden kultúra másképp osztja fel a valóságot, és az észrevételeit más módon fejezi ki. Ennek következményeképp más nyelvtani szerkezetekkel rendelkezik, sőt sok esetben más szavakkal, kifejezésekkel is. Hogy csak a leg-

egyszerűbbeket említsük: nyelvtan szintjén a birtokos névmásokat nem szoktuk magyarra fordítani („*their shoes*”; „*a cipőjük*”; nem pedig „*az ő cipőik*!”); szavak szintjén: a „*cheek*” szónak is „*arc*” a magyar megfelelője, és a „*face*” –nek is, mert a magyar nyelv nem tud különbséget tenni a két arcrész között. (Pontosabban szólva nem tartja annyira fontosnak az arc részeinek megkülönböztetését, hogy külön szavakat használjon rá, csakúgy, ahogy az angol pedig arra nem érez affinitást, hogy használjon egy olyan szót, ami a „*testvér*”-t fejezi ki, nembeli különbségtétel nélkül.)

Ezek miatt a különbségek miatt vannak olyan módszerek – szakszóval élve fordítási stratégiák – amelyek teljesen elfogadottak, és valójában elkerülhetetlenek. Többek közt ennek köszönhetően szokták azt mondani, hogy a fordítás mindig hosszabb, mint az eredeti szöveg, mert nagyon gyakran kell magyarázatot fűzni a fordításban, vagy körülírni. Régen tudott tény, hogy egy szót egy szóval nem minden esetben lehet lefordítani! (Helyesebben szólva nagyon ritkán lehet egy-egy arányban fordítani.)

Ennek tudatában nézzünk most olyan fordítási stratégiákra példákat a magyar hadtudományi terminológiából, amelyek elfogadottak, egyben elkerülhetetlenek a fordítás során:

1. Ragozás a fordítás során

„*Air Traffic Services Reporting Office*” ennek a magyar megfelelője „*Légiforgalmi Szolgálatok Bejelentő irodája*”. Alaposan megvizsgálva az angol terminológiát, azt kell tapasztalnunk, hogy sok esetben állnak főnevek egymás mögött mindenféle előljárószo nélkül (talán a rövidegre való törekvés miatt). A magyar megfelelőjében az „*irodá*”-hoz a fordító odatette a birtokos személyragot jelezve, a birtok viszonyt. A ragozás teljesen elfogadott fordítási startégia.

2. Jelentésbővítés

Az „*Aerodrome forecast*” fordításában nemcsak, hogy a fenti ragozást látta szükség-

1 Érdemes itt megjegyeznünk, hogy a szamovár még le sem lett fordítva. Mennyit vesztett volna a jelentéséből/ „fényéből”, ha találhat rá egy magyar szót!

gesnek a fordító, hanem a jelentésbővítést is. A „*forecast*” ugyanis magában nem jelenti az „*időjárás előrejelzés*”-t, hanem csak valamilyen előrejelzést, előrejelzést. Elképzelhető, hogy az angol terminológia megint csak a rövidsége való törekvés miatt, nem használja a „*weather*” szót a „*forecast*” előtt. A magyar megfelelőjében viszont ott találhatjuk: „*Repülőtéri időjárási előrejelzés*”

Ugyanezzel a jelentésbővítési stratégiával élt a fordító a „*Take-off Run Available*” esetében, ugyanis a „*Felszállási nekifutásra rendelkezésre álló távolság*” magyar terminust adta meg fordításképpen betoldva a „*távolság*” szót.

Az ilyen fajta jelentésbővítések teljes mértékben elfogadhatók, ha úgy érzi a fordító, hogy ha bizonyos szavakat kihagy, akkor félreérthető, esetleg érthetetlen lenne a fordítása, vagy sokkal hosszabb lenne a hozzákapcsolódó magyarázat, mint az az egy-két szó, amit betoldásként használ. Ezzel ugyan néha nagyon hosszú lesz egy-egy szakszó, és messze nem elégíti ki a rövidség követelményét.

3. Jelentéskihagyás

Egyes jelentések kihagyásának oka az, hogy más-más kultúrák, népek, más és más háttértudással rendelkeznek. (Teljes mértékben logikusan az ellentéte a jelentésbővítésnek. A háttértudás hiánya miatt néha be kell szavakat toldani, a háttértudás megléte miatt néha ki lehet hagyni.) Ezt nem szabad összetéveszteni a félrefordítással, vagy a helytelen módon történő lerövidített fordítással. Csak abban az esetben lehet jelentést kihagyni, ha meg vagyunk bizonyosodva arról, hogy a szakma e nélkül is érti az adott terminust, és az a legteljesebb mértékben fedi az eredeti nyelv megfelelőjének a jelentését.

Abból a tényből kifolyólag, hogy a legtöbb esetben a technikát, stratégiát, szervezeti formákat mi veszünk át külföldről és nem mi vagyunk az exportálók, valószínűnek tűnik, hogy a jelentéskihagyás esetével a fenti szakvak/főnevek esetében nem fogunk találkozni.

Az viszont számtalanszor előfordulhat, hogy egy-egy angol szó széles jelentésköréből ki kell választanunk egyet, ilyen módon szűkítve a jelentést. Ezekben az esetekben a fordítónak óriási a felelőssége, hogy valóban a helyes és konvencionálisan elfogadott, illetve elfogadható jelentést adja meg. Erre példa az „*employment*”, ami egyszerre jelent használatot, alkalmazást is.

4. Should, must, have to

Egyes előírásoknál, használati útmutatóknál előfordulhat, hogy a fenti segédigékkel felváltva találkozunk a fordító. Felmerülhet a kérdés, hogy kell-e érzékeltetnie azt, hogy az angol eredetiben más-más segédigét használt a szöveg írója. Átadja-e ezt a stílust, kell-e elkerülnie a szóismétlést („*kell*”), vagy sem. Ez a kérdés szakszöveg esetén könnyedén megválaszolható: mindig a hazai szaknyelvi normát kell figyelembe venni. Az effajta műfajban íródott kiadványokban az többes szám első személyű felszólító mód az elfogadott, így ezt kell követni, kihagyva a segédigét (pl. „*a kart fordítsuk balra!*”). Egy másik lehetséges megoldás az egyes szám harmadik személy használata: „*a rajparancsnok határozza meg a mozgási irányt!*”.

Nem gyakori, de előfordulhat, hogy sor fog kerülni NATO szabványosítási egyezmények lefordítására. Tekintettel arra, hogy ez műfaját tekintve egyezmény, a fordítónak itt is a szakmai normát kell követni, ergo meg kell vizsgálni egy más területhez tartozó egyezményt, és annak a szóhasználatát kell követni.²

2 Egy megállapodás például az alábbi nyelvi eszközöket tartalmazza:

Hat –het alakos többes szám harmadik személyű igék: „*utazhatnak, tartózkodhatnak, átutazhatnak, meghosszabbíthatja*”;

2, Jelen idő egyes szám harmadik személyű igé: „*megtagadja, jogosít, ad k*”;

3, Jelen idő többes szám harmadik személyű igék: „*mentesülnek, állítják ki, értesítik, kötelezik*”;

4, melléknév: „*köteles*”

Amennyiben azonban szakmailag indokolt, hogy különbséget tegyünk a „*should*” és a „*must*” között, mert például az egyik tevékenységforma ajánlott, míg a másik kötelező, akkor ezt valóban érzékeltetni kell.

5. Transzliteráció

Nem feltétlen a fordítás kategóriáját képezi, de megoldásként néha alkalmazható az úgynevezett transzliteráció, azaz az átírás. Ebben az esetben nem adjuk meg az idegen szó magyar megfelelőjét, de annak érdekében, hogy illeszkedjen a magyar hangrendhez, fel tudja ölteni a különböző ragozási formákat, és a magyar helyesírási szabályok érvényesíthetők legyenek rá, átírjuk a magyar kiejtés szerint. Ennek alapján vált a laser lézerré, a file-fájllá, stb.

6. Egyéb fordítási stratégiák

Az általam tanulmányozott szakirodalmakban nem találtam példát egyéb átváltási műveletre, elképzelhető, hogy a hadtudományi terminológia nem is ad erre lehetőséget, de az érdekesség kedvéért – és az lehetőség felvillantásának kedvéért – megemlíteném, hogy szépirodalmi szövegek fordításakor elfogadott a teljes átalakítás is. Ez azt takarja, amikor a fordító annyira figyelembe veszi a célnyelv kultúráját, hogy ahhoz szabja a fordítást is. Ilyen módon az angol „*tea*”-t lehet magyarra „*kávét*”-nak fordítani, mert körülbelül azt a társadalmi funkciót tölti be az angolok teázása, mint a magyarok kávézása. A leggyakoribb ez az átalakítás a becenevek fordításánál, például a dánban a becézésre használatos „*Mine lille pusling*”, „*kagylócskám*”-at célszerű magyarra „*nyuszikám*”-nak fordítani.

Elfogadott még az antoním (ellentétes jelentésű) fordítás, például a „*you must*

remember...” minden félreértés nélkül fordítható „*emlékezz arra, hogy...*” szerkezettel.

Ezután térjünk át a szakmailag megkérdőjelezhető fordításokra.

7. Szinonima használat

Tudományos szempontból a lehető leginkább elítélendő dolog a következtetlenség. Egy terminussal kapcsolatban alapvető követelmény a szinonimamentesség, azaz egy angol szónak mindig ugyanazt a magyar fordítását kell megadni. A szakszöveg stílusa sok tekintetben eltér az irodalmi szövegétől, de az a leglátványosabb különbség, hogy a szóismétlés nemcsak előfordul, nemcsak elkerülhetetlen, hanem követelmény is. Legalábbis a szakszavak esetében. Egy tudományos munka csak abban az esetben értelmezhető megfelelően és kutatható a későbbiekben, ha egyöntetű a szakszóhasználat. Ez nemcsak a munka egész terjedelmére igaz, hanem a tudományág egészére. Gyakran előfordul, hogy az „*SOP*” rövidítést „*HAMU*”-nak (hatályos műveleti utasítás) „*hatályos műveleti szabály*”-nak, vagy „*állandó működési eljárás*”-nak adja meg a különböző okiratok szerzője. Tudnunk kell, hogy különböző szövegek értése, feldolgozása más-más agyi tevékenységet igényel, aktivál.⁴ Szakmai dolgozatok feldolgozása közben az olvasó agya erősen fókuszál a kulcsszavakra, szakszavakra, és meglehetősen közben nagy erőfeszítést tesz a helyes megértés érdekében. (ugyanilyen mértékű erőfeszítés nem tapasztalható a szépirodalmi művek, bulvárlapok, stb. esetén.)⁵

3 Standing Operation Procedure

4 Másképp értünk meg egy telefonkönyvet, egy étlapot, egy bulvárlapi hírt, és másképp egy tudományos szakirodalmat.

5 Ennek ellenére előfordul, hogy ugyanazt az objektíven megírt szakszöveget másképp értelmezik, ennek oka a Szondi-féle sorstesztben keresendő. Ennek hosszúsága miatt itt ezt nem részletezem.

5, segédige: „*kell*”.

Ennek alapján kell elemezni egy egyezményt és a nyelvi eszközeit alkalmazni a fordítás folyamán.

Nemcsak fordítástudományi oka van tehát a következetességnek, hanem pszichológiai is. Minél inkább elveszi az olvasó figyelmét az a tény, hogy az ugyanarra a fogalomra vonatkozó, de különböző szakszavakat próbálja azonosítani, annál kisebb az esély arra, hogy a többi szakmai információt helyesen értelmezze.

Az „SOP” hivatalosan elfogadott fordítása a „HAMU”, törekedjünk ennek a használatára.

Hasonló módon találkozhatunk a „ROE” rövidítés fordításának többféle variációjával: „*fegyveres erőszak kezelésének szabályai*”, vagy „*fegyverhasználat szabályai*”, ami messze nem jelenti ugyanazt, vagy hasonló módon a „*standard day of supply*” is jelentett már „*közepes napi felhasználási ráta*”-t; „*szabvány napi ellátási norma*”-t, vagy „*napi készlet*”-et.

8. Következetlenség

Semmiképp nem helyénvaló következetlenül fordítani, abban az esetben, ha a fordító tudja, hogy terminusalkotási feladatot is végez. Vannak konvencionálisan használt szavak egy-egy angol szóra. Ezeket a hadtudomány egésze elfogadta, használja tudományágtól függetlenül. Ezekhez célszerű ragaszkodni, hacsak nincs súlyos szakmai indok, ami ellene szólna. Ennek megfelelően a „*group*” szót nem feltétlen szükségszerű „*kötet*”-nek fordítani, a „*unit*” szót pedig „*csoport*”-nak bizonyos szóösszetételekben.

9. Az idegen szavak magyar ragokkal történő ellátása

Nem ritkán találkozhatunk olyan jelenséggel, hogy a szöveg írója nem fordítja le az idegen szakszót, gondolván, hogy minden olvasója használja és érti, de a magyar szövegben - az angoltól eltérően - a mondatba építés miatt ragozásra van szükség. Így az író idézőjelbe téve, kötőjellel, raggal látja el az idegen szót.⁶ Ezt a fajta írói attitűdöt mindenképp

kerülnünk kell, hiszen ily módon mind a két nyelv alap nyelvi törvényei ellen vétünk. Az angol nyelv aglutináló, a magyar flektáló, az egyik ragoz, a másik előljárószavakat használ. Az egyik nyelvi szabályait nem lehet egy másik nyelvben érvényesíteni, akkor főképp nem, ha az a nyelv azt a jelenséget nem is ismeri. Ezen a ponton kell megjegyeznünk, hogy beszélt és írott nyelv között különbséget kell tennünk. A nyelvtudomány ismer beszélt és írott nyelvi jelenségeket, hogy mást ne említsünk szóban gyakran „özünk”, amit írásban sosem jelenítünk meg. Elképzelhető, hogy szakemberek egymás közt beszélgetve kódváltással élnek és egy-egy szakszót angolul mondanak ki, de írásban ezt kerülni kell.

Ilyen esetben az egyetlen megoldás az, ha a szakszót átírjuk a magyar fonetika szabályai szerint, és ragozzuk. (volt erre már példa, amint fentebb láttuk a lézer, fájl, stb. szavak esetén.) Pld.: misön kárdját. Azt gondolom ez viszont sokkal idegenebbnek tűnik, mint lefordítani a szót magyarra, és helyesen ragozni.

10. Jelentésszavaró jelentéscsökkentés

A jelentéscsökkentés elfogadott fordítói stratégia, amennyiben a fordító úgy érzi, hogy az olvasó rendelkezik annyi háttértudással, hogy nem feltétlen szükséges minden szót lefordítania egy hosszabb terminus esetén. Amennyiben azonban a jelentéscsökkentés már értelemzavaró, abban az esetben kerülni kell. Például a „*Combined Joint Forces Special Operations Component Command – CJFSOC*” fordítása egy helyen „*különleges műveleti komponens parancsnokság*”-ként jelent meg. Nem vagyok meggyőződve arról, hogy a „*Combined Joint Forces*” szavak olyan jelentéktelenek, vagy annyira köztudottak, hogy elhagyhatók lennének. Ez a terminus az angolban is zavaróan hosszú. A magyarra fordítása esetén több stratégiát alkalmazhatunk; vagy ragozva, körülírva, esetleg külön mondatrészként kezelve fordítjuk,

6 Pld.: „Force Protection”-nel, „Mission Card”-ját, stb.

aminek eredményeképpen egy hasonlóan hosszú, nehezen kezelhető szakszót kapunk, de legalább minden információt magába sűrítő szakszót. Egy másik teljes mértékben elfogadott megoldás egy fantázia név kitalálása, ami az első időkben magyarázatot igényel, de elterjedése után már könnyen kezelhető.

11. A „felemás” fordítás

Nem ritkán olvashatunk olyat, hogy egy hosszabb, több szóból álló angol terminus egyik felét a fordító lefordítja, a többit pedig változatlanul hagyja. Az effajta megoldásokat is kerülni kell. Így a „*Push back and power back procedures*” terminust helytelenül fordítjuk, ha a „*push back és power back eljárások*” szakkifejezést használjuk.

ÖSSZEZÉS

A XIX. században figyelemre méltó volt az az európai törekvés, hogy a görög-latin szakszavakat nemzeti nyelven fejezzenek ki. (Franciaország még mindig szigorúan csak francia szavakat tűr meg a nyelvében.) Ennek a törekvésnek az eredményeképpen sikerült a legtöbb tudományág szakszavainak magyar megfelelőt találni, és a tudományt széles körben elérhetővé tenni

Ennek a mozgalomnak az eredményeit mélyen tiszteletben kell tartani, és törekedni kell a helyes szakszókincs kialakítására. Jelenleg Európa számos országában - pl. Dánia, Hollandia, Lettország, Portugália – országos szinten fogják össze a terminológiai munkálatokat, ergo tudatos nemzeti nyelvtervezés folyik. Amíg nálunk erre még törekvés sem fedezhető fel, addig a tudományágaknak

maguknak kell gondoskodniuk a magas szintű, igényes, alaposan átgondolt terminológiai rendszerek felépítéséről. Meglátásom szerint a főnökségi kiadványok nemcsak a szakmai információk közlésére alkalmasak, hanem a szakmában konvencionálisan elfogadott, de rossz terminusok lecserélésére is. Egy kiadvány alkalmas terepet jelent egy új terminus bevezetésére, kellő szakmai indoklás mellett.

A doktrinális szakterület mindenképp üdvözlendő az effajta törekvéseket, és megad mindenféle segítséget a munka sikerességéhez. Egyfelől szívesen ad elvi és gyakorlati nyelvtudományi információkat a helyes terminus kialakításának követelményeiről, a szakszöveg megírásának alap elvárásairól. Másrészt pedig a magas szinten képzett és szakmailag elismert lektorok biztosításával segít a rossz terminusok lecserélésében, elfogadtatásában, és használatba vételében. Ezzel némiképp enyhíteni lehetne azt a problémát, amire Lippai Péter alezredes úr hívta fel a figyelmet: „...*A szabályzatszerkesztés előfeltétele a magyar katonai terminológiai és fogalmi rendszer rendbetétele.*”

FELHASZNÁLT IRODALOM

Flóris Ágota: Hat terminológiai lecke. Pécs: Lexikográfiai Kiadó, 2005.

New Trends in Translation Studies. ed.: Károly Krisztina, Fóris Ágota Budapest: Akadémiai Kiadó, 2005.

Simingé Fenyő Sarolta: A fordítás mint közvetítés. Miskolc: Stúdium Rendezvények és Nyelvtanfolyamok, 2006.

OROSZNÉ SZERI ESZTER SZÁZADOS: VEGYÜK KOMOLYAN A KÖRNYEZETVÉDELMET

*A Földet nem apáinktól örököltük,
hanem unokáinktól kaptuk kölcsön.
(Indián közmondás)*

A Magyar Honvédség **(a továbbiakban: MH)** 5. Bocskai István Lövészdandár a hódmezővásárhelyi laktanyájában 2007. decemberében – a Magyar Honvédség berkein belül elsőként – tett eleget az MSZ EN ISO 14001:2005 Környezetirányítási Rendszer **(a továbbiakban: KIR)** követelményeinek. Ezen cikk megírásával célom az volt, hogy bemutassam ennek a rendszernek a pozitív tapasztalatait, hasznosságát, a rendszerépítés folyamatát és őszintén beszéljek azokról a problémákról, nehézségekről, amivel számolni kell annak, aki felvállalja ezt a nem könnyű feladatot.

Azt hiszem minden felelősen gondolkodó parancsnok számára fontos, hogy az általa irányított alakulatnál, objektumban ne csak a szigorúan vett „katonai” feladatoknak, hanem egyéb más kötelezettségeknek is maradéktalanul eleget tegyenek. Az egyik ilyen sarkalatos probléma a környezetvédelem, amely nem önálló életet él, hiszen a rendszer kiépítésénél a munka-, tűz- és az emberi egészséget befolyásoló tényezőket is figyelembe kellett venni.

A 90-es évek elejéig a katonai objektumok egyfajta zártágot élveztek a civil szféra előtt. A környezetvédelmi törvény¹ megjelenésével azonban minden megváltozott. A törvény és végrehajtási rendeletei egyaránt

vonatkoznak a katonai szervezetekre is. A környezetvédelem területén is érvényesül a civil kontroll, a külső hatóságok ellenőrzései. A rendszer kiépítésével elsősorban azt szeretjük volna elérni, hogy a NATO, EU és a Magyar Köztársaság érvényben lévő törvényeinek és előírásaink megfeleljünk.

Mint már jeleztem, célunkat elértük, azonban ehhez rögzös út vezetett. Kezdődött a gondolat megszületésével, a társadalom növekvő környezettudatossága, a szigorodó környezetvédelmi előírások és a növekvő energiaárak arra készítették a cégeket, hogy eddigi tevékenységüket átértékeljék, a korábbinál hatékonyabb környezeti menedzsment-rendszert hozzanak létre.

A hódmezővásárhelyi „Zrínyi Miklós” Laktanya parancsnoksága is kereste annak a lehetőségét, hogy a jogszabályokban megfogalmazott környezetvédelmi feladatokat milyen korszerű módszerekkel tudná a napi gyakorlatba beépíteni.

Indulási célként merült fel:

- az állomány környezettudatos gondolkodásának elmélyítése;
- a veszélyes hulladékok biztonságos tárolási feltételeinek korszerűsítése és gondos kezelése, szakszerű elszállítása;
- a szelektív hulladékgyűjtés folyamatának fejlesztése;
- az aktuális környezetvédelmi ismeretek kiképzési tervekbe történő beépítése;
- a környezetvédelmi rendszer integrálása más rendszerekhez, például HACCP élelmiszerbiztonsági rendszerhez;
- az emberi erőforrás fejlesztése;
- és nem utolsósorban források lehetőségeinek felkutatása.

1 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól

Ezeknek a kiindulási céloknak megvalósítása érdekében 2006 őszén tájékoztunk az ISO 14001:2005 KIR szabványról és annak bevezetési lehetőségeiről.

Egyszerűsített meghívásos közbeszerzési pályázat került kiírásra a felkészítő szervezet kiválasztására, amely lezárásaként megtörtént a szerződéskötés, és 2007 februárjában elindult a rendszerépítés, amely már az első lépcsőben nehézségekbe ütközött. Mivel a laktanya több szervezeti egységből épül fel (három önálló zászlóaljból és helyőrség támogató alegységből), ezért minden szervezeti egységnek ki kellett alakítani a KIR-ből adódó feladatokat, amely egy komoly integrációs feladatot jelentett.

A szabvány alapvető célja a környezetvédelem segítése, és a szennyeződés olyan mértékű megelőzése, amely egyensúlyban van a társadalmi – gazdasági szükségletekkel. A rendszer kiépítésével a környezetvédelmi előírásokat az objektumban működő összes technológiai folyamat minden egyes elemébe beépítettük.

A laktanyában 10 technológiai folyamat működik, ahol hulladék, illetve veszélyes hulladék keletkezik:

- 001 technológia: Egészségügyi ellátás;
- 002 technológia: Élelmezési szolgálat;
- 003 technológia: Elhelyezési szolgálat;
- 004 technológia: Páncélos és gépjármű technikai szolgálat;
- 005 technológia: Ügyviteli tevékenység;
- 006 technológia: Fegyverzeti anyagok karbantartása;
- 007 technológia: Gépjármű mosás;
- 008 technológia: Üzemanyag lefejtés, tárolás, kiadás;
- 009 technológia: Akkumulátor karbantartás és javítás;
- 010 technológia: Tüzelőolaj lefejtés, tárolás.

Természetesen a rendszerépítés nem önmagától működik, hanem ki kell alakítani

egy olyan csoportot, amely megfelelő szakmai ismeretek birtokában képes áttekinteni a folyamatokat és képes megfelelő intézkedésre javaslatot tenni az esetlegesen felmerülő hiányosságok kiküszöbölésére. Ennek alapvető feltétele volt, hogy lehetőség szerint minden technológiai folyamat képviseltesse magát. Így ez a csoport az alábbiak szerint épült fel:

- Laktanya parancsnok: KIR vezető
- Környezetvédelmi tiszt: Környezetvédelmi megbízott
- Jogi- és ig. részleg: KIR csoport tag
- Logisztikai főnökség: KIR csoport tag
- Üzemanyag szolgálat: KIR csoport tag
- Üzemanyag raktár: KIR csoport tag
- Techn. kiszolgáló állomás: KIR csoport tag
- Akku. töltő állomás: KIR csoport tag
- Fegyverjavító részleg: KIR csoport tag
- Egészségügyi Központ: KIR csoport tag
- Étkezde vezető: KIR csoport tag
- HADÉP Kft.: KIR csoport tag

Első lépésben meg kellett fogalmaznunk a saját szervezetünkre igaz környezetpolitikát és céljainkat.

A környezetpolitikánk kialakításánál figyelembe kellett venni a környezetvédelem mellett a munka- és tűzvédelmi előírásokat, a kockázatelemzéseket, és az emberi egészséget befolyásoló tényezőket.

Második lépésként végeztünk egy nagyon komoly jogszabály kutatást, a jogi és igazgatási részleg közreműködésével. Külső környezetirányítási dokumentumból 101 darabot, belső irányításból 99 darabot kellett figyelembe vennünk. Tehát 200 törvény, rendelet, jogszabály ismeretében terveztük meg a KIR rendszerünket. A rendszerépítés során folyamatos oktatásban részesítettük elsősorban a KIR csoporttagokat, valamint a parancsnoki állományt.

2007-ben az auditálási munkafolyamatot a következő ütemben végeztük:

- 02. 08. A KIR felépítése, jellemzése;

- 02. 27. A KIR dokumentációs rendszere;
- 04. 04. A KIR folyamat felépítése és a gyűjtőpontok kialakítása;
- 04. 05. KIR csoport működése;
- 04. 19. Környezetpolitika és környezetpolitikai nyilatkozat kialakítása;
- 04. 26. KIR működése;
- 07. 14. KIR bizonylatok, nyilvántartások és formalapok rendszere;
- 08. 08. MSZ EN ISO 14001:2005 KIR ökotérképezés;
- 08. 09. KIR működési folyamatának kiépítése (pk.-i állomány);
- 08. 16. KIR bevezetése és működési folyamatának kiépítése;
- 10. 25. Belső audit képzés;
- 10. 30-31 Belső audit;
- 11. 06 Elő audit;
- 12. 03 Tanúsító audit (TÜV Nord Kft.)

A rendszerépítésnek nagyon fontos része a vezetői elkötelezettség, mivel e nélkül a rendszer nem tud működni. Működésének sikere abból áll, hogy minden szinten mindenkinek fontos legyen a környezetvédelem. Ahhoz viszont, hogy a rendszer működni tudjon, meg kell teremteni az állomány elkötelezettségét is. Ezért kell nagy hangsúlyt fektetni az oktatásokra, és az állomány folyamatos tájékoztatására. Nem elhanyagolható az sem, hogy a KIR fejlesztő csoportba olyan embereket vonjunk be, akik szívügyüknek tekintik a környezetvédelmet, és ezt kifelé is sugározni tudják.

A KIR-t a már előzőekben említett 10 technológiai folyamatra építettük ki. Minden egyes technológiai folyamatnál megvizsgáltuk a szennyvízkezelést, kommunális hulladékok gyűjtését, tárolását. Ivóvíz minőség elemzéseket végeztünk, levegőszennyezést mértünk, talajvizek állapotát és veszélyes hulladékok eredményező technológiákat vizsgáltuk.

*Veszélyes hulladék-tároló
Zrínyi Miklós laktanyában*

Elvégeztük a veszélyforrások általános felmérését, ami alapján állapotfelméréseket és helyzetelemzéseket végeztünk.

A rendszerépítés munkafolyamatát 4 szakaszra oszthatjuk:

1. szakasz: helyzetelemzések készítése, helyszínatvilágítás;
2. szakasz: a KIR jogszabályi alapjainak megteremtése, alapidokumentumok elkészítése;
3. szakasz: a működési területeket megfogalmazó eljárási utasítások, belső folyamatok dokumentálásának elvégzése. (Kinnek, mit, hogyan);
4. szakasz: próbaműködés, elfogadott célok, auditálás.

A rendszer kiépítését követően 3 hónapos próbaműködés következett. A próbaműködés után a vezetésnek át kellett tekinteni a KIR rendszer valamennyi elemét, dokumentumát.

Ezt az ellenőrzést, a belső audit folyamatában tettük meg. A belső audit jelentések rögzítik a kitűzött célok és programok megvalósulását, a hiányosságokat, és a megfelelő döntéseket. A vezetőségi átvizsgálást követte 2007. 11. 06-án az előaudit.

Az auditáló cég javaslatára 2007. 12. 03-án végrehajtásra került a tanúsító audit, amely

eredményeképp a laktanya 2008. 04. 09-én megkapta a tanúsítványt.

Természetesen ezzel ez a folyamat nem fejeződött be, hiszen minden évben eleget kell tenni a felülvizsgálati audit követelményeinek. Ez egyben azt is jelenti, hogy a környezetvédelemmel kapcsolatos feladatainkat folyamatosan figyelemmel kell kísérni és folyamatosan magas szinten érvényt kell szerezni az ezzel a területtel kapcsolatos törvényi előírások érvényesülésének.

Látnunk kell azt is, hogy egy ilyen rendszernek a kiépítése nem 1-2 éves munkának az eredménye, hanem több éven keresztül folyamatos, tervszerű felkészítésnek, környezetvédelmi beszerzésnek és erős elhatározásnak.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért is fontos egy katonai szervezet számára ennek a tanúsítványnak a megléte. A válasz egyértelmű, hiszen nem a tanúsítványra van önmagában szükség, hanem azon követelményeknek való megfelelésre, amelyek mögötte állnak, és amelyek teljesülése esetén nagyobb biztonsággal mondhatja ki magáról bármely szervezet, hogy a környezetvédelmi előírásoknak megfelel.

A rendszer kiépítésénél figyelembe kell venni, hogy jelentős anyagi ráfordítással jár és jelentős plusz leterheltséget jelent a KIR csoport tagjai számára. Mégis a legnehezebb feladatok nem ezen a téren jelentkeznek, hanem a katonák meggyőzésében, gondolkodásának átformálásában és egy már magától értetődő környezettudatos gondolkodás kialakításában. Egy olyan környezettudatos gondolkodás kialakításában, amelyet napról-napra megkövetelünk és fejlesztünk és amely szerint tervezük feladatainkat, éljük mindennapjainkat.

És hogy mennyire égetően fontos a környezetünk védelme befejezéskeppen álljon itt egy idézet:

„A múltban le lehetett rombolni egy falut, egy várost, egy vidéket, de még egy országot is. Most azonban egész bolygónk került veszélybe. Ennek a ténynek arra kell készítenie mindenkit, hogy szembenézzen egy alapvető erkölcsi megfontolással: mostantól fogva csakis tudatos választás és az ezt követő átgondolt politika révén maradhat fenn az emberiség.”

(II. János Pál pápa: Az ökológiai krízis és közös felelősség)

A tanúsítvány átvétele

TAMÁSI BÉLA MK. ALEZREDES: MEGOLDÓDÓ ENERGIAGONDJAINK?

Senki sem rendelkezik a jövőbe látás képességével, így minden, jövőre vonatkozó elképzelés publikálása bizonytalan. Mondhatnánk, hogy nem kell a jövővel foglalkozni, hiszen elég problémát okoz a jelen is. Mégsem tehetjük ezt, hiszen minden szülő, nagyszülő természetes aggodalommal próbálja kifürkészni gyermeke, unokája jövőjét még akkor is, ha biztos benne, hogy ő annak már nem lesz részese.

Gyermekeink, unokáink jövője az egész emberiség jövőjétől is függ, ezért foglalkozni kell olyan kérdésekkel, amelyek ezt jelentősen befolyásolják. Ilyen az energia kérdése is. Lesz-e elegendő energia, és ha lesz, nem fogja-e annak termelése a környezetet elviselhetetlen mértékben károsítani?

Az energia jelentős és egyre növekvő hányadát villamos energia formájában állítják elő. A villamos energia termelése sokkal központosítottabb, mint a többi fajta energiáé, így könnyebben áttekinthető. Ezért korlátozom munkám a villamos energiára, ezen belül az atomerőművek által termelt villamos energia jövőjére.

A jövő atomerőművei megvalósításában a legfontosabb cél az aktív zóna megolvadásának gyakorlatilag lehetetlenné tétele, amit a passzív biztonsági rendszerek általános alkalmazásával érnek el. Ezek egyáltalán nem, vagy csak kis mértékben igényelnek külső energiaforrást. A másik cél az atomfegyverek terjedéséből eredő kockázatnak a minimumra való csökkentése. Ez ugyanis feltétele annak, hogy az atomenergiát olyan országok is alkalmazhassák, amelyek - katonai megfontolásokból - ma ki vannak belőle zárva. Az Egyesült Államok hatóságai szerint a jelenlegi,

harmadik generációs erőművek nem zárják ki maradéktalanul a hasadóanyag illetéktelenek által való megszerzését. Ezért olyan atomerőmű kifejlesztésén kell együttműködni, amely nagyon gazdaságos, kizárja az atomfegyver terjedését, fokozott biztonsággal rendelkezik, és minimális mennyiségű hulladékot termel. Mire ez valósággá válik, a villamos energia iránti igény világszinten - a várakozások szerint - fokozódni fog, de a fejlesztés eredménye ezt ki tudja majd elégíteni.

Mi várható a jövőben, amikor az olajlelőhelyek kimerülése érezhetővé fog válni, az atomerőművek is érzékenyebbek lesznek az üzemanyagköltségekre, mint ma? Ha a nagy aktivitású hulladékok hosszú távú elhelyezésének problémái tovább súlyosbodnak, egyre inkább előtérbe kerülnek azok a megoldások, amelyeket a legújabb atomerőművek nyújthatnak.

TÖRTÉNETI ÖSSZEGZÉS

A nukleáris technika a hadiipar szolgálatában fejlődött ki, és ott ért el kimagasló sikereket a második világháború alatt és közvetlenül utána.

A genfi konferenciák (1955 és 1958) után megkezdődött a nukleáris energia békés felhasználása, a nukleáris ipar pacifikálása. Eleinte ez is nagyon sikeres volt. Sorra épültek az egyre jobb atomerőművek, és ennek nyomán ma is több mint 400 erőművi blokk termeli a világ villamos energiájának mintegy 16%-át. A hetvenes évek második felétől a fejlődés lelassult, majd stagnálás következett.

Az atomenergiának sok ellensége támadt világszerte. Sajnos két súlyos baleset (Three

Mile Island 1979 és Csernobil 1986) is hozzájárult az ellenzők - amúgy nem mindig megalapozott - érveikhez.

Az atomerőművek ugyan elterjedtek a világ minden részén, de csak harminc ország energiatermelésében vesznek részt. Az atomenergia fejlesztésében élenjáró országok - mint Norvégia és Dánia - végül is nem építettek atomerőművet, főként az Északi-tengerben talált olajkincs miatt. Az atomenergiát jelentős mértékben használó országok közül kettő (Németország, Svédország) valamennyi atomerőműük leállítása mellett döntött, bár hosszú határidőt szabva nem veszélyezteték rövid távú energiatermelésüket. Egyedül Franciaországnak sikerült az elérhető legnagyobb mértékben kihasználni az atomenergia nyújtotta lehetőségeket, és így villamos energiájának 75%-át atomerőművekben termelni. A különböző alternatív energiaforrások hasznosítása mellett a tervek elsősorban a nukleáris energiatermelés növelésére épülnek.

Európa keleti térségében Lengyelország még az első atomerőmű építésének befejezése előtt leállította nukleáris energiaprogramját. Igaz viszont, hogy itt található az atomenergiát legnagyobb mértékben (80%) hasznosító Litvánia, bár elavult erőművi blokkjainak a közeljövőben történő leállítása miatt ez az arány jelentősen csökken, legalábbis a tervezett új atomerőművi blokkok megépítéséig.

Az Egyesült Államokban, ahol 26 éve épült az utolsó reaktor, de az évtized vége előtt megkezdődik az új atomerőművek létesítése. Nagy-Britanniában újragondolják az erőművek korábban tervezett bezárását.

Japán 2010-ig öt új atomerőmű üzembe állítását tervezi, ezzel az ország energiaellátásában az atomenergia aránya a jelenlegi 30 százalékról 40 százalékra nő.

A legdinamikusabban a kínai atomenergiaipar bővül: az ország egyre nagyobb energiaszükségletének fedezésére 2020-ig harminc új reaktor áll munkába.

Várható, hogy az Európai Unió is inkább bátorítani fogja az atomerőművek építését.

A világ energiatermelése elérte azt a szintet, amikor a környezeti károk már nem elhanyagolhatóak. A savas esők problémája a fosszilis energiatermelés csökkentését kívánatosá teszi. A környezetre kevésbé káros fosszilis források (gáz, kőolaj) belátható időn belül kimerülhetnek. A szén-dioxid-kibocsátás okozta globális felmelegedés még nem igazolható egyértelműen, de egyre inkább valószínűsíthető.

Az energiatermelésnek tehát a jelenleginél környezetbarátabbá kell válnia, ezt többé-kevésbé mindenki belátta. Ezért született a kitóti megállapodás a szén-dioxid-kibocsátás csökkentéséről, amelynek betartása sajnos egyelőre nem várható.

Amint láttuk, a környezetbarát irányba történő változásra pillanatnyilag csak az atomenergia részarányának növelése ad módot. Ennek fő gátja jelenleg az atomenergia nem kellő társadalmi elfogadottsága. Ezen az új atomerőmű-típusok megjelenése segíthet. Ehhez mindenki számára érthetően demonstrálni kell, hogy a legújabb, negyedik generációs erőművek környezetbarát tulajdonsága nem kétséges, segítenek a fenntartható fejlődés megőrzésében, biztonságosak, megbízhatóak és hadi célokra használhatatlanok.

NEGYEDIK GENERÁCIÓS ATOMERŐMŰVEK: ÚJ ALAPELV

A műszaki fejlesztés tovább tekint előre és széles nemzetközi összefogással elkezdődött a negyedik generációs atomerőművek fejlesztése. Ez az új generáció - bár természetesen figyelembe veszi a második és a harmadik generációs atomerőművekkel szerzett tapasztalatokat - nem egyszerűen a korábbi típusok szisztematikus javításával, illetve továbbfejlesztésével jön majd létre, hanem teljesen új vagy megváltozott alapelvek, terme-

lési célt és biztonsági követelményt kitűzve, az eddigiektől alapjaiban eltérő megoldásokat alkalmaz majd. Ezért is nevezik gyakran a negyedik generációs atomerőműveket innovatívnak.

A negyedik atomerőmű-generáció legfontosabb jellemzői a korszerűsített üzemanyag ciklus, a fenntarthatóság, a gazdasági versenyképesség, a biztonság és megbízhatóság, a hatékony radioaktív hulladék-kezelés és a proliferáció állóság.

Az új generációs reaktorokban olyan megoldások szükségesek, amelyek meggátolják a hasadóanyag felhasználását atomfegyverek előállítására.

Nagyon fontos továbbá, hogy a fejlesztés nemzetközi összefogással valósuljon meg. Ezért az Egyesült Államok egy kutatási-fejlesztési programot kezdeményezett, amelynek célja, hogy 2030-ra iparilag érett és kereskedelmileg hasznosítható negyedik generációs atomerőművek jöjjenek létre. A programhoz még nyolc ország csatlakozott, úgymint Argentína, Brazília, Dél-Afrika, Dél-Korea, Franciaország, Japán, Kanada és Nagy-Britannia. Később a részvevők köre Svájcjal bővült.

A projekt célja az atomenergia elfogadása. Az Egyesült Államok Energiaügyi Minisztériuma megítélése szerint erre a harmadik generációs erőművek nem alkalmasak, mert bár műszaki kifogás nem merül fel ellenük, nem jelentenek áttörést azokon a területeken (pl. üzemanyagciklus), ahol áttörés nélkül a további fejlődés nem garantálható. Az egész program bevallott célja az is, hogy értelmes, színvonalas kutatómunkával lássa el a kutatókat, és hosszú távon is vonzza a tehetséges fiatalokat a nukleáris szakmába. A tehetséges kutatók megtartása és utánpótlásának biztosítása a ma működő (zömmel második generációs) atomerőművek biztonságának is feltétele. Továbbá a fejlett országok nyilvánvalóan szeretnék elkerülni, hogy a nukleáris szakmát

csakis a fejlődő országokban műveljék, ami a jelenlegi tendenciákból következne, hiszen a csekély számú épülő atomerőmű döntő többsége fejlődő országokban épül, és a kutatás súlypontja is oda kezd áthelyeződni.

Milyen lesz a negyedik generáció? A fizikusok már régóta tudják, hogy az atomreaktorokban az energiatermelés mellett lehetséges a hasadóanyag bővített újratermelése. Más szóval ki lehet alakítani úgy egy reaktort, hogy több hasadóanyagot termeljen, mint amennyit elhasznál. Ezeket a reaktorokat szemléletesen szaporító reaktoroknak nevezték el. Már ipari méretű berendezésekben bizonyították egy ilyen konstrukció megvalósíthatóságát. A negyedik generációs reaktorok fejlesztésében közel 100 koncepcióból választották ki azt a hat fő reaktorfejlesztési irányt, valamint az azokat megalapozó üzemanyagciklus témacsoportokat, amelyek mentén tervezik a jövő atomenergetikáját megteremteni. Ebben jelentős szerepet kapnak a szaporító reaktorok különféle változatai.

A kiválasztott reaktortípusok a következők:

- Nagy magas hőmérsékletű reaktor (VHTR)
- Szuperkritikus vízhűtésű reaktor
- Sóolvadékos reaktor
- Nátriumhűtésű szaporító reaktor
- Ólomhűtésű szaporító reaktor
- Héliumhűtésű szaporító reaktor

A projekt egyelőre a különböző típusokkal kapcsolatos kutatásokra irányul. Később a projekt elmehet egyik-másik (nem biztos, hogy mind a hat) típus megvalósításáig. Lehet azonban, hogy a reaktorok kifejlesztése már más (nemzeti vagy regionális) keretek között történik.

Az Európai Unió érdeklődésének homlokterében a nagyon magas hőmérsékletű reaktorok kutatása áll. A munkacsoport, amely a negyedik generációs atomerőműveknek a következő (hetedik) keretprogramba való

beépítésén dolgozik, javasolta egy program indítását az aktinidák kezelésére, és a nukleáris hidrogéntermelés tanulmányozására is. (Az üzemanyagban az el nem hasadt uránmagok neutronbefogással a legkülönbözőbb aktinidákká alakulnak, ezek között vannak hosszú felezési idejűek is, kezelésük így különös figyelmet érdemel.)

Az Európai Unió nukleáris szakemberei azon vannak, hogy az Unió jelenlegi előnyét kihasználva (itt a villamos energia 35%-át termelik atomerőművek!) legalább ezen a területen ne kerüljön hátrányba nagy versenytársaival szemben (Egyesült Államok, Kína, Japán).

A fejlesztési alapelvek között szereplő fenntarthatóság azt jelenti, hogy a tiszta környezet megőrzése érdekében minimálisra szorítják a radioaktív hulladékok mennyiségét és ezek átalakításával, kezelésével elérik, hogy jelentősen lerövidül a lebomlásukig szükséges idő. Az új atomerőművek nemcsak villamos energia termelésére lesznek alkalmasak, hanem például hidrogén előállítására is, amivel nagyon fontos szerepet játszhatnak a közlekedési eszközök károsanyag-kibocsátásának csökkentésében.

A negyedik generációs atomerőművek fejlesztésében különös hangsúlyt kapott a radioaktív hulladékok kezelésének kérdése. Noha a nukleáris szakma a kiegészített fűtőelemek mély, földalatti tárolását az erre alkalmas kőzetekben - megfelelőnek ítéli, a lakosság kételyeket fogalmaz meg. Ezek elsősorban azzal függenek össze, hogy az emberek aggódnak, vajon a nagyon hosszú idejű tárolás nem terheli-e meg a jövő generációkat környezeti gondokkal. Az aggodalmakat megfontolva olyan kutatások indultak, amelyek eredményei nagyon biztatóak. Arról van szó, hogy elkülönítik a nagyaktivitású radioaktív hulladékból a nagyon hosszú felezési idejű (nagyon lassan bomló) izotópokat és ezeket gyorsabb bomlású anyagokká vagy stabil izo-

tópokká alakítják át. Ehhez magukat az atomreaktorokat használják fel.

AZ EMBERISÉG HARMADIK TÚZGYÚJTÁSA

Zöld utat kapott a kísérleti fúziós szupererőmű, miután Brüsszelben a kutatásban részt vevő országok, az Európai Unió, az Egyesült Államok, Kína, Japán, Oroszország, Dél-Korea és India képviselői aláírták a beruházást elindító nemzetközi egyezményt. Az erőmű, az ITER (International Thermonuclear Experimental Reactor) helyszínéről már döntöttek: a dél-franciaországi Cadarache-re esett a választás, amely a francia nukleáris kutatás egyik központja. A reaktor tényleges kivitelezését elkezdték, és 2016-ban már az első próbaüzemet is elvégezhetik.

Amennyiben az ITER sikeres lesz, a következő fázisban már az ipari méretekben is energiát termelő erőmű, a DEMO is felépülhet, ennek várható időpontját 2025 és 2035 közé teszik a szakértők, bár sokan inkább a század végére valószínűsítik a Nap energiájának megszelídítését.

Az óriásberuházás 4,7 milliárd euróba kerül, ezzel a Nemzetközi Úrállomás után a második legrágább tudományos projekt lesz. A költségek 45,4 százalékát az Európai Unió állja, a többit a másik hat állam adja össze. A reaktor 500 megawatt villamos energia termelésére lesz képes a fúzió 400 másodperce alatt, ennek ellenére mégsem lesz nettó áramtermelő, hiszen a fúziós működés fenntartásához folyamatosan 120 megawatt teljesítményre van szükség, a reakció beindítása pedig néhány tíz másodperces 500 megawattos lökést igényel.

A fúziós erőmű elvét már évtizedekkel ezelőtt kidolgozták. Lényege, hogy a hagyományos atomerőművel ellentétben nem atommagok hasításával – fissionálisan –, hanem egyesítésével termel hatalmas mennyiségű

energiát. Az atommagok egyesülése a természetben a csillagokban zajlik, de jelenlegi ismereteink szerint a Földön, mesterséges körülmények között is előállítható a fúzió. Az erőmű alapanyaga a hidrogén két izotópjára: a deutérium (nehésvíz), amely tengervízben bőségesen áll rendelkezésre és a trícium, amely terméskövekből nyerhető ki.

A szabályozatlan fúziós energia felszabadítását Teller Ede és csapata hidrogénbomba formájában már megvalósította, de az irányított fúzió iparszerű felhasználására optimista becslések szerint is legalább negyven-ötven évet várni kell. Ha az ITER gazdaságosan és sikeresen működne, egyetlen kilogrammnyi fűtőanyaga ugyanannyi energiát termelne, mint 10 millió kilogramm hagyományos (fosszilis) tüzelőanyag. Az ilyen erőmű sokkal tisztább lesz nemcsak a hagyományos, hanem az atomerőműveknél is, mert nincs károsanyag-kibocsátás, illetve mind az alapanyagok, mind pedig a keletkező végtermékek sokkal veszélytelenebbek az uránnál, a plutóniumnál vagy azok származékainál.

Olyan környezetbarát energia lenne, amely hosszú távon és gazdaságosan képes az emberiség egyre növekvő energiaigényét kielégíteni. Egy ilyen erőmű megépítése rendkívül költséges, de minden eddig ismert technológiánál olcsóbban szolgáltatná az energiát.

Mindez igen jól hangzik ugyan, de a fúziós reaktor megvalósítása előtt még hatalmas akadályok tornyosulnak. Ahhoz, hogy kontrollálni tudják a fúziót, a gázokat 100 millió Celsius fokra kell hevíteni, ami ötször magasabb a Nap belső hőmérsékleténél. Laboratóriumi körülmények között lehetetlen előállítani a csillagokban uralkodó viszonyokat. Az ehhez szükséges technikai feltételek megteremtése óriási kihívást jelent a tudósok számára. A százmillió fokok hőmérséklet ugyanis, amelyben a hidrogén és hélium plazma formájában lesz jelen, rendkívül nehezen állítható elő, és a plazma szabályozása,

körülhatárolása is csak rendkívül drága – nióbbium-ón szupravezetőket tartalmazó – berendezésekkel lehetséges. A tervek szerint a plazmát mágneses mező segítségével tartanák egyben, viszont a jelenlegi anyagismerteink szerint nincs olyan anyag, amely kibírná a folyamatos és rendkívül erős sugárzást, így eddig csak néhány tizedmásodpercig sikerült fenntartaniuk a fúziót.

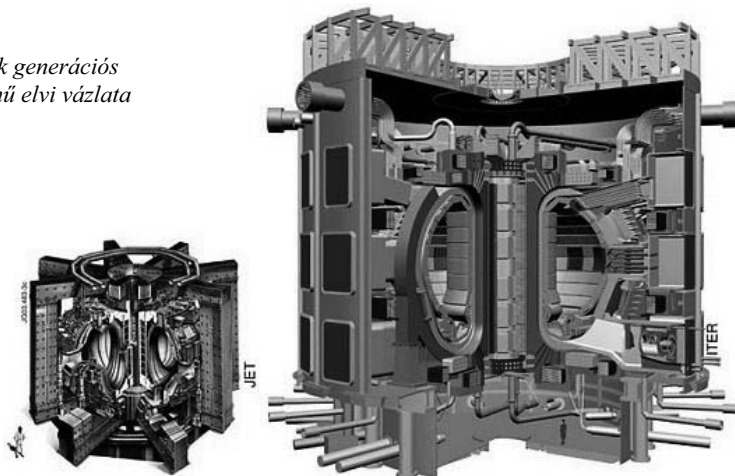
MINI ATOMREAKTOROK

Japánban olyan mini atomreaktorokat sikerült létrehozni, melyek a jövőben a lakóházak alatt működve termelnének annyi energiát, mely elegendő lenne a házak energiával történő teljes kiszolgálásához. Az elmúlt hónapokban a japán kormányzat nagyon komoly összegekkel támogatta az ilyen irányú kutatási és fejlesztési munkálatokat, melyek elsődleges célja természetesen az volt, hogy a mini atomreaktorok működési biztonságát a lehető legmagasabb szintre emeljék. A kisméretű atomreaktorokat a fejlesztők olyan automatikus biztonsági rendszerrel látták el, melyek a reaktor túlmelegedése esetén azonnal leállítják a reaktor működését.

A Rapid-L névre hallgató reaktorokat eredetileg arra tervezték, hogy a jövőben a Holdon élő kolóniák számára energiát termeljen, de a fejlesztők a munka előre haladtával ráeszméltek arra, hogy a hat méter magas és mindössze két méter széles, 200 kilowattos mini reaktorok könnyedén elhelyezhetők a nagyobb lakóházak, vagy irodák alsó szintjén, persze csak a legszigorúbb biztonsági intézkedések közepette.

„A jövőben egyre nehezebb lesz normál atomerőműveket építeni, ugyanis egyre kevesebb helyen engedélyezik az ilyen létesítmények felépítését. Éppen ezért úgy gondolom, hogy például Tokió belvárosában rendkívül nagy hatékonysággal használhatnánk a lakóépületek és irodák alá telepített kisméretű

*Negyedik generációs
atomerőmű elvi vázlata*

atomreaktorokat” - nyilatkozta a Japán Központi Kutató Intézet kutatócsoportjának a vezetője.

A mini atomreaktorok üzembe helyezését hamarosan meg is kezdhetik majd, jelenleg ugyanis már csak az utolsó tesztek vannak hátra.

RÉSZT KELL VENNI A FEJLESZTÉSBEN

Mind az Európai Uniónak, mind pedig ezen belül Magyarországnak is érdeke, hogy részt vegyen a negyedik generációs atomerőművek fejlesztésére indított nemzetközi együttműködésben. A nukleáris műszaki kultúra csak nemzetközi kutatási és fejlesztési projektekbe ágyazott, magas színvonalú oktatással és kutatási fejlesztési programokban való részvétellel őrizhető meg. A magyar felsőoktatásban, illetve kutató és háttérintézményekben dolgozó hazai nukleáris szakembereknek meg van a felkészültségük, hogy egy ilyen programban eredményeket érjenek el.

A megvalósítást hátráltató problémák kiküszöbölése mellett fontos cél az, hogy a fejlődés a perspektivikusan fontos kérdések felé

haladjon és ne csak a társadalmi környezet által kiprovokált, kényszerű kitérőnek legyen tekinthető.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Jön az atomerőművek virágkora 2006. január 5.- SG Hírmagazin
2. A nukleáris energia jövője Magyarországon 2006. július – augusztus – 2. évfolyam 7. szám, Polgári Szemle
3. Grafitgolyók a kavicságyon, Dél-Afrikában készül az új, negyedik generációs atomreaktor, Jéki László, 2006. augusztus 12., Népszabadság
4. Szatmáry Zoltán *A jövő atomerőművei Magyar Tudomány, 2001/11.*
5. Új és biztonságosabb reaktorok Paksi Atomerőmű Rt., 2005. november 26. Magyar Nemzet
6. *A jövő atomerőművei, Fizikai Szemle 2005/4.*
7. *Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye a következő témában: „Fúziós energia” Official Journal C 302 , 07/12/2004 P. 0027 - 0034*
8. *Dr. Csom Gyula professzor, BME Nukleáris Technikai Intézet, Új fejlesztések a biztonságosabb atomreaktorok létrehozására, PPT bemutató*
9. Magyar Szemle XIV. évf. 11-12. szám

DR. HORVÁTH CSABA ALEZREDES: 68 ÉVE TÖRTÉNT

1941 áprilisában a Magyar Királyi Honvédség átlépte a trianoni déli határt, betört a Bácskába és ezzel végérvényesen belekeveredett a második világháborúba.

HÁBORÚBA LÉPÉS, A DÉLVI- DÉK VISSZACSATOLÁSA

1941 tavaszára jelentősen megváltoztak a nagyhatalmi viszonyok Európában. Hitler, miután Ausztria bekebelezésével megteremtette a harmadik birodalmat, hozzáállott világhatalmi terveinek megvalósításához. Feldarabolta Csehszlovákiát, lerohanta Lengyelországot, megszállta Dániát és Norvégiát, majd súlyos vereséget mért a francia-, brit-, holland- és belga haderőkre Nyugat Európában. Bár Nagy Britanniát nem tudta légierijével térdre kényszeríteni, de nyugodt lehetett, hiszen a szigetország nem rendelkezett olyan szárazföldi haderővel, amely rövid időn belül képes lett volna válaszcspást mérni.

Ezek után nem lehet csodálkozni azon, hogy Nyugat- és Közép Európa német befolyási övezetté vált, s a térség országai kiszolgáltatott helyzetbe kerültek. Ebből a sorból csupán Jugoszlávia és Görögország lógott ki. A német politikai- és katonai vezetés – amely már megkezdte a Szovjetunió elleni támadás előkészítését – nem hagyhatta figyelmen kívül a „nyitott” déli szárny okozta veszélyeket. Különösen azok után, hogy Olaszország 1940 őszén Albániából indított támadása Görögország ellen teljes kudarccal végződött. A görög csapatok ellentámadásba mentek át, és elfoglalták Albánia jelentős részét is. Ráadásul az angolok megjelenése a Peloponnészosz

félszigeten már Németország számára is új és egyre jelentékenyebb veszélyt sejtetett. Északi irányú előretörésük pedig egyértelműen komoly veszélyt jelentett azokra az olajmezőkre, amelyek létfontosságúak voltak a német hadsereg számára. Igaz, Romániában és Bulgáriában a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozással párhuzamosan német csapatok jelentek meg, de a kialakult helyzet egyre jobban sürgette a jugoszláv és a görög kérdés gyors rendezését.

Az 1940-es év második felében tehát a Balkán hadászati jelentősége tovább erősödött. A Szovjetunió ellen készülő német hadseregcsoportok déli szárnyának biztonságát csak egy nyugodt balkáni helyzet és ezen belül természetesen németbarát kormányok garantálhatták. Továbbá ezen a térségen keresztül vezetett az út azokhoz a közép-keleti angol gyarmatokhoz, amelyek szintén az elérendő háborús célok között szerepeltek.

Németország ezért nem kis nyomást gyakorolt a jugoszláv kormányra, azzal a nem titkolt céllal, hogy rábírja a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozásra és így végleg a „Tengelyhez” kösse.

1941. elején a német ráhatás tovább fokozódott mind katonai, mind politikai, mind pedig gazdasági téren. Ennek eredményeként márciusban Jugoszlávia csatlakozott az Egyezményhez, s ezzel úgy tűnt, a balkáni helyzet a németek számára nyugvópontra jutott.

A németellenes jugoszláv erők azonban új helyzetet teremtettek. Március 27-én Simovič tábornok (repülő tábornok, korábban vezérkari főnök) vezetésével vér nélküli puccsal megbuktatták az egyezményt aláíró Čvetkovič kormányt, és nyíltan szembefordultak Németországgal.

Hitler a hatalomátvétel hírére még aznap jóváhagyta a 25. számú hadműveleti utasítás kiegészítését. Ez Jugoszlávia, mint állam gyors megsemmisítését irányozta elő Olaszország és Magyarország aktív, továbbá Románia és Bulgária passzív közreműködésével.

A MÓDOSÍTOTT „MARITA” TERV

A direktíva a Luftwaffe támogatása mellett a következő feladatokat szabta meg Magyarországnak számára:

- tegyék lehetővé a XXXVI. gépesített hadtest felvonulását a Dunántúlon;
- biztosítsák a XXXXI. gépesített hadtest átszállítását Temesvár térségébe;
- mozgósítsák a támadáshoz szükséges erőket, hogy Horvátországban és a Bánátban támadó német csapatokkal együttműködve a Duna-Tisza közt elfoglalhassák;
- bocsássák rendelkezésre a megjelölt repülőtereket a kiszolgáló állománnyal együtt;
- Romániához hasonlóan biztosítsák a szovjet határt.

Egy újabb Trianon előtti magyar terület visszaszerzésének lehetősége - amelyet Sztójay Döme berlini rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter közvetített a Hitlerrel történt 27-i gyors találkozása után - Horthy részéről már 28-án pozitív válasszal realizálódott.

A válasz még jóformán meg sem érkezett Berlinbe, amikor 28-án már Budapestre érkezett Kinzel ezredes, a német szárazföldi vezérkar kelet-európai ügyekkel foglalkozó osztályának vezetője, és megkezdte a hadsereg vezetőivel a tárgyalásokat. Őt a német felvonulás részleteiért felelős német tábornok, Friedrich Paulus altábornagy, az OKH (Oberkommando des Heeres) főszállásmestere követte. Kertelés nélkül a magyar vezérkar tudomására hozta a német igényt: öt magyar hadtest részvételére számítanak a Jugoszlávia elleni hadműveletekben.

„Március 30-án reggel érkeztem Budapestre, és azonnal tárgyalásokat kezdtem Werth tábornokkal, magyar vezérkari főnökkel és László ezredessel, a vezérkar hadműveleti osztályának vezetőjével. A megbeszélések akadály nélkül folytak, és gyorsan a kívánt eredményre vezettek.”

A magyar-jugoszláv viszonyt ekkor az 1940 decemberében megkötött „örök barátság” szerződés határozta meg. A Čvetkovič-kormány elmozdítása azonban azonnal

A módosított „Marita” terv

érezte hatását a két ország teljes határszaktaszán. A madarasi és a katymári határőr őrs március 28-án már a fedezékek elfoglalását és a vonatforgalom leállítását figyelte meg a túoldalán. Ezzel a jugoszláv határzár 28-án a déli órától teljessé vált.

A Teleki-kormánynak eltökélt szándéka volt, hogy a revíziós célkitűzésnek mind teljesebb, de békés úton történő megvalósítása mellett nem enged teret a német befolyás erősödésének, megőrzi a Magyar Királyi Honvédség erejét, ütőképességét a háború végéig és jó kapcsolatokat tart fenn a „Nyugattal”, mindenekelőtt az angolokkal. Mindezek nyilvánvalóan a háborúból való kimaradást és a konfliktusok lezárása utáni kedvező tárgyalási pozíciókat jelentettek volna.

Az igazi trauma 1941. március 28-án érte a magyar felső vezetést, miután Sztójay Döme követ Berlinből meghozta Hitler üzenetét, amely nagyvonalakban a következőket tartalmazta; a Balkánon új helyzet állt elő és a fegyveres megoldás már eldöntött tény, amelyben a magyar honvédségnek is szerepet kell vállalni. Magyarország revíziós igényeit teljes mértékben elismeri és pedig addig a határig, amelyet Ő Főméltósága szab meg. Szóba jöhető területek közé sorolta Bácskát, Bánátot, sőt támogatást ígért a magyar kormányzónak oly kedves flumei kikötő ügyében is.

Egyetértést kért abban, hogy a horvátok kapjanak autonómiát és a német, illetve a magyar katonai vezetők egyeztessék a hadművelési terveket.

Mivel Hitler azonnali választ kért, Horthy magához rendelte Teleki Pál miniszterelnököt, Bárdossy László külügyminisztert, Bartha Károly honvédelmi minisztert és Werth Henriket a Honvéd Vezérkar Főnökét. Több órás vita után Sztójay követ a következő tartalmú válasszal utazott vissza Berlinbe. A magyar fél a háromhatalmi szerződésnek megfelelően engedélyezi a német csapatok átvonulását, a repülőterek használatát, de a magyar kato-

nai beavatkozás mértékéről és idejéről a minisztertanács később fog dönteni.

A minisztertanács még ezen a napon összeült. Tudomásul vették a Hitlernek küldött üzenetet, de Teleki véleményét támogatva a fegyveres fellépést csak akkor tartották célszerűnek, amikor a német támadás következtében a jugoszláv hadsereg ellenállása már megtört, a horvátok pedig kiléptek a szövetségből és kinyilvánították önállóságukat.

Úgy gondolták, hogy így feloldható az 1940. december 12-én megkötött magyar-jugoszláv örök barátsági szerződés és a Duna-Tisza közén indítandó magyar támadás közötti ellentmondás. E határozatról és a készülő német támadásról Teleki levélben értesítette a jugoszláv és az angol kormányt. Igyekezett meggyőzni őket arról, hogy a súlyos döntéseket kényszerűségből hozták meg és a honvédség csupán a magyar kisebbség védelme érdekében fog fellépni.

Londonban azonban nem tolerálták Teleki igyekezetét és álláspontját. Egyértelműen leszögezték; amennyiben Magyarország

Teleki Pál

átengedi területét a német csapatoknak, úgy megszakítják a diplomáciai kapcsolatokat. Ha pedig bármilyen indokkal csatlakoznak a támadáshoz, úgy Magyarország számíthat Nagy-Britannia és szövetségesei hadüzenetére. Teleki Pál miniszterelnök ezt saját politikájának kudarcaként fogta fel, és nem találva más kiutat, 1941. április 3-ára virradó éjjel főbe lőtte magát.

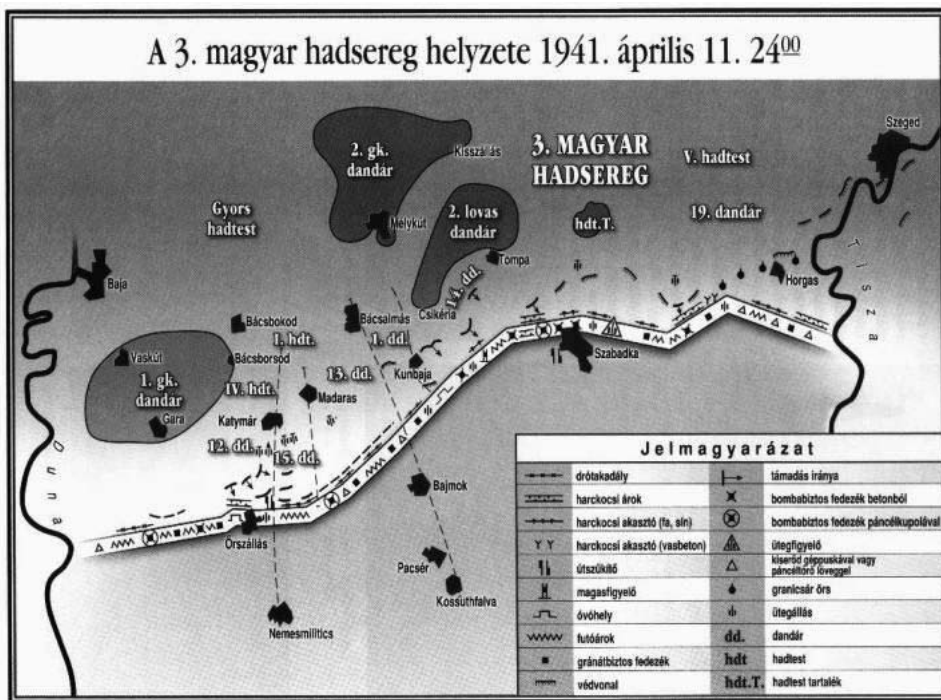
Április 3-án a kijelölt német csapatok átlépték Magyarország nyugati határát, s ezzel kezdetét vette a felvonulás Jugoszlávia ellen. Április 6-án a következő német távmondattal érkezett a magyar vezérkarhoz:

„A jugoszláv kormány magatartása szükségessé tette, hogy fegyveres erő igénybevételevel Jugoszláviát megszálljuk. Magyarország és Olaszország a megszállásban ténylegesen részt vesz. A légi harc megindulása jelszóra történik.”

A távmondattal egyidőben a német csapatok átlépték a jugoszláv határt, és megkezdték a támadást. Ugyanakkor a magyar-jugoszláv határon és Letenyénél lévő hidakat a jugoszlávok felrobbantották. Megszakították a magyar határ mentén húzódó közlekedési vonalakat, és a környező terepet aknákkal zárták le. A csendőrség április 7-i jelentése is a határmenti helyzet egyre súlyosbodó állapotát világította meg.

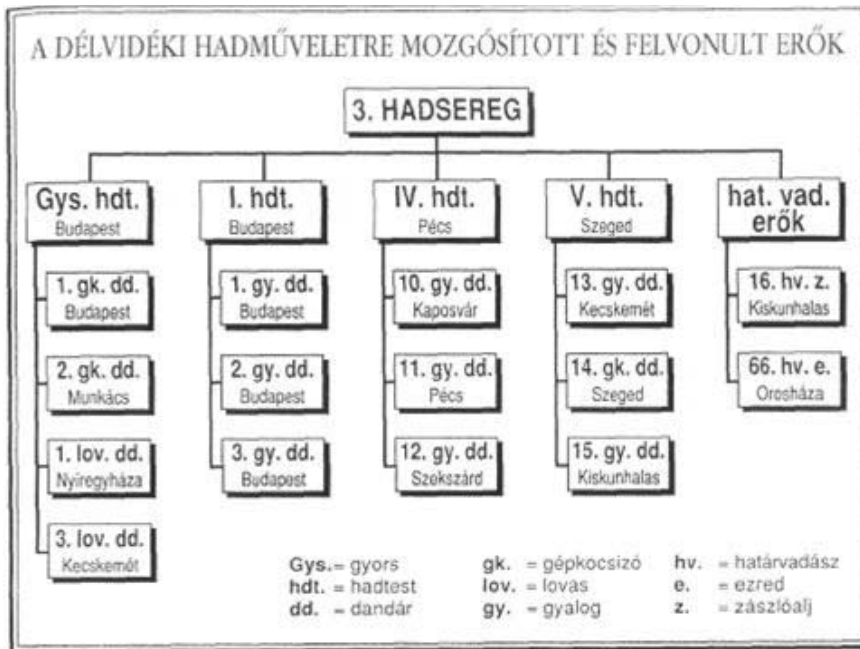
A 3. MAGYAR HADSEREG HELYZETE 1941. ÁPRILIS 11.

Magyar Királyi Honvédséghez összekötői feladatokra beosztott német tábornok hadi-naplója már 7-én megemlítette magyar területek elleni jugoszláv-bombázást, 8-án pedig többszöri gránicsár (határbiztosító erők) betörést jegyzet fel.

A 3. magyar hadsereg helyzete 1941. április 11.

A 3. hadsereg állománya

A Magyar Királyi Honvédség április 1-jén aktivizálta légvédelmi rendszerét, működésbe lépett az ORLEKÖZ (Országos Légvédelmi Központ) és az összes figyelő- és jelzőőrs. (Csak a munkácsi körzetet nem aktivizálták. – sz.) A német felvonulás biztosítására tüzérséggel megerősített gyalogzászlóaljakat rendeltek ki Dávidházára, Lispére, Murakeresztúrra és Gyékényesre. Ezalatt folytak a „J” (Jugoszláv) határvédelmi tervben foglalt rendszabályok bevezetésének előkészületei. Erre azért volt szükség, mert a jugoszlávok nagy ütemben mozgósították erőiket, megszállták az erődrendszert, a Dunát elaknásították, és aktivizálták a légi felderítésüket.

A délvidéki hadműveletre történő mozgósítás a 3. hadsereg parancsnokságra, valamint annak IV. és V. hadtestére, a 2. hadsereg I. és VII. hadtestére (ez utóbbiból csak a 19. gyalogdandár került mozgósításra), továbbá a gyorshadtestre, a repülődandárra, a folyam-

erőkre, a déli határ mentén állomásozó határ vadász-egységekre, valamint egyéb műszaki, tüzér közvetlenekre, tartalékokra és biztosító alegységekre terjedt ki. A vezérkar a mozgósítást két ütemben rendelte el. Első ütemben április 3-án 4-i kezdettel; a repülődandárt, a folyamórdandárt, a IV. és V. hadtesteket az I-IV. hadtestek légvédelmi alakulatait, a gyorshadtestet, a Fővezérségi közvetleneket, míg a másodikban a 6-ai kezdettel a többi számba vett erőt.

A 3. HADSEREG ÁLLOMÁNYA

A németek által kidolgozott direktíva alapján a Fővezérség kiadta a 3. hadsereg számára a konkrét feladatokat. Ezek alapján a hadsereg parancsnoka, Gorondy-Novák Elemér, 10-én 18.00-kor kihirdette elhatározását a 12-én 08.00-ra tervezett támadásra. Ennek lényege, a Jugoszláv erődöv egy szűk szakaszon törté-

nő áttörése mellett a Ferenc-csatorna átjáróinak birtokba vételén túl hídfőfoglalás annak déli partján. A továbbiakban a gyorshadtest ütközetbe vetésével kijutni a Duna vonaláig és befejezni a Duna-Tisza közén harcoló jugoszláv erők nyugatról történő bekerítését.

A 3. hadsereg szárnyainak biztosítása érdekében a Fővezérség elrendelte a Muraköz és a Baranyai háromszög elfoglalását is egy-egy dandár erővel.

Azonban a németek április 10-én már Belgrádot támadták, s fennállt annak a veszélye, hogy a 3. hadsereg nem kerül alkalmazásra és elmarad az oly annyira várt délvidéki terület visszacsatolása. A felső vezetés ezért a támadás időpontját 11-ére hozta előre. Az új hadművelleti intézkedés 10-én késő este érkezett meg, amikor a parancsok már a dandároknál is ki voltak hirdetve.

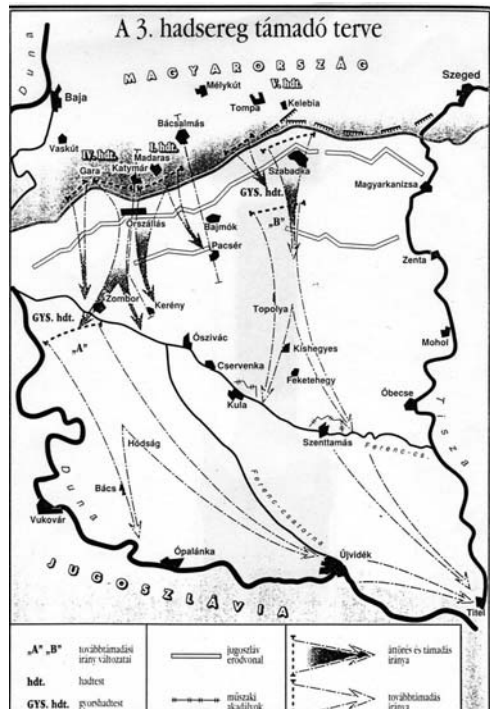
A csapatok jelentős része még menetben volt, a beérkezettek pedig fáradtak voltak, állományukat rendezték, illetve a feltöltésekre vártak. Már az eredeti terv szerint is igen szoros volt a határidő. A támadás 24 órával történő előrehozása még kellemetlenebb helyzetbe hozta a csapatokat.

A hadseregparancsnok új intézkedése röviden a következő volt:

„Az V. hadtest biztosítása mellett a IV. és az I. hadtestekkel 4534 és 4544 számú erődök között (Őrszállás térségében) áttöri a jugoszláv erődövet, birtokba veszi a Ferenc-csatorna hídjait, majd a gyorshadtest ütközetbe vetésével kifejleszti a sikert. Az elől támadó gyorshadtest csapataival Újvidéknél kijut a Dunához és befejezi a jugoszláv erők bekerítését. A továbbiakban valamennyi erő bevonásával megkezdik az ellenség megsemmisítését, és az elfoglalt terület katonai megszállását. Támadás kezdete az órházakra 11-én délután, az erődövre 12-én 10 órakor. Az erődöve elleni tüzérségi előkészítés 12-én 8 órakor kezdődik, amit a német zuhanóbombázók is támogatnak.”

A TÁMADÁSI TERV

A jugoszláv védelem valódi alapját az *erődítési rendszer* képezte. Ezeket a védelmi építményeket már a húszas évek közepén elkezdték építeni, majd folyamatosan fejlesztették és erősítették a rendszert. A teljes magyar határszakaszon folytak a munkák és 1940 végére már elkészültek a védelmi vonalak.

A Duna-Tisza közén két erődövet építettek ki. Az első, egyben az erősebb, a határtól 3-5 kilométerre Bezdán, Gádor, Őrszállás, Bajmók, Szabadak, Palicsfűdő, Horgas, míg a második Pacsér, Csantavér és Zenta magasságokban húzódott. Az erődöveket különböző mélységekben építették ki.

AZ ERŐDVONALAK

Nagy gondot fordítottak a jól járható irányok, utak, vasutak lezárására. Egy-egy erőd-

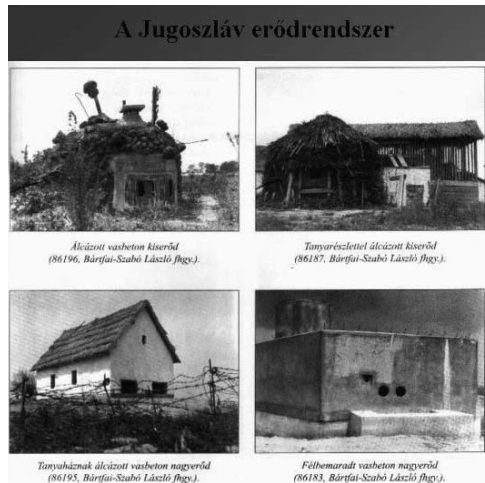

öbven két erődsort építettek ki, amely a következő elemekből állt:

- harckocsiárok, beépített egyes és kettes oldalazó művekkel;
- süllyesztett drótkadály öv (harckocsiakadály), helyenként beton baksorral;
- erődsor, kiserődökkel és betonkupolás erődökkel;
- harckocsiárok, oldalazó művek nélkül;
- süllyesztett drótkadály öv (harckocsiakadály), helyenként beton baksorral;
- erődsor, kis-, betonkupolás- és nagy erődökkel.

Az erődív mélysége 600-700 méter között volt.

Az erődívben elhelyezett, már kész, vagy építés alatt álló vasbeton erődök tehát különböző típusúak voltak. A *kiserődök* általában 5 méter hosszúak és 2 méter szélesek voltak. Magasságuk több mint 3 méter volt, de ebből csak 1,8 méter emelkedett ki a földfelszín fölé. Bejárata nem a szokványos vasajtós megoldás volt, hanem úgynevezett bejárati

aknán jutottak be a kezelők az erődbe. Falvastagsága 0,6 és 0,8 méter között változott. Fegyverzetét 2 darab géppuska, vagy golyószóró jelentette. Az *iker kiserődök* adatai megegyeztek a kiserőd paramétereivel annyira, hogy két kiserődöt építettek össze különböző variációkban. Építettek kis-

erődöket aknavető és páncéltörő ágyú számára is, igaz kisebb számban.

A betonkupolás erődök voltak az erőd-öv legmasszívabb részei. Alapterületük elérte a 30 négyzetmétert, falvastagságuk 1,2 és 1,8 méter között változott. Szellőztető rendszerrel és jelzőrakéta kilövő nyílással is rendelkeztek. Fegyverzetük 2 db páncéltörő ágyúból és 3 darab géppuskából, esetleg golyószóróból állt.

ERŐDÖK

Az erődövekben óvóhelyek, futóárkok (lővérszárkok), különböző típusú figyelők, járműterelő, útszorítók voltak még nagy számban kiépítve. Az erődöket föld vagy kőhányással, illetve burkoló hálóval álcázták, sőt legtöbb helyen gyepféglával fedték az erődöket, így nehezítve azok felderítését. A legjellemzőbb a kiserődök fölburkolattal való ellátása volt, hiszen azok így szinte teljesen a terephez simulnak. Az erődök tűzrendszerét úgy szervezték meg, hogy azok teljesen lefedjék az előttük lévő területet. Figyeltek arra is, hogy az építmények egymást is biztosítani, támogatni tudják. Az erődöveket az erőd-zászlóaljok szállhatták meg, kiegészítve különböző más erőkkel.

Érdemes itt idézni Tormássy-Szávits Sándor ezredes benyomását az erődövről:

„Itt meg kell említenem, hogy a határon húzódó jugoszláv védővonal valóságos és értékes, minden eshetőségre kiterjedő erődvonalat képezett — mintaszerű betonvédőállás előtte ugyancsak betonból épített többszörös drótakadályokkal, majd e mögött széles eddig ismeretlen beton harckocsi árokkal kiváló oldalazási lehetőségekkel a harckocsi árokra, rejtett és álcázott betongéppuska fészkekkel mélységben tagozva. Összehasonlítva a cseh-országi és román határerődítésekkel, míg az előbbi csak egysoros betongéppuskából állott és semmi egyébből, az utóbbi viszont csak kiásott, mélyített harckocsiárok igen keskeny drótakadályval és téglából épített fészkekkel.”

A magyar vezetésnek, a tervek kidolgozása során, ez az erődvonal sok fejtörést okozott.

A 3. hadsereg csapatai azonban, terv szerint, április 11-én 14.00-kor megindították a támadást a határvédelem ellen. A jugoszláv határőrök nem tudtak ellenállni a heves rohamoknak, mindenütt visszavonultak. A harcsoportok elfoglalták az őrházakat és azok mögött védelembe mentek át. Felderítő járőreik egészen az erődvonalig nyomultak előre.

Az őrnaszádezred aknakereső osztaga 12,30 órakor lépte át a határt és a szárazföldi erőkkel együttműködve elfoglalta a robbantáshoz már előkészített zsilipet. Ezzel megakadályozta, hogy a Ferencsatornán való átjárást az ellenség lehetetlenné tegye és elárasszák a csatorna környékét. Ezt követően felszedték a bezdáni és a kis-köszegi aknazárat, így biztosítva az őrnaszádezred főerőinek előnyomulását Kis-Köszegig.

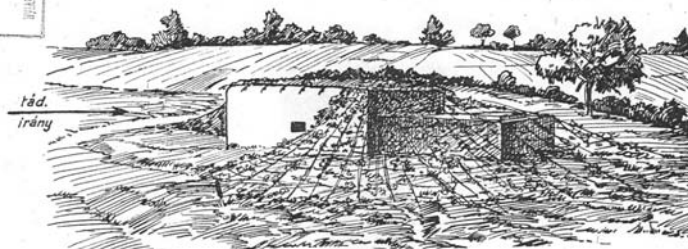
12-én reggelre ismertté vált, hogy az ellenség az éjszaka folyamán megkezdte az erődök kiürítését. A hadseregparancsnok ennek ellenére nem engedte, hogy a hadtestek azonnal

KISERŐD GÖLYÖSZÓRÓ RÉSZÉRE.
/: oldalról nézve, burkolóhálóval: /
1. típus.

26.sz.melléklet.

Megjegyzés: Nyers vasbeton építmény /3x3x2 m./ föld és kőhányás nélkül.

Méretadatok 24.sz.
mellékleten.

meginduljanak. Ragaszkodott az eredeti tervekben rögzített tüzérségi- és légi előkészítés végrehajtásához. A hadsereg tüzérfőnöke az áttörési szakaszon négy tüzérezredet, két közepes tüzérsztyályt és hat nehézüteget vonultatott fel. A légítámadásra egy német zuhanóbombázó-ezred és egy magyar bombázóosztály készült fel.

A tüzérség az eredeti terveknek megfelelően 12-én 08,00-kor megkezdte a célok belövését, majd a tüzérségi előkészítés végrehajtását. Körülbelül 300 lövés leadása után az előkészítést leállították, mert az 1. gépkocsizó dandár felderítő zászlóalja, valamint a többi járőr egybehangzó jelentése alapján beigazolódott, hogy az ellenség az erődövet kiürítette és csak kisebb fedező erőket hagyott hátra. Az I. hadtestparancsnok kérte ugyan a légi előkészítés mellőzését is, de azt már nem lehetett leállítani. Ezért a csapatok a repülőátadások befejezéséig állva maradtak.

A naplójelentések a német és a magyar repülőök támadását igen eltérően írják le. Annyi bizonyos, hogy a német „stukák” röviddel 9 óra után nyugati irányból érkeztek. A 27 gép közül csak pár dobott le bombát, a többi kioldás nélkül továbbrepült. Őket a magyar JU-86-os bombázóosztály követte 7 géppel. A kötelékből két gép az erődökre, a többi a saját

csapataira — zömében a 15. dandárra — dobta le bombáit. Csodával határos módon senki sem sérült meg, ami annak tudható be, hogy a betonromboló bombák gyújtószerkezetei a mély sárban nem léptek működésbe.

Az eredeti tervek egyik változata szerint a légítámadás után került volna sor egy légideszant század ledobására Zombor térségébe azzal a feladat-

tal, hogy vegye birtokba a Ferenc-csatornán lévő hidat. Erre azért nem került sor, mert a szállítógépek a pápai repülőtérrel terheléssel nem tudtak felszállni, így azokat a jobb minőségű veszprémi repülőtérre kellett átirányítani. Az ejtőernyős század miután áttelepült Veszprémbe, felkészült, hogy ledobása után elfoglalja Szenttamásnál lévő Ferenc-csatorna hídját és a földi részek beérkezéséig megtartsa azt. A bevetés négy szállítógéppel 17 órakor kezdődött volna. A gépeken egyenként 31 fő és a szükséges fegyverzet volt elhelyezve. A vezérgép felszállás közben kigyulladt. Mentésre szinte semmi esély sem volt, a 31 főből csupán nyolcan élték túl a szerencsétlenséget. Életét vesztette a zászlóalj- és a századparancsnok is.

EJTŐERNYŐSÖK PÁPÁN

A repülőtér parancsnoka leállította a bevetést, de a vezérkar döntése alapján a 3. hadsereg parancsnoka 18 óra 45 perckor újból elrendelte a felszállást. A megmaradt három gép 19 órakor indult el feladata végrehajtására. Szenttamásig azonban nem jutottak el, mert navigációs hiba miatt Szabadka délen (Napfény területén) ugrottak ki.

Veszteségek

Ejtőernyős század 1939-ben Pápán (73397).

A század a következő napokban, mint gépkocsizó gyalogság vett részt a harcokban.

A jugoszláv reguláris erők folyamatosan vonultak vissza, és részenként feloszlottak, illetve a polgári lakossággal megkezdték a felkészülést a partizánharcra.

Azonban a csetnik harcmodor igen hatásosnak bizonyult a magyar katonák ellen, különösen nagyobb településeken. A felderítőkkel általában nem bocsátkoztak harcba, hogy a főerők gyanútlanul sétáljanak be az előre megszervezett és jól összehangolt tűzcsapdájukba. Kíméletlenül kihasználták, ha nem volt kellő a magyarok harcbiztosítása, vagy a menetoszlopok összetorlódtak. Pánikkeltés és megfélemlítés céljából minden be- és kivonuló csoportra tüzet nyitottak. Ezt követően nappal, mint békés polgárok jártak-keltek az utcákon. Sötétedés után a megbeszélt jel-

re vagy időre elfoglalták rejtett tüzelőállásait, majd rövid, de igen hatásos tűzcsapások után igyekeztek gyorsan szétszéledni, a nyomokat eltüntetni, és a fegyvereket elrejtteni. A látszólag rendszertelen támadások mögött — amelyeket mindig eltérő időben és váltakozó helyeken hajtottak végre — igen tudatos szervezőmunka és tevékenység húzódott meg. A hatása elsősorban morális téren jelentkezett. Egyetlen idegen katona sem érezhette magát biztonságban a zömében szerbek lakta helyiségekben.

Az április 13-ai események annak a fővezérségi igénynek a jegyében történtek, amelyek a Duna déli szakaszának mielőbbi elérését és a Ferenc-csatornától északra lévő jelentősebb települések elfoglalását tűzte ki célul. Ennek értelmében a hadművelet súlya a gyorshadtestre tevődött át.

Április 14-ére végeredményben befejeződött a Duna- Tisza közének elfoglalása, és ezzel a délvidéki hadművelet is, de Magyarország visszavonhatatlanul belekeveredett a második világháborúba.

TÚZHARC

A gyorsan mozgó alakulatok német alárendeltségbe történő utalása már április 12-én felvetődött. Jodl tábornok arra kérte Himert, hogy puhatolja ki a magyaroknál, hajlandóak-e egy rövid időre a gyorshadtestet az 1. német páncéloscsoport alárendeltségébe alkalmazni Szarajevo térségében.

A német kérést a vezérkar hajlandó volt teljesíteni, de azt kérte, hogy az ügyet tereljék politikai útra. Himer megígérte, hogy ebben a kérdésben személyesen a Führer fog lépni. Április 13-án meg is érkezett Hitler távirón leadott üzenete:

„Főméltóságú Uram! Sietve szeretném

Főméltóságod hozzájárulását kérni az alábbiakhoz:

1. A magyar hadsereg zöme — mivel a Szerbia elleni további hadművelethez már nincs rá szükség — megállítandó a Dráva-Duna általános vonalon.

2. Az 1. és a 2. gépkocsizó dandárokból álló gyorshadtest vegyen továbbra is részt a német motorizált egységek hadműveleteiben, a német hadsereg kötelékében.

A jugoszláv állam teljes összeomlása talán már a mai napon befejezett ténynek tekinthető. Úgy gondolom, ez mindannyiunk számára a legjobb hűsvéti ajándék...”

A Minisztertanácsban éles vita alakult ki az ügy kapcsán. A miniszterelnök a kéréssel kapcsolatban kifejtette aggodalmait. *„Katonáim akciója nem a szerb nép ellen irányul, amellyel békében akarok élni.”*

Horthy elismerte ugyan az aggályok jogoságát, még sem merte Hitler kérését visszautasítani. Időhúzási célzattal megint közbülső megoldást kerestek. Arra hivatkoztak, hogy a

Duna hidak le vannak rombolva, így ott az átkelés lehetetlen. A kivonás csak kerülővel lehetséges. Horthy nyilván arra számított, hogy ez a pár nap nyereség elegendő lesz Jugoszlávia teljes összeomlásához, így nem lesz szükség a gyorshadtest alkalmazására. Április 13-án a vezérkar végül is megkapta az engedélyt a kormányzótól a gyorshadtest kivonására.

A 3. magyar hadsereg már április 21-én megkezdte csapatai fokozatos kivonását a Duna-Tisza közéről. Április 21-én az I. hadtest, 25-én pedig a IV. hadtest csapatai indultak haza vasúti szállítással.

Szeptember végéig Gorondy-Novák Elemér gyalogsági tábornok parancsnoksága alatt a következő csapatok maradtak vissza a Délvidéken:

V. hadtestparancsnokság: Silley Antal tábornok, Újverbász

12. gyalogdandár: Török Kálmán tábornok, Zombor

13. gyalogdandár: Platthy Pál tábornok, Óbecse

14. gyalogdandár: gróf Stomm Marcell tábornok, Szabadka

15. gyalogdandár: Lemberkovits Alajos tábornok, Bács

2. lovasdandár: dálnoki Veress Lajos tábornok, Újvidék

Ez idő alatt az elfoglalt területen katonai közigazgatást vezettek be két központtal. Szabadkán Bittó Dezső ny. tábornok, Újvidéken pedig Novákovits Béla tábornok látta el a vezetői teendőket. A fővezérség szeptember 15-én elrendelte a még Bácskában állomásozó csapatok hazaszállítását, ami a hónap végére meg is történt.

A vezérkar 1941. december 9-én a német katonai attasé kérésére jelezte a Délvidéki hadművelet veszteségeit:

- 226 halott (7 tiszt, 219 tiszthelyettes és legénységi állományú);
- 241 sebesült (2 tiszt, 239 tiszthelyettes és legénységi állományú);

IRODALOM

1. Der Zweite Weltkrieg (A második világháború) Erstes Band, Der Europäische Krieg 1939—1941. Hans Adolf Jacobsen und Hans Dolinger, München, Wien, Basel, 1963.
2. Die Deutsche Luftwaffe 1939—1945. A. Galland—K. Ries—R. Ahnert, Bad Nauheim
3. A Délvidék 1941-ben történt visszafoglalásának hadtörténeti leírása. (A Hadtörténeti Levéltár anyagából)
4. Ádám—Juhász—Kerekes: Magyarország a második világháborúban. Kossuth, Budapest, 1959.
5. Horváth – Lengyel: A Délvidéki hadművelet 1941. április. Püldo, Budapest, 2003.
6. Kun József: A német hadvezetés magyarországi politikájához 1941. március—július. In: Századok. 1965. 6. szám
7. Csima János: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938—1945). Honv. Min. Központi kiadása 1961.
8. Tapasztalatai jelentések a Délvidék visszafoglalásával kapcsolatban. (A Hadtörténeti Levéltár anyagából)
9. Ránki—Pamlényi—Tilkovszky—Juhász: a Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933—1944. Kossuth, Budapest, 1968.
10. M. Szabó Miklós: A Magyar Királyi Légierő a második világháborúban. Zrínyi, Budapest, 1987.
11. A. Sajtó Enikő: Délvidék 1941—1944. Kossuth, Budapest, 1987.
12. Horthy — Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941—1945. Zrínyi, Budapest, 1986.
13. Dombrády Lóránd—Tóth Sándor: A magyar királyi honvédség 1919—1945. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987.
14. Ránki György: A második világháború története. Gondolat, Budapest, 1982.
15. Huszár János: Honvéd ejtőernyősök Pápan 1939-1945. A Jókai Kör kiadványa, Pápa, 1999.

KÖNYVAJÁNLÓ

HORVÁTH CSABA: A MAGYAR KATONAI FELDERÍTÉS TÖRTÉNETE

A magyar hadtörténelem tanulmányozása során az érdeklődő sokszor találkozik olyan eseményekkel, hadműveletekkel, hadjáratokkal, csatákkal, ahol a szerző csak rövid megjegyzéssel utal a felderítés eseményformáló

szerepére. Azonban az olvasó hiába szeretne többet megtudni a felderítés szervezetről és működéséről, csak több különálló munkából tudja összeollózni a keresett információt. A különböző korok különböző megoldásai, alkalmazott eljárásai, szervezeti változásai eddig nehezen volt hozzáférhető egy összefoglaló munkában.

Ezért tekinthetjük hiánypótló munkának Horváth Csaba munkáját, ami a katonai felderítés történetét tárja elénk a honfoglalás korától a 2. világháború végéig. A könyv kiválóan átlátható szerkezetével és felépítésével (10 fejezet), széleskörűen felhasznált szakirodalmi forrásaival, valamint a gazdag ábranyagával segíti az olvasót, hogy közelebb kerüljön egy tárgyalt témán belül a katonai felderítés működéséhez. Egy másik nagy erénye a könyvnek, hogy szerzője maga is felderítő tiszt, aki aktív csapatszolgálatlaltal a háta mögött egyúttal a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtörténelem Tanszékének docense is. Így kellő tapasztalattal, ugyanakkor hozzáértő hadtörténelmi szemlélettel mutatja be a katonai felderítés szervezetének, eszköztárának, működésének és szerepének változásait az évszázadok során.

A tárgyalt időszakok között érthetően nagy hangsúlyt kapott az önálló magyar katonai felderítés XX századi története: az 1. világháború után közvetlenül és a Tanácsköztársaság időszakára; az 1920-as évektől a 2. világháborúba való belépésünkig; és a világháborúban való részvételünk részletes bemutatása. Nem véletlen, hogy a legrészletesebben tárgyalt korszak a M. Kir. Honvédség részvétele fegyveres harcokban. Így különösen részletgazdag az 1941. áprilisi délvidéki műveletek, majd a Kárpát-csoport és a Gyorshadtest tevékenységének leírása. Külön fejezet szól a 2. magyar hadsereg felderítő rendszerének bemutatásáról és tevékenységének értékeléséről. Erénye a könyvnek, hogy a repülőfelderítésről, a tüzér- és műszaki felderítésről sem feledkezik meg, kellő hozzáértéssel mutatja be és értékeli tevékenységüket. Az utolsó fejezet pedig egy rövid kitekintést enged a '45 utáni időszakra.

Amik kedvelik a szöveges leírások mellett az ábrákat, nem fognak csalódni, ugyanis a szerző mindent elkövetett, hogy a szervezeti és működési rendszert ábrákon is bemutassa, melyekhez bőséges jelmagyarázat társul.

A magyar hadtörténelemben az adott fegyvernemek és szakcsapatok története hiányosan van még feldolgozva, jelen könyv e hiányosság egy szeletét igyekszik pótolni. A könyv tehát meleg szívvel ajánlható minden, a néma iránt különösen érdeklődőnek, akár kézikönyvként, akár más munkák mellett kiegészítő műként. A felderítés történetét vizsgálók pedig forrásgyűjteményként is használhatják.

(Horváth Csaba: A magyar katonai felderítés története, Püedlo kiadó, 2006, Budapest, 222 oldal)

Vadász Márk

ABSTRACT

NATO AT 60: THE WAY FORWARD

Excerpt from the speech preceding the anniversary summit 3-4 April 2009 told by Jaap de Hoop Scheffer NATO's Secretary General

BENKŐ, TIBOR, LIEUTENANT GENERAL: MILITARY CULTURE IN THE MIRROR OF THE REFORM

Meeting the requirements, and answering the challenge of the social, political, economic, professional, moral fields it is necessary to introduce new special attitude and image. The system of norms and attitude should help the soldiers to fulfil the tasks and answer to the requests. This system of norms and image equals the military culture mutually accepted and employed by everybody. This system is the totality of values, presuppositions, believes represented by the community.

The author studies the possibility improvement of this military culture. On the basis of his summarized statement it can be said that the possibility to improve can be given by the mutual will of military society.

CZENE, GRÉTA – SZTERNÁK, GYÖRGY: NATO IS 60.

Numerous outstanding national and foreign articles and papers have come out on the occasion of the 60-year-old NATO. These papers have shown the organization of the Alliance, the political military activities, and the efforts made to fortify

the European security. Further more the future of the Alliance – after the governors' and ministers' anniversary summit - is demonstrated.

The authors have shown the political, economic, military background of NATO's foundation, just after the WWII.

LIPPAI, PÉTER, LIEUTENANT- COLONEL: THE POSSIBILITIES AND LIMITATION OF THE MISSION ORIENTATED COMMAND

We have been NATO member for 10 years. However there are positive changes, it should be admitted that the expected progress has not occurred in every case. One of the fields which should be reformed is the style of the command. Without its modernization the interoperability and the compatibility seems to be unrealizable. Regrettably there are numerous soldiers who are not aware of even the principles, the aims which should be reached. It is significant that our command style should be based on right principles.

DR. KUN, JÓZSEF, LIEUTENANT- COLONEL: THE SOLDIERS' PLACE AND SPECIALITY IN HUNGARIAN LEGAL SYSTEM

The reform of the army was required by changes of the foreign policy and the security policy and Hungary's integration to the NATO. Execution of the recent tasks requires greater sacrifice from the soldiers than from the employers working in other public services. Being a soldier limits practising the civil rights

in great measure, especially the rights to civil liberties, freedom of settlement, of movement, of opinion, of association, the right of assembly. In the author's opinion these limits do not show congruence to the Constitution ergo it can be stated that the soldiers are not deprived from the practice of the civil rights but they can practise them in other way.

BESENYŐ, JÁNOS, MAJOR: NEW TREND IN AFRICAN PEACE KEEPING OPERATIONS

After the Cold War numerous security experts thought that the western countries were willing to take greater part in peace keeping operations in developing countries and give bigger contributions helping the UN in peace support operations.

The democratizing procedures needs not only African wish, but also Western-European cooperation to prevent the conflicts. That is the reason why it would be indispensable to make the African soldiers' training more effective, and supply them with suitable equipment for peace keeping. It would be significant to establish the financial background of the missions' logistic support.

The author in his paper shows the results and difficulties of African peace support operations and justifies why it is vital for the Western European countries to take bigger part in these operations.

OROSZ, ZOLTÁN, LIEUTENANT GENERAL: ACTUAL QUESTIONS ABOUT THE EMPLOYMENT OF TRANSPORT AIRCRAFTS IN HUNGARIAN ARMY'S MISSION.

What were only aims in 1989-90 that have recently become reality. Hungarian Republic has become a full NATO and EU member. The factors which determine the viewpoints

about Hungarian security, military strategy changed during the last two decades. In 2004 National Security Strategy stated that the risk of conventional threats to Hungary is minimal.

The author shows some specialities, topicalities of fixed wing air transport from the Hungarian mission tasks' point of view.

DR. KOPCSÓ, ISTVÁN, DOCTOR COLONEL – DR. SVÉD, LÁSZLÓ, PHD RET. DOCTOR LIEUTENANT GENERAL: THE MEDICAL SERVICE OF HUNGARIAN FORCES IN SOUTH SLAV CRISIS

The crisis management as a new definition started a new dimension. The soldiers carrying out creative and intellectual tasks such as technical, medical, human power, logistic organizations get enormous roles and possibilities. Since 1991 there have been no conflicts in the world where Hungarian medical military organizations were not mentioned to take part in.

Nowadays this topic is not in the focus of attention, however the demonstration of the historic, religious background can be considerable.

SZOMBATI, ZOLTÁN, COLONEL: WINTER NBC TRAINING AND DRILL

Between 9 and 21 February 2009 the 93rd NBC Defence Battalion took part in winter NBC training and exercise. The author shows the aims, specialities, some certain tasks of this training. The author also proves the importance of such trainings. He summarizes the most significant experiences, which should be taken into consideration in the future.

**ANTAL, LÁSZLÓ, LIEUTENANT
COLONEL: SAINT STEPHAN
EXPEDITION - 2008**

Today Hungary does not have harbour, however it had in the past – as it is well-known. During our long and vicissitudinous history Hungary had not only harbour but also navy.

The battle-ship named after Saint Stephan was one of the pearls of our naval forces. We can be proud of it; in addition it is worth remembering.

In 2008, the 90 anniversary of the ship's sinking civilians started a new exploration which Hungarian military divers could take part in. In this paper the author goes into details about preparing the diving, and the tasks having been carried out.

**MOLNÁRNÉ LÁSZLÓ, AND-
REA, CIV. THE INTERFERENCE
BETWEEN THE DOCTRINAL
FIELD AND HUMAN SCIENCES**

The ever- changing world, the permanent improvements, the new challenges, the standardization tendency of NATO enriches the knowledge of military science, which should be published. The different genres of publication is coordinated by the doctrinal unite of the JFC J5. The duty of this field is not completed by fulfilling the administrative tasks, making plans, and so on. There is a potential possibility to make the doctrinal field a meeting point of different sciences, to use their research results, and methods. The doctrinal field can be considered to have the chance for linguistic researches. This paper shows those relevant areas where the doctrinal section is capable to use the results of translation studies, analyses its basic concepts, and calls the attention to the significance of right translations.

**OROSZNÉ, SZERI ESZTER,
CAPTAIN: LET US TAKE
THE PROTECTION OF THE
ENVIRONMENT SERIOUS.**

In December 2007 5th Infantry Brigade fulfilled the requirements named MSZ EN ISO 14001:2005 in the barrack in Hódmezővásárhely. The author's aim was to demonstrate the positive experiences, usefulness, but even problems, difficulties of this system.

**TAMÁSI, BÉLA, LIEUTENANT-
COLONEL: HOW TO SOLVE
THE ENERGY PROBLEMS?**

Nobody is a prophet among us, no-one has any foreseeing abilities, that is why every conception referring to future is dim and diffuse. One can say that it is not worth dealing with the future, however the present causes even numerous problems. Despite this fact we can not do so, although every parent and grandparent is willing to foresee his/her (grand) child's future being not sure to live till that age. Our (grand)children's future is determined by the mankind's future, that is the reason why it is indispensable to think forward. One of the vital questions is the energy problems. Is there going to be enough energy, and won't it destroy our environment in unbearable measure?

**DR. HORVÁTH, CSABA,
LIEUTENANT-COLONEL: IT
HAPPENED 68 YEARS AGO.**

In April 1941 the Hungarian Royal Forces crossed the south board, entered Bácska, and got involved in WWII.

BOOK REVIEW

Horváth, Csaba: The history of the
Hungarian military intelligence

TARTALOMJEGYZÉK

CZENE GRÉTA–SZTERNÁK GYÖRGY:

Hatvan éves a NATO..... 5

A 60 ÉVES NATO KILÁTÁSAI..... 14

BENKŐ TIBOR ALTÁBORNAGY:

Szolgálati kultúra a haderőreform tükrében..... 16

LIPPAI PÉTER ALEZREDES:

A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai..... 30

DR. KUN JÓZSEF ALEZREDES:

Az alapjogaitól fosztott katona, avagy védtelenné válik–e a polgári személy, ha katonának áll?..... 45

BESENYŐ JÁNOS ŐRNAGY:

Új trend az afrikai békefenntartásban 57

OROSZ ZOLTÁN VEZÉRŐRNAGY:

A magyar katonai szállítórepülés jelene, lehetséges jövője

a Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalásának tükrében..... 63

DR. KOPCSÓ ISTVÁN ORVOS EZREDES –

DR. SVÉD LÁSZLÓ PHD NYÁ. ORVOS ALTÁBORNAGY:

A Magyar Honvédség egészségügyi szolgálata részvétele a délszláv válságban 77

SZOMBATI ZOLTÁN MK. EZREDES:

Téli vegyivédelmi kiképzés és rendszergyakorlat 91

ANTAL LÁSZLÓ MK. ALEZREDES:

A „Szent-István” expedíció – 2008..... 96

MOLNÁRNÉ LÁSZLÓ ANDREA KA:

A doktrinális szakterület kapcsolódása a humántudományokkal II. rész: Fordítástudomány 107

OROSZNÉ SZERI ESZTER SZÁZADOS:

Vegyük komolyan a környezetvédelmet 113

TAMÁSI BÉLA MK. ALEZREDES:

Megoldódó energiagondjaink?..... 117

DR. HORVÁTH CSABA ALEZREDES:

68 éve történt..... 123

KÖNYVAJÁNLÓ:

Horváth Csaba: A magyar katonai felderítés története 135

ABSZTRAKT

Összeállította és fordította: Éles Lajos ka és Molnárné László Andrea ka 136

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Czene Gréta, PhD hallgató, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola
 Prof. Dr. Szternák György nyá. ezredes, egyetemi tanár, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
 Benkő Tibor altábornagy, parancsnok, MH Összhaderőnemi Parancsnokság,
 Lippai Péter alezredes, mb. törzsfőnök-helyettes, MH 5. Bocskai István Lövészdandár, Debrecen
 Dr. Kun József alezredes, kiemelt főtiszt, MH Összhaderőnemi Parancsnokság, jogi és igazgatási osztály,
 Besenyő János őrnagy, logisztikai osztályvezető, HM Katona-egészségügyi Kiválósági Központ,
 Orosz Zoltán vezérőrnagy, törzsfőnök (parancsnokhelyettes), MH Összhaderőnemi Parancsnokság,
 Dr. Kopcsó István orvos ezredes, igazgató, HM Katona-egészségügyi Kiválósági Központ
 Dr. Svéd László PhD nyá. orvos altábornagy
 Szombati Zoltán mk. ezredes, parancsnok, MH 93. Petőfi Sándor Vegyívédelmi zászlóalj
 Antal László mk. alezredes, kiemelt főtiszt (fh.), MH Összhaderőnemi Parancsnokság, kiképzési főnökség,
 Molnárné László Andrea közalkalmazott, előadó,
 MH Összhaderőnemi Parancsnokság haderőtervezési főnökség,
 Oroszné Szeri Eszter százados, biztonságtechnikai alosztályvezető-helyettes,
 MH 5. Bocskai István Lövészdandár, kihelyezett parancsnokság, Hódmezővásárhely
 Tamási Béla mk. alezredes, törzsfőnök (parancsnokhelyettes),
 MH 64. Boconádi Szabó József Logisztikai ezred, Kaposvár
 Dr. Horváth Csaba alezredes, egyetemi docens,
 Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtörténelem tanszék
 Éles Lajos közalkalmazott, előadó, MH Összhaderőnemi Parancsnokság, haderőtervezési főnökség.
 Bődő Viktória közalkalmazott, MH 43. Nagysándor József Híradó és Vezetéstámogató ezred

Cikkek, tanulmányok közlési feltételei (technikai információk a kézirat elkészítéséhez)

A szerzők a cikkek szövegét A4-es lapokra, azok egy oldalára gépeljék (30 sor, egy sorban 62 leütés), másfeles sortávolsággal. A kézirat terjedelme lehetőleg ne haladja meg a 20-22 gépelt oldalt (max. 40 ezer karakter). A cikkek alap betűtípusa a Times New Roman, mentési formátuma pedig .rtf vagy .doc legyen. Amennyiben tanulmányukat fotókkal, ábrákkal kívánják illusztrálni, azokat ne a szövegbe beágyazva, hanem mellékelve küldjék be, formátuma pedig .jpg legyen. Kérjük, hogy a szövegszerkesztés során törekedjenek a helykímélésre, a szöveg szétesésének elkerülésére és a tipográfiai visszafogottságra.

A szerzők a beküldött cikkhez, tanulmányhoz készítsenek 10-12 soros annotációt, amely hűen tükrözi az írása tartalmát. Külön mellékelten lapon (vagy a kézirat végén a hivatkozások után) tüntessék fel teljes nevüket, katonai rendfokozatukat

(amennyiben van), valamint irányítószámmal ellátott lakcímüket, munkahelyi címüket, esetleg telefonszámukat.

A cikkeket, tanulmányokat, véleményeket, javaslatokat és olvasói leveleket közvetlenül a Sereg Szemle folyóirat szerkesztőségének címére (8000, Székesfehérvár, Zámolyi út 2-6. Postacím: 8001 Pf.: 151.), vagy Dr. Földesi Ferenc felelős szerkesztő belső levelező (INTRANET: FF0GAVBB@hummil.local), illetve e-mail címére (seregszemle@regiment.hu) küldjék el.

A szerkesztőség a kéziratokról – folyóiratunk szakmai színvonalának emelése érdekében – véleményt kér egy vagy két, a témában jártas szakembertől.

A cikk elfogadása esetén a kézirat közlési ideje 3-6 hónap, tekintettel a folyóirat negyedévenkénti megjelenésére. A beérkezett írások megjelenési idejének, sorrendjének meghatározása a felelős szerkesztő illetékességi körébe tartozik.

Szerkesztőség

